KOSZORÚ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

ÚJ FOLYAM VI. KÖTET

1939—40.

BUDAPEST
A PETŐFI TÁRSASÁG PÁRTOLÓ TAGJAINAK TAGILLETMÉNY

304225

TARTALOM

TANULMÁNYOK

Lap

Bán Aladár: Järventaus, a magyarlelkű finn író 211
Bán Aladár: F. E. Sillanpää 65
Gáspár Jenő: Endrődi Sándor levelei és kiadatlan versei a Petőfi-Házban 193
Havas István: Reviczky Gyula 1
Ifj. Hegedüs Sándor: Jókai 87
Kállay Miklós: Nagy elődök tisztelete. (Elnöki megnyitó) 129
Móra Ferenc: Petőfi oltárára 145

ELBESZÉLÉSEK

v. Bodor Aladár: Háry Alfréd memoárjaiból 20
v. Bodor Aladár: A sajtó — nagyhatalom 139
Falu Tamás: A szónoklat 205
Gáspár Jenő: Koppány fiai 29
Ifj. Hegedüs Sándor: A marabut. (Színmű) 156
Tereseesényi György: Varga tanár úr 37
Török Sándor: Három hazugság 77
Zádor Tamás: Mikor az óra elkövetkezik 9
Zádor Tamás: Erkélypáholyból 219

KÖLTEMÉNYEK

Agyagfalvi Hegyi István: A hadapród 8
Baja Mihály: Versek (Csokonai szól, Csokonai hattyúdala Lilához) . . 208
Dutka Ákos: Versek (Várad már harangoz, Pintyőke elment, Magyarul) 227

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
1939. 3661

Lap

Feleki Sándor: Dülledt templom 27
Feleki Sándor: Egy költőnek 171
Gyökössy Endre: Faluról hozott versek (Parasztballada, Sötétből fénybe, Bogárdiné meggye, Messzi a várostól) 18
Gyökössy Endre: Márciusi versek a Mátrán (Bolond világ tavasza, Tavasz akar lenni, Ködben a Mátra, Új tavasz, új dal, Mégis tavasz lesz! Hajnali öröm napsugárban, Hol a tavasz? Templom a hegytetőn) 201
Havas István: Reviczky Gyula 76
Havas István: Bodon úr parkja 154
Horvát Henrik: Német epigrammák négy évszázadból (Műfordítások) . 136
Petri Mór: Versek (Tulipánok a tengerparton, Abbáziai cédrus alatt, Egy brazil szonett visszhangja) 35
Sík Sándor: Műfordítások 217
Szathmáry István: Versek (Icarus töprengése, Lótusvirágos tónak partján, Erdei idill) 85
Szathmáry István: Mátyás dicsősége 143
Vályi-Nagy Géza: Versek (Losonc, Kassa, Beregszász) 45

FIGYELŐ

G. J.: Egy drámatörténeti munka 49
G. J.: Császár Elemér új könyve 101
G. J.: Csajthay Ferenc halálára 173
G. J.: A könyvnyomtatás jubileuma 235
(H. n.): Komjáthy Jenő sírkőavatása 103
H. I.: Czóbel Minka 80 éves 108
dr. L. B.: A vidéki irodalom története 46
dr. L. B.: Játék és élet 237
dr. Lázár Béla: A világ és az író 105
dr. Lázár Béla: Költészet és jellem 229
(—ő.): Harminc éves a Petőfi-Ház 48
(—ő.): Petőfi északon 173
(—ő.): A múzsák nem hallgatnak 238
(r—ő.): Thorma János Március 15-ike című képének vázlata a Petőfi-Házban 175

IRODALMI TÜKÖRKÉPEK

Bán Aladár: Urali dalok 52
Bókay János: Feleség és Első szerelem 176
Bókay János: Mário 243
Császár Elemér: A magyar regény története 110
Galamb Sándor: Első diadal 179
Gáspár Jenő: Szonáta 113

Lap
Gyallay Domokos: Külön nóta 240
Gyökössy Endre: Fehér galamb száll a falu felett 178
Herczeg Ferenc: Emlékezések, A gótikus ház 51
Jankovics Marcell: Húsz esztendő Pozsonyban 51
Jankovics Marcell: Egy század legendái 111
Sik Sándor: Az Isten fiatal 241
v. Somogyváry Gyula: És Mihály harcolt 242
Szász Károly: A magyar dráma története 53

A PETŐFI TÁRSASÁG ÉLETE 53, 114, 180, 244

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
CSÁSZÁR ELEMÉR
A BIZOTTSÁG TAGJAI:
GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN, LÁZÁR BÉLA
A SZERKESZTÉSÉRT ÉS KIADÁSÉRT FELELŐS: GÁSPÁR JENŐ
SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST, VI., BAJZA-UTCA 39.
KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, VI., ANDRÁSSY-ÚT 16.

BUDAPESTI HIRLAP NYOMDÁJA. — FELELŐS VEZETŐ: NEDECZKY LÁSZLÓ

KOSZORÚ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

TARTALOM

Havas István: Reviczky Gyula. (Tanulmány.) 1
Agyagfalvi Hegyi István: A hadapród. (Költemény.) 8
Zádor Tamás: Mikor az óra elkövetkezik... (Elbeszélés.) . . . 9
Gyökössy Endre: Faluról hozott versek. (Paraszt ballada, Sötétből fénybe, Bogárdiné meggye, Messzi a várostól.) 18
Bodor Aladár: Háry Alfréd memoárjaiból. (Elbeszélés.) . . . 20
Feleki Sándor: Dülledt templom. (Költemény.) 27
Gáspár Jenő: Koppány fiai. (Elbeszélés.) 29
Petri Mór: Versek. (Tulipánok a a tengerparton, Abbáziai cédrus alatt, Egy brazil szonett visszhangja.) 35
Terescsényi György: Varga tanár úr. (Elbeszélés.) 37
Vályi Nagy Géza: Versek. (Losonc, Kassa, Beregszász.) 45
FIGYELŐ: A vidéki irodalom története. *(Dr. L. B.)* — Harminc éves a Petőfi-Ház. *(—ö.)* — Egy drámatörténeti munka. *(G. J.)* 46
IRODALMI TÜKÖRKÉPEK: *(Herczeg Ferenc:* Emlékezések. A gótikus ház. — *Jankovics Marcell:* Húsz esztendő Pozsonyban. — *Bán Aladár:* Uráli dalok. — *Szász Károly:* A magyar dráma története) 51
A PETŐFI TÁRSASÁG ÉLETE . 55

UJ FOLYAM
★
VI. KÖTET
★
1. SZÁM

BUDAPEST
★
1939 OKTÓBER
★
ÁRA 1 P

A PETŐFI TÁRSASÁG PÁRTOLÓ TAGJAINAK TAGILLETMÉNY

KOSZORÚ
A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

REVICZKY GYULA

ÍRTA: HAVAS ISTVÁN

Reviczky Gyulát, a mult század 80-as éveinek kimagasló költő-alakját, tán életének szomorú romantikája kényszerítette arra, hogy költészetében az élet értelmének valószerű felismerésére törekedjék. A ritka sorsküzdelem nevelte valódiság-érzetét s az mutatott rá művészetének is ilyen irányú útjára. Igaz, hogy az élet nagy fogyatékossága nagy sötétlátásra is hangolta, de tudott szárnyalni, főképp midőn vallásos érzete rezdült meg lelkében. Pesszimista azonban nem volt, bármennyire szerette is Schopenhauert, akinek költőiesége mélyebben érintette, mint filozófiája. „Hazugságot sohsem írtam, az igazság hangja legszebb. Visszazendül dalaimban vallomása életemnek". Ha valaki, ő méltán írhatta ezt magáról. Írásaiban nem kereste a festői vagy képes kifejezéseket, lelki tájait a hangulat dinamikája és a realitás meleg atmoszférája világítja meg.

Annak a kornak költőfia, mely az egyetemesítés helyett az egyénesülésben fejezte ki magát s az irodalom és művészet e bátor parcellázása új színekkel, hanggal és formával gazdagította a világot. Vajda János jelentkezik az új eszmeiség első élharcosának s melléje, sokban föléje is, alig másfél évtizednyi alkotás után, új egyéniségével a fiatal Reviczky Gyula. És ha a szépszál termetű, de zordon külsejű Vajda János sem igen tudott megbirkózni a megélhetés apró-cseprő gondjaival, még kevésbbé értett ehhez a törékenyszervezetű, gyakorlatiakra épp-

Megemlékezés a költőről halála 50. évfordulóján a Petőfi Társaság 1939. évi szept. 17-iki ülésén.

AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

úgy meg nem nevelt Reviczky. Benne is az élet nagy függetlenségi vágya korán, húszéves korában jelentkezik, Koroda Pálhoz intézett levelének e soraiban: „Senkitől se függni és éhezni: a bársonyruhás rabszolga sorsánál még mindig irígylendőbb."

Fiatal lelke aligha sejtette, hogy ez a szigorú életcél mennyi testi és lelki szenvedésnek, nyomornak lesz szülője.

Az Arany költői irányának nemzedéke Gyulai Pál, Szász Károly s Lévay József triászában folytatódott, ellenben az érkező ifjú költők lantján, a kor szellemében az egyénibb életvívódások zendülnek föl, az élet derűje, fénye, többször a bánata és a szerelem fölötti töprengés. A Petőfi utáni idők népies titánkodása és a túlhajtott nacionalizmus eredetiségét nélkülöző hangja: óvatosságra intette a fiatal költőket, akiknek élére, szörnyű emberi küzdelmek árán, úgyszólván csak halála közeledtével jutott el Reviczky.

A tehetséges ifjút, aki előkelő viszonyok közt élve, szerezte meg a pozsonyi kir. katholikus gimnázium kitűnő érettségi bizonyítványát, váratlan csapás érte. A bécsi udvar légkörében nevelődött atyja, a volt cs. és kir. tiszt, az előkelő ősi család nevével és birtokával ékeskedő világfi: egyszerre vagyon nélkül maradt s rá hirtelen meghalt. Épp akkor, midőn fiának további neveléséről kellett volna gondoskodnia. A teljesen árván maradt fiú, hogy az egyetemi tanulmányokhoz kívánt pénzösszeget megszerezze, nevelőnek ment el Garamújfaluba, a Lipthay-családhoz, ahol míg tanított, maga is tanult. Az úri család gazdag könyvtára lett lelkének kiapadhatatlan kincsesbányája, főképp irodalmi tanulmányainak állandó kiegészítője. Sokat tanult itt s most már határozottan élt előtte a cél, hogy író lesz. Verseket már Pozsonyban is írt, de most mintha esztetikusnak készült volna.

Az ifjú álmok merész ragyogása festette eléje a jövőt, mikor egy újabb, tán még az előbbi csapásnál is súlyosabb baleset érte. Tudatára ébredt élete oly titkának, melyet eddig eltakartak előtte. Összetörtségének visszhangja egy, abban az időben barátjához írt levele, melyből lelki válsága a tragikus érzés megható hangján rezdül ki. Idéznem kell ezt a levelet, melyet Paulovics István gondos Reviczky-életrajzából veszek ki:

„Meséljek egy sötét, szomorú regét? Volt egyszer egy szerencsétlen porbasujtott gyermek; egy pap által meg nem áldott

szerelem gyümölcse, ki magát a világba csak úgy becsempészte, s ki, hogy a komédia teljes legyen, ezt nem is tudta. Édesatyjának áldott jó neje mindjárt magához fogadta s mint tulajdon gyermekét ápolta s az irígy sors ezt az anyát is csak három évig hagyta meg neki; ekkor körükbe hívták őt az angyalok odafenn s a szegény fiú sokáig azt hitte, hogy édesanyja volt. Atyja is erősítgette őt e hitben. Titkolt előtte mindent; kényeztette, büszkeségre, gőgre tanította, mint egy régi család ivadékát; zsebkendőire sok hétágú koronát hímeztetett s a szegény kis poronty így meg is romlott... Rokonoknál volt 9 éves koráig s atyjáról csak annyit tudott, hogy fényes gavallér-életet él, egyik jószágát a másig után eladja, míg végre két mostohája által a fiúnak hagyományozott birtok is zsidók kezére került. A fiú ezt csak sokkal később tudta meg. Az apa új házasságra lépett ledér, fondor nővel s ekkor gyermeke is hozzá jött; kényeztette őt és gőgre tanította tovább. Folytak az évek. Az apa meghalt, félig felnőtt fiát magára hagyván. Elmúlt egy év, a fiú 19 éves lett. Itt volt az idő, hogy önkéntességért folyamodjék. Ehhez keresztlevél is kell. Most hull le szeméről a hályog. Adoptálva se volt. Anyját nem ismeri, nem tudja, ki ő, hol, merre van s él-e még? S most neve sincs. Ez a fiú én valék... S most már jöhet akármi, nem törődöm se jövővel, se jelennel, semmivel, semmivel! Vakon rohanok minden örvénybe! Elveszhetek s el is fogok veszni nyomorultan."

A titok felfedése egész valójában megrendítette, s ha testileg hamarosan föl is lábolt, szellemében otthagyta eltörülhetetlenül nyomait. A szegény kis cselédlánytól örökölt Bálek-nevet főképp írásai alatt nem akarta használni, ezért kérte hivatalosan, mint névváltoztató jogosultságát az addig használt Reviczky-névhez, amit meg is kapott.

Tanulmányaiban a kor feltünedező eszményeiben, a világjelenségek felismerésében keresett menedéket, ha lehet: gyógyírt. Érzéseinek nagy mélysége azonban nem volt könnyen kezelhető. Ez időtől fogva más szemmel nézte a zajló életeseményeket s nyugtalansága megnövekedve, állhatatlanná is tette. Az árvaságot ő már régen érezte, kisded kora óta, amikor Zmeskal Judit, atyjának fínomlelkű felesége elhalálozott, aki Bálek Veronika cselédlánytól őt születése után azonnal magához vette. De csak hároméves koráig éreztette vele a gyermektelen asszony örök anyaszeretét, a jóságot, az önzetlen tisztaságot.

Tündérszigetként ragyogott föl az öntudatlan kornak ez édes emléke Reviczky szívében, de maradt egy látható kedves emléke is, egy aranykötésű kis imakönyv. A széplelkű asszony ebből egykor érte is imádkozott. Az imakönyv élménnyé lett s a költő egyik legszebb versének ihletője. *(Imakönyvem.)*

Reviczky 34 évre terjedő élete ránézve valójában a nyugtalanság, nyomor, betegeskedés szenvedő időszaka lett. Szülőhelyéről, a nyitramegyei Vitkócról nemsokára Lestinbe viszik, ahol nevelőanyja halálával 3 éves korában szinte elhagyatottságra jut. Az apa Felsőkubinban, a rokon Meskó Lajoséknál helyezi el, ahol a fiú egyik életrajzírója szerint: a család kilenc szilaj gyermeke közt elvadul s húzódozik az emberek elől. A kedvevesztett kisfiú itt találkozott először (és utoljára is) szülőanyjával, ahogy azt később írt egyik rajzában, a rajz hősére vonatkoztatva írja meg. A kertalatti patakparton sütkérezett s „egyszerre egy szőke tót paraszleány futott hozzám, hevesen magához szorított, csókolgatott s egypár krajcárt csúsztatva apró kezembe, egyre azt hajtotta: „Én vagyok a maga anyja, én vagyok a maga anyja!“ Tagadólag ráztam a fejemet s a fényes krajcárokat egymásután zsebembe csúsztatva, azt mondtam, hogy az én mamám selyemruhás, halavány dáma, aki mindig alszik s nem akar velem jönni a mezőre virágokat szedni. Erre a jó parasztleány szedett nekem virágot, aztán, bármikép szabadkoztam, újra magához ölelt, újra össze-visszacsókolt. Aztán fogta a batyúját és ment; csak még egypárszor visszanézett.“

Apjának tudomására jutott ez az eset s fiát Lévára vitte, nővéréhez, özvegy Boronkay Ignácnéhoz. Itt, szeretetreméltó környezetbe jutva, előnyösen megváltozik; sokat játszik a Perec partjáig nyúló nagykertben, két nagyobb unokanővérével s kitűnően végzi el a négy elemi osztályt.

A nyolcosztályú középiskolát, mint már említettem, Pozsonyban elvégezve, Garamújfaluba ment nevelőnek, s onnan egy év mulva Budapestre, hogy ott író lesz. Ám innen a családás kínjából s a leküzdhetetlen nyomorból, 1875-ben Denta, temesmegyei nagyközségbe kell menekülnie újra nevelőnek. Két évig marad ottan s megismerkedik Bakálovich Emmával, egy nagyműveltségű leánnyal, akit megszeret, de sohasem tud elvenni. Emlékét azonban félszáznál több ragyogó költeményében halhatatlanná tette.

1877-ben visszajön Budapestre, azzal, hogy itt marad most

már, persze, mint író. S mi várt itt reá? Hat évi újabb küzdelem a sorssal; van idő, mikor talpnélküli cipőben, lakástalanul az éjjeli kávéházak megtürtje. Alig van betevő falatja s napokig almán él. A szerkesztők és kiadók fogadni sem akarják, s ha nem akad akkor egy-két jóbarátja, aki támogatja, magához veszi, elpusztult volna, mint egy utolsó koldus.

Ez a nyomor űzi el ismét a vidékre. Aradra megy lapszerkesztőnek s innen rövid év mulva Kassára, hasonló minőségben. De itt sincs maradása, megint visszatér vágyai mekkájába, Budapestre, hol 1885 decemberének végén köt ki vándorhajója — harmadízben és utólszor. Harminc éves akkor s még hátra van életéből három és féléve.

1883-ban jelent meg első verskötete: az *Ifjúságom* és bár ismerték már nevét, s barátai esküsznek nagy költőtehetségére, a kritika alig emlékezik meg a kötetről. A siker konokul elkerüli, nincs szerencséje, de ő makacsul ragaszkodik büszke elveihez tovább is. Összeütközik a hatalmasokkal; a költői egyéniség és szabadság nagy harcosa, a művészeszmény hitvallója: az egyéni függetlenséget oly fennen hangoztatja, hogy szinte megijednek tőle.

Testileg egyre fáradtabb, törődöttebb, ám költészete folyton szépül, mélyül; olyan, mint két nagy fekete szeme, melyből a szomorúság csodálatos tűzfénye lángol ki, árra a világra, mely nem akarta, nem tudta megérteni.

Régebben a *Pesti Naplónál*, majd a Jókai: *Hon*-jánál dolgozott, most azonban a *Függetlenségnél* helyezkedik el s úgy-ahogy megél. Anyagi helyzete valójában csak akkor javul, midőn Légrády Károly szerződteti a *Pesti Hirlaphoz*, ahol a színházi és irodalmi rovat vezetésében megtalálja a hozzá méltó teret. Van már jóképű hónapos szobája, fűtése, világítása, ebédje, vacsorája és jó ruhája, amire sokszor vágyott az eleganciára oly hajlamos magiszter.

Éjt nappallá téve dolgozik most már, az alkotás izzó hevében s többször jelenik meg a felolvasó-asztalnál a Petőfi Társaságban, melynek 1878 óta volt már tagja. Érzi, hogy súlya van szavának, s amit a laphasábokon elhangoztat, sokban még ma is problémája korunknak. Második kötetét, a *Magányt* is készíti sajtó alá, de az csak félévvel halála előtt tud megjelenni. Küzdelemmel megy a kiadás, de már nem oly nagy iránta a közöny, mint régebben. Az élvezetbe vagy gondba merült szívek, ime,

már fölfigyelnek szavára! Már-már boldognak merné hinni magát, — s ekkor sujt le rá a harmadik csapás, nagyobb mindeniknél, mely eddig érte, a tüdővész, a kizsarolt szervezetnek, a nyomornak, az örömtelen szenvedésnek elmaradhatatlan gyümölcse, mely életétől fogja megfosztani.

A pusztító kórral — ilyen furcsa szerencséje van ennek a költőnek — szinte versenyezve növekszik a művei iránti érdeklődés, valamint a mesés nyomorban elfolyt élete iránt, hiszen romantikus hatása van az ilyesminek mindig.

Élete a költő tragédiája, aki hisz mindabban, amiről írása vallott, hisz költői elhivatásában, s érette minden áldozatra képes. Meg akarta óvni függetlenségét s azt messzemenően magyarázza, kitette magát az élet kérlelhetetlen durvaságának. A balsors úgyszólván születése órájától hűséges kísérője s nincs módja, ereje, hogy meneküljön előle. Megnyugvást egyedül a vallásosságban talál, Jézusban, akinek alakja és fénye a Párizsból ömlő naturalizmus szennye korában is olyannyira eltölti, hogy nagyszabású költői koncepcióval készül hódolni előtte. De csak néhány gyöngyszemet szór el belőle versei sorában, töredéket, a dráma megírására nem jutott ideje, 1889 július 11-én, a belgyógyászati klinika egyik kórtermében kiszenvedett.

Közönségünket, mely magyar életünk eseményei közé, a velünk született kényelmességnél fogva, mélyebben nem tekint, a tragikus halálhír fájdalmasan rázta meg. Most már feléje fordultak volna, mikor már torzóban maradt költészete szolgálhatott csak elkésett felvilágosítással. Nem voltak hitványak ők sem, csakis gyöngék. Bűnösök azonban azok a lapok, melyek áradozó dícséretekben siratták el a holtat, de kicsinyes, önző érdekekből nyomorgó életében elzárkóztak előle s művei elől. Költői felmagasztosulását ez a hamis hang sem zavarhatta meg már többé.

Hírneve azóta sem fogyatkozott meg s amidőn ma, halála félszázados évfordulóján megemlékezünk róla, a távlat tárgyilagosságával is a XIX. századvég legnagyobb költői értékének látjuk. Az Emma-ciklus akkordjai, a Jézus-énekek megindító misztikuma, a Magamról, a Pán halála, a Jób siralma, a Trisztia, a Sátán, a Salamon király álma stb. új költői nyilatkozások megérdemlik korunknak is a legnagyobb figyelmét, mert bennük a szomorúság, a lemondás, a részvét, a szeretet, megbocsátás és türelem tisztító ereje oly szokatlan nagyságban tört fel, mint

egy gejzíré, mely áttörve a föld burkát, áldásadó tömegével visszahull megtermékenyítendő humuszunkra.

Alkotásai irodalmunkban az igazgyöngy fényével tündöklenek föl, legnagyobb értékeink között. Beteljesedett, amiért harcolt:

Vágyam, hogy minden földi terhet
ledobva, mint a fény legyek szabad!

(Szabadság.)

Reviczky Gyula életével s költészetével foglalkoztak: *Paulovics* János: Reviczky Gyula, Budapest, 1910. (Külön kötet.) *Koroda* Miklós: A világ csak hangulat. Regény. Budapest, 1939;

Összefoglaló irodalomtörténeti tanulmányaikban: *Alszeghy* Zsolt, *Bartha* József, *Bánhegyi* Jób, *Ferenczi* Zoltán, *Gyulai* Pál, *Horváth* János, *Pintér* Jenő és *Riedl* Frigyes; cikkszerű kisebb-nagyobb tanulmányokban: *Ambrus* Zoltán, *Barna* János (vallásos költészetéről), *Binder* Jenő, *Dombi* Márk, *Elek* Oszkár, *Koroda* Pál (aki 1895-ben elsőnek adta ki, bevezetéssel R. Gy. összes költeményeit két kötetben), *Kristóf* György, *Lázár* Béla (A tegnap, a ma és a holnap c. kötetében), *Móricz* Zsigmond, *Osváth* Gedeon, *Rubinyi* Mózes, *Vende* Margit, *Vajthó* László (Schopenhauer és Reviczky) stb.

A hadapród

Irta.: Agyagfalvi Hegyi István

A hadapród még gyermek volt s szelíd
csinyek tarkázták fehér éveit.
A játékos lét pár araszra nyult...
Mögötte majdnem erdő már a mult.

Egy-két szava még visszacseng s örök
Kés a szívemben: „Ha majd megnövök
és tiszt leszek, Erdélyért harcolok!
Ha el is esem... katonadolog!"

Utolsó percén így fogadta ezt
s a halott szó most újra élni kezd.
„Erdély, Erdély!" — a hült szív így dobog, —
„Éretted halni katonadolog!"

...Ma ludovikás volna s éve: húsz.
A kardbojt készül... látom, érte nyúlsz
kis hadnagyom s magadra csatolod...
Erdélyért halni katonadolog!

És méssz már, méssz már füttyös-boldogan
a hegyek közt, hol száz patak rohan
eléd s feléd száz pásztortűz lobog...
Erdélyért halni katonadolog!

De rebbennek az acélmadarak,
vijjogva szállnak a sziklák alatt!
Rekedten bődül minden völgytorok...
Erdélyért halni katonadolog!

Jaj, földreroskadsz... látom, s a szíved
piros harmata festi a füvet!
Csak szemed él már... most is mosolyog :
„Erdélyért halni katonadolog!..."

...Csak ennyit kértél, ennyit, semmi mást.
Nem pezsgős-csókos életáldomást,
örömtől zengő, hosszú éveket...
és ezt se adta meg a sors neked!

...Patakok, tüzek, fehér szent hegyek,
Ő értetek el sohasem mehet!
Erdély, ha tudnád, lelkemben mi van!...
Nem teéretted halt meg a fiam!

MIKOR AZ ÓRA ELKÖVETKEZIK...

ÍRTA: ZÁDOR TAMÁS

Bibliás súlya volt az éjszakának. Magjában ült már a bizonyosság... az Apokalipsis négy lovasa felvágtatott a keleti szemhatárra... Csak a lehalkított rádió üvegszeme világított sárgán a dolgozómban. Az utolsó hírszolgálatra vártam és az éjfél már közeledett.

— Ülök, mint az elkárhozottak a pokol tornácában... — érintett az elsuhanó gondolat denevérszárnya.

Az asztali lámpa vékony lánca után nyultam. Szomjaztam a világosságot. Mégis sötétben maradtam. Nem volt erőm megnyitni a villanyt.

— Mindegy... — gyötörtem magamat a gunnyal és a szoba megvilágításának lehetőségeivel játszottam tovább. — Csak el kell csattantanom a kapcsolót és a csillár valamennyi fáklyalámpájában leizzik a fémszál. Csak egy fehér gombot kell megnyomnom és az apró körték kék fénnyel árasztják el a meghitt hatású művészlámpa finom Venusz-szobrát. A kicsiny Strozzi-lámpa vasvázában is megnyithatnám a tompa, sárga világosságot... Firenzei hangulattal fogadhatnám az új napot... Minek!? bármennyi fénnyel árasztom is el a kicsiny világot magam körül, már csak emlékezetből látom a butorok fekete fáját, a karosszékek vörös bársonyát, a festményeket, szobrokat, a vaskos köteteket a könyvállványokon... mindent, de mindent, ami civillizáció, kultura... mindent csak emlékezetből...

A készülékből a Himnusz árad felém halkan. Majd a Rákóczi-induló első ütemei söpörtek át a szívemen. Azután — ismét csak a szünet jelét ingatta Budapest a rádióban.

— Hát kezdjük... — adtam meg magamat az új világégés hírei előtt.

A bemondó hangján eldörrent az első puskalövés. Kattogtak a gépfegyverek, ágyuk bömböltek, zúgtak a repülőgépek, bombák robbantak és falvak, városok lángoltak előttem a meggyujtott gyufalángban. Keserű volt az első szippantás a cigarettából. Egy hírben mégis elcsendesedett a harci zaj. Új távírat pergett a pillanatnyi szünetbe:

— „A tempelhofi repülőtéren ma ünnepélyesen fogadták a Szovjet-Unió nagykövetét és a veleérkezett magasrangú tiszti küldöttséget.

— Imé, eljött a számonkérésed napja! ... — buggyant ki összefacsarodott szívemből.

Fényesség támadt körülöttem. Meglepődésemben azt hittem, csak az én kialvó látásom, vagy az én felemás szemüvegem űz velem játékot. Letettem hát a nehéz domború üveget és lehunytam fáradt szempilláimat.

— Bizony, későre jár már az idő...

A fényesség mégse akart belemosódni a sötétségbe. Sárgás ragyogásból mély vörösbe csapott át. Kék nyilak, lila csíkok hasogatták a bíbort. Egy perccel később pedig, mintha ezüstös azbeszt- függönyön át néztem volna a világot.

Villamos szikrák pattogását hallottam közelemben. A nyitvafelejtett rádió... távoli vihar karmolta a készülék szívét. Eddig még soha nem hallott hangok jelentkeztek. Egyszerre csak folyamatosan hallottam és felfogtam a messzi, idegen világ villamos üzenetét:

— „Idézés a Számonkérőszék elnökétől az ősi Cornelius-család véréből való Kornél Gábor budapesti író és ujságírónak. Jelenjék meg ma éjszaka a Számonkérőszék ülésén a Curia Juliában a Forum Romanumon."

— Hogyan?... — meredtem a kiszolgáltatottak tehetetlenségével a fényességbe. Csodálkozó szemem előtt a fényfüggöny kettévált.

Alig éreztem meg a sötét végtelent, vak mélységéből az Igéret fényében szikrázva ragyogó repülőgép suhant fel. Csak egy-két pillanatra állt meg a fényfüggöny hatalmas résében. Hirtelen magához vonzott, ajtóját elém tárva, befogadott és már suhant is tovább.

Mindentől idegenkedve, mindenre gyanakodva ültem a széles, puha karosszékben. Nem hallottam motorzúgást. Senkit sem láttam sehol. Csak az elválhatatlan, örök utitársat, az asszonyt éreztem mellettem, a szomszéd karosszékben. Szólni akartam hozzá és nem tudtam köszönteni. Nem jött hang a torkomból. A gép sebességét is a szívem érezte meg. A fény hajtotta az ismeretlen, távoli világokból való repülőgépet. Sebessége úgy viszonylott a fény sebességéhez, mint a percmutató járása a másodpercmutató rohanásához. Mire tájékozódtam, már elsuhantunk a hallgatásba merült Magyarország felett és a fülem kinyílt.

Muzsika-, ének- és beszédfoszlányok siklottak át a szívemen. Semmi sem volt folyamatos, vagy befejezett egész. Furcsa volt ez a hangkáosz, de nem éreztem benne semmi rendkivülit, vagy szokatlant. Ilyen a benső világunk hangzavara, mikor emlékezünk.

Kopár sziklacsúcsok felett suhant a gép. Csukott horvát szemek álmába hintette a kibékülés Igéret-fényét. A délnyugati szemhatáron felvilágított az Adria holdverte tükre. Muzsika, ének elhalt a gépben. Csak egy halk hang suttogott még közelemben:

— Eljön még a számonkérésed napja...

Önkéntelenül az asszony felé fordultam. A suttogó hangban ugyan felismertem másfélév előtti sugallatomat, az elsőt, mely ennek az éjszakának elkövetkezésére előre figyelmeztetett... mégis... azt hittem, az asszony emlékeztetett. Szólni akartam, de nem tudtam beszélni. Csak az emlékemet hajszolgattam a pillanatra felelevenedett sugallat szétfoszló nyomában.

Siracusában lepett meg az első figyelmeztetés. Ritka, meghitt pillanatot fátyolozott el a szerelmes nimfa, Arethusa forrásánál. Másodszor, pár héttel azután, Capriban figyelmeztetett elkerülhetetlen napomra a sugallat. A sziklaút kőkorlátja előtt álltam akkor és a fényesen megvilágított nápolyi partot néztem

— Közel a számonkérésed napja...

Varázsereje volt ekkor az elröppent szavaknak. Csillagpetteys nyomukban Világszínházzá változott előttem a Nápolyi öböl. A zsöllye első sorában álló nézőnek éreztem magamat. A Monte Solaro volt a karmesteri pulpitus. A sziklákon túl morajló öböl a hatalmas orchester, melyben a világ legnagyobb zenekarának művészei hangoltak éppen. A kivilágított Riva a legragyogóbb rivalda volt, amit valaha is láttam. Az éjsötét függöny bársonya még művészi redőkben omlott a deszkák fölé, de a szív így is rádobbant a gondolatra:

— A színpad . . . Európa . . .

Már az Appeninek hegyláncán suhant át a repülőgép. Firenze közellétét éreztem. Gondolataim éppen a Mediciek városának kapui előtt ácsorogtak. A végzetemet hordozó sugallat harmadszor Firenze kék ege alatt jelentkezett.

— Jön a számonkérésed napja! — figyelmeztetett parancsolóan a Piazza Signorián. Magamba pillantottam . . . Nem vettem észre, hogy mögöttem magnifico, Lorenso Medici lovasszob-

rának nyuló árnyéka lopva megközelít, orvul rámkúszik és egészen beborít.

A patinás bronz-tábla a tér kövezetének travertin kockáján lassan mégis magára vonta figyelmemet. Savonarola emléktáblája pihent évszázados mozdulatlanságával a cipőm orra előtt. Félezer esztendővel ezelőtt két máglya lángolt el ezen a helyen. Előbb Leonardo da Vinci pótolhatatlan Lédáját hamvasztatta el Savonarola az anatémák máglyáján. Nem sokkal azután Savanarola tetemét hamvasztották el ugyanitt a büntető máglyán. Mély és igazságos törvényt takar ez a firenzei bronztábla. Aki hatalmával visszaélve, az emberi szellem alkotásait máglyán pusztítja el, maga is elpusztúl azon a helyen, ahol bűnét elkövette. Ez a szent lángok örök ereje és a bosszuló lángok törvénye.

— Róma! . . . — szabadult ki a hangom a rákényszerített hallgatás rabságából.

Az elsötétített város a végtelen sötétségbe mosódva, néhány árnyalattal elmélyült. Hatalmas, fekete tömeg bukkant fel a látóhatár peremén. A világ szívéhez méltóan, féltő gonddal takargatta magát, kincseit az Apokalipsis felszabadult borzalmai elől a történelem éjszakáján. A mindent bevilágító fényesség pedig szédítő sebességgel rohant az örök város felé, hogy pillanatok alatt felgöngyölje a gond és a százrétű aggodalom fekete fátyolait.

Az első sugár Ceres oltárára esett. Megvilágosodtak a vén falak, az örök utak, Plautius és Metella síremlékei. A sugárözön beömlött a Portákon. Pillanatok alatt öltötték fel az Igazság és a lelki Világosság ragyogó ezüst fátyolait az utak, a zegzugos mellékutcák, a terek, a bérkaszárnyák, a paloták és a templomok. A szökőkutak vízsugarai százával csillogtak. Fényesség árasztotta el a nagy mult romjait. Felderültek a letünt évezredek őrtálló márványoszlopai. Lépcsők, oltárok mosolyogtak és ragyogtak a diadalívek. Nevetett a Quirinál ezer ablakszeme. A Szent Péter bazilika felett Michel Angelo óriási kupolája felszabadultan szívta magába a diadalmas fényt.

Három tisztelgő kör után a gép a Fórum Romanum fölé suhant és lassan aláereszkedett. Csak néhány pillanatra érintette a földet Julius Caesar temploma mellett. A borzasztó sebességtől szédelegve léptünk ki a fényözönből. Hosszú percekig

semmit sem láttunk. Csak a Caesar-templom épen megmaradt márványoszlopának hűvös lehelletét éreztük az arcukon.

— Még soha nem volt ilyen kicsiny a távolság Budapest és Róma között! — mosolygott az asszony. Kezét kerestem, hogy hangtalanul köszönjem meg szavainak időbeli, mély értelmét. Másik karommal könnyű szédülésem miatt megtámaszkodtam a márványoszlopon. Forró kezem érintkezett a márvány hűvösségével. Lüktető ereim átvitték az életet a holtnak hitt márványerekbe. Közösségre talált a keringésünk és ebben a találkozásban előző életeink rég letünt világai ujjászülettek.

— Egyszer már álltunk itt így, ilyen lelki állapotban, egyik előző életünkben. Az elsőben... Akkor Cornelius Sulla diktatúrája elől menekültünk Pannonia földjére . . .

— Ez a perc tehát, a viszontlátás perce Rómával . . .

— Imé, valóban eljött a számonkérésem napja.

Árnyak suhantak el mellettünk. Titus császár diadalíve alól, a rácsos kapun át, a Palatinus-halomról, Tiberius és Caligula császárok palotáiból és a Capitolium lejtőjén vonultak az árnyak a római szenátus palotájának, a Curia Juliának romjai közé. Az árnyak Septimus Severus császár diadalíve alatt átvonulva, már megvilágosodott arccal foglalták el helyeiket a Curia Julia csarnokában. A curilisi szék előtt a történelem muzsája, Klio állt meg.

— Üdv mindeneknek és minden jelenlévőnek! — hallottam Klio szavait. A történelem hangja egy szempillantás alatt megszüntette a már alig leplezhető szorongásomat. Az asszonyt kézenfogva, elindultam a romok közé.

Lépéseink tompán koppantak a Via Sacra időette travertin kockáin. A láthatatlan hangerősítő egyre csak szórta a Számonkérőszék ülésében lepergő szavakat. Klio megnyitotta az ülést és felhívta az Ó-kor nagy történetíróját, Cornelius Tacitust, ismertesse a sürgős tanácskozás okát. A cseresznyeszájú Tacitus akkor foglalt helyet a curilisi székben, mikor az éjszaka árnyai között felbukkantam. Nem volt időm a megvilágosodott arcok között kutatni. Tacitus túlságosan tömör mondataira kellett figyelmen, hogy egyetlen szót se veszítsek el abból, amit mond:

— A földre ismét nagy idők szakadtak. Európában jelenné vált az a jövő, amelynek előreküldött őrszeme a Corneliusok véréből való Kornél Gábor, aquincumi író, akit még földi életé-

ben, ma a Számonkérőszék ülésébe megidéztünk. Számot kell adnia a születésekor kapott talentumokkal való sáfárkodásáról, hogy a Föld mai történelmi állapotát és az ő több évtizedes munkásságát megvizsgálhassuk.

Nem volt időm az elhangzott szavak hatását magamban megállapítani. Klio felszólítására Tacitus átadta helyét és egy pillanat mulva már az Ó-kor császárainak, szenátorainak szónoki széke előtt állottam. Nem kaptam lámpalázat. Csak az döbbentett meg, hogy egyetlen szempillantás alatt valamennyi rám meredő arcot láttam. Jól láttam, mintha soha nem lettem volna szomorúszemű ember. Sok arcot felismertem. Minden egykor élt történelmi árny, római, magyar és lengyel rám nézett, akiről valaha is írtam. Az antik Cossutius lovag mellett ott állt a vérével rokon Kossuth Lajos, Corvinius szenátor mellett a véréből sarjadt Korvin Mátyás. Báthori István lengyel király arcát is láttam. Pillantásom Julius Caesarral találkozott. Most már megértettem a helyzetemet. Az egész életemről, a rámbízott feladatok eddigi teljesítéséről kell számot adnom időelőtt. Beláttam, csak kérdéssel kezdhetem, ha úgy akarok számot adni, hogy egyúttal meg is védjem magamat minden felmerülhető váddal szemben.

— Miért kellett engem az élet befejezése előtt Számonkérőszék elé állítani? Hogyan adjak számot küldetésemről, mikor feladataim elvégzésében a ponthoz még nem jutottam el?!...

— Majd meglátod! — szólt közbe Róma történetírója röviden.

— Nemes Tacitus! — folytattam nyugodtan — Te mondtad, csak előrevetett őrszeme vagyok a jövőnek, mely immár jelenemmé vált. Ne feledjétek azonban, hogy az előörs bevégzett munkáját a történelem nagy változásai olyan mélyre temetik, hogy ennek a munkának eredményeit az utókor már nem is keresi az oknyomozás közben.

— Ne védekezzél előre! Semmi sem vész el nyomtalanul a földön — vágott elém Kossuth árnya, majd számonkért: — Az eszmei hagyatékom, a politikai jövendölésem?! Mit végeztél felszínentartásuk érdekében az első világháborút megelőző évtizedekben?

— Nagyuram! — feleltem csendesen. — Csak a tizenkét utolsó esztendő állott rendelkezésemre. Ez volt az a korszak, melyben virágjában pompázott a közös monarchia. Ebben a kor-

ban eszmédet, a dunai államok szövetségét nem akarták megérteni az emberek. Ellenségeink viszont eszméidet saját céljaikra fordították és elferdítették. Az országunk veszedelmére figyelmeztető, súlyos jövendöléseid sorsa még rosszabb volt. Nem akadt ember hazánkban, aki elhitte volna, hogy Magyarországot megcsonkíthatják. Mégis, nyugodt lelkiismerettel állíthatom, hogy eszmédet, jövendölésedet az emberek emlékezetében tartottam és ez az eszme a csonkaországban ma már a kormányzat legvégső célja. A reneszanszodban vigyázok, nagyuram. Nemzetünk életét szolgáló politikai hagyatékodat a belső ellenségeink nem használhatják ki függetlenségünket veszélyeztető célok elérésére.

Kossuth lehúnyta szemét. Ez annyit jelentett, hogy számadásomat elfogadta. Még mielőtt önként folytathattam volna, Báthori István vetette elém számonkérését:

— Most pedig nékem felelj! Mit tettél eddigi életedben az én Lengyelországom érdekében?!

— Felség, — sóhajtottam szomorúan, — mit mondhatok ma az elvégzett munkáról és az elért eredményekről? Már minden csak gyorsan elmult boldog emlék. Életem munkájának romjai felett állok.

— Csak semmi érzékenykedés! — csapott le Báthori hangja hidegen. — Adj számot, hogyan teljesítetted feladatodat?!

— Felség, csak hazám határain belül dolgoztam. A világháború előtt az orosz diplomácia másfélszázados és a lengyel nemzet sorvasztására szánt fortélya ellen harcoltam tollammal.

— Derekasan küzdött! — kiáltotta közbe Kosciuszkó, a lengyelek egykori, hős vezérének árnya. — Valóban a nemzetem öntudatának sorvasztására szánt orosz hazugság, hogy én Macieowica csatasíkján Finis Poloniae kiáltással buktam volna le lovamról.

— Felség, — folytattam Kosciuszkó árnya előtt — a világháború első óráitól kezdve hirdettem Lengyelország feltámadásának eljövetelét. Mikor pedig országod valóban feltámadott másfélszázados sírjából, a te világpolitikád egyedüli helyességének bebizonyításán akartam dolgozni.

— Miért nem bizonyítottad be?!

— El kellett hallgatnom, felség — vallottam be szomorúan. — Ahol titokban mégis kísérletezhettem, ott sem akartak meg-

érteni az emberek, akik ma bizony nemzeti becsületüket is feláldozzák az életért. Minden romokban hever...

Merően néztem Báthori István arcába. A felmentésemet vártam. Az emlékében is megbántott nagy király nehezen szánta el magát. Csak hosszú percek multán hunyta le szemeit.

— A harmadik feladatod?! — indította el a legsúlyosabb számonkérést szelíden Vergilius Maro, az Istenfia eljövetelét hirdető „Negyedik Ecloga" költője. Nagy izgalom támadt az Ó-kor árnyai között. Julius Caesar farkasszemet nézett velem. Asinius Gallus szenátor Augustus cézár mögött kiáltozni kezdett. Titus és Hadrian császár is nyugalmát vesztve kiáltotta elém:

— Az életem titka!... Az igazi jellemem!... Az elhallgatott igazságaink!... Az eltüntetett évkönyveink felkutatása!... Az én igazi szerepem!... Adj számot, ember!... Számot adj nekünk!...

Az asszony felsikoltott. Valóban már fenyegető volt az árnyak kavarodása a curilisi szék előtt. Megpróbáltam elnézni a viharzó arcok felett. Pillantásom a távolban Titus császár diadalívére esett és megdermedtem a rámszakadt bűvölettől. Ezüst fényben ragyogott a gránit óriás. A nagy diadal széles íve alatt vakítóan ragyogott az elpusztított Jeruzsálemre emlékeztető fehér. márvány relief. A fényt ontó márványalakok Jeruzsálem zsákmányát hurcolták a császár diadalmenetében. A gránit-alkotás fényözönében pedig megjelent a Názárethi...

— Az Úr! — buggyant ki számból a csodálat.

A csarnok elcsendesedett. Meghunyászkodva nyitottak utat az árnyak a Curia Juliához közeledő Názárethinek. Lassan haladt előre a Via Sacrán. Messzenéző szeméből, mosolygó arcából áradt a fényesség a fogyó éjszakába. A csarnokba lépett. Rám nézett és a részvét melegét bőven pazarló tekintete szememen pihent meg. Elmélyült a csend. A szívem dobogását hallottam, mikor megállt előttem. És az Úr áldó kezét fejemre téve, szólt:

— Embernek fia, már megajándékoztalak a részvéttel. Méltó vagy a nagy ajándékra, mert a holtak árnyai még életedben megpróbáltatás alá vetettek. Bocsásd meg nékik, hogy az életen túl is beérte őket a földi gond, szomorúság, aggodalom és hiúság. Bizony mondom néked, ez a megpróbáltatás közös sorsa mindazoknak, akiket születésükkor a történelmi erők megvertek *a mélyenlátással, a nyers igazság felismerésével* és *a törvény*

mezítelen ismeretével. Nagy tálentumok ezek egyben, és minden földi nyomorúsággal szemben még a halálon innen megvígasztalnak és kiengesztelnek a világi kincsek, örömök elmaradásáért. Én mondom néked, embernek fia, nem hiábavaló a munka és nem meddő a küzdelem, amit a tálentumaidból következő harmadik feladatodra adsz az életedből. Az ember még fiatalkorú. Még mindig szívesebben hisz a legendákban, mint az örök törvényekben gyökerező történelmi igazságokban. Mégis, mondom néked, minden földi akadály ellenére is el kell végezned harmadik feladatodat is. Fel kell tárnod az ember lelki álmának és az emberi szív tiszta vágyának, a Messiásnak teljes és igaz történelmi folyamatát. Az emberiség egyszer lásson majd tisztán. És a nyugtalan árnyak is nyugodjanak meg egyszer a történelmük igazságai feltárásának tudatában. Hogy földi tudásodban megerősítselek, mondom néked, nem egyszer és nem egy alakban jártam a földön, amíg a keresztig eljutottam. Dolgozz tovább és soha ne feledd, amit még mondok néked. Jól látod és jól tudod, a dicső multjának hamvaiból feltámasztott császárság, a Terzatto-kegyhely országa, a hazád, mely Anyám országa, az én erősségem. Aki ezeknek az országoknak határait szakgatja, csonkítja, az én váraimat támadja. Hiába áldoznak fel mindent az életért a földön. Az ember lehozta az égből a villámok ragyogó fényét, de a maga-támasztotta veszélyek elől a sötétségbe menekül. Embernek fia, menj békével vissza a földre, mert elkövetkezék az óra, midőn a vak vezeti a világtalant, mert a nyitottszemű ember világtalanná tette magát, mikor a sötétséget felidézte...

Fényes villám cikázott át a mindenségen. Nyomában nagyon kicsiny lett a távolság Róma és Budapest között. Már újra itt ülök a dolgozómban. A rádió üvegszeme rég elpihent. Csak én nézek még a sötétségbe és a fülembe cseng az Úr szava: „Mondom, a vak vezeti a világtalant."

Az óra tehát elkövetkezett. Engedelmesen nyujtottam a kezemet...

Faluról hozott versek

Írta: Gyökössy Endre

Paraszt ballada

Balogh Péter szántogat,
Nógatja a két lovat.
Öröm pattog szaporán
Hegyes-szavú ostorán:
— Jó az Isten! Tiszta-kék
Fölöttünk a síma ég.

Balogh Péter megijed,
Régen hallott már ilyet,
Se előre, se tova —
Visszahőköl két lova:
Villám vágtat hirtelen
Keresztül a kék egen.

Balogh Péter hátra lép,
Két lova hótt, maga ép,
De didergő rettenet
Ül meg a szíve felett,
Tekintete tétova:...
Minek él, ha nincs lova?

Sötétből fénybe

Az erdőből dongó tévedt szobámba,
Visszafele az útat nem találja.
Falnak koppan dongva sűrűn, keményen...
Hogy nem tudok segíteni szegényen?

Szárnyas ajtó, hármas ablak kitárva,
Hessengetem dongó dongóm, hiába,
A sebekért a fényt kapja cserébe...
Ki megy vissza a fényből a sötétbe?

Bogárdiné meggye

— Bogárdi Istvánné
De siet, hova megy?
Úgy igen, sietek,
Megérett már a meggy.

— Meggyszedni, famászni
Nagyon öreg kelmed.
— Úgy igen, de fiam
Katonának elment.

— Fiatal a menye,
Küldje őt a kertbe.
— Úgy igen, ha szegény
Ily korán fölkelne.

— Várhat az a meggyfa
Déli harangszóra.
— Úgy igen, ha annyi
Meggytolvaj nem volna.

Bogárdi Istvánné
Fölmászik a fára,
Úgy igen, köríti
Kosarát karjára.

— Bogárdi Istvánné
Mi dolog, mi dolog?
— Úgy igen, alattam
A gally recseg, ropog.

Zuhanton zuhan is
Már a kemény födre,
Úgy igen, kalimpál
Gerincre ütődve.

Viszik már. És otthon
Alig nyög csak egyet:
— Úgy igen, fuss lányom,
Ellopják a meggyet!

Messzi a várostól

Nem megyek én innét, nem megyek,
Míg el nem küldenek a hegyek,
Míg az erdő rám nem kiáltja:
Nem lehetek már a barátja.

Ha majd a fagyos hó ide ér
Es nem talál hozzám a kenyér,
Mint a kóbor, éhes farkasok,
En is a városba surranok.

HÁRY ALFRÉD MEMOÁRJAIBÓL

ÍRTA: BODOR ALADÁR

Barátaim, híveim és nagyszámú tisztelőim táborának sürgetésére ím a művelt magyar nagyközönség fóruma elé terjesztek pár szerény részletet csekélységemnek a kommun alatti némelyes emlékeiről. Szerény dokumentumok ezek, kívánatra okiratszerűleg is bizonyítva, annak kidomborítására, hogy az igazi férfiasság és szilárd jellem a nagy történelmi válságok idején fokozottan üldöztetik és tiportatik, ámde az igazi férfiasság és szilárd jellem annál hívebben kitart eszményei mellett.

...1919 március 27-én abádi otthonomban élénk puskaropogásra ébredtem. Félálomban még azt hittem, hogy a Doberdón vagyok az olaszok puskatüzében, tehát fittyet hányva a dolognak, ki se nyitottam szempillámat. Hanem aztán arra eszméltem, hogy Kampós, a részeg csizmadia rekedten kiabálja odakünn: Kiütött a kominista általjános népszabadság, hála légyen a jóságos Atyaistennek!

Tehát a kommun, melytől aggodó előrelátással régóta tartottam, de uralomrajutását emberfeletti erőfeszítéseim nem tudták föltartóztatni: íme lesujtott társadalmunkra és Abádra. Hiába küzdöttem tehát a Korlátoltság és a Gonoszság ellen!

Komoly gondokba merültem. Mintegy száz napig fog tartani... — mondottam magamnak, mert hisz ezt könnyeden ki tudtam magamnak számítani, ismerve társadalmunk pszihéjét. Bizony e rémes uralom számos áldozatot fog követelni, töprengettem... És vajjon kik lehetnek majd Abádon az első áldozatok? Rögtön beláttam, hogy a nagy történelmi fordulat legelőször is én ellenem irányul. Hiszen persze, amíg én élek, addig a Korlátoltság és Gonoszság nem érezheti magát biztonságban!

Még csak kora szürkület volt, de én nyomban papucsot ragadva, kikémleltem az utcaajtón. Lövések süvöltöttek el fejem felett, majdnem a hajamat súrolva. Hah, tehát rám lesnek, — állapítottan meg nyugodtan — engem akarnak elpusztítani! Magamért nem aggódom, — legyintettem rá mélabús mosollyal — de hogyan hagyhatnám itt a végső bajba jutott országot és Abád viszálydúlta társadalmát?! Ő érettük óvnom kell magamat!

Beláttam, hogy mint közismert személyiség, lakásomon nem maradhatok. Reggeli postaszekrényemben egy levelet talál-

tam, amelyben Kun Béla fölszólított, hogy vállaljam el az egyik népbiztosságot, mindegy, akármelyiket, a fő csak az volna neki, hogy nevem súlyával és tapasztalataimmal hozzájáruljak a kommun tekintélyének megszilárdításához. Viszont volt a levélszekrényemben egy másik levél is, amelyben bizalmas barátaim és tisztelőim esdve kértek, hogy mentsem magam, mert a terroristák kopói immár lesnek rám, sőt, biztos értesülések szerint az orosz Csekának egy álruhás megbizottja is ki van küldve Oroszországból, hogy engem eltegyen láb alól.

Gyorsan cselekednem kellett tehát. Kosztadónőm öreg cselédjének, Julis néninek ruhadarabjait kölcsönkérve, felöltöztem. Szerencsére ez a Julis néni születése óta süketnéma, egyébként megbízhatóan jellemszilárd és ellenforradalmár érzületű egyén volt. Két kispárnával kebleit is sikeresen utánozva, teljesen egy békés szakácsnő külsejét öltöttem magamra, karomon kosár, abban némi szükséges élelmiszerek, melyek önkéntes száműzetési napjaimban táplálkozásomat voltak hivatva ellátni. Fejkendőmet szememre húzva, így léptem ki az utcára, némileg Julis néni sántítását is utánoznom kellett, hogy a rám leselkedő szovjetkopókat félrevezethessem.

Útközben még egy izgalmas jeleneten kellett átesnem. A mészárszék táján a részeges Gubics Tóni, az éjjeliőr belekötött Julis nénibe, már mint énbelém. Szerelmével ostromolt és ráütögetett hátamra, meg a mellemet képviselő párnákra. Természetesen a legnagyobb fölháborodással utasítottam el szerelmét, tekintettel tisztes koromra és szigorú női erkölcsi érzületemre.

— Hát ezúttal mi a fenétől lettél ilyen ellenkező? — förmedezett rám végül Gubics Tóni, de az én szigorú magatartásomban persze ilyesmivel meg nem rendíthetett.

Kiérkeztem a tanyára, Lasponyáéknak a világ szeme elől elrejtett szerény lakába, ahol csak a hatvannégyéves Kranyák néni lakott, mióta fia hadifogságban odaházasodott Szibériába s a menye egy orosz hadifogollyal ugyancsak eltávozott ismeretlen tájakra a háború végeztekor. Kranyák néni azóta magányban élt ott s nagyon megörült, hogy magányát vele megosztani készültem. Kranyák néni is törhetetlen ellenforradalmár érzületet és elszánt jellemszilárdságot tanusított kifejezéseiben.

— Csak gyüjjenek azok a piszkok, — mondotta — olyat teszek velük, hogy... (itt néhány olyan kifejezést használt fölindultságában, amelyeknek idézését velemszületett szeméremérzékem

tiltja, e kifejezéseket csakis a legelragadtatottabb ellenforradalmári hév van hivatva megindokolni.)

Kranyák néni fölajánlotta számomra a tanyácska egyetlen szobáját, vagy hogy akár foglaljam el a szénapadlást, vagy a pajtát. Mikor tovább töprengeni látott, azt ajánlotta indulatosságában, hogy hát feküdjem be akkor az ágya alá, ott a fene se fog keresni!

— Mit tudod te, egyszerű pórnő, — mondottam magamban — mekkora fontosság fűződik ahhoz, hogy személyemet és a személyemben letéteményezett nemzeti és társadalmi érdekeket az ádáz ellenség hatalmába ne keríthesse!

Végül is úgy határoztam, hogy a tanyaház mögött levő burgonyásveremben rendezem be lakosztályomat. Erre késztetett a helyiség rejtett és jelentéktelen volta, meg annak megfontolása is, hogy a burgonya végül is mindig elláthat a legnélkülözhetetlenebb táplálékkal. Egyébként Kranyák nénivel megalkudtam, hogy amíg önveszélye nélkül teheti, mindvégig élelmezni fog szerény konyhájáról.

El kell ismernem, hogy Kranyák néni áldozatkész lénye legjavát, a legízletesebb főztjét nyujtotta nekem sorsüldözöttségem napjaiban. Igaz ugyan, hogy biztos lehetett költségeinek teljes megtérítése és az utókor hálája felől, de kétségtelennek kell tartanom, hogy hazafias lelkesedés is fűthette az áldott lelket. Olyan kitűnő csirkepaprikásokat és túrósgombócokat remekelt, hogy én odalenn burgonyaverembeli magányomban e napokban szerfölött meghíztam. Persze, nem volt meg a kellő mozgásom, hogy a bőséges étkezések anyagát szervezetem leküzdhesse, hiszen csak éjszakánkint volt tanácsos kissé kibujnom pár percre remetelakomból s akkor is, mihelyt pár golyósivítást hallottam az éjszakában közeledni, tanácsosnak véltem fölöslegesen nem kockáztatnom életemet, mert éreztem, hogy ez az élet nem az enyém, hanem egész nemzetemé!

Párszor mégis célszerűnek bizonyult, hogy táplálkozási biztonság kedvéért a burgonyavermet választottam lakóhelyemül. Ugyanis megtörtént, hogy Kranyákné néha egy-két napra is titokzatosan elmaradott az étellel. Persze a helyzet felől bizonytalanságban lévén, nem nézhettem ki utána, így rá kellett fanyalodnom a burgonyára, amelyet kisded gyorsfőzőmön ott a veremben elkészítettem magamnak. Kranyáknét hiába faggattam, hol és merre járt, már-már a kommunistákkal való cimbo-

raságra gyanakodtam, amikor egyszer lehellete illatáról mégis csak megtudtam, hogy kocsmába szokott eljárni a tőlem kapott pénzből. Olykor önfeledt állapotban két napra is ottragadott a kocsma helyiségében. Aggódni kezdtem, hátha ez a Kranyák néni netán szeszes állapotában kifecsegi, hogy egy üldözött jelentős egyént rejteget otthonában. Fokozódott aggodalmam, amikor a pénz értéke rohamosan csökkenvén, Kranyák néni fitymálni kezdette az ügyért hozott pénzbeli áldozataimat.

— Ferkónak, annak igen, annak kék pénze van! Kék pénzzel fizet tyúkért-kacsáért! — szólta el magát egyszer és én megdöbbenve kezdtem gyanakodni emez ismeretlen Ferkóra.

— Milyen az a Ferkó, Kranyákné nagysád? — kérdeztem faggatva a duzzogó öregasszonyt, megadva neki az előkelő nagysád címet, melyet a tekintélyt nem tisztelő kommunistáktól meg nem kaphatott.

— Ferkó? Ügyes fiú, csinos, szép. Huncut szeme van!

Aha, tehát Ferkó láhatólag udvarlással környékezi meg az öregasszony érzésvilágát... Megdöbbenve éreztem, hogy itt veszély, idővel talán elárultatásom fenyeget. Egyszersmind egy elszánt megfontolás erősödött meg bennem és Kranyákné derekához nyultam. Mert le kellett győznöm amaz ismeretlen, veszélyes Ferkót, a huncut szeműt. Az életemért kell küzdenem, állapítottam meg magamban.

— Ugyan mán ne izéljen, nó... — riszálódott meg Kranyákné édes elmosolyodással.

Nyájasan hozzásimultam Kranyákhoz és halálos aggodalmamban igyekeztem én is lehetőleg huncut szemeket vetni rá. Éreztem, hogy ébredező hódolatom élénk visszhangot ébreszt Kranyákné szívében. Fölemlítette, hogy ő régóta özvegy, hogy a férfiak mind kutyák, de akadhatnak ritka kivételek is, bár ő egyelőre nem hisz kivételekben.

Mind előhaladóbb lett széptevésem, az életösztön mind tüzesebb magatartásra sarkallt iránta. Láthatólag nagy sikerrel rajongtam őt körül, mert csirkepaprikás-adagjai mind elszántabbak lettek. Végül úgy vettem észre, hogy már teljesen jövendőbelijének tekint. Most már mind szorongóbb szívvel arra kértem az irgalmas Egeket, hogy a kommun uralma ne nyúljék túlságosan hosszúra szegény társadalmunk felett.

Azt is észre kellett azonban vennem Kranyákné elejtett önfeledt kifejezéseiből, — kocsmai kirándulásai után — hogy a

veszély nincs végleg kiküszöbölve, mert Kranyákné a Feri iránti jóindulatait is hiánytalanul megtartotta és ápolja. Neki is vitt csirke-, tyúk- és kacsapaprikásokat. Győzte mindkettőnk szerelmi hadjáratát. Az én esélyeimet az is megnehezítette közben, hogy megnőtt a szakállam, immár félaraszosra, részint, mert borotvát nem hoztam magammal, részint nem is akartam levágni ezt a szakállat, hadd tegyen fölismerhetetlenné üldözőim, a Lenin-vérebek előtt.

Ott feküdtem tehát napról-napra a burganyaverem magányában a burgonyára hintett szalmán, nemzetem megszabadításán töprengve, miközben egyre kövéredtem, mintegy negyven kilóval. Régebbi ruháim ugyse lettek volna már elég bővek, így hát nagyon jól fogtak azok az egyszerű népies ruhadarabok, amelyekben ide menekültem: a Julis néni szoknyái, réklije és fejkendője. Az idemenekülésem alkalmával női mellem gyanánt használt két kispárnát viszont igen alkalmasan fölhasználhattam a göröngyös tapintatú burgonyatömegre ülésemkor, úgyhogy női mellemre ültem.

Egy késő alkonyatkor azonban váratlan veszély kezdett fenyegetni. Egy idősebb férfiút láttam ólálkodni a burgonyaverem bejárata körül. Az ólálkodó idegen egyszerre aztán váratlan gyors fordulattal besurrant a verem ajtaján, leugrott majdnem énrám egyenesen. Már-már majdnem megijedtem, mikor észrevettem, hogy ő sokkal jobban meg van ijedve váratlan homályos megpillantásomtól. Megijedettségét észrevéve, nyomban érces fölénnyel léptem föl vele szemben.

— Ki vagy? — rivalltam rá halk suttogással.

Némi rémült dadogás után, amelyet tekintélyes jelenlétem gerjesztett benne, kérlelve és mentegetőzve felelt:

— Nem akarok semmi rosszat, kérem szépen, igazhitű kominista elvtárs volnék én is, csak nagyon éhes vagyok, aztán egy kis kolompért szeretnék, borzasztó éhes vagyok...

Rendre megtudtam tőle, hogy a kommunisták közgazdaságilag immár az általános éhezés állapotába jutottak. Esdve kérlelt, engedjek pár maroknyi burgonyát elvinni. A félhomályban nőnek vélvén engem, hízelgőn kezdett cirógatni, majd csókolgatni kezdett. Persze csak a nyakamat engedtem neki csókolgatni, nehogy az államon az immár tisztes hosszú szakállamat észrevegye. Egyre lelkesebben udvarolt szóbeli és mozdulatművészettel, hogy egy kis burgonyát kiudvaroljon tőlem. Én

most már siettem mielőbb megajándékozni a kért burgonyával, egész kalappal adtam neki, csak már távozzék gyorsan és ne vegye észre, hogy idomaimnak vélt női bájossága úgyszólván csak tünde délibáb káprázata.

Kár volt ilyen gyorsan meglágyulnom iránta. Mert most már azt hitte, hogy szerelemre hangolódtam iránta s kérlelésének ezután se fogok tudni ellentállani. Ettől kezdve jóformán minden alkonyat után beállított magányomba, a verembe és kolompért udvarolt ki tőlem. Egy ízben — azt hitte, örülni fogok neki — mohó ajkaival erőszakosan megkereste ajkaimat s ott a sötétben népies zamattal megcsókolt. Az ördög tudja, hogyan nem vette észre hevületében a bajuszomat-szakállamat.

Még súlyosabbra fordult helyzetem, mikor burgonyámnak és csókjaimnak eme dézsmálója valahogy elárulhatta ottlétemet más éhező társainak is és most még egy, majd egy még újabb harmadik kommunista is ostromolni kezdett burgonyámért és szerelmemért... Egy ízben meg éppen úgy esett, hogy közel egymásután ketten lopóztak be hozzám s majdnem féltékenységi dráma tört ki énérettem ott a sötétben, mindketten hűtlenséggel és méltatlan gyanúsításokkal vádoltak meg, az egyik belém is rúgott hátulról, szerencsére akkor éppen ott volt a mellem.

A kommunizmus korszaka, mely annyi európai államra hozott súlyos veszedelmeket, ime engem is immár elviselhetetlenül súlyos helyzetek elé állított. Anyagi és szellemi biztonságomban már-már a végső veszélyek fenyegettek. Tovább menekülni nem merhettem, hiszen sejthettem, hogy a kommunisták hova-tovább még inkább elvadultak azóta és a táj burgonyavermei szintén kiürülőben vannak.

Úgy augusztus közepe táján járhattunk, amikor ide, az abádi tanyavilág elhagyatott távoli zugába is megérkezett a fölszabadító örömhír, hogy a kommunizmus összeomlóban van, vagy talán már össze is omlott. Kranyák néni, kinek érzülete fokozódó gyöngédségeim következtében időközben már egészen hozzám hajlott, hírül hozta s beordította burgonyavermembe, hogy a falu öt népbiztosa átalakult nemzeti tanáccsá és kurucdalokat énekel a községháza Hangya-kocsmájában.

Még aznap déltájt már azt kiáltotta le Kranyákné a verembe, — mert még odalenn vártam a biztonságosabb fordulatot — azt lihegte le hozzám a lelkes ellenforradalmárnő, hogy a sár-

falviak ezernyi sokadalma lelkesült menetben közeledik a tanya mellett elvivő úton, Abád felé vonultában.

Most már ki kell lépnem a tettek mezejére! Lelkemet elborította a föltartóztathatatlan elszánt lelkesedés vérhulláma és semmi veszéllyel nem törődve, kitörtem a hozzám méltatlan burgonyaverem fájó bujdosásából. A szobában tintába mártott ujjal — mint egykor Petőfi a segesvári csatatéren elfolyó szíve vérével — lázas gyorsasággal fölírtam egy nagy pakolópapirosra:

SZABADSÁG!

GYŐZELEM!

LE A ZSARNOKOKKAL!!!

— és e lelkesítő jelvénnyel kiállottam az út közepére gurított szapulódézsa tetejére az éppen megérkező néptömeg elé! A szél lobogtatta piros szoknyámat, kitárt réklimet, fejkendőmet és szakállamat, amint lelkesítően szónokolni kezdettem! Alakomra rátűzött a ragyogó napfény!

Ellenállhatatlan volt a hatásom! Fölkaptak vállukra, — pedig akkor már jó száztíz kiló körül járhattam — mennydörgő újjongással kézről kézre adtak, csókolgattak, most már férfiak s nők vegyesen.

Én voltam a nap hőse!

Indultunk, Abád felé!

— Hát a házassággal mi lesz, a kutyakeservit a komisz disznó férfiaknak! — süvöltötte utánam Kranyákné. Mit tudta ő, hogy most a társadalom nagyjelentőségű kérdéseiről van szó, amelyben el kell csitulni a kicsinyes magánérdekeknek!

Nem szeretek dicsekedni, elmult napok érdemeire hivatkozni. Nem mondom hát el ezúttal, mi módon vonultunk be a sárfalviakkal diadalmasan Abádra, mi módon döntöttük meg a kommun uralmának maradványait.

Nem hivatkozom mindezekre. A világ, hajh, gyorsan felejt. De amit a hálátlan mai nemzedék elmulasztott személyemmel szemben, egykor talán jóváteszi egy hálásabb utókor!

Dülledt templom

Írta: Feleki Sándor

Erdő mélyén, elhagyatva,
Ott, „ahová a nap tér",
Áll az üres, vén kápolna,
Fala bedőlt, hófehér.

Azaz, fehér volt az egykor,
Most ellepte dudva, gyom,
Horpadt tető, törött ablak,
Semmi élet, embernyom.

Belül a kék mennyezetről
Lehullt már a vakolat
S szétőrölte régen a szú
Az oltárt, a padokat.

A beroskadt kapun által
Havat söpör be a szél
S az ablakra jégvirágot
Rajzolgatott fel a tél.

Holdvilágos hideg este,
Körös-körül semmi nesz.
A rengeteg mély álmából
Talán nem is ébredez.

A kápolna, mintha szólna:
Ide, ide jöjjetek!
Idebent nincs zordon hideg,
Itt nem dúl a förgeteg.

Ki tudja, vaj értik szavát?
De a templom belseje
Lassan-lassan furcsa fajta
Társasággal lesz tele.

A bedűlő oltár alján
Egy vén róka ott konyúl,
S a sarokban egymás mellett
Didereg két árva nyúl.

Oltár képén varjú gubbaszt,
Mellette pinty és veréb.
Csiripelni a hidegben
Nincsen kedve semmiképp.

Egy pad alatt meglapulva
Kis őz fagyos füvet rág;
Okos szeme mintha szólna:
Be különös társaság!

A halálos ellenség mind
Itt egymással jó barát,
Mintha ők is megbecsülnék
A templomnak vén falát.

Tán szent képe az oltárnak
Áraszt csodás valamit
S kibékíti az erdőnek
Ellenséges vadait.

Mosolyogva néz be a hold,
Mintha kedve tellenék
S bekandikál kíváncsian
A csillagos csendes ég.

A halálos fagy is enged
S a dermedt vadon felett
Átsuhan most fenségesen
Egy isteni lehelet.

Suttog egy hang: Mikor jön már
Az az idő, emberek,
Hogy megérti szív a szívet
S fájó könny már nem pereg?

És nem lesz más a nagy világ:
Egy hatalmas imaház,
Ahol megfér minden hívő
S a szeretet itt tanyáz.

KOPPÁNY FIAI

ÍRTA: GÁSPÁR JENŐ

I.

Fent a hegyen lassan olvadt a hó.

A patakok megdúzzadtak s a jégkéreg alól felszabadulva, frissen és harsogva vágtattak végig a völgyeken a nagy tó felé. A mezőkön langyos szellők fujdogáltak és nedvesen, feketén csillantak meg az ébredező göröngyök. A mesgyéken félénken és gyámoltalanul ütött ki a fű s a víz partján a nyárfákból és fűzekből apró rügyeket csalt elő a nap tavaszodó csókja. Finom és halk erjedéssel volt tele a levegő és a felhők magasságában itt is, ott is tisztán csillogott elő az ég egy-egy darabja. A szürke, ólmos téli felhők lassan-lassan eltüntek, s a mesék égi pásztorai bodros és játszi pára-bárányokat legeltettek Csaba királyfi mezőin. És lenn, a földi réteken apró fiatalka báránykák és kecskék ugrándoztak és a földből kikandikáló sárgafejű virágokat újjongva köszöntötte az első pásztorsíp.

A nagy erdők alól két lovas ereszkedett le a völgybe. Somogy és Gát, a kivégzett lázadó pogány vezér, Koppány fiai. Egy ideig a nagy tó partján haladtak, sovány és kopott lovaik vigakat nyerítettek a furcsa és szeszélyes hullámoknak, amelyek szeliden simultak bele a mosolygó dombokba és zenélő erdőkbe, amelyeken keresztül a Bakony küldötte üzenetét a régi pannonok tengerének... A bujdosók tábora, amely árván maradt, ahogy Vajk, új nevén István felnégyeltette a fejérvári kapuk előtt Koppányt és behúzódott a végtelen rengetegekbe, küldötte előre őket, hogy átvegyék az apai örökséget s tavasszal utolsó csapást adjanak az ősi isten nevében Vajk új Istenének... És Somogy és Gát lóra szállt, hogy lent a síkságon kikémlelje a király erejét, s hírt vigyen az aranyturul még reménykedő hiveinek... El kell hamarosan dőlnie, hogy az öreg isten hatalmasabb-e, vagy az új...

Tavaszra tervezték, hogy kitörnek az erdőkből, megrohanják a síkságot és az elbizakodott, győzedelmes Fejérvárt... Már alig várták a percet, amelyben az első tűzcsóva kiröppenhet kezükből, s Vajk városának kapujában felharsanhat Koppányvéres csatakiáltása, amelyben az ősi Ázsia akar még egyszer csatába szállni a szelid kereszténységgel... Sietni kellett, mert a magyar nem született várakozásra, türelemre s a hideg és az

éhség nagyon megtizedelte már soraikat... És az elmaradottak, akik szintén a ma, a perc emberei voltak, egyre sürgetőbben néztek rájuk, Koppány fiaira, a pislákoló őrtüzeknél, hogy mi lesz, meddig kell még várni... És ismerték a keleti fajt, amely ha hangos szóval kesereg, addig nem veszélyes, de ha az indulatok elfojtják szavát, ha mélyen, hallgatva-hallgat, akkor közel a veszedelem...

A két lovas lassan és óvatosan poroszkált előre. Bár nem kellett félnie attól, hogy valaki a régi harci társak közül felismeri őket, mert ahosszú bujdosás megviselte és elvadította külsejüket, mégis vigyázva haladtak előre. Lassította útjukat az is, hogy napok óta szekerek és lovasok hosszú sora haladt az utakon, a királyi város Fejérvár irányában. A két pogány nem tudta mire vélni a dolgot... Kérdezősködni nem mertek, mert féltek, hogy akkor kockáztatják útjuk és küldetésük célját azért, hát beálltak ők is a lassan vonuló szekerek és lovasok soraiba és sodortatták magukat előre. De nem sokáig bírták a néma hallgatást, s végre is Somogy megszólította az egyik ünneplőbe öltözött lovast.

— Sok nép van itt, földi.

— Van a...

— Aztán mind Fejérvárra megy ez?

— Oda a...

— Hát bizony, bizony...

— Ühüm...

A megszólított lovas lopva figyelte a két lerongyolódott bujdosót, azután ő kezdett kérdezősködni.

— Ti is Fejérvárra tartotok, testvér?

— Hát hová, máshová?...

— Igaz is. Országra szóló ünnep lesz...

— Az bizony — tódította Gát is...

— István király az elfogott Koppány-hiveket megkeresztelteti.

— Hallod? — nézett rá Somogy Gátra.

— Hát ránk is fér a kibékülés — szólt a lovas.

— Ühüm — mordult a két Koppány-fiú.

— Ez a tömérdek nép mind az ünnepre megy.

— Nem kell a pártoskodás senkinek — ravaszkodott Somogy.

— Jól mondod. Hát ti honnan jöttök?

— Arról Veszpörém tájáról — mutatott hátra Gát.

— Nem valami ünneplősen jöttök.

— Jaj, hát nincs más... Tudod, testvér, minket sokszor végiglátogatnak a bujdosó lázadók és mindenünket elviszik...

— Tudam. Koppány fiai... Tudom. Pedig jó volna, ha már ők is megnyugodnának... Magyar marad és kemény a nyak, ha vizet önt is rá a püspök úr...

— Talán neked is?...

— Hát — hümmögött a lovas. — igen. S mégis csak magyarnak érzem magamat.

Somogy csendesen hátranézett Gátra, az meg vissza. Szótlanul mentek előre... Mind a ketten a vad rengetegekre gondoltak, ahol éhezve és fázva várakoznak a bujdosók. Vad rengetegekben élnek, vad és kietlen sors az övék. Azt hiszik, hogy a maguk keserű tagadásukban erősek, velük van az igazság s íme, idelent a völgyekben lassan megbékél mindenki... Ők vadállatok módjára élnek, kietlen téli éjszakákon és zord nappalokon őrzik a szent tüzet, amelyet apáik még Ázsiából hoztak, szolgálják a régi istent s idelent mindenki az ellenséggel fog kezet, ünnepel. Az új Isten kitárja ismeretlen hatalmas karjait a völgyek felé és megszelidül mindenki. Varázzsal dolgozik az a Vajk, hogy amíg ők keserű daccal nemet hörögnek, itt igent kacagnak a gazdag és megbékélt völgyek?... A két bujdosó szeme beszélt.

— Hallod-e ezt Gát?

— Hallom, Somogy!

— Látod-e ezt Gát?

— Látom, Somogy!

— Tudod-e, hogy alighanem hiába jövünk, Gát?

— Úgy hiszem, Somogy.

— Egyik kanyarodónál előbukkant a város. Fent álltak a dombon és lent mosolygott a város.

— Látjátok? — újjongott az útitárs.

Somogy és Gát előre nézett. És akkor elsáppadt mind a kettő. A napsugarak ráestek a déli kapura, amelyen fehér csontok csillantak meg. Apjuk csontjai... A felnégyelt Koppány csontjai... És a város közepén diadalmasan emelkedett, ragyogott az új Isten temploma. Mint valami nagy figyelmeztető jel, olyan volt a tornya. Száz ölnyi magasságra emelkedett fel és úgy nézett le a városra. És tetején a napfényben mosolyogva tün-

dökölt a kereszt. Somogy arra gondolt, hogy ezt a jelt látta a veszpirimi csatában, mikor a király seregei bekerítették apja hadát s ők Gáttal átvágták a fojtogató gyűrűt. Ráismert és átszólt Gátnak.

— Gát testvér...

— Somogy...

— Az új Isten temploma...

Eszükbe jutott, hogy a régi, ősi isten valahol a Bakony rengetegeiben bujdosik s kóbor hiveinek nincs hová lehajtani fejüket. És előttük ragyogott, szinte kérkedve, pompázott az új Isten háza. Somogy és Gát szomorú szívvel gondolt bajtársaira... De azután megerősödött szívük... Nincsenek vasból ezek a falak és nincs acélból a torony... Vetettek ők még üszköt a sápadt Isten tornyaira... Láttak ők már hulló kereszteket a templomokban és kalastromokban... Hallották a fehér szűzek sírását, itt is csak az a templom van és ugyanazok a papjai az új Istennek. Nyugatra gondoltak, a fázók, rongyos bujdosókra, megkeményedett a szívük és hátraszegett, dacos fejjel mentek be a lándzsás őrök kürtjeinek zenéje mellett a várkapun...

II.

Reggel ünnepi zaj és éljenzés töltötte be a város utcáit. Hírnökök szava verte fel a csendet, s a két rongyos, torzonborz pogány kábult fővel állott az éljenző sokaságban, amely szünet nélkül ismételte:

— Éljen István király!

— Éljen a béke!

A tömeg sodorta őket is a templom felé. Hatalmas oszlopai hivogatólag ragyogtak és a nyitott ajtón kiváncsian özönlött be a nép. A hatalmas templomhajó félhomályából száz és száz gyertya lángja lobogott ki a templom előtti térre. A két pogány a tömeg sodró erejétől, a templom gigantikus arányaitól, a szokatlan, szemkápráztató hangulattól egy szoborhoz szorítva állott és kitágult szemmel, erőtlen lélekkel itta a sok, új és változatos csodát. A királyi palota felől egyszerre harsonák aranya zuhogott rá a városra, és a templom kapujában feltűnt a menet. Középen lovagolt a király. Homlokát aranyabroncs szorította, elől és hátul, s kétoldalt drágaköves keresztek csillogtak az abroncson. A szeme tele volt meleggel és keze acélosan szorította a kantárszíjat. Vöröses-szőke haja gazdag zuhatagban omlott vál-

lára és fiatalos szakálla gondosan volt nyírva. Nyakában aranylánc csillogott arany pecséttel, s ahogy kissé hátradőlve ült a nyeregben, olyan volt, mint valami finom, napnyugati fejedelem, könnyed, előkelő és pompázatos. De a tekintetében, a feje tartásában, meg-megvillanó szemében volt valami az ázsiaiak erejéből, úgy hogy a két pogány, aki csodálkozva nézte a királyi látomást, megbűvölten nézett össze:

— Magyar ez, testvér...

A menet a templom kapujában megállt. Ott várakozott főpapi ruhájában, fején a hegyes süveggel a püspök, Somogy odasugta Gátnak.

— Ez a fősámán.

A püspök meghintette vizzel a királyt, aztán az ünneplő sokaság betódult a templomba. A forgatag vitte magával a két bujdosót is. S ott a nagy aranyos boltívek alatt megálltak. Esetlenül, bámészkodva. Az ablakokon széles kévékben áradt be a tavaszi nap, a gyertyák sárgásvörösen lobogtak és a templom közepén, az oltáron ragyogott a kereszt. És rajta kifeszített kezekkel függött egy sápadt test, az új Isten meggyötört, sebekkel ékes teste. És a kórusban, ujjongva, diadalmasan, a templom boltíveit betöltve, felzengett a papok éneke: Surrexit Dominus, vere, alleluja, alleluja... Valaki mellettük odasúgta a szomszédjának:

— Ma van Krisztus feltámadásának napja...

A két pogány csak állt tágranyitott szemmel. És merőn nézett az oltár feszülete felé, amely alatt ott állt a püspök aranysüvegével. A király ott térdelt az oltár mellett és fejét lehajtva imádkozott. Nem volt már az előbbi dalia. Sastekintete most megszelidült, feje mellére esett, ahogy kezét imára kulcsolta. Néha fel-felnézett, s ahogy a pogányok odatérdeltek a püspök elé, hogy leöntse őket vizzel, néha meg-megrándult a szája, ahogy csendesen mondta a püspök szavaira:

— Ámen.

A papok egymásután keresztelték meg a pogányok százait. Kemény harcosok és gyenge nők hajtották meg fejüket a víz előtt és fent az oltáron aranyos ruhában elkezdte a misét a püspök. Nehéz tömjénfüst úszott a templom ívei alatt és a különös füst ráfeküdt a két bujdosó mellére. És Somogy Gátra nézett és Gát Somogyra. Mit mondjanak majd a bujdosóknak? Hogy látták a

királyt, keresztvíz alatt a testvéreket, hallották a felújjongó kórus énekét, érezték a tömjén áhítatos illatát? És vallják meg, hogy egy ünnep fényének zuhatagában kábultan álltak és ők is érezték a láthatatlan Istent?

Mert érezték... Értelmetlenül néztek rejtelmes arcába és ha szemeivel találkozott szemük, el kellett kapni ennek az Istennek erejétől. Hallották az éneket és méz volt durva fülüknek, látták, hogy erejétől férfiak hullanak a földra és megdöbbenve kérdezték maguktól: ki ez az Isten? Látták, hogy mise alatt a király mellét veri, mikor a püspök magasra emelte a fehér kenyeret. Ki ez az Isten? És látták, hogy urak és szegények alázatosan esznek a kenyéből, amelyet a püspök nyujt, s hogy a király leveszi fejéről az aranykoronát s úgy hajt térdet az Isten előtt. Ki ez az Isten?... Ezt kérdezte szünet nélkül dölyfös, kemény szívük és érezték, hogy kábultak ennek az Istennek közelségétől, a tömjén füstje rászáll szívükre és a szárnyaló himnuszok megülik agyukat. Rettenetes, erős Isten... Néha úgy érezték, hogy be kell hunyni a szemüket, hogy ne lássák, be kell fogni fülüket, hogy ne hallják. De azt is érezték, hogy hiába... Ez elől az Isten elől nem lehet menekülni... Utolér...

És most beszélni kezdett a püspök... Somogy és Gát éhesen hallgatta a beszédet. Mintha minden szelíd szó nehéz dorongként érte volna őket. Kongott a fejük a szavuk zuhatagától, s csak azt értették, hogy mindenkit, őket, a lázadókat is testvéreinek nevezte a püspök, s hogy imádkozott értük a tömjénfüstben...

Melybolygatott lélekkel néztek fel az Isten töviskoszorús arcába és bizonytalanul lézengtek a lassan kiözönlő sokaságban. És nem mertek egymásra nézni, mert tudták, hogy mindkettőjük lelkének vizét ugyanaz a beléje hullatott kő kavarta fel öntépő gyűrűkké . . . Kábultan álltak a sokaság között a templomtéren. És hallották, ahogy valaki mondta:

— Azt mondják, a király nem indít hadat a Bakonyban bújdosó lázadók ellen . . . Békésen megy közéjük, mert látni akarja, ki mer kezet emelni urára és királyára . . .

A két pogány elpirult. Mint megvert katonák somfordáltak ki a városból. Koppány két megbolygatott lelkű fia . . . Szótlanul és gyorsan vágtattak. És nem mertek visszanézni, hátha az a szelidarcú, töviskoszorús és mégis hatalmas Isten ott jön a hátuk mögött . . .

Versek

Írta: Petri Mór

Tulipánok a tengerparton

I.

A viszontlátáskor

Nefelejcsek meg tulipánok
Nyilnak együtt itt sok díszkertben.
Újjong szívem — ni! tulipánok,
A letakart mult fátyla lebben.

Virulnak elszakítva tőlünk
Tulipánok, meg nefelejcsek.
Viszontlátásra — mondtam egykor —
Örömkönnyeket most hadd ejtsek.

Thalatta, csakhogy láttok újra,
Thalatta! köszöntelek, tenger.
A mult gyökerén a mult fénye,
Kisugárzó fénye dereng fel.

Tulipánok, meg nefelejcsek,
Viruljatok és hírdessétek:
Ágyatokat letarolhatták,
De visszajöttök, visszatértek.

II.

Tulipánok köszöntője

Tulipánnal teltek a kertek,
Ezek itt mély gyökeret vertek —
A magyar ősi tulipánok.
Itt lángoltak a Frangepánok.

Virágerdőn is szebbnél szebbek,
Díszkertben is legfényesebbek,
De bárhol virulnak, pompáznak,
Díszeik ők egész világnak.

Ezek a tulipánok Délnek
A nagy magyar multról regélnek.
A kertek a tulipánok kelyhét,
Mintha köszöntőre emelnék.
(Abbázia.)

Abbáziai cédrus alatt

— *Libanoni szonett* —

Fogyó erdeje hol van? — Libanonban.
Onnan szakadt ide a tengerpartra.
De a fönség éppúgy elömlik rajta,
Mint ott a magas bibliai honban.

Szétszórt világ sokmillió növénye:
Babér, banán, ciprus, kamélia,
Tulipán-szegélyben magnólia,
Mind egy talajnak fortély tüneménye.

Virulnak egymás mellett, összeférnek.
A teremtés lombik-művét nem értve,
Megszállanak észtépdeső rejtvények.

Egy-egy természet-zárat megnyitok,
De örök talány valamennyi érve.
Felnéz a cédrus: égben a titok.
(Abbázia.)

Egy brazil szonett visszhangja

Ne félj, szonett, ha szidnak aljas elmék.
Ekkép magasztal a lelkes brazil.
Oltárra tesz, a forma győzedelmét
Hirdetve benned s azt is, hogy az ily

Versek népe, az avatott kezű
Száműz lebuj csókot, de ünnepel
Eszmény-szerelmet, tiszta a kehely,
Tiszta bort tölt az ép szívű, eszű.

Kristály színed, fényed csak verje vissza
A rugdalódzó néger dobverőt.
Nem erotikát adsz, hanem erőt!

Kerüld a rontó-bontó csőcseléket,
Beszennyezi habselymedet a piszka,
Szimfóniába szurdal gikszer-éket.

A brazil költő Menotti Del Picchia: *A szonetthez.*

VARGA TANÁR ÚR

ÍRTA: TERESCSÉNYI GYÖRGY

Akkor nyáron sógorommal, a tanyai tanítóval üldögéltünk a kis komlólugas enyhelyében. Szénaaszaló júliusi koradélután volt, nem rebbent madár, elfeküdt ember-állat, a tücskök is mintha a föld alatt zizegtek volna ájulatukban. Ebéd után voltunk és verejtékezve vártuk a hőség enyhülését.

Kósza eszméletlenség hintáztatja ilyenkor az embert. Sokáig elnéztem lelógatott kezemfején a felduzzadt ereket. Nem is a tüdőn át lélegeztünk már: tágult pórusaink százezer szája lihegett, vizet gőzölögtetett, levegő után kapkodott.

Nem emlékeztem rá, hány perce, vagy hány órája váltottuk a legutolsó szót. Közöttünk asztallap terült el, rajta a morzsás terítő, oldalt, zsámolyon, kútvizes vödör állott, benne borosüveg és a szóda. Hosszú, hosszú időn át készülődtem a mozdulatra, hogy lenyúlok és megtöltöm a poharakat... hosszú, hosszú időn át idéztem ínyemre a kellemes érzést, amikor a csípős és savanyú nedvesség lecsordul és felüdíti belsőrészemet. Gondolataim bomlott óraszerkezete vert, vert a koponyám mögött, mint a túlhúzott és magárahagyott gép, össze-vissza, vaktában, céltalanul. Ha most mindjárt valami nem történik, fölolvadunk, szétfolyunk, elpárolgunk a roppant melegségben.

Ekkor a kiskapu kilincse megzörrent s a jázminbokrok nyílásán át láttuk, hogy egy biciklis ember áll ottan.

— Ki mászkál ilyenkor? — sóhajtott fel házigazdám, de ülve maradt. Majd megtalálja a zár belső csappantyúját s ha idegen, majd odébb áll.

Ez addig babrálta, amíg megtalálta. Nyurga alak volt, egy szemüveges fiatalember. Ruháját, haját szürke porréteg borította, kalapja karimája alatt olajosan csillogott veresre főtt arca. Ügynök ez, vagy küldönc, turista, vagy látogató? Ebben a pusztai iskolában, kánikulában, a tanév vége után?

Sógorom végre is felismerte.

— Te vagy, Sándor? Ugyancsak bepúderoztad magad. Mi járatban vagy errefelé?

Akkor én is feltápászkodtam. A házigazda bemutatta:

— M. Sándor, polgáriiskolai igazgató úr... Sógorom Budapestről.

— Örvendek... örvendek.

A vendég lecsapkodta magáról a por csekély részét s azon melegében a tárgyra tért át.

— Hát, tudod, most verbuválom a növendékeimet. Egymagam járom a tanyákat evvel a gumitalpú paripával. A Vedres-dűlőben átkozott mély a homok... és képtelenül nehéz dolgom van ezekkel a vasfejű emberekkel.

— No, igyál, — tolta elébe a teli poharat.

Majdnem lenyelte a vizesborral együtt s aztán tovább beszélt. Tulajdonképpen már csak hozzám intézte szavait, hogy felvilágosítson.

— Hiába, kérem, ha magunk nem járunk utánuk, nem jelentkeznek. Engedélyes polgári iskolám van, két társammal dolgozom, de előírt számú növendéket kell gyüjtenünk. Nagyon nehéz munka. Tanyáról tanyára, ahol nekünk való fiúgyermek van. Rábeszéléssel, ügyesen meg kell nyernünk a szülőket. Itt, a szomszédban, Varga Péterrel nem bírok. Két fia van. Az egyik tizenöt éves, a másik most járta ki a negyedik osztályt.

— Színegyesek, — szólt közbe sógorom. — Pompás, jófejű legénykék.

— Rájuk pályázom. Az apjuk ötvenholdas gazda s tudná taníttatni mind a kettőt. Dehát megmakacsolta magát és nem és nem. Ugyan jöjjenek át, nincs messze a tanya és hárman talán többre megyünk vele.

Nem volt időm tovább kérdezősködni a szokatlan iskolaszervezésről. Úgy éreztem magam, mint valami furcsa hadivállalkozás előtt. Amikor hóba-hőbe járőrbe kellett menni, hirtelen és sokszor vaktában, előre. A kultúra háborúja ez, járőrszolgálat, nem szabad tétovázni.

— Jönnek? — villant felém a szemüveges.

— Az csak természetes, — feleltem és már indultunk is

Visszahagyta kerékpárját s mi csak úgy könyesen, sétapálcával, fütyürészve követtük. Sógorom a következő haditervet indítványozta:

— Legjobb lesz, ha a szérűskert felől sétálunk elő, mintegy véletlenül. A kutya jelezni fog és Péter bácsi előbúvik valahonnét. Ráköszöntünk s akkor biztosan behív, mert máskülönben igen barátságos ember.

Még mindig rekkenő volt a hőség. Fújtatva tapostuk a cipőkön is átsütő homokot. Aztán végigmentünk egy akácfás dülőúton, átporoszkáltunk egy roppant tartótáblán, bujkáltunk kukoricásokon, kaszálók tüskesövényein keresztül. A néptelen tájon szikrázó verőfény reszketett, a nap dárdái zuhogtak körülöttük, verhenyes fátyolt kápráztatva minden pislantásunk elé. Végre a párát táncoltató messzeségben egy facsoport tűnt fel.

— Az lesz az! — szólt az igazgató.

— Biztosan, — hagyta helyben a másik. — Villámütött jegenye áll a ház előtt. Varga Péter tanyája.

Egy répatábla csíkján át közelítettük meg. A gyepűkapun túl üres volt a porta. A tornácos ház előtt semmi sem mozdult, a kutya is aludt valahol a szalmaboglyák árnyékában.

— Bemenjünk? Ne menjünk? — tanakodtunk.

De ebben a pillanatban, mintha csak várt volna ránk, a pitvar ajtajában megjelent maga a gazda. Egy ötvenes, vastag férfi, ingben, alsóban, mezítláb, bőrpapucsban. A hangja mély és morgó, de apró két szeme élénk volt és barátságos. A sógorom kiáltotta rá a köszöntést.

— Aggyonisten, Péter bácsi!

— ...sten. Hátmaguk?

— Csak úgy...

— Ebbe a duhasztó melegbe?

— Ebbe...

A gazda ekkor már kilépett az ereszárnyék alól és felénk közeledett. Mi is beljebb hatoltunk a portára s félúton, a közepen megállapodtunk, egymással szemben. Csak most gurult elő a szőrmók ebecske s éktelen csaholással üdvözölt körül bennünket. Balra a csűrpadlás csapója kivágódott s látni lehetett egy bámuló gyermekfejet. Az istálló sarkán almozó vellát szorongatva, aggodalmas kíváncsisággal előlépett a nagyobbik siheder. Fehérség villant a pitvar ajtajában: alighanem Vargáné kapkodott felsőszoknyát magára... Előbújt a macska, sőt nagy szárnycsattogtatással kirebbentek a dúcból a galambok is. Hosszút bődített a tehén, malacok röfögtek fel az ólban s mint felfújt torkú kürtös, szinte szakadatlan kukorékolt a kakas. Jelt adott a tanyában és megmutatta magát mindenki, aki csak szárnyakon-lábakon mozgott. És a hadművelet tovább folytatódott.

— Énhozzám? — mordult ránk a gazda.

— Éppen erre jártunk... Úgy gondoltuk...

— Nono. Akkor hát kerüljenek beljebb. Az árnyékba.

A konyhán át a tiszta szobába vezetett. Sötétség volt itt és vánkosok finom tollszaga terjengett a kellemes hűvösségben. Mint valami különös virágé, olyan volt ez a szag, egy virágé, amely földes parasztszobákban lélegzik láthatatlanul. Csakhamar félrevonták a függönyöket, terítő került az asztalra, poharak csörögtek. Az asszony mázos kancsóban bort adott elénk.

— Köszönjük, köszönjük.

— Jól esik ebben a melegben.

— Azám, két hete nem törülközött felhőbe a napocska. Pedig elkelne, haj, haj...

— Szomjas a kukorica.

— A répa levele meg valósággal úgy kunkorodik össze, mint a szivar. No, még egy pohárral. Egészségükre váljék.

Megint összekoccantottuk a poharakat, felhajtottuk a tartalmát és jó darabig hallgattunk. Az előcsatározás puskapora elfogyott. Sógorom aztán közelebb próbált férkőzni, a gyermekek irányába. Hirtelen kezdte, mint amikor öreggránát csap be váratlanul:

— Hát Janika? Úgy tudom, ez a neve a kisebbiknek. Jó diákom, akárcsak a nagyobbik. Hadd látom őket

Kiáltani sem kellett, beléptek és vigyázz-állásban a fal mellé merevedtek. A kicsi mezítláb, borzasan, villogó cipőgombszemével, eltátott piros szájával s az álláig gyöngyöző nyál csillogásával. A nagyobbik fiú sűrű, összevont szemöldöke alól gyanakvó kíváncsiság lobogott felénk. Sógorom avval a nyájas, elváltoztatott hangon szólt hozzájuk, amit a tanítók használnak szülők jelenlétében.

— Látom, hogy egészségesek vagytok és szorgalmatoskodtok...

Csendben állott a két gyerek. Nem válaszoltak.

— Te a Péter vagy, úgy-e? Te nagyobbik? Ifjú Varga Péter.

— Igenis.

— Hát szép ez, nagyon szép...

Az apa most véget vetett a szemlének.

— No, lóduljatok, oszt' végezzétek, amit parancsoltam!

A két fiú kiment és ettől a pillanattól fogva benne is voltunk a tárgyalás és rábeszélés kellős közepében. Sógorom kifejtette, hogy milyen értelmes mind a két gyermek. Hogy valóságos vétek, ha nem iskoláztatják tovább őket. Valami esetet mesélt el egy régi növendékéről, aki most már egyetemre jár, egy kanász fiáról, aki nagy nehézséggel ugyan, gyüjtések és segítségek mellett tanul a fővárosban. Éreztük, hogy nem vág ide a példa. A gazda hümmögött, krákogott. Aztán az igazgató vette át a szót. Felváltva gyúrták puhították az apát. Érveket vonultattak fel, példák és ötletek ágyúit sütögették rá. De nem használt semmi.

— Persze, persze, — bólongatott. — Hatalom a műveltség, tudom én azt...

Mihelyt egy-egy ilyen ráhagyást kicsikartak belőle, nyomban rácsaptak és szorongatták.

— No látja! És evvel a dologgal nem szabad várni, késlekedni. Az idő elfut s a gyermekfej fiatal korban fog. Ha csak egy esztendeig visszatartja őket, már elnehezülnek. A másfajta élet, ez a nehéz mezei élet, eltompítja, megkérgesíti értelmüket.

Éreztem, hogy megint rossz úton járunk, mert a gazda lesúnyta fejét és csak bele-bele mordult a lelkes okfejtésekbe, de nem akart nyilatkozni.

Az igazgató most a hiúság oldalára került.

— Aztán, s ez nagyon fontos körülmény, módja is van hozzá! Gazduram tehetős ember. Tandíj, kosztpénz nem csapja a földhöz!

Varga levegőt szívott s kidomborodó tüdeje megemelte vállait. Ez az érv súlyos volt, de lelkének ellenállása mégsem omlott össze alatta. Nagyot fújt s kimondta a büszke szót:

— Pénz nem, a kutyateremtésit!

— Nohát! Mi más akadály volna még itten? A gyermekek is akarják, biztosan szeretnék is. Talán csak nem az anyja?

Vargáné a szoba másik végében, a sublót mellett állott és eddig nem szólt bele a disputába. Most, hogy feléje fordultunk, szerényen, de határozottan kinyilatkoztatta a maga nézetét:

— Az én szavam Péter szava. Amit az uram akar, úgy lesz.

Tehát csak ez a konok ember az akadály. Meg kellett próbálkozni végül a kaputos ember fölényével és a szelíd korholással is.

— Pedig, látja, az egész határban maga az egyetlen, aki húzódozik. Bálint János odaadta a fiát. Kispéter mind a kettőt, Galambos is, Gál is. Pedig Gálnak alig van többje tíz holdnál és szőllője, állatja sincs annyi, mint magának. Rosszul teszi, ha nem gondoskodik róluk. Ma nem olyan világot élünk, hogy felsőbb iskolai képzés nélkül ellehessünk! A maga fiatalságában még ment valahogy, de ma már nem!

A gazda szuszogott, fészkelődött. Vergődött és kínlódott bizonyosan és közel volt az idő, amikor megadja magát. Az ostromlók elhallgattak. Várni kell most és csendben maradni. Én még eddig nem szóltam egy szót sem és csak nézelődtem. A színnyomatú szentképeket a falon, az asszony sárgálló pártakoszorúját, ami rá volt fűzve az olcsó, vásári szenteltvíz-tartóra. Amikor elúntam ezeket, kibámultam az ablakon s vártam a hadműveletek végét. Az ablakkeret élesen világított a falban és kivágta, behatárolta a táj zöld fényben szikrázó darabját. Végtelen föld látszott a négyszögben, tarlók és lucernák, kukoricák és répák kockái. A horizont, mint kék fényben izzó acéllap zuhant alá a messzeségben, nem volt rajta lehelletnyi felhő sem.

És akkor, amit társaim nagynehezen felépítettek, mindent elrontottam.

Hirtelen valami keserű harag dagasztotta fel szívemet s elhatároztam, hogy most én szólalok fel. Össze kell törni, az ész fegyverével meg kell szégyeníteni ezt a fösvény, önző parasztot. Mert bizonyosan igásállatnak akarja használni fiait. Béresek, aratók, lóvakarók napszámjait takarítja meg rajtuk. Felülről kezdtem el, az osztálykülönbség magasságából, gőgösen és bántó lenézéssel.

— Csodálkozom, édes barátom, a maga keménységén és hajthatatlanságán. Nincs joga arra, hogy így bánjon fiaival! Hogy meri megrövidíteni őket, miért áll az életük útjába? Hátha valamelyikből, hátha mind a kettőből hírneves, nagy ember válik a tanulmányok és az iskolák révén? Kivételes hatalmú személy, érti? Nem földhöz kötött és földben ragadt, mint maga, hanem akire fel kell majd nézni, aki úr lesz! Úr, úr!

Tagolva mondtam ki ezeket a szavakat és keményen, mintha láthatatlan bunkót zuhogtattam volna alá a fejére. Úgy is viselkedett, mintha ütötték volna. Összehúzta magát, busa, nagy feje szinte elsüllyedt két erős válla között. Meg-megbukott a homloka és időnként összecsikorgatta fogait.

Amikor elhallgattam, mind az öten valami nagy kirobbanást vártunk. Hogy felugrik és arculver, de legalább is kikerget a tanyából. Nem ez történt. Varga Péter felsóhajtott és reszelős, mély hangján válaszolt. Nekem, a társaimnak, fiainak, feleségének, a háznak, a határnak és az egész világnak. Borzasztó dolgokat mondott és a legkülönösebb az volt ebben, hogy nem is ordított, hanem szinte súgta és csikorgatta a szavakat.

— Ez az, uram... éppen ez az. Ettől félek én, hogy úrrá találnak válni. Olyanforma úrrá, mint annak a kanásznak a fia. Szegény kanász... Szinte látom azt az ijedős fiatalembert. Lötyögős kabátjában, pantallónadrágjában. Úr az urak között... Ilyennek adjam én oda az enyémeket?

Közbevágtunk és össze-vissza szóval csitítottuk.

— Ugyan, ugyan... módos gazda fiai... Különb urak lesznek akárkinél...

De ő nem engedett. És most ránk kerítette a szót.

— Különbek? Hát hiszen nem mondom... Jártak erre máskor is furulyanadrágos kujtorgók. De azok gépet kínáltak, könyvet árultak, koporsóegyletbe invitáltak... Wájsz úr is úr, aki a tojásaimat, meg a csirkéimet összeszedi. De olyan urakat még nem láttam, akik tanulógyerekeket soroztak volna be a tudományok kaszárnyájába. Nagy baj lehet a maguk úrivilágában, hogy ilyenre szánták rá magukat. Valami nagy baj...

Nem hagyhattam szó nélkül a sértést.

— Sorozásról nem beszéltünk mi — mondtam — és ha nem érti meg, hiába is erőlködünk. Mi életet és hatalmat kínáltunk magának és a fiainak, maga pedig visszalöki, elutasítja.

Erre ő is felemelte szavát. Kirúgta maga alól a széket, átszakadt a gát a lelkében. Támadott. Tömören fejezte ki most már magát és olyan hangosan, hogy pergett a mész lefelé a mestergerendáról.

— Hatalmat kínálnak? Maguk? Hát kicsodák maguk evvel az egyszál sétapálcával? Nagyravágyással akarják megrontani a szívüket? Hatalmaskodásra akarják kitanítani őket? Ingyen sem kell az ilyen tudomány! Inkább belefojtom őket a kútba!

Tudtuk, hogy ezek után már mindennek vége. Ott állottunk a szoba közepén, kalapjainkat és pálcáinkat szorongattuk kényszeredetten. Az asszony odasompolygott hozzá és csittítani próbálta:

— Nacsak, Péter, Péter...

Sógorom közbevetette magát.

— Hát hiszen nem erőszak ez... Sajnáljuk és ezek után búcsúzunk is.

Most ismét megfékezte magát, mentegetőzött.

— Hiszen jót akarnak, tudom, tudom...

És most a paraszti mókázást hívta segítségül, hogy visszavonulásunkat megkönnyítse. Így köszönt el:

— Örülök is, nézzék, hogy véres fejjel válunk el.

— Hogy érti? — bámultunk rá.

Huncutkodó mosolyra húzta félre a száját s fölfejtette a szójáték értelmét:

— Azon örülök, hogy bennmaradt fejeinkben a vér, hogy nem ontottuk ki. Hát így... Mindenki a maga útját járja. A fattyúk meg velem maradnak. A nagyobbik szánt már, itat, fej, kapálni segít. A kisebbik hadd szaladozzon a libák, meg a lepék után. Én is így szaladoztam. Húsz holdat kaptam az apámtól, ma ötvenem van. Ha ketté is hasítom, akkor is jut egyre-egyre valami.

Kiballagtunk a házvég előtt húzódó útra. A villámsújtott jegenye alatt Varga Péter széles mozdulatot tett a kezével.

— Látják amoda, azt a kútgémet?

— Látjuk.

— Hát emerre, azt a kis kerek erdőt?

Azt is.

— Nohát, ami ezek közé esik, az mind az én földem. Nagy iskola, szép iskola, elhihetik. És én vagyok benne a tanár! Értenek most már engem?

— Értjük, értjük, Péter bácsi, — szólott a sógor és elindult az úton visszafelé. Az igazgató fanyar ábrázattal, én meg restelkedve, bosszúsan lépegettem utánuk. Gondolatainkba merülve, így távolodtunk, távolodtunk a tanyától. Könnyű hátszél támadt föl és utánunk fodrozta Varga Péter erős hangját, amint nagy mérgesen a fiai után kiáltozott:

— Jani teee! Peti teee!... Kihánytad-e az almot, kiszemelted-e a babot, teee? Lóduljatok, mert összetöröm a csontotokat!

Sógorom ekkor megbökte az oldalán haladó polgáriiskolai igazgatót. —

— Sándor, hallod-e?

— Mi a csudát?

— Varga Péter tanár úr abriktolja növendékeit!

Versek

Írta: Vályi Nagy Géza

Losonc

Siettél a lágy, anyai ölbe
Hegyekbe tárt, lázas munkahely!
Fátumváros — vész, csapás emészté,
Hol fegyver, hol tűz pusztítja el . . .
Szellem és dal bús szigetje vagy Te,
Itt porladnak Kármán csontjai;
Életőrlő éccakák sötétjén
Reménylángot tudtál gyujtani!
Erős hited volt és erős karod,
És megláthattad boldog holnapod! . . .

Kassa

Hernádvölgyi ősi, hősi város
Ide láncolt a mult és szíved, —
Hogy is tudnál hűtlen lenni hozzánk;
Hisz Rákóczi hamvát őrized!
Észak kulcsa . . . Szent István gyémántja,
Mennyi könny hullt itt és mennyi vér,
Míg megkondult dómod ércharangja;
S magyar lett a bor és a kenyér.
Míg meghallhattad, — hogy sírok fölött —
Magyar honvédek lépte dübörög! . . .

Beregszász

Hívó szavunkra eljöttél Te is,
Fölénk hajlik ködlő, kék hegyed, —
Árnyas erdők, szőlők koszorúznak;
Minden rögöd vér öntözte meg.
Esze Tamás talpasai élén,
Itt harsogta „eb ura fakó"!
Itt lengett a szabadság zászlója,
És búgott, sírt a tárogató . . .
Nótás kedvű hegy: üldd meg hát a tort:
Rákóczi arany nedűje kiforrt! . . .

F·I·G·Y·E·L·Ő

A VIDÉKI IRODALOM TÖRTÉNETE. Harmincéves tanári pálya kisugárzó hatása szólal meg abban a hatalmas kötetben, melyet barátai, tisztelői, tanítványai ajánlottak fel a debreceni egyetemi magyar irodalom tanárának, *Pap Károlynak*, társaságunk tiszteleti tagjának. Előtte is, utána is nem egy professzorunknak volt része ilyen megtiszteltetésben. De ami ezt az emlékkönyvet a többitől megkülönbözteti egy olyan vonása, ami nemcsak magában is jeles, de példaadó jelentőségében is kiemelkedő. Ime egy vidéki egyetemi professzor, aki remekül megművelte a földet, melyet élete folyamán taposott. Nem rándulgatott ki ismeretlen tartományokba, nem ostromolta az eget, megmaradt ott, ahová sorsa állította és minekutána alaposan megművelte a talajt, hálásan dús gyümölcsöket termelt. Nem mondom, van ebben a gyüjteményben Debrecen látókörén kívüleső becses munka is, de a java, ami igaz érték, ami a kötetet gazdag forrásmunkává avatja, ami meg fogja őrízni emlékét: *a sugárzó hit*, mely a professzorból áramlott ki és amely a maga körét termékennyé tette, a sok debreceni vonatkozású, a debreceni kultúra multját felölelő részlettanulmány, az igazi vidék kutatás, nem célzatosan, nem álcázottan, hanem a magyar mult igazainak őszinte kitárására vágyva, mert tudta, hogyha Debrecen megismeri multját, levonja a tanulságokat a jelenre is. Ilyet, vagy olyat, de levonja. Hogy helyesen vagy egyoldalúan, azt az idő fogja eldönteni, mert ösmerni kell a vidéket igazi multjában, hogy igazi magyar élet serkenjen ki nyomán. Ezt a külföld már régóta tudja. A francia regionalizmus egyenes kultusz tárgya. Pap Károly debreceni tanárkodása ilyen virágzó multkutatást indított meg Debrecenben, és ennek az eredménye többek közt ez a testes kötet. Ez nem az a népkutatás, melyről Csüry Bálint beszél, mikor „egy előkelő idegen egypár napos kiránduláson beleszagol a népéletbe". (55. lap.) Itt komoly, elmélyedő multkutatással találkozunk, mely a jelen állapot rajzáig is eljut. A Debrecen-kutatás módszerét, célját és eszközeit eleve kitűzik (Csüry), a részleteket új világításba helyezik, így Kazinczy viszonyát Debrecenhez (Ember), Csokonaiét Vörösmartyhoz, (Kardos), az Alföld lelkét világítják meg költészetünkben (Kéky), Fazekas Mihály, a *Ludas Matyi* költőjének szinte feledésbe merült líráját elemezik (Kovács). Mikor a debreceni bölcsészeti akadémia gondolatvilágát mutatják be (Sz. Kun Béla) a mult eszme világát tárolják, mikor Debrecen irodalmi életének útját járják be (Molnár Pál) egyúttal a jövő lehetőségeit is számba veszik. De ezenközben bukdácsoló korunk tévelygései közepett Arany Jánosra hivatkoznak, mint az ifjuság egyedüli *igazi* költői eszményére, mert „mint költő, az ember eszményeit fejezte ki, tökéletes formában, s mint ember a költő eszményeivel sohasem jött ellentétbe" (Péterffy László), amit pedig arról a költőeszmény-

ről, kinek nevéről Pap Károly vezetése alatt álló Csokonai-körrel szinte szöges ellentétben álló másik irodalmi kört, az Ady-kört elnevezték semmiképp sem lehetne elmondani. Aranyról különben több ször esik szó. Pintér Jenő, Voinovich Géza, Kéky Lajos, Arany János lelkének mérhetetlen mélységeiből tárják elénk búvár-harangjaik kincseit, ami annál érthetőbb, mert Aranynak kapcsolata van Debrecennel, aminthogy én is azért közlöm Pekár Gyula tanulmányom egy részletét, mert Pekár Debrecen szülöttje. Végeláthatatlan sorokban vonulnak fel a Debrecenre vonatkozó tanulmányok, így találjuk a környékből összegyüjtött néprajzi jelenségeket, pl. Husvéti ritmusokat (N. Bartha), megösmerjük a magyar nyelv és irodalom mívelésének módját a debreceni kollégiumban (S. Szabó), a volt debreceni főigazgatókat (v. Bessenyei), költői leírást kapunk Debrecen emlékezetes napjairól a szabadságharc alatt (Sz. Szabó Mária), Szász Károly édesapja levelestárából Debrecenre vonatkozó nagyérdekű leveleket közöl, felgöngyölítik elibénk a hírhedt debreceni gramatika vitás kérdéseit (Tőrös László), Csokonai modern mása, a debreceni Tóth Árpád költészetének képét rajzolják fel (Vajda), Reviczky Gyula költeményeiben önarcképét keresik össze (Vajthó), míg Debrecen jeles poétája, Oláh Gábor, társaságunk tagja, epikai hangon ugyanezen feladatra vállalkozik, egyes helyeken megrázó drámai erőben. Zoltán Lajos, utolsó polihisztorunk, Balta Boldizsárt mutatja be, a XVII. századi debreceni krónikást, Varga László pedig egy debreceni filológus. Sinai Miklós munkásságára vetít fényt, annak Minucziusz interpretátióját elemezi, végül Sebestyén Gyula előízt nyujt a hajdúsági népköltészeti gyüjtésből. Debrecen, Debrecen, Debrecen mindenütt! Ime, a vastagnyakú zsíros hajdúváros multja és jelenje. Micsoda más képet kap róla az ember, ha az ásót erős kezekbe nyomják. Pap Károly ezt tette. Ahogy Fleri Renátó énekli róla olaszul: az ifjúság szívét nyerte meg s abból ime, milyen színes virágok nyíltak. Említsük meg, hogy a kötetben barátok, tudósok a maguk kutatásaiból nyujtanak feléje egy-egy levelet: Angyal Dávid rámutat egy Mikszáth-novella forrására, Báthky Zsigmond helyneveket magyaráz, Csengery János Martialis fordításokat sorakoztat fel. Nyelvészeti értekezések (Papp István, Erdős Károly, Melich János, Némety Lajos), irodalmi történeti megállapítások (Pap Ferenc, Kozocsa Sándor, Ó. Nagy Gábor, Hankiss János), régiségtörténet (Hankó) pedagógiával (Jausz Béla), esztetikával (Tóth Béla, Mitrovics Gyula), színpadtörténettel (Németh Antal), filozófiával (Péter Zoltán) váltogatja egymást. Aztán egy társaságunkat közelről is érdeklő jeles értekezés következik. Zlinszky Aladáré, aki Petőfi *Helység kalapácsát* a korabeli bohózatos novellák szellemkörébe állítja be és kimutatja, hogy Petőfi époszt írt, miközben a pathetikus stílust parodizálja és épp úgy kigúnyolja a nagy eposzokat, mint az akkori elbeszéléseket. *Bohózatos éposz* a helyes elnevezése tehát. Mi azonban ebből is kiérzünk valamelyes debreceni vonatkozást, *Ludas Matyira* gondolva. Külön ki akarunk emelni egy nagyon ak-

tuális vonatkozású értekezést, v. Fehérvári Dezsőét, aki a fajtisztaság gondolatát elemezi, ahogy az Kisfaludy Sándor műveiben megjelenik. A fajkeveredés kérdése ugyanis Kisfaludyt erősen foglalkoztatta és a fajtisztaságot tűzte ki ideálul. Érdekes, hogy a német-magyar, a cseh-magyar, a kun-magyar, az olasz-magyar házasságot szerencsétlennek rajzolja. Csak a francia-magyart és a spanyol-magyar fajkeveredést javalja. Leginkább azonban tiszta fajiságot követel, noha a modern élettan épp az ellenkezőjét állítja. Ezekután elmondhatjuk, hogy ez emlékkönyv egy vidék egész irodalmi életét ábrázolja, maga Pap Károly pedig a vidéki egyetemi tanár igazi képviselője. Üdvözöljük őt élete ez emlékezetes fordulópontján.

(Dr. L. B.)

HÁRMINC ÉVES A PETŐFI-HÁZ. Öt évvel ezelőtt, pontosan 1934 november 11-én déli fél egy órakor igen szép irodalmi ünnepség volt a Bajza-utcai Petőfi-Házban. Ekkor ünnepelte a Petőfi-Társaság a Petőfi—Jókai-Múzeum megnyitásának 25 éves jubileumát. A műsort helyszíni közvetítés keretében a magyar rádió is közvetítette. Beszélőként Gáspár Jenő, a Petőfi-Társaság akkori titkára, a múzeum őre működött. Bevezetésként a m. kir. Állami Gépgyár királydíjas Acélhang Dalárdája Noseda Károly karigazgató vezetésével a Magyar Hiszekegyet énekelte el, majd Gáspár Jenő ismertette a jubiláris múzeum anyagát s közben a mikrofonon keresztül megintervjuvolta Herczeg Ferencet, a Petőfi Társaság tiszteleti elnökét, aki 25 évvel ezelőtt megteremtette és megnyitotta a Petőfi-Múzeumot. Pekár Gyula a Petőfi-Társaság elnöke mondott azután ünnepi beszédet, majd a műsor a Szózat eléneklésével ért véget.

A jubiláris ünnepség óta öt esztendő telt el s ez alkalommal érdemes felújítani a harminc éves Petőfi-Múzeum megszületéséből a főbb történelmi adatokat. A múzeum gondolatát a Petőfi-Társaság 1883 szeptember 16-i zártülésén vetették fel. Eleinte a múzeum alapjait képező ereklyéket és kéziratokat Szana Tamás, a Petőfi Társaság első főtitkára őrizte a lakásán. Később a székesfőváros a Városligetben a történelmi arcképcsarnok épületében jelölt ki a Petőfi-Társaság birtokában lévő ereklyék számára egy termet. A külön múzeumépület gondolatáért elsősorban is Bartók Lajos harcolt, magát a múzeumot Herczeg Ferenc, Endrődi Sándor, Ferenczi Zoltán és Kéry Gyula lelkesedése teremtette meg a magyar nők és a magyar társadalom támogatásával. 1907-ben már fel is hatalmazta a Petőfi-Társaság az elnökséget, hogy százezer koronáért vásárolja meg Feszty Árpádtól a mai épületet, amelyben 1892-től 1899-ig Jókai is lakott. A magyar nők mozgalmának élén gróf Apponyi Albertné állott s országos gyüjtés útján 170.000 koronát gyüjtöttek össze lelkes honleányok. Ebből az összegből 100.000 koronát fizettek ki az épület megvételére, 70.000 koronát pedig a belső átalakításra.

1909 november 7-én avatták fel a Petőfi—Jókai-Múzeumot, amelynek földszintjén helyezték el a Petőfire vonatkozó ereklyéket

és emléktárgyakat, az emeleten pedig a Jókai-anyagot. Az emeleti részen az egyik szobában a Hegedüs-család letétje van (az ú. n. Laborfalvy Róza-szoba), a másikban a magyar állam letétje van, amelyet mint ráeső Jókai-örökséget Zichy János gróf kultuszminiszter helyeztetett el a Petőfi-Házban. 1916-ban átépítettek egyes termeket, majd átrendezték a múzeum anyagát s az átrendezett anyag 1922-ben nyilt meg ismét a nagyközönség számára. A Petőfi-Ház fenntartásának költségei azonban elviselhetetlen terheket róttak a Petőfi-Társaságra, amelynek értékpapírokba és hadikölcsönökbe fektetett vagyona a világháborúban megsemmisült. Éppen ezért a Petőfi-Társaság Pekár Gyula elnöklése idején 1925 július havában elhatározta, hogy az épület fenntartásának költségeit áthárítja a székesfővárosra. A székesfőváros nagylelkűen magára is vállalta a Petőfi-Ház fenntartásának költségeit. A szerződés értelmében a székesfőváros köteles ezt az ingatlant a Petőfi-Ház céljaira örök időkre fenntartani és a Petőfi-Társaság használatában meghagyni. Ez a kikötés telekkönyvben is biztosítást nyert. A szerződés kiköti még azt is, hogy a Petőfi—Jókai-Ereklyemúzeumot csak a Petőfi-Társaság és a főváros közös akaratával lehet kiköltöztetni az épületből.

A székesfőváros vezetősége azóta is igen előzékenyen gondoskodik a Petőfi-Ház fenntartásáról, vállalta a tatarozási és a beruházási terheket s gondoskodik a házfelügyelő javadalmazásának kiegészítéséről. Különösen azóta, amióta Némethy Károly tanácsnok áll a kulturális ügyosztály élén, sokszorosan tapasztalható az az előzékenység, amely mindenben méltó a székesfővároshoz és a múzeum anyagához. Mióta az illetékes hatóságok légoltalmi berendezkedést írnak elő, a székesfőváros itt is nagy segítségére volt a Petőfi-Társaságnak s legutóbb is Némethy Károly tanácsnok előterjesztésére Szendy Károly polgármester 1000 pengőt utalt ki a Petőfi-Ház bútorainak kijavítására és a múzeum anyagának korszerű átrendezésére. A Petőfi-Háznak a Társaság által választott bent-lakó első őre Kéry Gyula volt a múzeum megnyitásától 1912-ig. 1912-től 1922-ig Pakots József volt a múzeum őre, majd 1929 őszéig Komáromi János. 1929-től a mai napig Gáspár Jenő látja el a múzeum felügyeletét, aki beköltözésétől 1939 tavaszáig egyben titkára is volt a Társaságnak. 1939 tavaszán, amikor főtitkárrá választották meg, a Petőfi-Ház igazgatója lett, amely címet azelőtt Ferenczi Zoltán, majd később Petri Mór és néhány évig Kiss Menyhért viselte. *(—ő.)*

EGY DRÁMATÖRTÉNETI MUNKA. A Koszoru mult számában emlékeztünk meg arról, hogy a magyar irodalomban annyira nevezetes irodalmi dinasztiának, a Szász Károlyok családjának legifjabb tagja verseskönyvvel lépett a közönség elé s most a család feje, Szász Károly jelent meg a könyvpiacon egy vaskos kötettel, amelynek címe A magyar dráma története. A könyv a Franklin-Társulat kiadásában jelent meg és felöleli a magyar dráma egész történetét a XVI. századbeli első nyomoktól kezdve egészen a Nemzeti Színház megnyitásának százéves évfordulójáig. Szász Károly

munkája először is a magyar feldolgozás terjedelmében kelhet versenyre az eddig megjelent hasonló munkákkal. Bayer József kétkötetes ismert munkája 1867-ig tárgyalja a magyar irodalom történetét. Galamb könyve pedig, amely két kötetre tervezve 1867-től 1896-ig kívánja az újabb magyar dráma történetét feldolgozni, eddig megjelent első kötetében az 1880-ik év elejéig terjed. Szász Károly drámatörténete azonban, a szerző vallomása szerint, nem akar sem Bayer József, sem Galamb Sándor munkájával versenyezni, éppen ezért nem is igyekszik arra, hogy tudományos apparátussal, vagy filológiai részletességgel dolgozzék, hanem elsősorban is a művelt nagyközönség számára kívánja a közel 400 esztendőre terjedő anyagot feltárni.

Szász Károly bármennyire is a nagyközönség részére és nem a tudósok számára kívánt dolgozni, mégis azzal a tudományos felkészültséggel és lelkiismeretességgel szedte rendszerbe az egész hatalmas anyagot, amely az ő írói munkásságához mindenben méltó. Az anyaggyüjtés, a rendszerezés, a kritikai értékelés nála is teljesen kifogástalan, de részletekbe nem bocsátkozik, mindössze csak olyan területre szorítkozik, amely elég ahhoz, hogy a művelt nagyközönség drámairodalmunk birodalmában helyes útravalót és vezetőt kapjon könyvében. De van Szász Károly drámatörténeti munkájának egy olyan része, amely egyenesen hézagpótló s amely az anyagteljesség szempontjából túlszárnyalja úgy Bayer József, mint Galamb Sándor munkáit. Értjük ezt a legújabb kor drámatörténetére. Ez a fejezet azért is rendkívülien fontos, mert legújabb irodalomtörténetünknek egyes elfogult bírálói és rajongói szeretik a legújabb magyar drámairodalmat úgy feltüntetni, mint verőfényes csúcsot, amelynek ormai, ragyogása és tündöklése világrészekre elhatnak s amelynek virágzása nemzeti kincs.

Szász Károly, aki hosszú évtizedeket töltött a színházak kritikusi székeiben s mint az Akadémia Vajnics-díjának előadója is kötelességszerűen foglalkozott az újabbkori magyar drámával, mint közvetlen szemlélő és boncoló adja keresztmetszetét ennek a külsőleg hatásos, de belsőleg sokszor bizony vígasztalan és tartalmatlan újabbkori magyar drámának. Megállapításai mindig találóak és tárgyilagosak s különösen ezen a területen tesznek nagy szolgálatot a közönségnek, amely tisztán láthat Szász Károly vezetésével abban a célzatos tömjénfüstben is, amelyet a napilapok kritikai rovatai különösen az utolsó negyven esztendőben gyujtottak a budapesti drámaipar körül. A könyvet éppen ezért nyugodtan ajánlhatjuk a színházat szerető és színházbajáró közönségnek, mint olyan kalauzt, amely végigvezet az egész magyar dráma irodalmán s egyben kritikai méltatással kellő értékre szállítja le azokat a darabokat, amelyeket az újabbkori, bizonyos klikkekhez tartozó kritikusok annyiszor szoktak magyar, sőt világviszonylatban is „mérföldjelzőknek", továbbá „korszakalkotóknak" és „világhírűeknek" nevezni.

(G. J.)

IRODALMI TÜKÖRKÉPEK

HERCZEG FERENC: EMLÉKEZÉSEK, A GÓTIKUS HÁZ

Az *Emlékezések* első kötetében eljutottam ifjúkori regényem, a *Fenn és lenn* megjelenéséig; a mostaniban elmondom életem folyását a világháború kitörése napjáig.

Gótikus háznak nevezem a könyvemet, a dunaparti országpalota után, amelynek kupolája azokban az években állandóan belevetette árnyékát a lelkembe.

Sajnos, nem mellőzhetem teljesen a politikát, hiszen 1896-tól a nemzeti összeomlásig — kétrendbeli szünettel — országgyűlési képviselő voltam, hangsúlyozom azonban: senkit sem akarok meggyőzni a magam igazáról, egy szóval sem állítom, hogy a *mi* álláspontunk volt a helyes, én csak az életem jóhiszeműségét kívánom igazolni.

A kozmikus autobuszon, amelyen mi a Nap körül utazunk, engem az útikalandoknál jobban érdekelnek az útitársak. Az olvasó tehát számos kortárs arcképvázlatát fogja itt találni, sok olyan emberét, aki a maga idejében belevetítette profilját a közéletbe.

Lehet, hogy az emberfejeknek, melyeket a koponyavadász így összegyüjtött, némi antropológiai és korjellemző értékük van és én boldog volnék, ha ilyen módon kárpótolhatnám olvasóimat az időért, amit nekem és könyvemnek áldoznak.

JANKOVICS MARCZELL: HÚSZ ESZTENDŐ POZSONYBAN

Ez a kis könyv nem a történelem feljegyzése. A történelmet csak az élet magas hegyeiről lehet látni és nem a régi Pozsony egyik kis barokk ablakán keresztül. Egyébként is az egyes ember csak szegény gyalogos; a történelem a nagy nemzetközi expressz, mely elrobog mellettünk mások által tervezett útján. Ha útjába állunk, legázol. Megsemmisülünk vagy nyomorékjai leszünk. Ahogy utána bámulunk, érezzük rohanása levegőjének elsodró nyomását, — utána minden porzik és egyideig keringenek a papírosok, amiket e gyorsvonatból kidobtak. Értetlenül betűzgetjük ez idegen papírosokra írt eszméket. — Ahogy távozik tőlünk, kisebbedik ez a nagy expressz és végre eltűnik a mérhetetlen távolságban, mely az *Idő* útja. Csak később tudjuk meg, célhoz ért-e avagy talán kisiklott-e?

Ebben a kis könyvben nincs politika. Hiszen a politikát nem is lehet tollal jól megrögzíteni akkor, mikor — *van*. Csak akkor, mikor már elmúlt és valami pompás alkotást vagy romhalmazt hagyott maga után. A politika is egyébként csak időjárás. A tudós meteorológus néha meg tudja mondani hogy tengeri levegő áramlik-e be a kontinentális tömegekbe, — déli vagy északi szél fúj-e és helyenként fog-e zápor hullani vagy általános-e a lehűlés . . . Én nem értek a meteorológus mesterségéhez; tehát nem is akarok politikával foglalkozni. Ezért e könyvben nem is esik szó a magyar pártok vagy az egyesült magyar párt nemzetmegtartó munkájáról. Ezt megírják mások.

Ez a kis könyv nem a magyar *gravamenek* gyüjteménye, miként azt az elnyomottak, a száműzöttek, — malkontensek vagy kverulánsok, szóval ellenzékieskedő emberek, — mondjuk a legszomorúbb szóval: a nem bevándorolt *„őslakos kisebbségek"* gyüjtögetik. A hatalom egyszerűen *hatalom* és a világon mindenütt azt cselekszi, amit akar és úgy cselekszi, ahogy akarja. Akinek nincs hatalma, az — hogy Végvárit idézzem, — éppen csak a „szú az idegen fában". A szúette fa is sokáig állhat még vagy sokáig szolgálhat valaki javára haszonfának. A hatalmat csak egy másik hatalom döntheti meg. Minden hatalom idővel éppen úgy megvénül, mint az ember maga és valahol mindig születik új — fiatalság . . . Néha azt hisszük, ez a fiatalság maga az igazság, mely sohasem vénülhet. Néha ez a fiatalság az ártatlan ősállapotban jelenik meg, mint maga az ember a paradicsomkertben. De sokszor hamar eszik a tudás fájáról — és ilyenkor szégyenlősen takaródzik a *hatalom* palástjába és beleesik az eredendő bűnbe.

Ez a kis könyv nem akar más lenni, mint jellemzése annak a levegőnek, melyet a szép, szomorú városban — *Pozsonyban* — szívott a magános ember, aki mindenütt ott volt, ahol magyar sebet kellett bekötözni, ahol magyar könnyet kellett letörölni. Ott voltam, ha nevemet csak lopva is karcoltam az élet fájának kérgébe, mint a vándor az erdőben, vagy a toronyablak falába. Igen, igyekeztem valahol ablakot nyitni, hogy jobb levegő áradjon azokra, kiket ott Pozsonyban annyira szerettem! Ebben a levegőben kevés volt a napsugár. Utána keresni kell az életet és valahová ki kell menni a *napra!*

BÁN ALADÁR: URÁLI DALOK

A néprokonsági eszme híveinek ajánlom ezt a könyvet; azoknak, akik érdeklődnek közelebbi rokonságunk; a finn-ugor népek iránt. Az *„uráli"* jelző ugyanis őket illeti, hozzájuk számítva a kicsiny szamojéd nyelvcsoportot. Az „uráli" elnevezés költőibb, egyszerűbb, sőt kifejezőbb is, mint a szokásos „finn-ugor v. finnugor" név és ezenfelül utal az ural-altáji (turáni) tágabb értelmű közösségre.

Mióta az uráli népcsoport három, régi műveltségű tagja: a finn, az észt és a magyar nemzet teljesen függetlenné lett, szép szokássá vált a rokonnépekről megemlékezni egyes ünnepi alkalmakkor, így: Finnország függetlenségi napján (december 6.), a Kalevala-napon (február 28.), Észtország állami létének születésnapján (febr. 24.), a finn-ugor rokonsági napon (október harmadik szombatján) és a finn-ugor kultúrkongresszusokon. Számosan fordultak már hozzám azzal a kéréssel, hogy az e napokon rendezett ünnepségekre alkalmas verseimet és versfordításaimat, valamint egyéb finn és észt költemények átültetéseit bocsássam rendelkezésre. Ezektől a megtisztelő felszólításoktól is buzdítva most világgá indítom ezt a versgyüjteményt, megjegyezvén, hogy régibb műfordításaimnak nagy része megtalálható e könyv véglapján felsorolt művekben, valamint a Heinrich Gusztáv szerkesztette Egyetemes Irodalomtörténet IV. kötetében és a Vikár Béla szerkesztésében nemrég megjelent Északi Fény c. anthologiában. Megemlítem még, hogy az igaz rokoni szeretetről tanuskodó finn és észt alkalmi versek közül csupán a maradandó értékűeket és szavalásra alkalmasakat vettem föl.

A finn költők közül az egyik: *Runeberg* ugyan svéd nyelven írta meg hazafias érzéstől lángoló, világhírre jutott költeményeit, de mindmaig a finn költészet fejedelmének tekintik s Hazánk c. verse a finnek nemzeti himnusza. Itt közölt hat verse, melyeket természetesen svéd eredetiből fordítottam, a „Sztól zászlós regéi" c. gyüjteményből valók, mely az 1808—9-diki svéd-orosz háború finn hőseit énekli meg. Róla, valamint a legtöbb, itt megszólaltatott költőről adatokat nyujt a gróf Teleki Pál szerkesztette „Finnek, észtek" c. műnek idevágó fejezete, továbbá az említett Egyet. Irodalomtörténet és „A finn nemzeti irodalom története" c. művem. Itt csak egy-két körülményre hívom föl a figyelmet. A háború utáni finn költők közül legkimagaslóbb egyéniség volt a korán elhúnyt *Uuno Kailas*, *Arvi Järventaus* főkép regényíró volt; írt három magyartárgyú regényt (a honfoglalásról, a mohácsi vészről és Rákóczi koráról) s egész füzet ugyanily tárgyú verset. Az észt költők közül a néprokonsági gondolatnak leglelkesebb híve *K. E. Sööt*, az észt irodalom Nesztora.

Az elhúnyt szerzők élettartamát a címek alá jegyeztem.

SZÁSZ KÁROLY: A MAGYAR DRÁMA TÖRTÉNETE

*Bayer József*nek akadémiai jutalommal kitüntetett s a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában 1897-ben megjelent kétkötetes munkája a legrégibb nyomoktól 1867-ig tárgyalja a magyar drámirodalom történetét. *Galamb Sándor*-nak *A magyar dráma története* című munkája pedig — melynek első kötetét 1937-ben adta ki a M. T. Akadémia — mintegy Bayer művének folytatása, amennyiben csak 1867-től kezdve fejtegeti tárgyát, s 1896-ig, a millé-

niumig, szándékozik ismertetni drámánk történetét. A megjelent első kötet anyaga az 1880. év elejéig terjed.

Az itt fekvő munka a magyar dráma egész történetét felöleli, a XVI. századi nyomoktól kezdve, a Nemzeti Színház megnyitásának százados fordulójáig, az 1937. év augusztusáig. Ám ez a munka nem akar a Bayerével és a Galambéval versenyre kelni, mert míg azok teljes tudományos apparátussal, s Bayeré különösen filológiai részletességgel tárják elénk drámánk történetét — jelen munka, mellőzve a jegyzeteket is, a művelt nagyközönség igényeit tartja szem előtt, s könnyedebb formában igyekszik az érdeklődő olvasóknak nyujtani azt, amit Bayer és Galamb inkább az irodalomtörténészek számára adtak. Így ez az itt fekvő mű — bár kisebb terjedelemben, de más céllal és más módszerrel, viszont a határvonalat még a Galamb Sándor művénél is jobban kitolva — ismerteti a magyar drámának majdnem négyszázados történetét.

Hálás köszönettel adózom *Voinovich Géza*-nak, a M. T. Akadémia főtitkárának, hogy e szerény mű megjelenését az Akadémia anyagi támogatásának kieszközlésével elősegítette, valamint a *Franklin Társulat*nak, amely olyan szíves készséggel vállalkozott művem kiadására.

A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE

PETŐFI KULTUSZA

A Petőfi Társaság életében minden nyáron a legjelentékenyebb nap július 31-ike, Petőfi eltűnésének, illetve hősi halálának évfordulója. Az idei nyáron különös jelentőséget adott ennek az évfordulónak az a körülmény, hogy a segesvári csata 90. évfordulóját ünnepelte határokon innen és túl az egész magyarság. 90 éve, hogy az augusztusba hajló júliusi nap délutánján hat óra tájban örökre eltünt az emberi szemek elől a költő, a magyar szabadságharcnak nemcsak lánglelkű dalosa, hanem legnagyobb hősi halottja is. A mai időkben, amikor annyi világtörténelmi kérdőjel között piros-feketén ott komorlik a magyar kérdőjel is, amelynek árnyékában immár húsz esztendeje élünk, különös meghatottsággal és szeretettel ünnepel az egész magyarság. Elsősorban a megszállott Erdély magyarsága, amelynek évről-évre legnagyobb ünnepe ez a nap és találkozója a segesvári csatasík. Ezen a síkon az Isten szabad egének óriási templomában szoktak az utóbbi esztendőkben seregszemlére összejönni az erdélyi magyarok s ezidén is meleg magyar ünneppé avatták július 31-ét. Magánjelentésekből és színes lapleírásokból értesültünk az idei nyáron is, hogy az erdélyi magyarok a segesvári síkon, Petőfi ismeretlen sírja felett ismét szent fogadást tettek, hogy az ezeréves magyarság keleti őrhelyein hűségesen kitartanak továbbra is. Igy vált a halott Petőfi összefogó kapoccsá, akinek szelleme a határok felett is összefűzi a magyar égtájakat. Idehaza, a határokon innen, a költő szülőhelye, Kiskőrös rendezett kegyeletes ünnepséget az évfordulón, továbbá Kiskunfélegyháza, s a Petőfi Társaság pedig ebben az esztendőben is a költőről elnevezett múzeum épületét a Bajza-utcában kivilágította s egy óra hosszát égtek az ablakokban az emlékezés gyertyafényei. A magyar sajtó nagyrésze nagy cikkekben, színes visszaemlékezésekben hódolt a költő emlékének, halálának 90-ik évfordulója alkalmából.

Rimaszombatban nemrégiben Petőfi-emléktáblát lepleztek le azon a házon, amelyben a költő több napon keresztül lakott abban az időben, amikor barátjai meghívására a városban tartózkodott. Ez első felvidéki útja alkalmával volt, mikor Gömör-megye táblabírájává is megválasztották. Ez volt a költő első közéleti elismerése, s a kies felvidéki város, amely most egy éve tért vissza az anyaországhoz, emléktáblával kívánt hódolni a költő nagysága előtt, akinek emlékét a megszállás évei alatt is hűségesen ápolta.

Örvendetes hír érkezett a megszállt Kolozsvárról is Petőfivel kapcsolatban. Tavasszal átalakították a régi Kolozsvár egyik legérdekesebb épületét, a Biazini-szállodát, amelyben egykor Petőfi is lakott feleségével, kolozsvári tartózkodásuk idején. A szállodát a román hatóságok klinikává építették át, s eltávolították azt az emléktáblát, amely Petőfiék ott tartózkodásának emlékét hirdette. Kristóf György, a kolozsvári egyetem magyar irodalomtörténet tanára, aki egyébként levelező tagunk is, közbenjárt egykori tanítványánál, a város jelenlegi polgármesterénél, hogy az emléktáblát helyezzék vissza az átalakított épület falára. A polgármester a kérést teljesítette, s Petőfi neve ismét ott csillog a kincses város magyarságának örömére a régi helyén.

PAP KÁROLY T. TAG SZÉKFOGLALÓJA

Pap Károly t. tagunk, a debreceni Tisza István Tudományegyetemen a magyar irodalomtörténet tanára, akit 1937. évi közgyűlésünk választott tiszteleti taggá, 1939 október 8-án tartott ülésünkön foglalta el székét a Petőfi-Társaságban *A humor elméletéhez* c. tanulmányával. A felolvasás után, amelyet nagy taps fogadott, *Császár* Elemér elnök a következő meleg szavakkal köszöntötte Pap Károlyt:

— *Kedves Társunk!*

— Most, mikor székfoglalód elhangzása után a Petőfi-Társaság tagjainak sorába iktatnak, nagynevű elődöm, felejthetetlen Pekár Gyula elnökünk nemes hagyományai szerint föl kellene sorakoztatnom azokat az érdemeidet, amelyekért Téged tiszteleti tagsággal tüntettünk ki. Ezúttal eltérek a tőlem mindeddig tiszteletben tartott szokástól, mert úgy érzem, most erre nincs szükség: Pap Károlyt, a magyar irodalomtörténet nagyérdemű munkását, a debreceni egyetem tudós tanárát, nem kell társaságunknak bemutatnom — lényednek ezt a felét ismerjük mindannyian. Akit én ez alkalommal jellemezni akarok, az Pap Károly, az ember, aki nem kisebb érték Pap Károlynál, a tanárnál és tudósnál, s lényednek ezt a felét kevésbbé ismerik, még társaid is — s olyan alaposan, olyan mélyen senki, mint éppen én, aki Isten kegyelméből most veled szemben vagyok.

— Ez az ünnepélyes pillanat eszembe juttatja azt a másikat, mikor, éppen most 45 éve, először hozott bennünket össze a sors, a budapesti egyetemen, szeretett mesterünk, Beöthy Zsolt, egy előadása előtt. Akkor is én fogadtalak, a budapesti egyetem régi hallgatója a később érkezettet, a kolozsvári egyetem fiatal doktorát. Azóta majd egy félszázad telt el, körülöttünk megváltozott minden, trónok és országok omlottak össze, a magyarságot meggyalázták és széttépték, irodalmunkon új áramlatok zúgtak át, de Te megmaradtál annak, aminek 1894-ben megismertelek, csak — ifjúból férfivá érve — ami akkor benned ígéret volt, az beteljesedett, ami remény, az megvalósult. Nemcsak, s nem elsősorban arra a méltóságra, arra a külső díszre gondolok, amelyet Neked egyéniséged és sorsod juttatott, nem ifjúkori álmaid megvalósulására, hanem arra, hogy hosszú évtizedek viharában jellemed megedződött, most úgy állsz előttünk, mint a magyar lélek egyik szép kivirágzása, mint a magyar erények egyik szép objektivációja. Három irányban vagy Te minden derék magyar példaképe. Az egyik: az eszmények szolgálata — egy életen át nagy eszmék és nemes eszmények irányították minden léptedet, s az emberi és nemzeti értékek mindenekfelett való megbecsülése. A másik: tántoríthatatlan hűség, hűség elveidhez, mestereidhez, barátaidhoz. A harmadik: gyökeres, törhetetlen magyarságod, a magyar föld, a magyar nép, a magyar munka szeretete, teljes azonosulás a magyarság céljaival, feladataival, kötelességeivel.

— Mindez utolsó betűig egyezik, a Petőfi-Társaság célkitűzéseivel: ezért fogadlak most társaságunk nevében igaz szeretettel magunk közé — fogadd te is szeretetedbe társaságunkat.

PINTÉR JENŐ NYUGALOMBAN

Pintér Jenő rendes tagunk, a budapesti tankerület két évtizeden át főigazgatója az idei tanév elején nyugdíjaztatását kérte. Pintér Jenő, a kiváló tudós és pedagógus talán a magyar közoktatásügy legnehezebb húsz esztendejében töltötte be ezt a nagy felelősségű tisztet és az ő főigazgatósága alatt érte el Budapest közép-4iskoláinak száma a 46-ot. A magyar közoktatásügy átszervezése óta nemcsak a középiskolák tartoztak az ő fenhatósága alá, hanem Budapest minden más középfokú iskolája is. Pintér Jenő az ő tüneményes nagy munkabírásával intézte az ország legnagyobb tankerületének ügyeit. S hogy most, az idei tanév küszöbén nyugdíjba vonult, úgy érezzük, kötelességünk megemlékezni az ő érdemeiről már csak az eljövendő nemzedékek miatt is. A magyar közoktatásügy történetírója bizonyára érdemeit, amelyeket mint főigazgató elért, de szükséges, hogy a magyar társadalom is megemlékezzék mindig, különösen két akciójáról. Az egyik a nagysikerű évvégi tanulmányi versenyek rendszeresítése, amelyek minden évben meg szokták mozgatni az egész ország középiskolai tanulóifjúságát s amelyek külföldön is elismert szellemi olimpiásszá fejlődtek. A másik az a nyelvtisztító munka, amelyet Magyarosan című folyóiratban a nagyközönség előtt és a Magyar Nyelvvédő Könyvekkel az iskolákban végzett, amelynek szintén országos visszhangja volt. Ha semmi más emléke nem maradna fenn az ő húsz éves budapesti főigazgatóságának a tanárok és tanítványok lelkében, csak ez a két országos sikerű mozgalom, Pintér Jenő már akkor is beírta volna nevét a magyar nevelésügy legnagyobbjainak névsorába. Hisszük és reméljük, hogy most, mikor nyugalombavonulásával a tudományos kutatásnak és búvárkodásnak több időt szentelhet, teljesen be fogja fejezni a magyar irodalomtudomány hatalmas épületét, amelynél nagyobbat magyar tudós nem alkotott ezen a földön.

Pintér Jenő egyébként a következő nemesen egyszerű körirattal búcsúzott el a budapesti tankerület igazgatóitól és tanáraitól: «300/1938—39. szám. Igen tisztelt Kartársaim! Most, hogy távozom a budapesti tankerület éléről, visszagondolok húsz év munkájára. Nem minden elfogódás nélkül teszem ezt. Húsz év még rendes viszonyok között is nagy idő, annál terhesebb olyan korszakban, amikor rendkívüli események torlódnak egymás után s a lelki világukban fölzaklatott emberek hónapról-hónapra válságos napokat élnek át. Hogy a két évtized még sem múlt el értékes események nélkül a budapesti tankerületben, ez a közoktatásügyi szervezet, a tanárság és tanítóság közös munkájának érdeme. Igaz köszönet a lelkes munkakészségért, meleg kézszorítás a támogatásért. Ahogyan annak idején a romokból közös erővel építettük újjá a budapesti intézeteket, úgy gondozza most is tovább a tankerület minden iskolája — ugyanolyan önzetlen odaadással — a magyar nevelés és tanítás magasztos ügyét. Folytassuk a küzdelmet a nemzet szebb jövőjéért csüggedés nélkül: bátran és híven! Budapest, 1939 szeptember. Pintér Jenő.»

Gáspár Jenő, mint a Petőfi-Ház igazgatója, *Lázár* Béla rendes tagtól a következő levelet kapta:

«Kedves Barátom! Egyidejűleg vagyok bátor Jókai Mórnak egy arcképét a Petőfi-Jókai Múzeumnak tisztelettel felajánlani. A képet 1869-ben Joss festette. Ezt a nevet mindeddig nem sikerült megfejteni. Mivel azonban ezidőből ritka Jókai arckép, mert a nagy író a köztudatban öregkori, ősz hajjal ábrázolt képei révén rögződött meg, a mű, ha nem is festői kvalitásáért, de ikonografiai jelentőségéért becses. A festmény Ernst Lajos gyüjteményéből való. Ha a Társaság elfogadja a felajánlott képet, nagyon fogok örülni, hogy ilykép is jelét adhatom Társaságunk iránt érzett őszinte és örök tiszteletemnek. Igaz híved *Lázár* Béla r. tag.»

A Petőfi-Társaság hálásan köszöni Lázár Béla adományát s a képet illő gondossággal fogja megőrizni a Petőfi-Jókai Múzeum ereklyéi között.

Levelet kapott a Petőfi-Ház igazgatója *Jankovics* Marcell levelező tagunktól is, aki a pozsonyi húsz éves megszállás után most költözött Budapestre s szabadságharc korabeli tiszti kardövet ajándékozott a Petőfi Múzeumnak. A kísérőlevél, mellyel a kardövet eljutatta a Petőfi-Ház igazgatójának, így szól:

«Querlonde Ferdinand, 1848/49. magyar honvédezredes viselte a kardövet a Hurbán-féle csapatok elleni ütközetekben. Querlonde Ferdinand 1811-ben született Prágában, a francia emigráns, később osztrák táborkari ezredes fiaként. 1848-ban, májusban már a magyar honvédségbe lépett be, mint ezredes. A trencséni 40. sz. honvédzászlóaljat ő alakította és Budatin mellett súlyosan megsebesült. 1849 május 13-án ugyanezen övet viselte a győzedelmes nyárádi csatában, hol kitüntette magát. Mint mérnöki tudással bíró tiszt a komáromi erődítéseknél és később a szegedi katonai híd építésénél is közreműködött. Világos után halálra ítélték Aradon, — kegyelmet kapott 18 évi várfogságra nehéz vasban. 1856-ban került ki és Pozsonyba internálták, hol később mint vasúti mérnök kereste kenyerét. Pozsonyban halt meg 1873-ban. Öregatyám, *Meszlényi Jenő* honvédezredes bajtársa és rabtársa volt. Ezt a kardbojtot leánya adta emlékül nagyatyámnak Pozsonyban 1883-ban. 1939 szeptember 17-én. Dr. Jankovics Marcell.»

A Petőfi-Társaság hálásan köszöni ezt az ajándékot, amelyet kegyelettel őriz meg a Petőfi-Jókai Múzeum 48-as ereklyéi között.

TAGOK KITUNTETÉSE.

Tagtársaink közül többen szereztek eddigi irodalmi sikereikhez újabbakat az utóbbi időben. Első helyen kell említenünk büszkeségünket, *Herczeg* Ferencet, akinek néhány nappal ezelőtt ítélte oda egyhangú határozattal a Magyar Tudományos Akadémia a Vojnics-díjat. Ez a legnagyobb magyar drámai jutalom ötödször koszorúzza a legnagyobb élő magyar író homlokát. Az Éva boszorkány, Árva László király, A fekete lovas, A híd után Az utolsó tánc kapta a jutalmat. A darab, mint ismeretes, a mult évadban a Nemzeti Kamaraszínháznak volt legnagyobb sikere, s vígjátéki tükörben mutatott be őszinte képet a mai társasági élet furcsaságairól Bayor Gizivel a kettős főszerepben. Herczeg Ferenc új sikeréhez őszinte szívvel gratulál a Petőfi-Társaság is.

Budapest székesfőváros két irodalmi díját az Arany János- és a Kazinczy-emlékérmet a nyár végén osztották ki.

Az Arany János-emlékérmet *Mécs* László, a Kazinczy-emlékérmet *Gulácsy* Irén kapta. Mind a két kitüntetett író rendes tagunk s így kétszeres volt az öröm, amelyet a kitüntetés alkalmával éreztünk.

Horthy Miklós kormányzó 1939 szeptember hó 27-én Gödöllőn kelt kéziratával *Gáspár* Jenő írót, a Petőfi-Társaság és az Országos Magyar Sajtókamara főtitkárát magyar királyi kormányfőtanácsossá nevezte ki. *Császár* Elemér elnök október hó 8-án tartott ülés elején igen meleg szavakkal emlékezett meg a főtitkár kitüntetéséről s a zárt ülés kezdetén napirend előtt *Lázár* Béla r. tag tolmácsolta a tagok köszönetét a főtitkárnak, aki meghatottan mondott köszönetet az üdvözlésekért.

Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter *Gáspár* Jenő írót, a Petőfi-Társaság főtitkárát az 1930—40. tanévre a nem állami színészképző iskolák szakfelügyelőjévé nevezte ki.

XII. Pius pápa vitéz *Somogyváry* Gyula rendes tagunkat a Magyar Rádió igazgatóját a legutóbbi Eucharisztikus Világkongresszus rádiószolgálatának külföldön is elismert megszervezéséért és lebonyolításáért a Pius-rend lovagkeresztjével tüntette ki.

HALOTTAINK.

A nyár elején igen szomorú hír érkezett az azóta a világesemények középpontjába került Suomiból. Arvi *Järventaus* finn kültagunk 56 éves korában, június hó 9-én szívszélhüdésben meghalt. Evangélikus lelkész volt, író és költő. A magyar költők átültetésén és terjesztésén kívül főleg a magyar történelem érdekelte. Többször járt Magyarországon, megtanulta nyelvünket és történelmi tanulmányokat végzett. Három magyar tárgyú regényt is írt, a magyar történelem három jellegzetes korából: *Honfoglalás*, *A fűstölgő ország* (Mohács után) és a *Szénégetők* (Rákóczi kora). Verseskönyvét, amelyben több magyartárgyú költemény is szerepelt, *Göncöl zekér* címen adta ki. Közvetlenül halála előtt június hó első napjaiban jelent meg újabb Magyarországról szóló könyve *Szomorúfüzek országa* címmel. Egyik későbbi ülésünkön *Bán* Aladár tagtársunk, az elhúnyt személyes jóbarátja és magyar fordítója tanulmány keretében emlékezik meg elhúnyt kültagunk munkásságáról.

Közvetlen az ősz küszöbén újabb gyász is érte Társaságunkat. Szeptember 8-án hosszas szenvedés után meghalt *Hevesi* Sándor, a magyar színházi tudomány egyik legképzettebb képviselője, aki hosszú éveken keresztül volt főrendezője a Nemzeti Színháznak és az Operaháznak és tíz éven keresztül igazgatója az ország első drámai színházának. A színház iránti lobogó szeretet fűtötte egész életében s mint író, dramaturg, rendező, műfordító és átdolgozó egyaránt elismert nevet vívott ki magának. Ha igazgatói tevékenysége körül meg is oszlottak a kritikai vélemények, nagy képzettségét és tudását még ellenfelei is mindig elismerték. Társaságunk 1921-ben választotta rendes tagjai sorába. Mikor a Nemzeti Színháztól megvált, több magánszínháznál dolgozott. Dramaturgiai munkái és három színdarabja: A császár és komédiás, a Hadifogoly és az Elzevir, továbbá több Jókai átdolgozás teszi maradandóvá nevét. Temetése szeptember 10-én délben volt a Kerepesi temetőben. A Petőfi-Társaság koszorút küldött elhúnyt tagja koporsójára és a temetésen *Falu* Tamás rendes tag képviselte a Társaságot.

TAGOK MEGJELENT MUNKÁI.

Tiszteleti tagjaink közül *Szász* Károly jelent meg a könyvpiacon hatalmas munkával, melynek címe A magyar

dráma története. Ez a munka a magyar drámai irodalom őskorától egészen a mai drámáig adja szakszerű áttekintését a hatalmas anyagnak. Különösen érdekes a legújabb kor drámairodalmának bírálata, amelyben az illusztris szerző, mint éles szemű megfigyelő és kritikus is közreműködött a napilapok és folyóiratok hasábjain, s hosszú éveken keresztül, mint a Vojnics-díj előadója.

Bán Aladár rendes tagunk nevével éppen a tegnapi nap jelent meg egy verseskönyv, amelynek címe Uráli dalok. Az ízléses kötet műfordításokkal és eredeti költeményekkel áldoz az urali, illetve finn-ugor nyelv rokonságának, azzal a nagy nyelvtudással és költői készséggel, amelynek segítségével Bán Aladár évekkel ezelőtt hidat vert az egy nyelvcsaládhoz tartozó északi és déli testvérek közé.

Bókay János tagtársunk Karosszék című filmjét az elmúlt héten mutatta be a Royal Apollo filmszínház. A film írótársunk hasonló című regényéből készült s már csak azért is említésre méltó, mert első alkotása a Magyar Írók Filmje nevű irodalmi vállalkozásnak, amelybe magyar írók tömörültek. Ez a film az első bizonyság amellett, hogy jóízléssel és minden bosszantó túlzás nélkül is lehet irodalmi és művészi értékű filmet magyar erőkkel és magyar eszközökkel is előállítani.

Az őszi könyvpiac egyik legnagyobb nyeresége *Csathó* Kálmán Szita-utca 25 című regénye, amely egy napló lapjain nagyanyáink boldog és kedves korába vezet vissza. A régi Buda élete elevenedik meg a könyvben azzal a kitűnő magyar környezetrajzzal, amely Csathó Kálmánnak olyan nagy erőssége.

Galamb Sándor tagtársunk, a kiváló dramaturg és rendező, Gaál József, Kisfaludy Károly, Báró Eötvös József egy-egy vígjátéka után legújabban Tóth Kálmán Nők az alkotmányban című szatirikus színművét dolgozta át mai színpadra. A Nemzeti Színház együttese az ő rendezői útmutatásai szerint pompás előadás keretében hozta a mai néző elé a kiegyezés utáni korszak jellegzetes alakjait és problémáit.

Jankovics Marcell tagtársunk, aki nemrégiben költözött a fővárosba több évtizedes pozsonyi tartózkodás boldog és fájó emlékeivel, szubjektív és mégis történelmi tárgyilagosságú könyvben írta meg Pozsony utolsó húsz évének könnyes-véres történelmét. Húsz esztendő Pozsonyban, mondja a könyv címlapja, s mi tudjuk, hogy ez a húsz év a legújabbkori magyar történelem legmegrendítőbb, legdrámaibb valósága. Éppen ezért ez a könyv a történelmi dokumentumok közé fog mindig tartozni.

Ifj. *Hegedűs* Sándor mindig friss termékenységére jellemző legújabb novellás könyve, amelynek címe Egy daxli naplója. A szellemes és fordulatos állattörténet pompás megfigyeléseivel és találó megállapításaival nagy értéke állatábrázolásban annyira szegény irodalmunknak.

Kiss Ferenc, tiszteletbeli tagunk ezidén, mint a szegedi ünnepi játékok egyik rendezője és főszereplő művésze, aratott sikert és régi babérjaihoz méltán megérdemelt újakat szerzett.

KÉT ÉRDEKES KÖNYV.

Zempléni Imrey Árpád egykori tagunk, a kiváló költő és nagy turáni álmodó halálának október 12-én bekövetkezett huszadik évfordulója alkalmából értékes verseskönyv jelent meg *Zempléni Árpád hátrahagyott verseiből* címmel. A szép posthumos kötetet, amely Sárospatakon jelent meg s amelyben főleg műfordítások vannak, dr. *Gulyás* József állította össze a költő egyik nőrokonának, *Wágnerné Révész* Elza zongoraművész és zeneszerző költségén. Wágnerné Révész Elza úrasszony igen meleg levél kíséretében küldötte

meg a könyvet a Petőfi-Ház könyvtára részére. A könyvet szeretettel őrizzük meg, annál is inkább, mert Zempléni Imrey Árpád titkára is volt a Társaságnak s a könyv halála előtti utolsó verseit és fordításait tartalmazza, amelyek egészen véletlenül kerültek napvilágra.

Dalmady Odön belügyminiszteri osztályfőnök néhány évvel ezelőtt megküldötte a Petőfi-Ház könyvtára részére, édesapjának, *Dalmady* Győzőnek a multszázad ünnepelt poétájának összegyüjtött munkáiból az első négy kötetet. Az ötödik, befejező kötet most jelent meg s a Petőfi-Ház könyvtára szintén megkapta. Ez a kötet szakcikkeket, tárcákat és útirajzokat tartalmaz s ellentétben az első négy kötet verseivel, a kiváló költő prózáját mutatja be. Dalmady Odönnek, aki édesatyja költői emlékét olyan szép fiúi kegyelettel ápolja, az októberi ülésén Császár Elemér elnök mondott köszönetet a könyvért.

ARANY JÁNOS-EMLÉKVACSORA.

Október 21-ike mindig emlékezetes napja a magyar irodalomnak. Ezen a napon halt meg Arany János. Ezen a napon minden esztendőben a Kisfaludy-Társaság emlékvacsorát szokott rendezni. Ez évben is megtartották az emlékvacsorát a Hungária-szállóban. Ezúttal az ünnepi beszédet a Franklin Társulat, Arany János műveinek kiadója által a költő halálának 50 éves fordulója alkalmából az ő halhatatlan emlékének felajánlott serleggel *Kállay* Miklós, a Kisfaludy-Társaság rendes tagja mondotta, aki egyben társaságunk alelnöke is. Az emlékvacsorán nagy számban jelentek meg a Kisfaludy-Társaság tagjai. A Petőfi-Társaságot *Havas* István alelnök és *Gáspár* Jenő főtitkár képviselte. Kállay Miklós beszédének, amelyben Arany Jánost, a költőt és az ihletett nyelvművészt méltatta, igen nagy sikere volt.

FELOLVASÓ ÜLÉSEINK TÁRGYSORA

Az 1939—40. irodalmi esztendő két első felolvasó ülése szeptember 17-én és október 8-án volt.

A szeptemberi ülés tárgysora a következő volt: 1. Megnyitó, *Kállay* Miklós alelnök. 2. Főtitkári jelentés: *Gáspár* Jenő főtitkár. 3. Reviczky: Megemlékezés a költő halálának 50-ik évfordulója alkalmából: *Havas* István alelnök. 4. Költemények: *Agyagfalvi Hegyi* István titkár. 5. Elbeszélés: *Zádor* Tamár r. tag, *Gáspár* Jenő főtitkár. 6. Petőfi: Szeptember végén; előadja *Kiss* Ferenc r. tag, a Nemzeti Színház örökös tagja.

Az október 8-iki felolvasó ülés tárgysora: 1. Megnyitó: *Császár* Elemér elnök. 2. Főtitkári jelentés: *Gáspár* Jenő főtitkár. 3. A humor elméletéhez (tanulmány): *Pap* Károly t. tag. (Székfoglaló.) 4. Költemények: *Petri* Mór r. tag. 5. Jegenye (Elbeszélés): *Babay* József r. tag. 6. Költemények: *Gyökössy* Endre r. tag.

A PETŐFI-TÁRSASÁG LEGÚJABB PÁRTOLÓ TAGJAI

Halász Ferenc gyógyszerész, Pereceseny. Szobota József g. kath. főespere, Bölcse. Molnár Miklós nyug. főispán, Kassa. Szeley József igazgató, Kassa. Sproch Gyula igazgató-tanító, Kenyhec. Soós Pál igazgató-tanító, Miglánemeti. Dohán Mihály főjegyző, Nagyberezna. Füköh József ref. ig.-tanító, Hubó. Záborszky Zoltánné körjegyző neje, Aggtelek. Markstein György

igazga ó, Beregszentmiklós. Poremba József jegyző, Berczényifalva. Fábry Imre körjegyző, Berzéte. Fábián István jegyző, Berzéte. ifj. Rákossy Lajos földbirtokos, Rozsnyó. Bindernits Sándor gyáros, Komárom. Farkas Pál földbirtokos, Abafalva. Kunfalvi Bertalan jegyző, Zádorfalva. Kolos Oszkár h. igazgató, Ungvár. Neviczky Miron főjegyző, Felsődomonya. Boronkay László jegyző, Örkény. Pataky Lajos iskolaigazgató, Nagyberezna. Podhajeczky József polgári isk. igazg., Szobránc. Menykó László áll. el. isk. igazg., Perecseny. Dr. Krenner Zoltán kir. közjegyző, Kiskunfélegyháza. Kovács Antal János igazgató-tanító, Ragály. Mihalkó János r. kath. plébános, Ragály. Minya Albert jegyző, Nevicke. Dr. Szőke Jenő kir. közjegyző, Csongrád. Dr. Szalay Zoltán kir. jb. elnök, Csongrád. Gyurkó Gyula g. kath. esperes, Beregszentmiklós. Zimmermann Ármin gyógyszerész, Szolyva. Engel Sándor igazgató, Szolyva. Vladimir Sándor jegyző, Szolyva. Dr. Kiss László m. kir. állatorvos, Csongrád. Dr. Menyhárt Béla ügyvéd, Csongrád. Derzsi Kovács Jenő gimn. tanár, Szentes. Nikodémusz János ev. lelkész, Ormospuszta. Sebestyén Béla ref. lelkész, Szentes. Dr. Csöregh Gyula vm. főjegyző, Szentes. Mácsai Imre vm. számv. tanácsos, Szentes. Csalány Gábor múzeumi igazgató, Szentes. Dr. K. Nagy Sándor polgármester, Szentes. Bekő Ferenc árment. társ. igazg, Szentes. Dr. Vecsery István ügyvéd, Szentes. Argényi Sándor bankigazgató, Szentes. Lungagnini Henrik áll. épít. kir. főtan., Szentes. Szép Ferenc v. állatorvos, Szentes. Dr. Pataky Tamás vm. t. főügyész, Szentes. Medvigy István főszolgabíró, Szolyva. Selesztay Sándor nyug. ig.-tanító, Gorond. Inokai Tóth Lajos ipartest. elnök, Szentes. Dr. Pető Ernő földbirtokos, Szentes. Dr. Sárga László orvos, Szentes. Jaczkó Endre főjegyző, Szolyva. Foris Endre ref. lelkész, Barkaszó. Dr. Gombos Bertalan ügyvéd, Királyhelmec. Dr. Nagy Gyula kir. dohánygy. ig., Munkács. Kubinyi Jenő kir. dohánygy. cégv., Munkács. Thegze István áll. isk. igazgató, Örhegyalja. Kampfner János sörgyári igazgató, Örhegyalja. Dr. Szigeti Kálmán jegyző, Sellye. Dr. Szabó Gyula orvos, Szentes. Puskás Elemér járási főszolgabíró, Baranyaszentlőrinc. Jávor Lehel kir. jb. elnök, Pécs. Benke Tivadar m. k. áll. p. igazgató, Baranyaszentlőrinc. Sey Pongrác tb. főszolgabíró, Baranyaszentlőrinc. Bobalyik Pál g. kath. plébános, Kerecke. Dr. Gulyás János kir. jb. elnök, Pécsvárad. Gruber Béla kórházigazgató, Siklós. Dr. Bakó Géza közs. orvos, Siklós. Dr. Várady Ferenc szolgabíró, Villány. Lápossy Károly, gyógyszerész, Alsóveresce. Veress Dezső bankigazgató, Villány. Hideg János ref. lelkész, Nagyharsány. Dr. Marton Albert szolgabíró, Pécsvárad. Dr. Katona Kálmán kir. járásbíró, Pécsvárad. Forró János kir. telekk.-vezető, Pécsvárad. Solyom Sándor kir. telekk.-vezető, Pécsvárad. Dr. Rihmer Oszkár ügyvéd, Pécsvárad. Agárdy Ferenc kir. áll. p. főtanácsos, Pécsvárad. Dr. Hirt Ferenc főszolgabíró, Sásd. Ivaskó Antal polg. isk. tanár, Szolyva. Dr. Benedek László szolgabíró, Sásd. Dr. Radó Gyula szolgabíró, Sásd. Hollósy Béla közs. főjegyző, Sásd. Dr. Szabó József körorvos, Sásd. Dr. Ördögh József kir. t. orvos, Siklós. Dr. Kucsinszky Kornél tb. szolgabíró, Siklós. Dr. Winternitz Ferenc főszolgabíró, Siklós. Dr. Schreiber Hugó orvos, Munkács. Dr. Csiky Ödön kir. közjegyző, Székesfehérvár. Dr. Kepes János kir. közjegyző, Székesfehérvár. Dragula Miklós gimn. igazgató, Munkács. Dormuth Árpád gimn. igazgató, Székesfehérvár. Dr. Keller Károly kir. ügyészs. alelnök, Székesfehérvár. Szelles László kir. járásbíró,

Székesfehérvár. Dr. Pattantyus János ügyvéd, Székesfehérvár. Dr. Matuska Mihály kir. járásbíró, Székesfehérvár. Dr. vitéz Apa József telekkönyvvezető, Székesfehérvár. Dr. Sellyei Imre kir. állampénzt. tanácsos, Székesfehérvár.

A PETŐFI-TÁRSASÁG ELNÖKSÉGE ÉS TISZTIKARA:

Elnök: Császár Elemér.
Tiszteletbeli elnök: Herczeg Ferenc.
Alelnök: Havas István, Kállay Miklós.
Főtitkár és a Petőfi-Ház igazgatója: Gáspár Jenő.
Titkár: vitéz Bodor Aladár, Agyagfalvi Hegyi István.
Pénztáros: Bán Aladár.
Ellenőr: Falu Tamás.
Vagyonkezelő: Országos Földhitelintézet.
Jogtanácsos: Dr. Váradi Jenő.

A PETŐFI-TÁRSASÁG TAGJAI:

Tiszteletbeli tagok:

Csajthay Ferenc (Budapest), Csengery János (Budapest). Hegedüs Lóránt (Budapest), Horánszky Lajos (Budapest), v. József kir. herceg (Budapest), v. József Ferenc kir. herceg (Budapest), Kéky Lajos (Budapest), Kiss Ferenc (Budapest), Kornis Gyula (Budapest), Kovács Sándor (Budapest), Lőrinczy György (Budapest), Pap Károly (Debrecen), Preszly Elemér (Budapest), Raffay Sándor (Budapest), Szász Károly (Budapest).

Rendes tagok:

Agyagfalvi Hegyi István (Budapest), Babay József (Budapest), Baja Mihály (Debrecen), Balla Ignác (Milano), Bán Aladár (Budapest), v. Bodor Aladár (Budapest), Bókay János (Budapest), Bónyi Adorján (Budapest), Czóbel Minka (Anarcs), Csathó Kálmán (Budapest), Császár Elemér (Budapest), Dutka Ákos (Budapest), Falu Tamás (Ócsa), Farkas Imre (Budapest), Feleki Sándor (Budapest), Földi Mihály (Budapest), Galamb Sándor (Budapest), Gáspár Jenő (Budapest), Gulácsy Irén (Budapest), Gyökössy Endre (Budapest), Harsányi Lajos (Győr), Harsányi Zsolt (Budapest), Havas István (Budapest), ifj. Hegedüs Sándor (Budapest), Herczeg Ferenc (Budapest), Kállay Miklós (Budapest), Kosáryné Réz Lola (Budapest), Lázár Béla (Budapest), Mariay Ödön (Budapest), Márkus László (Budapest), Mécs László (Királyhelmec), Molnár Ferenc (Genf), Nadányi Zoltán (Berettyóújfalu), Oláh Gábor (Debrecen), Petri Mór (Budapest), Pintér Jenő (Budapest), Porzsolt Kálmán (Budapest), Sik Sándor (Szeged), v. Somogyváry Gyula (Budapest), Szathmáry István (Budapest), Szécsi Ferenc (Budapest), Szitnyai Zoltán (Tápiósüly), Szőllősi Zsigmond (Budapest), Terescsényi

György (Budapest), Török Sándor (Budapest), Vályi Nagy Géza (Budapest), Voinovich Géza (Budapest), Végvári (Kolozsvár), Zádor Tamás (Budapest).

Levelező tagok:

Gyallay Domonkos (Kolozsvár), Gyalui Farkas (Kolozsvár), György Lajos (Kolozsvár), Jankovics Marcell (Budapest), P. Jánossy Béla (Kolozsvár), Kristóf György (Kolozsvár), Nyirő József (Kolozsvár).

Kültagok:

Balázs Árpád, Csók István, Dvortsák Győző, Horvát Henrik, Jekkel Péter, Kisfaludy-Stróbl Zsigmond, Landgraf Lőrinc, Lux Elek, (Magyarország). — Aage Madelung (Norvégia). — Herbert Eulenberg, Ludwig Fulda, H. Glückmann, Hedwig Lüdecke, Philipp Aug. Becker (Németország). — Umberto Norsa, Emilio Pavolini, Ettore Jani, Franco Vellani-Dionisi, Silvino Gigante, Antonio Widmar (Olaszország). — H. A. C. Beets Damsté, Jan Vreede (Hollandia). — Boleszlava Jarosevszka, Jan Dobrovszky, Adam Kozlovski (Lengyelország). — Mich. Arnaudoff, Fehér Géza (Bulgária). — K. E. Sööt, Gustav Suits (Észtország). — Karl Wilh. Schöldström, Fredrik Böök (Svédország). — Otto Manninen, Larin Kyösti, Veikko Antero Koskenniemi (Finnország). — P. Jose Olea, Erinquo Diaz Canedo (Spanyolország). — Kemény György (U. S. A.). — Watson Kirkconnel (Kanada). — Metzger-Watanabe Nándor, Naokazu Nabeshima (Japán).

A Petőfi Társaság alapítási éve: 1876.

Székháza: Budapest, VI., Bajza-utca 39. Telefon: 121—061.

A Társaság felolvasó üléseit (szeptembertől májusig) a Magyar Tudományos Akadémia üléstermében tartja.

A szerkesztő bizottság elnöke:
CSÁSZÁR ELEMÉR.

A bizottság tagjai:
GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN, LÁZÁR BÉLA.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: GÁSPÁR JENŐ.

Szerkesztőség: Budapest, VI., Bajza-utca 39.
Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 16.

Budapesti Hirlap nyomdája. — Felelős nyomdavezető: Nedeczky László igazgató.

A PETŐFI-TÁRSASÁG

országos mozgalmat indított

a nemzeti irányú irodalom ujjáélesztésére.

Ezt a célt szolgálja, amikor a Petőfi-Társaság pártoló tagjai részére járó illetményköteteket nagy gonddal válogatja össze, a magyar irodalom legjava terméséből.

*

1939. évi illetményköteteink:

GULÁCSY IRÉN: TEGNAP ÉS RÉGMULT. *(Január hó.)* A nagy magyar el beszélő eredeti forrású kutatások alapján megformált, érdekesebbnél érdekesebb feljegyzései letünt századok különös embereiről, álmairól, vágyairól, életéről.

KORODA MIKLÓS: A VILÁG CSAK HANGULAT. Reviczky Gyula életének regénye. *(Február—március hó.)* Új író első, nagyszabású alkotása. Koroda Miklós családja szoros és állandó kapcsolatban volt Reviczky Gyulával. Koroda Miklós nagyapja volt Reviczky Gyula keresztapja, édesapja: Koroda Pál, Reviczky egyik legbizalmasabb barátja. E kapcsolatok révén a kiváló tehetségű, fiatal író olyan adatok birtokába jutott, melyek lehetővé tették, hogy megírja Reviczky romantikus életének regényét.

DÉNES GIZELLA: CSIPKEKESZTYŰ. *(Április hó.)* A magyar testőrség világának, Mária Terézia udvarának színes, bájos, költői regénye. A kiváló, népszerű írónő legújabb alkotása.

ZSIGRAY JULIANNA: HÉT JEGENYE. *(Május hó.)* Egy fiatal úrileánynak a vidéki kúriától egy fővárosi mulató színes és zajos világába ívelt élete.

HARSÁNYI ZSOLT: JÓKEDVŰ KÖNYV. (MÁSODIK GYŰJTEMÉNY.) *(Június hó.)* Az első 1938 tavaszán jelent meg *és öt nap alatt 5000 példányban kelt el.* A magyar élet derűje árad Harsányi Zsolt könyvéből, a mosoly nem tünik el az olvasó arcáról, amíg olvassa.

GÁSPÁR JENŐ: SZONÁTA. *(Szeptember hó.)* A kiváló tehetségű, országos hírű költő új regénye, prózájának legérettebb, legművészibb alkotása.

ORMOS GERŐ: ISTEN ÁRVÁJA. *(Október hó.)* A homéroszi époszok tisztasága, derűje és egyszerűsége árad a regény minden mondatából. Hősei egyszerű emberek, akiket jóságuk és salaktalan emberségük megrendítően közel emel Istenhez.

VITÉZ SOMOGYVÁRY GYULA: NE SÁRGULJ, FÜZFA!... *(November-december hó.)* Két kötetben jelenik meg a kiváló szerző új szatira-regénye.

A Petőfi-Társaság az 1939. év folyamán TÍZ KITŰNŐ MAGYAR KÖNYVET *és folyóiratát, a „Koszorú"-t mindazoknak elküldi, akik évi 20 pengőt ajánlanak fel a Petőfi-Társaság pártolására.*

Ez a pártoló tagsági díj havi 2 pengős, vagy negyedévi 5 pengős részletekben is törleszthető.

A köteteket a pártoló tag részére, kívánságára beköttetjük, sötétkék egészvászon kötésbe, aranynyomással és ebben az esetben a bekötésért kötetenkint 1 pengő 60 fillért számítunk.

*

A köteteket kiadóhivatalunk:

Budapest, VI. kerület, Andrássy-út 16. sz. küldi el.

A belépési szándék is itt jelentendő be!

A Koszorú, a Petőfi-Társaság közlönye egy irodalmi évben négyszer jelenik meg: október, január, április és június hónapokban. Előfizetési ára egész évre 4 pengő.

A Koszorú kiadóhivatala: Budapest, VI., Andrássy-út 16. Távbeszélő: 1-266-83.
Felelős kiadó: Gáspár Jenő.

BUDAPESTI HIRLAP NYOMDÁJA — FELELŐS VEZETŐ: NEDECZKY LÁSZLÓ.

KOSZORÚ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

TARTALOM

Bán Aladár: F. E. Sillanpää. (Tanulmány) 65

Havas István: Reviczky Gyula. (Költemény) 76

Török Sándor: Három hazugság. (Elbeszélés) 77

Szathmáry István: Versek. (Icarus töprengése, Lótusvirágos tónak partján, Erdei idill) . . 85

Ifj. Hegedüs Sándor: Jókai. (Tanulmány) 87

Figyelő: Császár Elemér új könyve. *(G. J.)* — Komjáthy Jenő sírkőavatása. *(Havas István.)* — A világ és az író. *(Dr. Lázár Béla.)* — Czóbel Minka nyolcvanéves. *(H. I.)* 101

IRODALMI TÜKÖRKÉPEK: *Császár Elemér:* A magyar regény története. — *Jankovics Marcell:* Egy század legendái. — *Gáspár Jenő:* (Szonáta) . 110

A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE 114

UJ FOLYAM
★
VI. KÖTET
★
2. SZÁM

BUDAPEST
★
1940 JANUÁR
★
ÁRA 1 P

A PETŐFI TÁRSASÁG PÁRTOLÓ TAGJAINAK TAGILLETMÉNY

F. E. SILLANPÄÄ

IRTA: BÁN ALADÁR

Következő soraimban egy oly nemzetnek egyik jeles tagjáról fogok szólani, amelyet hozzánk a közös származás és a kölcsönös szeretet eltéphetetlen szálai fűznek s amely nemzet, hősi küzdelme folytán, ma a világ érdeklődésének középpontjában áll. A finn nép mind a kultúra, mind a harc terén úgyszólván minden arányt felülmúló teljesítményeket mutat fel kimagasló egyedeiben. Ily kimagasló egyéniség Frans Emil Sillanpää is, akit a Svéd Kir. Akadémia november 10-én a Nobel-alapítvány multévi irodalmi díjával tüntetett ki s ezzel méltónak ítélte, hogy a világirodalom elsőrendű munkásaival egy sorba helyezze.

Úgy hiszem, minden művelt magyart érdekelni fog, ha e hírneves író életét és műveit fő vonásokban bemutatom részint munkái, részint a velük foglalkozó jeles esztétikusok nyilatkozatai alapján.*

A tulajdonképpeni finn szépirodalom csak a XIX. század közepe táján kezdte bontogatni szárnyait, mert régebben svéd nyelven írtak a finnek klasszikus írói és költői, kik közül többen európai hírnévre emelkedtek. (Franzén, Topelius, Runeberg stb.) A finn nyelvű nemzeti irodalomnak első európai színvonalú művelője az élete derekán elhunyt *Kivi Elek* (1834—72) volt, akinek művei ma is a legkedveltebb és legtöbbre értékelt irodalmi alkotások közé tartoznak Finnországban, sőt a külföldön is. Később hasonló megbecsülés jutott osztályrészül *Aho János*-nak, aki 1921-ben halt meg hatvanadik évében. A hatalmas finn népköltés, főleg a Kalevala indította meg azt az egészséges, népies irányt, mely mind az említett két nagy írónak, mind a nyomukba lépőknek működését jellemzi, kik közül legkiemelkedőbb volt *Johannes Linnankoski* (1869—1913), az Európaszerte divatos új-romanticizmus művelője.

E vezéralakok utódaként 1916 óta egyre erősebben lép elő térbe Sillanpää robusztus alakja, kinek már külseje is — mongolosan szögletes arcával, széles vállával és mélyen ülő szemével — meglepő összhangban van műveinek jellegével. Valóságos földmívesi gondolkozás, egyoldalúság és rendíthetetlen nyugalom testesül meg mind emberi, mind írói mivoltában.

---

* Főforrás T. Vaaskivi műve: Sillanpää, elämä ja teokset (S. élete és művei, 1937. 370. old.); továbbá: V. Tarkiainen: Suomalaisen kirjallisuuden historia. (A finn irod. története, 1934.); Eino Railo cikke az Uusi Suomi című lapban, 1939 november 11.

KÖNYVTÁRA

Sillanpää nyugatfinnországi régi földmíves családból született 1888-ban. Atyja Koskinen (magyarul Sellei) nevet viselt s a Sillanpää (Hidvégi) nevet új lakásáról, egy hasonnevű tanyáról kapta. A kis Emil, aki jóviseletű, szorgalmas tanuló volt, érzékenységét, írói hajlamát és nyelvének zamatosságát anyjától örökölte. Már elemi iskolás korában irogat verseket, melyek közül egy-kettő egy gyermeklapban meg is jelenik. Középiskoláit a finn Manchesterben, Tamperében végezte s tanulmányai mellett buzgón olvasta a finn írókat, főleg Kivi műveit. A „Toveri" (Társ) c, ifjúsági lapba irogat, sőt egy évig az ottani Reggeli Ujságnak segédszerkesztője s egyszersmind egy előkelő családnál házitanító. A helsinki egyetemre húszéves korában iratkozik be s itt öt évig foglalkozik természettudományi, főleg *biológiai* tanulmányokkal, ami döntő hatással lesz írói jellegének kialakítására. Ez évek alatt elmerül a nagy orosz írók (főképp Turgenyev) és a norvég Knut Hamsun műveibe s ez utóbbi oly nagy hatást tesz rá, hogy a norvégok őt ma is „ a finn Hamsun" névvel illetik. Ezek mellett az újabb finn és svéd írók is erősen érdeklik. Látjuk tehát, hogy Sillanpää már ekkor erősen északi, főleg skandináv tájékozódású egyéniség s ezt a minőségét máig teljes mértékben megőrizte.

Abbahagyva egyetemi tanulmányait, szüleihez költözik s az egyszerű falusi magányban, a mélabús tóvidéken belétemetkezik bölcseleti olvasmányaiba. Az előkelőbb finn lapok és folyóiratok hasábjain megjelenő újhangú írásai föltűnést keltenek. Első novellája „Az otthon öléből" címmel éppen egy negyedszázaddal ezelőtt (1915 jan. 19-én) látott napvilágot az Uusi Suometar (Finnország új geniusza) c. napilapban s ettől fogva az irodalmi körök figyelme állandóan nyomon kíséri a Syväri álnéven dolgozó új tehetség fejlődését. A legelőkelőbb finn könyvkiadó cég, a Werner Söderström részvénytársaság, hogy az anyagi terhektől, a még egyetemi hallgató korából eredő adósságoktól nyomott 28 éves írón segítsen, 1916-ban tisztességes megélhetést nyujtó fizetéssel szerződteti s egy akkor meginduló új hetilap szerkesztésével bízza meg. Sillanpää ekkor megnősül; elveszi Sigrid Maria Salomäkit, egy finn földmíves leányát, kivel egy barátjánál ismerkedik meg, ahol a 17 éves leány háztartási alkalmazott volt. Ez a gyöngédlelkű nő, aki két évvel ezelőtt tüdőgyulladás áldozata lett, valóságos védőangyala volt gyermekeinek s a könapi élet ügyeiben gyámoltalan írónak. Ám a Söderström cég nem érte el

nemes célját. Az író nem talált kedveszerinti otthonra a svédnyelvű, csöndes városkában, Porvooban s az egyhangú, hivatali élet lohasztotta írói kedvét. Csak többszöri megszakítással fejezte be rég megkezdett regényét, mely 1916-ban lát napvilágot. A könyv, ha nem is teljes, de döntő sikert aratott s ettől fogva Sillanpää a legolvasottabb írók közé tartozik hazájában.

Élete külső körülményei nem sokat változtak azóta. 1929-ben a legnagyobb fővárosi könyvkiadónak, az Otava cégnek szolgálatába lép, mely nagy jóakarattal gondoskodik a nehéz anyagi helyzetben élő költő megélhetéséről. 1936-ban a helsinki egyetem nagy kitüntetésben részesíti: tiszteletbeli doktorává avatja. Felesége halála óta nagyszámú gyermekének neveltetéséről magának kell gondoskodnia s ez irodalmi munkásságára bénítólag hat, úgy hogy az utóbbi három évben önálló kötete nem is jelent meg.

*

Sillanpää alkotásai 15 kötetre terjednek, melyek az 1916—1936. évek közé eső két évtizedben láttak napvilágot. Köztük 5 regény van, kötetet pedig elbeszélések, rajzok és visszaemlékezések töltenek meg. Terjedelemre nézve nem túlságosan bő termés. Ennek oka, hogy Sillanpää meglehetős lassan dolgozik s emellett az ú. n. depressziós, vagyis csüggedező kedélyek közé tartozik, aminő volt pl. Arany János. Voltak oly évei, midőn kiadói csak hosszas sürgetésre kaphatták meg tőle az előre honorált műveket s ez volt egyik oka nagyfokú eladósodásának.

Mind terjedelemre, mind értékre nézve kimagasló művei a regényei. Ezek elseje az „Élet és napfény", amelynek megjelenésétől számíthatjuk tulajdonképpeni írói pályafutását. Hogy mi a meséje, azt bajos volna elmondani, mert a Sillanpää-féle regényeknek és elbeszéléseknek alig van meséjük, csak többé-kevésbbé egyszerű tárgyuk. Már ebből az első műből kiderült, hogy a szerző mindent kerül, ami közfelfogás szerint az ú. n. „irodalmiság" szolgálatához tartozik; hogy alakjait nem egy-egy eszme megtestesítése kedvéért teremti, hanem a lelkében megszületett alakokat vetíti ki az életbe, mint mestere, Knut Hamsun. Ezért ami a régebbi irodalmi alkotásokban lényeg volt, nála csupán miliő; a cselekmény csak az élet megnyilvánulásának formája, — mellékes.

E regény tárgya egy vidéki egyetemi hallgatónak vakációi szerelmi kalandja két nyaraló leánnyal. E nyári idillben semmi drámai esemény nincs. Az emberek és az északi természet csöndes

nyugalomban élik a világos éjszakájú nyár gyönyörű napjait. Sillanpää legalaposabb kutatója, a finn *Vaaskivi* írja: „Az emberalakok e regényben csak úgy besuhannak a nyári hőségbe, éles egyéni vonások nélkül; egyetlenegyszer sem lépnek elő végeszakadatlan virrasztásuk ragyogó ködéből mint élő és cselekvő, örvendő és szenvedő egyének. A költő testetlen árnyakként hozza őket elénk; megérzések és ösztönök átlátszó hüvelyei, nyugvó, cselekvéstelen, passzív kivirágzások (127. l.) Az író tulajdonképpen nem az embereket akarja rajzolni, hanem az északi nyár életét; a főszemély maga a természet, az ember ennek a hordozója.

A szerző egyéniségének e teljes azonosulása az élettel, a természettel két főforrásból fakad: a biológiai tanulmányaiból és Hamsun hasonló lelkiségéből: A természet kultusza a finn irodalomban azelőtt is mérhetetlen nagy volt — mondhatjuk: alapvető tulajdonság Kivitől Linnankoskiig. De náluk ez a kultusz különállt az ember rajzától, miliő volt, nem maga a lényeg. Sillanpääné azonban a lényeg a természet s az ember csak annak része. Egyszóval a *monizmus* más ez első művében, mint vezérirány tűnik fel benne. Helyesen jegyzi meg tehát *E. Railo*, hogy az író mindjárt első művében lényegileg teljesen készen bukkant elő, mint Pallas Athene Zeus fejéből; — vagy hozzátehetjük: mint Väinämöinen Ilmatar méhéből.

A regény föltűnést keltett; dicsőítették és gáncsolták. Dicsőítették a modern áramlatok hívei Finnországban, majd lefordítása után Svédországban szintén. A hazai komoly bírálat azonban a jótulajdonságok mellett meglátja a kifogásolni valót is. Így *M. W. Erich* egyenest pornografikus írásnak nevezi. Egyik bírálója megvilágítja a feltűnő hasonlóságot, mely e regény tárgya — egy férfi szerelme két nő iránt — s *Keller Gottfried* svájci német költő „Grüner Heinrich“ című regényének tárgya között van.* De mégis legtárgyilagosabban tán a Petőfi Társaság jeles kültagja, *V. A. Koskennieni* professzor jellemzi. Hangsúlyozza Sillanpää erős hajlamát a reflexióra s kimutatja, hogy az erotika a finn irodalomban eddig nemismert mértékben van képviselve e regényben. „A szerző képzeletének világa — mondja Koskenniemi — csaknem kizárólag a szerelmi és ösztönélet érzékeltetése körül forog; minden más perspektíva el van zárva előle, legalább is a főszemélyek rajzolásában... Mint általában azoknál

* Magyarra fordította Ignotus, 1902.

az íróknál, akik az erotika hitvallásában látják az élet legmélyebb tartalmát és bölcseségét, Sillanpäänél is a szerelmi érzés valami kozmikus istentiszteletté szélesedik, amelyben maguk az égitestek és az egész természet is résztvesznek." Mindemellett a bíráló hangsúlyozza, hogy ez a regény a könyvek áradatából kiemelkedik s maradandó értéket jelent.

Szándékosan időztünk kissé hosszasabban ennél a regénynél, mert Sillanpää írói jellege mindjárt ebben az első megjelent műben határozottan kidomborodik s ezután csupán fokozatilag, de nem lényegileg változik. Ám ez a könyve csakis megjelenésre nézve az első, mert keletkezési rendben ez második könyve; az „Emberek az élet termésében" c. novellagyüjteménye már jóval előbb készen várta a sajtót, de csak egy évvel ezután, 1917-ben került a könyvpiacra. E könyvben főkép a Turgenyev-i fáradt, dekadens szláv lélek hatása érezhető, de a fentebb említett alaptulajdonságok már itt is föltűnnek. Még jobban kialakulnak, plasztikusabbakká válnak, azonban ezek harmadik könyvében, az 1919-ben kiadott „Jámbor nyomorúság" c. regényében, mely szerzőjét az újabb finn elbeszélők élsorába helyezte.

E regény főszemélye, Juha Toivola (Reményházi János) földműves, 1856-ban születik egy nyomorúságos viskó homályában. Részeges, elzüllött atyja ekkor is mámorosan botorkál valahol az országúton. A gyermek korán árvaságra jut s egy fösvény rokonánál nevelkedik szolgasorban, tanulás nélkül. Legboldogabb napjai azok, melyeket mint faúsztató munkás tölt el a szabad természetben. Az erkölcsi süllyedés megrázó rajza Juha lakodalma egy szegény zsellésleánnyal, hol az összes résztvevők, a vőlegénytől kezdve a hivatlan vendégekig a sárga földig lerészegednek. Beteges felesége és rongyos gyermekei körében tengődik át pár évtizedet e tehetetlen, gyámoltalan ember. Felesége meghal s egyetlen, szeretett leánya, Hiltu öngyilkos lesz. Élete végén tör ki a vörös forradalom. Sorsa őt is a vörösök közé sodorja s a fehérekkel vívott harcban megölik.

E zordon hangulatú regény főalakjában az az igazság testesül meg, hogy a bűnösnek látszó ember gyakran ősei gyarló volta következtében sodródik a vétek útjára. Igen kényes tárgy volt ez a véres finnországi vörös forradalom utáni években, s voltak olyanok, akik veszélyes mentegetést láttak e történetben a hagyományos és megalkuvást nem ismerő finn hazafiság ellen vétőkre nézve. Ámde a komoly kritika megértette az író nemes

gondolatmenetét s a regény föltétlen elismerést aratott mind otthon, mind a skandináv államokban.

A szerző írói tulajdonságai lényegükben változatlanok maradnak ebben a műben is, de előadásmódjában szembetűnő fordulat történik. Az első regény könnyed, itt-ott virágos, meleg stílusát itt lakonikus, zordon, objektív, majdnem száraz előadás váltja fel s ez a mód meg is marad későbbi műveiben, de finomabb, hajlékonyabb formában. A regény alakjai passzívak, a végzettől mintegy tehetetlenné bűvöltek, mint a gyámoltalan madárka a kígyó rémítő tekintete előtt.

Ugyanez évben, 1919-ben még egy könyv jelenik meg Sillanpäänek a „Kedves hazám" c. kötet, mely mint Aho Forgácsai, miniatürírásokat foglal egybe. Ebben főleg a belga Maeterlinck hatása érezhető.

Ezután hosszú, kb. 4 évig tartó szünet következik az író munkásságában. Már-már kezdik feledni s azt hiszik, hogy kimerült. E hallgatásnak oka nehéz anyagi viszonyaiban rejlik, melyek nyomasztólag hatnak kedélyére. Ehhez járul, hogy oly olvasmányokba temetkezik, melyek amúgy is reflexiókra hajló lelkét újabb tépelődésekkel töltik el. Olvassa Einstein elméletét és Oswald Spengler „Der Untergang des Abendlandes" (Nyugat hanyatlása) c. művét. Ezenkívül egy nagy történeti regény terve foglalkoztatja, mely a zsidó nép virágkorát rajzolta volna. A tervből csak néhány lapra terjedő töredék készült el.

A hosszú hallgatást az 1923-ban megjelent „Hiltu és Ragnar" c. elbeszélés szakítja meg.

Ez esztetikai szempontból S. legtökéletesebb novellája. Tartalmilag a Jámbor Nyomorúság-hoz csatlakozik, mert egyik főszemélye: Hiltu Toivolának a leánya, ki egy tanulóval való szerelmi viszonyának áldozata lesz — tóba öli magát. Az egész történet pár éj keretébe van illesztve. A költő megrendítő következetességgel rajzolja az akaratnélküli, gyönge leány tragikumát, kit biológiai adottsága mintegy eleve kijelölt szomorú sorsára. Ezt a könyvet igen sokan megbotránkozással fogadták. Vaaskivi írja róla: „Az olvasók azon körei, melyek néma megdöbbenéssel elfogadták Hiltu öngyilkosságának „okát", ezt a kis kötetet az irodalmi szemérmetlenség példájának hirdették s kávéházi szenzációt csináltak belőle." (206. l.) A svéd kritika azonban teljes elismeréssel magasztalja a könyvet. A hírneves esztetikus, *C. A. Bolander* többi között ezt írja róla: „Mily eleven drámát, mily

valóságot teremtett az író e tárgyból! Lélektanilag finom vonásokkal hozza elénkbe a két fiatal teremtés lelki életének minden rezdülését az alatt a néhány nap alatt, a valódi költő biztosságával hatolva be a legmélyebb rejtélyekbe. A csábok titokzatos életét, a vér forrongását — mindezt boncolás alá veszi." (207. l.)

E kötetének viszonylagos sikere új ösztönzést ád a költőnek a további munkálkodásra s ennek köszönhető, hogy nála szokatlan rövid időközökben, öt novellás kötete lát napvilágot, melyek osztatlan tetszéssel találkoznak a komoly erkölcsi felfogású finn közönség körében. Ezek a kötetek a következők: Az angyalok védencei, karcolatok a gyermekekről és azok sorsáról (1923); Földszint (1924); A Tölli-domb (1925); Gyónás (1928) és Köszönet, Uram, a percekért... (1929).

Eközben az egész országban elterjedt lassankint a híre, hogy az író egy nagyszabású regényen dolgozik. Magánéletének sok gátló körülménye miatt ez a mű két évig készült, sajátságos módon: részletekben; először az eleje, azután a vége, közben az egyes jelenetek készülnek el, amint az író hangulata kívánja. Önkéntelenül eszébe jut az embernek Arisztotelesz tétele, hogy az egész előbb jön létre, mint annak részei. A műalkotás lényegében már készen áll a művész lelkében, mikor annak kialakításához hozzáfog. Ezért nincs zökkenő Sillanpäänek nagy regényében, mely „Ifjan elszenderült" (Nuorena nukkunut) címen 1931-ben került a könyvpiacra.

E regény tárgya, mely az írónak meghozta a legszélesebb körű méltánylást mind a finn, mind a külföldi — kivált a skandináv és az angol irodalomban —, tisztább és derűsebb világból való, mint előző műveié s a költészet fénye sugározza be. Egy kialvó parasztnemzetség szomorú története ez: egy gyöngédlelkű, becsületes apáé és egyetlen, életben maradt leányáé, Siljáé, aki árvaságra jutva, idegenek szolgálatába lép, majd szerelmi viszonyba kerül egy egyetemi hallgatóval s ettől elszakadva, egyedül hal meg tüdősorvadásban. Ez egyszerű történet keretébe illeszt be a szerző több megkapó képet a finn tájak mélabús bájáról s a kommunisták elleni harcokból. Átlátszó kevésvonalúságával és hullámzás nélküli hangulatával ez az elbeszélés a magyar olvasót *Kármán* Fanny hagyományaira emlékeztetheti.

Hogy Sillanpää mennyire a pillanatnyi, szubjektív hatások embere, érdekesen világítja meg e regény keletkezésének kis története, melyet Vaaskivi így ad elő:

Egyszer, a 20-as évek elején, tán 1922 nyarán, az író magányos sétáján egy fiatal leánnyal találkozott, aki ragyogó verőfényben ment át egy jómódú paraszthász gyepes udvarán. Szemében szűzies tisztaság tükröződött. Cselédi teendővel volt elfoglalva, mert ezen a tanyán szolgált. Az író, aki gyönyörködve szemlélte menését és gyengéd termetét, ebben a lányalakban „egy régi családfa utolsó hajtását" vélte felfedezni. „Tudtam, hogy atyja gazdaember volt, aki valami, rá nézve egyáltalán nem szégyenletes okból tönkrement. Nem emlékszem a lány nevére, alakjára is alig. Nem ismerem későbbi sorsát, s lehet, hogy a családjáról való képzetem is csal. Tán összekevertem valami más esettel. De ebből született meg bennem Silja alakja." (285. l.)

Ily egyszerű motivum indította meg a költőben a képzelet munkáját; ez volt a mag, amelyhez a fejlődés folyamán egynemű képzetelemek tapadtak s létrehozták a mű terebélyes fáját.

A mű tárgya hasonlít a Jámbor Nyomorúságéhoz. Itt is egy századok óta élő családfa pusztulása az alap. Itt is az apa és leánya a főszemélyek; a leány mindkettőben árván marad s rövid, álomszerű szerelmi élet után magára hagyottan hal meg. Csakhogy míg az előzőben a család pusztulása külső okokból: anyagi csapásokból, emebben belső okból: a nemzetség elaggásából, életképtelenségéből ered.

De nemcsak az író saját regényéhez hasonlít az „Ifjan elszenderült" tárgya, hanem *Thomas Mann* „Die Buddenbrooks, Verfall einer Familie" c. világhírű regényéhez is,* mely egy régi nemzetség kipusztulását rajzolja utolsó, túlfínomodott tagjaiban: Tamásban és ennek fiában, Hannóban, „a régi nemzetség végső hajtásában". Mind a finn, mind a német írót jellemzi a biológiai bepillantás, mely a pusztulás okát a nemzetség utolsó tagjainak túlfejlődött szervezetében látja. Ám a vezérgondolat rokonsága mellett a két mű természete élesen elütő, s ez a szerzők különböző voltából ered. Mann hidegebben mérlegelő, céltudatosabb, irodalmibb, Sillanpää pedig ösztönösebb, természetesebb, tehát költőibb. A finn kritika ezenkívül a világirodalomnak több hasontárgyú alkotására mutatott rá. Koskanniemi szerint e sorba tartoznak: Galsworthytól „Az almafa", G. Kellertől „Falusi Romeó és Julia (magyarra ford. Elek Artur, 1904.), Sherwood Andersontól „Az új Anglia lánya" és Th. Manntól: „Halál Velencében" (magyarra ford. Lányi Viktor, 1914. és 1922.).

* Magyarra ford. Lányi Viktor, 1921.

A regénynek két főszemélye, az apa: Salmelus Gusztáv és ennek leánya, Silja. Az apa jellemzése plasztikus, pár vonással festi az író. Zárkózott, emberkerülő, afféle elurasodott paraszt, akinek külseje és viselkedése rögtön elárulja, hogy régi nemzetségből származik. Sok nőies gyöngédség van benne, ami feleségéhez és leányához való viszonyából tűnik ki. Érzi, hogy kifínomodott a környezetéből s valami különös sóvárgás vonzza messze, derűsebb, déli tájak felé, amely érzés leányának a napfény után való vágyódásában is megnyilvánul. Egész lényét passzivitás, megnyugvás jellemzi.

Silja teljesen apja lánya; korán elhalt anyjának emléke csak halvány álomkép gyanánt él lelkében. A többször idézett Vaaskivi így jellemzi: „Silja egyénileg ki nem formált költői alakítás. Van tekintete, de nincs arca... Ámde épp abban, hogy élete mozzanataiban nincs semmi, ami hangsúlyozná egyéni létét, rejlik e költői alakítás magas jelképiessége. Ez a fiatal leány az író elbeszélő művészetébe mint az ősemberinek merő megszemélyesítése lép be: alakja le van vetkőztetve a mulandó egyéniség tarka mezéből, el van távolítva róla minden időleges s csupán az, ami az életben biológiailag a leglényegesebb, van kiemelve benne... Silja szimbolikus életet él! És Sillanpää, aki az egyénitől kezdettől fogva eltekinteni s azon lelki síkokat megvilágítani törekedett, amelyeken a tudatos emberi élet átmegy a tudattalan létezésbe, ezt a törekvését itt végleges győzelemre vitte." (306—307. l.)

A regény külföldi diadalútját mindjárt megjelenése évében (1931.) megkezdte svéd nyelven, 1932-ben német, 1933-ban angol és 1934-ben olasz fordításban látott napvilágot. Nyelvünkön *Szilja* címmel nemrég jelent meg *N. Sebestyén Irén* fordításában, mely híven követi az író különös hangulatú előadását. Én ebben a művészi primitívségre törekvő előadásban határozottan az említett nagy finn írónak. Kivi Eleknek hatását látom, aki „Hét testvér" c. egyetlen regényében — mint Sillanpää — szintén ritkán alkalmazza a beszőtt párbeszédet s ahol ez mégis előfordul, ott drámai szóváltás helyettesíti.

Alig hangzott el a könyv megjelenését kísérő elismerés szava, 1932-ben új regény jelent meg a jeles szerzőtől „A férfi útja" (Miehen tie) címen. Ennek tárgya: Paavo (Pál) Ahrola és Alma Vormisto szerelmi élete. E két ifjú lélek gyermekkorától fogva ellenállhatatlanul vonzódik egymáshoz; érzik, hogy egy-

másnak vannak teremtve. A gyöngébb fél nem a nő, hanem a férfi, aki nem tudva férfiasan küzdeni családja akaratával szemben, más nőt vesz el. Alma, ez az energikus nő azonban nem csügged s magához ragadja a férfit, ki elhagyva első feleségét, régi vonzalma tárgyával lép boldog házasságra. E kényes helyzetkép nem elégítette ki teljesen a finn közönséget s a föltétlen Sillanpää-rajongókon kívül erkölcsi tekintetben kifogást tettek e mű ellen is, mint a szerző több alkotása ellen.

Egy kisebb jelentőségű novellakötet után (Az ár fenekéről, 1933.) az író 1934-ben „Emberek a nyári éjben" címen ismét regénnyel lép olvasói elé. Ebben, az eddigelé utolsó regényében a szerző egy gyilkosság lefolyását rajzolja, beleillesztve a tompán ragyogó északi nyári éj bódító hangulatába. A regény szépsége épp e hangulat mélységében rejlik. Egyik finn bírálója (K. Marjanem) szerint a gyilkos maga is épp úgy áldozat, mint a meggyilkolt legény, mert tulajdonképen nem is tudja, mit cselekszik. E regényt a hazai kritika meglehetős hidegen fogadta s nem tartja egyenértékűnek az előző két regénnyel. A svéd bírálat a modorosságba tévedéstől félti a szerzőt.

Utolsó műve Sillanpäänek, a megjelenés rendje szerint „Tizenötödik" címet viselő kötet 1936-ból. Ez az író életéből tartalmaz visszaemlékezéseket és rövidebb rajzokat; inkább kultúrtörténeti jelentősége van.

Az eddigiekben jórészt hazai, finn, azután másnemzetiségű kritikusok véleményei alapján igyekeztem értékelni az ismertetett műveket. Mit mondjak összefoglalásul tisztán a magam nevében? Rajzoljak-e áradozó képet a százezer tó országának szépségeiről, a derék testvérnép bámulatos tulajdonságairól Sillanpäävel kapcsolatban, mint ezt egynémely magyar ismertetője tette, vagy pedig mondjam meg őszintén, egyszerűen a magam véleményét a világszerte méltányolt íróról? Úgy hiszem, minden igaz irodalombarát az utóbbi eljárást tartja helyesnek.

Tehát: Sillanpäät kimagasló írónak tartom. Azzá teszi egyéniségének törzsökös, kiforrott volta s alkotó módjának megállapodott eredetisége. Az irodalmi példaszerűségre nem sokat ád. Alakjai maguktól nőnek ki a természet televényéből; nem személyeket jellemez, mint a hagyományos epikai költészet, hanem a földet, a rajta élő világgal, a mennyboltot az égi testekkel; a fényt, a homályt, az évszakokat, a születést és az elmulást. A mesét nem tartja fontosnak, amint hogy nem fontos a történés, az

esemény a természetnek időtlen időktől való körforgásában sem. Alakjai tehát élnek s ha nincs is kiformált jellemük, de van típusjellegük, mint minden élő lénynek. Kérdés, hogy ez a jelleg megfelel-e annak a képnek, melyet a finn emberekről, az életből szerzett tapasztalat alapján alkottunk? Szerény nézetem szerint nem egészen. Mint az elmondottakból láthattuk, Sillanpää alakjai — még az újabb korból valók is — majdnem mind *passzívak*, akara nélküliek, a sors előtt megtorpanók. Nem tagadhatjuk, volt sok ilyen megtört, fáradt egyén a régi finnek közt, mikor még legyőzhetetlen hatalmak: éhség, járvány, zsarnoki önkény törte meg a lélek harcos kedvét; ma azonban épp ellenkező a finn ember lelkülete; az ősi, szunnyadó *aktivitás* hatványozott mértékben fölébredt benne, mint a most folyó gigászi küzdelem tömeghőstettei napnál világosabban bizonyítják.

A személyekre nézve e véleményemet nem hallgathattam el. Más azonban a néztem Sillanpää jellemző művészetére nézve, ami a természet jelenségeit általában s különösen a finn földet és népet illeti. Itt Sillanpää igazán helyén van. Az északi tájak jellegzetességeit, a növények, a tavak, a hegyek, a szigetek sajátos világát, a finn parasztok ősi életmódját egy finn író sem örökítette meg mélyebben, találóbban, mint ő. Ha másért nem, ezért is megérdemelte a kitüntetést, mely benne az egész finn irodalmat érte.

Az irodalmi Nobel-díjat 1901 óta 37 írónak ítélték oda, köztük minden régibb európai kultúrnépből akadt legalább egy — kivéve a hollandit és a magyart. Ez bizony kissé lehangolólag hat ránk, magyarokra. Önkéntelenül fölmerül bennünk a kérdés: vajjon nem áll-e a mi irodalmunk oly magas színvonalon, mint azé a 14 nemzeté, melynek kebeléből választotta koszorúzottjait a svéd Akadémia? Vajjon egy Mikszáth, egy Gárdonyi, egy Herczeg Ferenc — hogy többet ne is említsek — nem merül-e mind általános emberi, mind a nemzeti szempontból oly mélyre a lélek rejtelmeibe, mint a többi nép írói? Magyarázatul az a gondolat támad bennem, hogy a mi nagy íróinkat nem ismerik kellőképen, hogy nekik más, idegen lelkiségű szellemi világ ítélőszéke elé kell lépniök. Hasonló helyzetben volt eddig a finn nép is, melynek egy jeles tehetségű írójában végre sikerült legyőzni azt az esztetikai értékelést, mely csak a nyugati nap sugaraiban talál gyönyörűséget, de a fölkelő nap hajnali ragyogását álmos szemmel kíséri.

Reviczky Gyula

Írta: Havas István

Rég volt, hogy a pozsonyi ablakokra
vígan ömlött reggelenkint a Nap,
s egy halk diák tanulva, álmodozva,
egy-két ütem rím-hangján megakadt.

Ódon falak s virágok arca nézte,
a mult szeme s az élő környezet;
majd jött mint láng a múzsa is elébe,
és így szólott: „Fogadd el, kürtömet!"

Bele fújt és a hang dalt keltve szállott,
túl az utcákon, omló várfalon...
A magányt sírta el, az árvaságot
az ihletszóra talált fájdalom.

Útjáról, tudta, nincsen visszatérés,
ment hát előre, bár kátyúkon át.
Költő volt, bárd, ki a nyomor s kísértés
két zökkenőjén írta új dalát.

De benne Jézus istenarca lángolt,
s varázsa is fent, fent fogantatott:
„Térjetek észre, elvakult pogányok.
Pán, a csapongó Isten rég halott!

A szenvedők jutalma lesz az élet,
üdvöt talál az árva, elesett;
az alázatból kiserkent erények
hatalma győz a durvaság felett!"

S midőn azt hitte már, ott zeng kezébe'
az ébresztő kürt, melynek dallama
bálványdöntő, és ő szívek vezére:
a kor aludt, jobban, mint valaha.

Fázott, nyomorgott, mint egykor Tinódi,
a végbeli regős-vigasztaló,
ahogy a vérzivatarban Petőfi,
az ismeretlen sírba roskadó.

Dalolt, írt, írt, de már megdúlta testét
a tüdővész alattomos keze,
s ma is siratja még kora elestét
egy hon, a késönjárók nemzete.
(1939.)

HÁROM HAZUGSÁG

ÍRTA: TÖRÖK SÁNDOR

I. A bátorságról.

Felszállunk a villamosra, ketten a feleségemmel. A lépcső magas és amint fellép, a lábából valamivel több látszik ki, mint amennyi illik. Mögöttem egy férfi következik és nagyon megnézi. Igaza van, én is megnézném. De kötelességemnek tartom egy pillantással rendreutasítani az idegent, aki azután utánunk furakodik és szembenéz az asszonnyal. Ez is természetes, ugyanezt tenném. Meg kell néznie az arcát is. Másrészt ez már valamelyes elégtétel az én pillantásomért: ime, nem félek, utánatok jövök, közvetlenül mellettetek megállok és fesztelenül nézem az asszonyodat!

Ha hagyom, egyszerűen abba marad az egész. De nem hagyom. Ez már így van. Pillantásommal kikövetelem tőle, hogy a szemem közé nézzen. És ezzel megkezdődik.

Farkasszemet nézünk. Én nem alázkodhatom meg annyira, hogy elvegyem róla a tekintetemet. Ő se. Nézzük egymást. Aki most elnéz a másikról — azt legyőzték. Nem, nem lehet! Gyerekkoromban játszottunk egy játékot, ki kellett mereszteni a szemünket és kezdődött a párbeszéd: Jártál kertben? — Jártam! — Láttál farkast? — Láttam! — Féltél tőle? — Nem! — s akkor a partner a másiknak a szeme előtt hadonászik tenyerével. Nem igen lehet megállani pislogás nélkül. De aki pislog, az igenis félt, az gyáva. Erre gondolok most, míg lovagiasan szembenézek ellenfelemmel — most már az ellenfél — s gondolom, pislogás ide, vagy oda, amelyik gyerek nem fél a farkastól, az gyengeelméjű. Talán nem is tudja, hogy mi az a farkas. Na de mindegy, nekem ezt állanom kell. Két megállón keresztül. Ott leszállok. S agyam egyik homályos zugában gondolom: miért is szálltunk fel, ezért a két megállóért? De közben harciasan visszanézek. Csak el ne pirulnék. Ő sápadt egy kicsit. De állja. Két bátor ember.

Feleségem észreveszi a dolgot és idesúgja: ne kezdj ki vele, ne kezdj ki! De én kikezdek, ilyen kutya legény vagyok a teremburámat nekem! Zord vagyok és kérlelhetetlen. Ő is.

Az első megállóhoz közeledünk. Az asszony ráncigálja a kabátomat: szálljunk le, — súgja — szálljunk le! De nem lehet.

Meg kell mutatnom előtte is, hogy talpig férfi vagyok és nem félek ettől az alaktól. Háhá! ha ő nem volna itt, már régen a képére másztam volna, bizony. Jó, hogy itt van, illetve... ha ő nem volna itt, nem volna semmi baj.

Nézzük egymást. Mellesleg megállapítom, hogy ez a gazember félfejjel magasabb, mint én, — ez fáj a legjobban — legalább tizenöt kilóval nehezebb is és minden bizonnyal erősebb. Ha most hirtelen pofonütne, eldülnék, mint egy lisztes zsák. — Szálljunk le, — sürget a feleségem — szálljunk le! — Én meg félszájjal súgva: — hagyj..., hagyjál! — és tovább nézek a szeme közé.

Bátor ember vagyok. Mert hiszen nyilvánvaló, hogy ő erősebb, mint én. És ime, mégis! Tudniillik kénytelen vagyok bátor lenni, mert gyáva vagyok hozzá bevallani, hogy ennek nincs semmi értelme és ha tettlegességre kerül a sor, úgyis alulmaradok. Szálljunk le! Nem, nem lehet! És gyávaságomban bátor leszek. Nagyjából így teremnek a hősök.

Nézzük egymást. A villamos irtózatosan lassan döcög, döcög odébb. S gondolom, hogy az erősebb nem fél a gyengébbtől, az természetes. De, hogy én, a kisebb és minden valószínűség szerint gyöngébb, mit ugrálok itt? Hiszen ez természetellenes dolog. Elvégre ha egy hegy leomlik, hát nyilvánvaló, hogy menekülni kell. Csak nem megyek neki a hegynek! Meneküljünk! De nem tehetem. Miért? Gyávaságból! Mi vagyok tehát? Bátor. Címnek akár ezt is írhattam volna: A gyávaságról. De nem volt bátorságom hozzá. Tehát gyávaságból írtam, hogy a bátorságról. Ezek ketten rokonok. A bátorság szülei a gyávaság és a hiúság.

Most vakmerően nézzük egymást. Borzasztó lassú tud lenni egy ilyen villamos. És milyen hosszú az út egyik megállótól a másikig! Már valósággal izzad a szemem s kék és zöld karikákat látok, dee... kedvem volna még egy megállót menni, nehogy ez az alak azt higyje, hogy miatta szállunk le. S mikor végre leszállunk, menetközben szándékosan meglököm a vállammal és rászólok szigorúan, mintha ő lökött volna meg: — pardon! — Remélem, hogy sürgős dolga van és nem jön utánam. Ő visszanéz és azt mondja, keményen — kérem! — Úgylátszik ő is többet néz ki belőlem. A „kérem"-re még külön bosszant, hogy én idegen szót használtam, — „pardon!" — de azt mégsem mondhattam, hogy bocsánat.

Lent a feleségem karonfog és kis büszke szemrehányással mondja:

— Az Isten áldja meg, ne legyen olyan krakéler!

— De kérlek, — s kicsit reszket a lábam és a hangom önkénytelenül mélyre tekintélyesedik — nem vagyok krakéler, de nem tűröm az effélét, nem tűröm! Csak nem akartam előtted, de... kedvem volna utána menni és megtanítani azt a csibészt. — Dehogy volna kedvem. Örülök, hogy elment. És szeretnék szamárfület mutatni utána, de méltóságom tiltja. S szigorú és szerény büszkeséggel lépkedek és ismétlem nyomatékosan: nem tűröm!

II. Részvét.

Távoli rokonom volt ő, — Géza bácsi — néha találkoztunk itt-ott, inkább véletlenül, egyébként nem ismertem közelebbről. A temetésre nem mehettem el, nem voltam itthon s most kondoleálni megyek. Kínos. Nemcsak azért, mert nem voltunk közelebbi kapcsolatban, általában gratulálni és részvétnyilatkozatot tenni, ezek kínos formulák. Ha még egészen belső, melegebb viszonyról van szó, hát akkor, Istenem, az ember a szavakat el is kerüli, ugye. Elég egy jelentősebb kézfogás, úgy szembenézve, két-három szomorú bólintás, hogy: bizony, bizony, — esetleg egy vállonölelés. De most el kell mennem Karola nénihez és azt kell mondanom: drága Karola néni, fogadja részvétemet! Egyszer, kétszer elmondom magamban, sikertelenül: Drága Karola néni, fogadja részvétemet... Nem, ez semmi. Drága Karola néni, fogadja részvétemet! — kicsit mélyebben: Drága Karola néni, fogadja... — na, majd csak lesz valahogy.

S próbálok emlékezni valami képre a megboldogultról. Utálatos ember volt, amennyire emlékszem rá, széles, kényes mozdulatú. Nagy, dobbanó léptekkel járt, ha pohár akadt a kezébe, már fölköszöntött valakit a közmondások tömegével s általában olyan „biztos fellépésű“ ember volt, aki mindig kijelentett valamit. Egyszer egy banketten találkoztunk, aztán vonaton... aztán legutoljára valami moziban, az előcsarnokban. Harsány ember volt. Régen, egészen kisgyerekkoromban — ő már mint fiatalember járt hozzánk — azt mondta nekem: Hoppla, hoppla, kis legény! — Barackot nyomott a fejembubjára s ha elpityeredtem, azt mondta: Micsoda katona lesz belőled! Ha valami bajom történt, így vígasztalt: Ebcsont beforr! Mire vőlegény leszel, elmúlik! — Na de meghalt, hát meghalt, most megyek az özvegyhez.

Karola néni feláll, egy-két lépést elém jön és azt mondja: — Eljöttél, Sándor? — A kérdés ugyebár, hát... kissé... Azonban Karola néni úgy beszél halkan, kicsit rekedten, ahogy a fájdalom első napjai engedik és olyan lassan, lassan mozog, amint feláll... elém jön... hellyel kínál, leül... A bánat ünnepélyes lassúsága ez, ami szétterül a szobán, ahonnan nemrég elment valaki örökre. A lakáson ott ül a gyász s megilletődve húzódom szemben vele egy szék sarkára.

— Drága Karola néni, — mondom — fogadja részvétemet — és kezetcsókolok. Visszaülök a székre.

— Köszönöm... köszönöm... — súgja. Kis csönd. — Hát elment... elment...

— El — mondom — bizony. Dehát Istenem, minden elmúlik egyszer...

S ennek a közhelynek igazsága megmarja a szívemet, itt a lehúzott róllok mögött, a fekete színek között, szemben az özveggyel, és apámra gondolok, aki rég halott. Aki így elment... s anyám ült aztán feketében, lehúzott róllok mögött és emberek jöttek és mondták: fogadja részvétemet. És aztán így nézett maga elé, ilyen üresen, ilyen földre — és égbe néző ürességgel, ilyen ölbeejtett kézzel és mondta ugyanígy: — hát... elment.

S ülök itt szemben vele most és hallgatom a halk, rekedt duruzsolást, betegségéről, utolsó napjairól, utolsó óráiról, utolsó perceiről... hogy a halála előtt félnappal még tréfálkozott s szivart kért stb. Igen, a legendák... a drága özvegyi legendák „az utolsó napokról". Ó, anyám is tudott ilyeneket — s amíg a soron következő közhelyet mondom: — „Isten akaratába bele kell nyugodni..." — kicsit megreked a hangom, aprót borzongok és érzem, hogy könnyek környékeznek, kicsit karcolják a torkomat... apám, igen...

Karola néni megsimogatja a térdemet — mire a kezéhez nyúlok — s azt mondja: Azért jó fiú vagy te, Sándor... köszönöm... köszönöm...

Félértelemmel fogom már csak a szót, hogy „azért". Tehát mint nem jó fiú vagyok itt elkönyvelve, bizonnyal a megboldogult „jelentett ki" rólam valamit. De csak úgy átsurran ez rajtam, míg Karola néni kezét simogatom vígasztalva — s a könnyek most már komolyan fenyegetnek: Ó! Ha az anyám kezét így megfoghatnám!... De az anyám is rég halott.

M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

— Te sírsz, Sándor! Ó, Istenem!... — a másik kezével a fejemet simogatja. — Ó, de jó gyerek is vagy te, mindig mondtam. Megboldogult Géza bátyád is, hogy szeretett, szegény! — s az nem igaz, de nem baj. S míg hagyom, hogy könnyeim lecsurogjanak sós ízükkel a szájam sarkára, mondom el-elkadava, mármár hüppögve: — Ó, igen, igen, szegény Géza bácsi — és anyámra gondolok keserűen és igaz fájdalommal. Magamban megszólítom a becenevén, ahogy régen hívtam s erre kiesik belőlem a bőgés.

Az özvegy most teljesen átengedve magát együttérzésem árjának, hangos sírásra fakad. Keserves könnyei között beszél, beszél a megboldogultról, történeteket mesél róla, „kedvenc szavajárását" ismétli, „ahogy a megboldogult mondaná...", s hogy egyszer ment az utcán, hát szembe jön vele egy volt iskolatársa, azt mondja neki, mert mindig tréfás ember volt... — s beszél, beszél, beszél a maga halottjáról.

Már jóformán nem is tudom, hogy mit beszél — és míg a nyelvem az apró szünetekben gépiesen mondja: „az idő behegeszti a sebeket..." a természet rendje szerint, mindnyájunkra vár a sír", „legyen erős Karola néni", „Isten akarata..." — én a magam halottaimra gondolok. Emberekre, akik nekem kedvesek voltak s elmúltak mellőlem, őket jártatom magam előtt. Anyám hangját próbálom kifülelni elmúlt időkön át, egy tekintetét szeretném elkapni... ha csak elsuhanna mellettem — és én hunyt szemmel érezném: ő volt!

S a halálomra gondolok, — míg egyik kezem Karola néni kezét fogja — a tulajdon halálomra, arra a két-három alkalomra, mikor közel álltam hozzá, mikor féllábbal már odaát voltam és alig húztak vissza, igen, a halálomra gondolok s hogy egyszer fölöttem is sírnak majd és ilyen halkan és rekedten beszélnek, lehúzott rólok mögött... Vagy talán nem lesz, aki így elsírasson? ....ó! s szánom magamat, nagyon szánom, sötét nagy szomorúsággal gondolok a saját halálomra, mert, hiába, ez az igazi részvét, igen: — sose a másikat és a másokét, mindig a magunkét és magunkat gyászoljuk. Csak ürügy kell hozzá, alkalom a rákapcsolásra: — Istenem, milyen kár volna értem, ha meghalnék! Hiszen pótolhatatlan vagyok! Ha az én kezem egyszer nem mozog már, hiába mozog a másé és hiába rakja valaki a lábát egymás elé és megy, megy, megy az úton, amelyiken én mentem!... És nem hallhat más hangokat én helyettem és nem láthat más, nem sírhat és nem nevethet más, nem bújhatik meg a fájdalmakban és

nem tobzódhatik az örömökben más, énhelyettem! Elsíratom a halottjaimat és magamat... ó, be sajnálnám, ha meg kellene halnom!...

Ölelve búcsúzunk s homlokon csókol Karola néni és még sokáig mondja majd sokaknak: — a kedves Sándor itt volt és bizony megsíratta az én drága jó Gézámat, igen.

III. Nagyképűség.

Vidékre megyek felolvasni. Előttem egy helybeli kisasszony szaval, utánam egy másik kisasszony énekel és egy úr zongorázik. Mikor mindezzel végeztünk — a rendezőség udvarias hühóval gratulál — felbukkan egy úr és azt mondja, azzal a meglepetést tartogató mosollyal s tiszteletteljesen még nem nyujtva kezet, úgy mondja:

— Emlékszik rám?

— Hjaj, Istenem! . . . — mondom a kelleténél hangosabban, de így diktálják bizonyos belülről jövő melegségek — tanár úr! — és két kézzel megmarkolom a kezét, melyet most már idenyujt — hát hogyne emlékeznék!... — s a sok idegen ember között, és hosszú éveknek más felgyülemlett idegenségei között, megkapaszkodom a kézben, amely átnyúlik ime az időkön, megkapaszkodom a kézben, amely régen apró, kedves kis pofonokat osztogatott s a fülemet húzigálta: — tanár úr kérem!

S ő — bár a szemében látok bizonyos az enyémmel rokon melegségeket — kissé meghajtja magát és azt mondja.

— Igazán örülök, hogy megismert.

Elengedem a kezét és megdöbbenve eszmélek rá, hogy ez az ember tisztel engem. Jaj Istenem, ha legalább tegezne! — de nem, tisztel engem és büszke reám. Most egy pillanat alatt látom meghajlott derekát, kicsit törődött két szemét, a ráncokat a szeme alatt és a szája körül, kifényesedett ünneplő, kék ruháját, mindent, kétségbeejtő! Ez az ember eltemetkezett ide ebbe a városba, harcait folytatja a diákjaival, a kollégáival, a feletteseivel; ez az ember egyre kisebbnek érzi magát s az idők távolán és „a főváros ragyogásán“ keresztül megnőttem előtte. Tisztel engem, „naggyá lett“ tanítványnak lát, akinek fényéből most rá is esik egy sugár, az öregedő tanárra. Kétségbeejtő.

A bankett-ebédhez tuszkolnak. Lenyomnak az egyik főhelyre és az ellen nem lehet védekezni. Te csirkefogó — mondom magamnak, magamban — és ha odébb ülnél, tán letörne a

derekad! — S közben ülök szépen, rendesen a főhelyen és felelek, kérdésekre, melyek egyrészt nem érdekelnek, másrészt nem értek hozzájuk. A helyi urak ilyenkor jórészt politikáról érdeklődnek. S ki kell vágnom a rezet jólértesültségemmel. Éles ítélőképességet kell elárulnom és fölényt, jaj, sok fölényt ide! — mert amott volt tanárom ül, most már büszke szerénységgel: Ime ez az ember az én tanítványom, én neveltem, ez lett belőle, hát akkor én is csak vagyok valaki!

Kivagdosom a rezet szorgalmasan, nyilatkozom a belpolitikai helyzetről, megmondom véleményemet a kormányról és elég ügyesen siklok el bizonyos kérdések fölött, melyeknek létezéséről eddig nem tudtam. Vigyáznom kell: a tanárom vizsgázik.

Szeretnék vele, külön, leülni egy sarokban és elmondani neki, hogy a multkor kezembe akadt egy régi fénykép... az ötödik osztály összeölelkezve a tornavizsgán. S néztem a fiúkat, elésoroltam magamnak, hol vannak ezek a fiúk? Ez kocsmáros Brailában, ezt agyonlőtték Moszkvában, az patikus Máramarosban, emez megölte a feleségét, a másik öngyilkos lett Aradon, tanár úr kérem, hol vannak a régi fiúk?... — de az angol-olasz helyzetről kérdeznek s kihúzom magam és sejtelmes válaszokat adok. Akármi történik az angolokkal és az olaszokkal, nekem lesz igazam. Kijelentek. Nagyképű vagyok. Lekezelem ezeket az embereket — akik többé-kevésbbé vannak olyan értékesek a maguk helyén, mint én a magamén — lekezelem őket: hadd lássák, ki vagyok!

S mennél nagyképűbb és harsányabb vagyok kivül, annál kisebb és kisebb fiú vagyok belül. Szeretnék Fogarasról beszélgetni vele — ott tanított engem —, szeretném elmondani neki — beavatni őt —, hogy ha nagy bajaim, nagy szomorúságaim vannak, álmomban mindig hazamenekülök. Fogarasra. Egyszer egy nagyon siralmas nap után például azt álmodtam, hogy kinnt a Keleti pályaudvaron felültem egy fűzfavesszőre és a sínek között, a talpfákat átugrálva, hazalovagoltam. Az állomáson Taflon Gligor, a mundrai bíró várt és nyakonvágott, s ez igen jól esett. Szeretnék beszélni vele az álmok jelentőségéről, elmondani neki, hogy ha bajban vagyok, azon kapom magam, hogy folyton írom magam elé a szót Fogaras, Fogaras, Fogaras. Szeretném elmondani — hát ezt soha el nem felejtem —, hogy egyszer, évekkel ezelőtt, ülök a szobámban nagyon földhözvágva és reménytelenül és egyszerre csak egy nagyon régen, otthon Fogarason megevett

almának az íze szétömlött a számban. Nem almaíz, csak úgy, s nem ilyen, vagy olyan fajta almának az íze, hanem — amint ott ülök, meglett ember, akut bronchitissel, pillanatnyilag nikotinmérgezéssel — akkor egyszerre csak ellepte a számat egy bizonyos körülmények között otthon megevett almának az íze. Emlékek ezek, amelyek az agysejtek mélyén raktározódnak el és végszükség esetén megjelennek.

Mindezt szeretném elmondani neki. Sőt már nem is külön csak neki, hanem így együtt a többiek fülehallatára. De nem tehetem. Nem hagyhatom őt szégyenbe. És míg belül vallok rendületlenül — azalatt szám irodalomról, politikáról, gazdasági kérdésekről beszél, mint félfüllel hallom, elég ügyesen.

Hangulatban már ott tartunk, hogy ő néhány odahajló szomszédjának, majd egyre többeknek „kedves történeteket" mond el gyermekkoromból. Úgynevezett „jellemző" történeteket. E történetek nagy része nem velem történt, hanem más gyerekekkel. Neki az idők folyamán rengeteg tanítványa volt, nekem sokkal kevesebb tanárom, jobban emlékszem. Ő csak mondja, mondja a históriákat, melyekből kiderül, hogy már kis diák koromban „kissé vad" voltam, „okoskodó", „egyéniség", stb. és „nem tiszteltem a tekintélyeket". Most oda kellene menni, kezet csókolni neki és bevallani, hogy tiszteletlenségem tulajdonképpen csak valami nagy vágyakozás az igazi tekintély után. Ő lehetne az például számomra — és kénytelen vagyok magam tekintélyt játszani. Az ő kedvéért.

A japán-amerikai árucseréről kérdeznek — én csak tudom! — a dolgok okairól, várható következményeiről. S nagyhangon és szinte folyamatos előadás formájában elmondom mindazt, amit a japán-amerikai árucseréről nemrégen egy ujság vasárnapi számában olvastam. Istenem, milyen könnyű nagyképűnek lenni! — hát lehet tisztelni a tekintélyeket? Én itt most tekintély vagyok ennél a bankett-asztalnál. Holott nem akartam az lenni, de hiába. A bankett folyik, folyik... sarokba szorítottak, nem tehetek mást, ők akarják, becsapom őket — nagyképű vagyok!

Versek

Írta: Szathmáry István

Icarus töprengése

(1939.)

Szegény, jó Icarus így töpreng magában:
„Milyen balgaság volt, hogy a napba vágytam.
Igaz, hogy odafent zúgnak már a gépek,
Gyorsak, mint Apolló s ragyogóan szépek.
Csak azt nem sejthettem őspogány koromba',
Hogy ez üdvözlésük egy kissé goromba
Lesz még valamikor, s ezért a nap helyett
Odvakban keres az ember új lakhelyet.
Hej, mivé is torzult fényes, büszke álmom?
Ezt a bombasikert mindörökre bánom!"

Lótuszvirágos tónak partján

(1939.)

Lótuszvirágos tónak partján
Csendült fel édes kacagásod.
Megláttuk egymást... S már a szívünk
Szeretni és ölelni vágyott.

Lótuszvirágos tónak partján
Születnek ily csodák: dalolva,
Kacagva jött egy álom-asszony
És idehullott két karomba.

Hiába csillog éj-hajadban
Néhány ezüst szál: ajkad csókja
Forró, tüzes nyár, s a szemed még
Május derűs pompáját szórja.

Köszönöm ezt a sok verőfényt,
E gondtalan, vidám szerelmet,
Minden kacajt és minden csókot
S mámorba illant minden percet.

Lótuszvirágok megcsodálták,
Sudár fenyők dala kísérte:
Kacagva jött egy álom-asszony
S tavaszt hozott az őszi dérbe!...

Erdei idill

(1939.)

Szép, ragyogó nyár van. Ki boldogabb nálunk?
Szép, ragyogó nyárban egymásra találtunk.
Fenyves erdő mélye most a birodalmunk,
Hogy senki ne lássa, ha egybeforr ajkunk.

Napsütésben ragyog gyönyörű tisztása,
Tarka pillék szállnak nyíló vadvirágra,
Mintha égből hullott karácsonyfa volna.
Három ezüstfenyő csillan mosolyogva,

Ni, amott egy mókus ugrál a cserjésben,
Néha felénk pislog, most megbúvik szépen.
És majszol valamit... Kedves, fürge állat,
Dehogy is zavarjuk déli lakomádat.

Kopácsol a harkály, füttyentget a rigó,
Vadgalamb turbékol... Micsoda dáridó!
De szebb nóta zendül abban a titokban,
Ha két szerető szív halkan összedobban.

Ezt a fenyves erdőt, édes, ne felejtsük,
Száz csodás szépségét jól szívünkbe rejtsük,
Hűséges barátként őrzi titkainkat
S téli zord hidegben forró nyárba ringat!...

JÓKAI

ÍRTA: IFJ. HEGEDŰS SÁNDOR

— És a mese jött keletről, ahol a csillagos ég csodás varázsával borult a földre és a balzsamos levegőben a dús növényzet között a kút mellett ülőknek mesélt sok ezerév előtt az akkori mesemondó. Kelet méhe megszülte az Ezeregyéj meséit, minden népek számára. Aztán a mese jött közelebb, mind közelebb a fehérember lakta vidékek felé és Homér járta a dél tengereket és mikor kikötött egy-egy öböl mélyén, akkor ott mesélt Ilionról és Odiszeuszról. Az összeverődött embereknek. Aztán sokáig bujkált a mese az emberek között. Az arabok elhozták Spanyolországba, majd kibuggyant a Dekameronokban, Itáliában, onnét felment észak felé s a Kalevala felzendült az emberajkon és az emberek lelkében tovább lappangott nagy tömegével, hogy aztán a múlt század elején 1825-ben megszülessék testalakban és kiömöljék Jókai zsenijével az egyetemes emberiség részére. Mert ő volt az a nagy mesemondó, akit évszázadok készítettek elő, akinek lelkében kelet meséi éppúgy éltek, mint észak borus történetei. Jókai maga a mese és Európa földjén a mesék királya csak Magyarországon születhetett meg, mert ez az ország csodálatos, hogy úgy mondjuk, meseszerű, mert hisz mesébe illő az, hogy évezredek óta egy maroknyi nép fenn tudja magát tartani s örökös létküzdelme mellett folyton küld az egyetemes emberiség részére új világító fáklyákat, mint amilyen a mesék nagy fejedelme Jókai volt.

Aki Jókait meg akarja ismerni, annak Magyarországot kell megismerni, mert Magyarország kelet és nyugat határán fekvő ütközőpont, amelyen különböző áramlatok megütköznek. Vagy a török és tatár fut föl kelet felől, vagy germán hadak jönnek nyugatról vagy szlávok északról és ennek az országnak és ennek a nemzetnek folyton a létéért kell harcolnia, amellett alkalmazkodni a nyugati kultúrnemzetekhez, hogy el ne maradjon az európai műveltségű körből, amelynek fenntartásáért a magyar nemzet áldozott legtöbbet, mikor védte nyugat kultúráját a keletről betörő vad hordák ellen. Ezért másszerű ez az ország s ezért másszerű a költő is és másszerű a mese is, amely Jókai ajkáról fakadt és bejárta az egész világot.

Mikor ő született, ő, akinek az apja ott harcolt a magyar

Felolvasta angolul az oxfordi egyetemen az egyetem meghívására.

insurrektioban Napoleon seregei ellen (1809), mikor ő született 1825-ben, akkor még a magyarság, a magyar költészet kis mécslángja éltek, még a nagy tűzoszlopok Petőfi, Jókai, Madách, Arany nem lángoltak fel és maga az irodalmi nyelv még fejletlen, meg nem állapodott anyag volt, melyet nekik kellett fejleszteni, hogy átvilágítva lelkük erejével, zengő hangszerré alakítsák. Ennek a megértése is hozzátartozik Jókai megértéséhez, mert ő volt a magyar regény és elbeszélőnyelv megteremtője s így kettős munkát végzett. A nagyvilágot csak alkotások érdeklik, és az alkotásainak a megértése a magyar levegőn át történhetik és azon a magyar levegőn át, amely ugyanakkor fénysugarakkal világította meg nagy alakjait, Kossuthot, Petőfit, Széchenyit, a magyar lelkek reneszánszát, amelyből az az ország megszületett, amely ma a művelt nemzetek előtt Magyarország néven ismeretes.

Ahhoz, hogy egy nemzetből rendkívüli jelenség álljon elő, a békés polgári élet nem elegendő. Ahhoz az kell, hogy a nemzet életében változás, mélyreható átalakulás legyen, mely aztán új értéket vet felszínre. És a magyar nemzet sorsába eljött az az időpont, amely oly átalakulást, oly fellendülést adott ennek a nemzetnek, hogy az ma is, közel egy évszázadja, azokon a kivívott szabadsági jogokon s azokon a törvényeken áll, melyeket akkor kiharcolt maga számára. Ez volt a nagy magyar szabadságharc ideje, Kossuth forradalma (1848), amelyben benne volt az egész nemzet lelke és benne szerepelt Jókai éppúgy, mint a világirodalom legnagyobb lírikusa, Petőfi Sándor. Ezek a romantikus nagy idők emelték őket, bontották ki szárnyaikat és vitték be a küzdelembe a nemzet életéért. Kossuth, aki a magyar szabadság eszméjét személyesíti az egész világ előtt s aki, mint ő maga 80 éves korában mondta: nemzetté tette a magyart. Oly erővel emelte fel a nemzeti öntudatot, hogy a nemzet legtitkosabb erői felpattantak és akcióba léptek a nemzet sorsáért. Ugyanakkor a lánglelkű Petőfi a magyar lírát kihántja régi, merev sablonos formáiból és letépi róla azokat a bilincseket, amelyeket a klasszikus formát művelők raktak rája. S teremt egy olyan lírai nyelvet, amely ma közel 100 év után is teljesen tiszta és csorbítatlan. Jól látni, hogy mikor egy ilyen változás van egy nemzet életében, hogy az fegyvert ragad, hogy lerázza a Habsburg-uralmat s akkor a nemzet minden ereje a nemzetvezér, Kossuth körül gyülekezik és csakis egy ilyen időben lehetséges, hogy fellépjen a nemzet-

ben két oly óriás, mint Jókai és Petőfi. Ez magyarázza szoros barátságukat is. Mint diákok együtt tanulnak és a halhatatlanságról ábrándoznak egy kis vidéki város iskolapadjain. Mindkettő megjósolta a másikról, hogy halhatatlan lesz és mindkettőnek jóslata valóra vált.

Mikor a forradalom kitört, a lázas Pest utcáin Petőfi és Jókai viszik a főszerepet, az egyik megszerkeszti a tizenkét pontot, amelyet cenzura engedelme nélkül maguk nyomatnak ki és felszabadítják a sajtót, a másik riadóját a: „Talpra magyar"-t szavalja a városban, mert megérezte az idők jelét, mint ő maga mondja: „Úgy érzem a forradalmat, mint kutya a földrengést." Eljött az idő, a mi időnk. — És valóban az ő idejük jött, az alkotás, a nemzet újjáteremtésének ideje. Nem volt nemzetek történetében még ehhez hasonló példa, hogy egy pár milliónyi nemzetből egyszerre tömegével verődtek fel oly óriási lángelmék, mint Kossuth, Jókai, Petőfi, Széchenyi, Arany, Görgey. Mintha titkos források víze tört volna fel, amely varázsütésre megmutatta a helyet, ahol a bő érnek kell fakadni, úgy nyilatkozott meg Kossuth szavaira a nemzet benső ereje. Az a benső erő, amely ott van a költők munkáiban s megvilágítja az egész korszakot. Bebizonyosodott, hogy a magyar kis nemzet, de nagy lelke van.

Jókai Mór a romantika nagymestere, ebben az időben 23 éves volt s a forradalom napján, mikor a nemzet szabadságjogait követelte, aznap lett vőlegény, nemcsak a nemzettel jegyezte el magát, hanem a Nemzeti Színház színpadán a legnagyobb magyar tragikával, Laborfalvy Rózával. — Aztán átbúg a két év viharverte napjaival Magyarország felett, a forradalmat leverik, Kossuth menekül és számüzetésbe megy, Petőfi elesik a harctéren és Jókai itthon marad, bujdosik és virraszt a nemzet betegágya mellett, és mesél, mesél a nemzetnek. Dickensről mondják egyszer, hogy mikor beteg volt, meglátogatta őt az angol királynő. És azt mondta Victória királynő Dickensnek: „Ha nem ön volna Dickens, azt mondanám, olvassa Dickenst, attól meggyógyul". Igy volt a magyar nemzet Jókaival, mikor leverve, szabadságától megfosztva, a bécsi abszolutizmus uralmát nyögte, Jókai mesélt neki, a nemzet Jókait olvasta és a nemzet meggyógyult. Meggyógyult, mert a forradalom után közel 20 évvel eljött a kiegyezés és eljött Magyarország fejlődésének legszebb korszaka. De a virrasztó, az ébrentartó, a fájdalomra balzsamot adó, az Jókai, a mesemondó volt. Ez magyarázta meg azt a ha-

tást, amelyet Jókai írásaival a magyar nemzetre tett. Nemzedékek az anyatejjel szívták magukba az ő írásait s általa lettek magyarrá. Azért, mert nincs a magyar történelemnek olyan eseménye, kezdve a régmult idők legendáitól egészen az újabb korig, melyet ő fel ne dolgozott volna. Ő Magyarország történetét regényes formában vetítette a közönség elé. Úgy, hogy történelmünk főalakjai, nemzeti életünk jelentős mozzanattai az ő regényei által mesealakban vetítve jelennek meg előttünk. Ugyanez a vetítés volt az, melyet az ifjú Petőfi tett akkor, mikor a magyar Alföldről írt dalaiban, mint valami csodakertről énekelt s az egész világ az ő versei révén ismerte a délibábos rónát, a kanyargó Tiszát s a kalászdús magyar Alföldet. Ezek a lángelmék lelki reflektorok, akik nemzetüket, lelkük révén felvetítik a világ elé. S az idegen nemzetek, a külföldiek az ő lelkükön át látnak be egy nemzet életébe.

Ez ment végbe a nemzet lelkében, mikor Jókai a világra jött. Ahol született, az a kék Duna folyó szeszélyes játékának legnagyobb szigete, Csallóköz, amelynek sarkában épült a sziget alján Komárom. És a ház, ahol született, az maga egy titokzatos rejtély volt, melynek falai nagy emlékekről suttogtak. Minden ablaka az udvarra nézett, mert a vallásüldözés idején itt tartották istentiszteletüket a protestánsok. Ebben a házban született meg 1825. II. 18-án a protestáns szülők gyermeke: Jókai Mór. Február vége születése napja 18-a, s mikor ebből a házból tavasszal kitették a bölcsőt a napfényre, a gyermek nevetett, mert a lombok között keresztül siklott a napsugár s aranyfonalán egy tündér szállt le hozzá: a képzelet. Jól mondja egy magyar esztétikus, hogy a tündér megérintette a gyermek szívét, mintha azt súgta volna neki: „Tudj érezni mindent, amit mások éreznek, ami emberi szívet csak megdobogtat s mindent szebben és mélyebben érezz aztán a tündér rálehelt a gyermek szemére, hogy lásson el messze a multba, lásson át minden akadályon és minden emberi szíven. Megcsókolta a gyermek ajkát, hogy meséje édessé váljék, mint a méz!“

Az esztétikus meghatározásában, mely költői formában mutatja Jókait, van sok igaz. Nagy emberek életét a sors oly csodálatos módon irányítja, mintha tündérek játszadoznának vele. És soha csodálatosabb pálya nem volt, mint Jókaié. Hároméves korában a padlót játékból krétával rajzolja tele. Különös állatokkal, melyek akkor az ő kis fantáziájában éltek. Ez is olyan,

mintha tényleg tündér vezetné kezét. Későbbi korában az iskola padjai között ő festőnek készült, mert jóbarátja, Orlay festő lesz. Ugyanakkor Petőfi színésznek készült, de aztán jön a sors, vagy mondjuk a tündér, összecseréli a fiatalok játékszereit, Petőfiből költő lesz, Jókaiból mesemondó és Orlayból festő. Jókai nagy mesemondó képességét anyjának, Pulay Máriának köszönheti. Aki híres volt adomázó és mesélő képességéről. A kékszemű Jókai csodálatos rajongással csüngött anyján, aki a költőnek 9 éves korában írott versét elküldte a pesti kiadóhoz és az meg is jelent az akkori legelterjedtebb lapban. Tehát Jókai regeszerű alakjához újra egy adatot kapunk, ő már 9 éves korában a nyilvánosság elé lépett. Abban az időben rendkívül félénk és fantasztikus képzetekkel telített gyermek volt. Testvérei szerették, az egész ház kényeztette, mint ő maga mondja egyik önéletrajzában, soha haragos szót ő a háznál nem kapott. Mikor iskolába ment, nénjének a házból utána kellett néznie mindaddig, míg el nem érte az iskola kapuját, mert nagyon félénk volt. Három tárgya volt különösen félelme fantáziájának: a nagyszakállú emberek, aztán a veszett kutyák s végül az élve eltemettetés gondolata. Ez utóbbi annyira üldözte, hogy egy kis papírra felírva, szüntelenül derekára kötve hordozta végrendeletét. És anyját mindig arra kérte, hogyha meghal, ne engedje eltemetni felboncolás nélkül. Ez a félelem az élveeltemetéstől megvolt az édesanyjában is, mert mikor meghalt, a végrendeletében követelte, hogy a szívét az orvos tűvel szúrja át, nehogy élve temessék el.

Döntő fordulat Jókai irodalmi munkásságára Petőfivel való barátsága volt, melyet a pápai kollégiumban kötöttek s amely megmaradt köztük életük végéig. A forradalmat együtt élték át s együtt emelték fel a magyar irodalmat a világirodalom nívójára. Első nagy munkája egy dráma volt, amellyel az akadémiai pályázatra pályázott s ezt a pályaművet Petőfi Sándor másolta le és az akadémiában dicséretet nyert. Ez volt a döntő dolog életében, hogy elhatározza, hogy írói pályára lép. Ő maga ezt mondja róla az egyik önéletrajzában: „Mikor megtudtam, hogy Vörösmarty és Bajza, a két akkori legnagyobb magyar író száz arannyal akarta megjutalmazni legelső darabomat, akkor tudtam, hogy vérszerződésem alá volt írva avval a kedves ördöggel, akit úgy hívnak, hogy poézis s aki elvisz bennünket abba az örökké égő lángba, amely folyvást éget, de soha el nem hamvad. Bevallom őszintén, ügyvédnek készült, volt is diplo-

mája, egy pörömet megnyert, de minthogy abban az időben az ügyvédnek magának kellett exekválni az alperest, ezt már nem tudta végrehajtani és végleg az irodalomra vetette magát. Szerencséje volt, hitvese, aki, mint a Nemzeti Színház nagy tragikája, ismerte a világirodalom remekműveit, tanácsaival felemelte a magasabb irodalmi gondolatvilágba.

Megvádolták néha azzal, hogy mint regényíró idealista volt. Ez ugyan vádnak nem megszégyenítő, de nem fogadható el. Hogy rendkívüli alakokat, szokatlan helyzeteket rajzolt, az nem teszi sem a tárgyat, sem az egyént lehetetlenné. Ő azokkal együtt élt, azokkal az alakokkal, akiket megörökített és ami exorbitans fantáziának látszik, az visszaemlékező tapasztalat többnyire. Jókai tulajdonképen egy új műfajt teremtett, a meseregényt. Azt a regényt, amely Nyugatról jött, ő átalakította ezeregyéjbeli fantáziájával úgy, mint ahogy kelet meséi szólnak. De az nem azt jelenti, hogy ő nem az életet adta, sőt azoknak az érdekes különleges alakoknak az értékét adta, ő, akik ennek az érdekes országnak, melyet Magyarországnak hívunk, körötte éltek. Ötvenéves jubileuma alkalmával írott önleírásában nagyon jól mondja ő: „Én jártam a korszak legnagyobb hőseivel együtt diadalútjaikon és futottam vesztett csaták után futóbetyárok vezetése mellett úttalan mocsarakon, — pusztákon keresztül. Ott voltam Bécs város és Buda ostrománál, a bombák tüzijátéka közepett s láttam egy rombadőlt világot fejemre szakadni Világosnál, mikor a Habsburgok az orosz cár segélyével leverték Kossuth forradalmát és Görgey tábornok negyvenezer magyarral letette a fegyvert. Résztvettem egy elnyomott nemzet halálveszélyes konspirációiban és az 1867-es kiegyezés után, mikor Ferenc József kibékült a nemzettel és megkoronáztatta magát, akkor részesültem a koronás király legkegyelmesebb kitüntetéseiben. Voltam szegény ördög, aki gyerekeket tanít magyar nyelvre havi 2 forintért. Viseltem a sors minden csapását s élveztem minden kedvezését. Volt a nyakamon kötélhurok, mikor a forradalom után halálraítéltek és érdemrend szalag, melyet királyom adott. Hullott a fejemre a dicsőítés arany virágpora s a rágalo massa foetidája. Voltam szeretve s voltam gyűlölve, mint talán senki más. Ezért a saját életem színének keresztül kell sugározni a munkáimon!“

Ez a legjobb meghatározás, amit ő önmagáról mond. Az ő életén át s ennek az országnak az életén át lehet csak megérteni azt a műfajt, amelyet ő nyugati mintára a kelet mesék fantázia-

jával megalkotott. Minden munkája a magyar nemzetből gyökeredzik, vagy a történelemből, vagy a népdalokból. Ő egyre járta az országot és emberek, urak és parasztok adomákat, történeteket, helyek nevezetességeit, meséket, emlékeket mondtak el neki s azokat ő átszűrve lelkén, megvilágítva fantáziája erejével, mind feldolgozott. Büszkén mondta ő, hogy ő nem egyedül dolgozik, hanem egyszerre az egész magyar nemzet vele dolgozik, mert kezdve a tudósoktól, akik históriai emlékekre figyelmeztették, egészen a színészekig, akik mozdulatokra tanították, mindenki a segítségére volt, hogy minél több írás, minél több adoma, minél több ötlet álljon rendelkezésére, hogy műveit megalkothassa. Igaz, hogy az ilyen munkálkodás csak olyan, mint mikor a nagy magyar muzsikus Liszt Ferencet megragadta egy magyar népdal s abból aztán ő egy nagyszabású oratóriumot alkotott. Ezek csak kis akordok, amiket azután ők kiszélesítenek, regényé fölfejlesztenek.

Nagyon büszke volt mindig könyvtárára. Ez a könyvtár ugyanis nem más volt, mint a saját munkáinak különböző kiadásokból összeállított gyüjteménye. Ha meggondoljuk azt, hogy ő 350 kötetet írt s ezek 27 nyelven jelentek meg különböző kiadásokban; akkor el tudjuk képzelni, hogy milyen hatalmas könyvtár volt az, melynek tulajdonképen csak egy lakója volt; Jókai Mór. Ez a könyvtár a magyar történelem korszakainak a földolgozása volt, kezdve a pogány magyar kortól Zrinyieken, Rákóczin, Mária Terézián át egészen 1848-ig Kossuth forradalmáig. Mert az ő fantáziája bejárta a régi Nagymagyarországot a Kárpátoktól kezdve Erdélyen, Székelyföldön, magyar tengerparton át, pusztákon, mocsarakon, városokon keresztül, le a bányák mélyéig és egészen a Duna néptelen szigetéig, aztán átszáguldozta a kelet földét. Elbeszélései játszanak a tengereken és a szigeteken, Észak- és Délamerikában, a régi és új Egyiptomban, a Caesarok Rómájában s a forradalmi Rómában, Párisban, Londonban, Szentpétervárott, Lengyelországban, aztán a nagy orosz sivatagban Szibériában, Kamcsatkában, Törökországban, ahonnét kelet meséjét hozta gyönyörű búja fantáziájából. Stambulban, amely legszebb regényeit ékesíti. Ehhez járul Krim és a Kaukázus, továbbá Perzsia, Palmira, Afganisztán, Kína és az Azurvidék. Ázsia pompás városai, a régi Palesztina, aztán Szicilia és az egész olasz paradicsom, Raguza, Bosznia, Poroszország s aztán Bécs a régi Bécs.

De még földön levő helyeken kívül is fantáziája elment a légtelen régiókba, meg az elsüllyedt világrészben az óceániába, az eltemetett Leaotunkba, megjárta az Északi pólust s végigálmodta a jövő század regényét. Ez volt Jókai fantáziája a világon.

Ragyogó lelkének, leíróképességének, tüneményes fantáziájának legcsodálatosabb játéka egy sziget leírása az Alduna völgyében fekvő Senki szigetének leírása, amelyen az Aranyember, egyik leggyönyörűbb regénye játszik. Ő a Vaskaput, az Aldunát nem ismerte, csak az útleírások után volt képzete felőle és oly csodásan írta le regényében, hogy az mindenkit magával ragadott. Fantáziája minden határon túlszállt, s a kép, a leírt táj csoda gyönyörűséget szerzett mindenki részére. Évek mulva aztán elment s meglátogatta az Aldunát, a Vaskaput, amelynek fantáziából való leírásával oly sikert aratott s aztán újra leírta, miután már látta a tájat s ez a leírás messze mögötte maradt a fantáziából való leírásnak.

Újra igazra válik a mondás: „Egy tündér játszott Jókaival!" Nem volt szabad a realitást látni, Őneki belül kellett álmodozni és szobájában a képzelet szárnyára szállva alkotni, akkor utolérhetetlen és csodálatos volt. Jókai maga úgy adta elő a kérdezősködőknek ama kérdésére, hogy hogyan dolgozik munkájának rendszerén, mintha a regényírás mesterségének törvényeit akarta volna megszabni. Azt mondta ugyanis: Ha a vezéreszme megérik az agyamban, vagy egy történelmi adatra találok, vagy lélektanilag megoldhatatlan esemény terül előttem, ezt mind ötletnek, adománynak, leletnek tekintem. Mint a csiga-halász a gyöngyszemet. Akkor aztán ehhez meg kell találnom az adatokat, amik ezt a történetet keresztülviszik. Az alakok megkeresése, ez a tanulmány, ez sok fejtörést, megfigyelést, megválogatást igényel. Történelmi regényeknél mindig a korszak az útmutató, amelyben a történet játszik. De viszont annak a megválasztása, hogy milyen történetet melyik korszakban kell játszani, az már az ítélőképesség megválasztása, mert nem minden mesét lehet akármilyen korszakba áthelyezni. Annál is inkább, mert amint a korok változnak, az alakok is változnak és Bayard-ból Don Quijote lesz. Azért kell mindig tanulmányozni a megfelelő korszak szokásait, fogalmát, hangulatát, uralkodóeszméit, külső divatját, sőt néha még kifejezését is. Lehetőleg a történelmi színhelyet beutazni, tájképek, népviseletek rajzait felvenni, a műhelyek technikai titkait ellesni. Mikor már ez mind megvan, akkor ma-

guknak az előteremtett alakoknak kell kidolgozni a regénymese egész szövevényét. Itt együttműködik a képzelet az emlékezettel. Én ilyenkor, — mondta ő — oda helyezem magam az egyes alakok lelkivilágába és őbennük és őáltaluk érzek. Magamévá teszem mindegyiknek akadályhangulatát, ha nem is jár ez mindig nekem nagy lelki gyönyörűséggel, mert hiszen vannak egyéb emberi indulatok, amik lelki egyéniségemmel antarktice ellenkeznek. A kéjenc, a gyilkos, a fösvény, a zsarnok, a szívtelen kedélyhangulatoknak ez a szugerálása részemre fájdalommal jár. Bevallom azt is, hogy a kétségbeesett öngyilkos idegzavara kínos, az ateista ridegsége megborzaszt, de nem tudok máskép írni, s gyakran saját képzelt alakjaim szenvedése könnyekre fakaszt. Ezért föltétlen szeretem a magányt és azt keresem, mikor kigondolom regényeimet.

Ez magyarázza meg azt, hogy Jókai már reggel 4 órakor felkelt, mikor még az egész város, az egész ház aludt, aztán járkálva dolgozott szobájában, minden munkáját majdnem könyv nélkül tudta, de sohasem diktált. Mikor fejében az egész készen volt, akkor leült és megírta az utolsó betűig hatkötetes regényeit, anélkül, hogy valaha egy betűt azon változtatott volna, vagy törölt volna. Ezek olyan tisztán vannak az ő lila tintájával írva, mintha valami koligrafikus írás mintájára készültek volna. Mind a 350 kötetet sajátkezűleg írta. Mikor a nagy jubileuma volt, kiszámították, 72 millió betűt írt. Ebben különbözik a nagy mesemondótól, Dumas Sándortól, aki sokkal felületesebb volt ezen a téren és néha eszméit még albérletbe is kiadta, hogy mások dolgozzák fel és úgy jelentette meg saját neve alatt. Az regény volt, amit Dumas csinált, de amit Jókai csinált, az költészet volt. Költészet volt, mert minden sorát, amit megírt, átérezte és ha a vele egyidejű korból vett regények alakjai, még ha rendkivüliek is, mind valóságok. Lehet, ha ő úgy csinálta volna regényeit, mint azt a szerencsésebb nyugati mesterek, akik nem benne éltek és vele éreztek az alakjaikkal, hanem bizonyos távlatból szemlélve őket, maguk előtt látták őket, kívülről mintázták meg, akkor talán Jókai alakjai is precizebbek lennének, emberiebbek, de nem volnának ilyen meseszerű alakok, nem repülnének így a fantázia szárnyán és nem ragadnának bennünket úgy magukkal.

A legelső regény, amelyet életében olvasott, Scott Walter Ivanhoe című regénye volt, melyet magyar fordításban olvasott. Ekkor 12 éves volt. Azt mondja, hogy roppant csodálkozott azon,

hogy valaki, mint Scott, ennyi betűt tudott leírni és ily hosszú ideig tudta az érdeklődést meséje révén fenntartani. Mély benyomást tett lelkére Scott Walter regénye. Mikor aztán Petőfivel barátságba került, 16—16 éves korukban, mint gimnazisták megtanultak franciául és angolul és akkor olvasta Dickenst és Coopert, a franciák közül pedig Hugó Viktort. A legnagyobb hatással őrá az angolok közül feltétlenül Dickens volt, a franciák közül pedig Hugó Viktor. Dickenstől tanulta meg, hogy hogyan kell a humort beleszőni az alakokba és azt, hogy az író derűs lelke hogyan aranyozza be az egész könyvet. Hugó Viktortól a fantáziát. Különösen szerette a Bug Jargal és a Han D'Izland-t. Később Eugen Suevel is megismerkedett, akinek exotikus regényei végzetes szuggesztióval voltak fantáziájára. A nagy francia mesemondótól, Dumas Sándortól legelőször a Les Treis mousquetetaires-t olvasta, ugyanakkor Shakespearetől Lear királyt III. Richardot. Ekkor ő és Petőfi 15 és 16 fiúk voltak. Ezek az angol remekírók és ezek a francia lángelmék mindkettőjük lelkére nagy hatást tettek, melyet dacára nagy egyéniségüknek, sohasem tudták levetkőzni. Valahányszor Jókai egy mellékalakja kedves humorával megörvendeztet bennünket, ugyanakkor az ember szeretve gondol Dickens jótékony bájára. És mikor Jókai csapong, fantáziájával a föld mélyében, mint a Fekete gyémántok című regényében, ahol a szénbányák regényes életét adja, akkor az ember Hugó Viktor, a Tenger munkásai című fantáziadús regényét képzeli maga elé. És mikor a nagy mesemondó Jókai ontja magából hatkötetes meseregényeit, az ember öntudatlanul is párhuzammot von közte és az öreg Dumas Sándor között, aki a franciák nagy mesélője volt. Kedves vonás találkozik mindkettőjük életében, az egyik Dumas-val történt, mikor Oroszországba utazott és egy szánkón haladt, a kocsis visszafordult és megkérdezte tőle: „Ön-e az a Dumas Sándor, aki a Monte Christo-t írta, mert Ön boldoggá tett engem napokon át azzal a regénnyel. Ugyanez történt Jókaival, mikor egy napon beállított hozzá egy ausztráliai nő és megkérte, hogy engedje meg, hogy meglátogassa őt, mert ő ott Ausztráliában olvasta a Magyar nábobot, amelynek főalakja egy tipikusan magyar nagyurat ad és azért eljött Európába és eljött Budapestre, hogy felkeresse Jókait, akinek ezt a gyönyörűséget köszönheti, hogy az ő alakjai révén megismerkedhetett a magyar nemzettel.

Ha már most valaki osztályozást keresne, hogy Jókait ki-

hez lehet sorozni, akkor talán így lehetne a legpontosabban megállapítani az ő sorrendjét, hogy Thackeray jellemfestésben a regény nyugodt európai értelemben vett megszerkesztésében fölötte áll Jókainak. Dickens humorával, alakjai megrajzolásával egyenjogú Jókaival, Dumas Sándor mesemondásával, hasonló Jókaihoz és Hugó Viktor fantáziájával közel áll Jókaihoz. Amennyiben szabad összehasonlítást tenni, Dickens és Thackeray a regény megszerkesztését tekintve magasabbrendű, illetőleg a nyugodt európai értelemben vett regényeket írták, amelyben a konstrukció pontossága egyik főkellék, addig Jókai Dumas-hoz, a mesemondóhoz állott közelebb és Hugó Viktor fantáziájával tetézte azt a mesemondó képességét, amely Dumasban volt. Az ő regényei meseregények, fantáziaszülöttek, de az élet ott lüktet mégis benne, egy ország képe ott rejtőzik azokban a sorokban, de ez nem Anglia, vagy Franciaország képe, hanem ennek az érdekes, különös, elszigetelten álló Magyarországnak a képe! Ami Jókai fantáziáját illeti, az egyedülálló a világbirodalomban és ha munkáit áttekintjük és arról egy összefoglaló képet akarunk magunknak alkotni, akkor műfaj szerint fölsorakoztatva őket, különbséget kell tennünk elbeszélései, regényei, színdarabjai és szónoki művei között. Ha pedig több mint 60 évre terjedő irodalmi munkásságát korszakokra osztjuk, úgy három korszakot kell meghatároznunk, amelyet ő maga állapított meg, mikor 50 éves jubileuma alkalmával, 1893-ban összes munkáit a magyar nemzet díszkiadásban közzéadta. Regényei és elbeszélései első korszakában a török világgal foglalkozott és a keleti tárgyú elbeszélései és nagyobb regénye, mint A janicsárok végnapjai, csodálatos gazdagsággal és az Ezeregyéj meséihez hasonló regebőséggel hozza elénk kelet világát. Későbbi korszakban levő regényei, mint A jövő század regénye, a Kőszívű ember fiai, vagy a Magyar társadalom alakjainak rajzait jelenteti meg regényes formában, vagy a fantázia szabad csapongásával a jövőt keresi, a jövőt rendezi be és állítja elénk az ő költői lelke erejével. A harmadik korszakban a történelmi regények lépnek előtérbe, melyek anyagjukat mind a magyar történetből veszik. Igazán alig van a magyar történelemnek jelentősebb eseménye, melyet ő vagy elbeszélésben, vagy regényben fel nem dolgozott volna. Ha valaki összerakja az ő történelmi elbeszéléseit és regényeit, abból minden időben rekonstruálhatja magának ennek a magyar nemzetnek az életét. Benne vannak abban minden korok szenvedései, minden idők

hősei, Szent Istvántól Rákóczin át Kossuthig és az alkotmányt visszaadó Habsburg Ferenc Józsefig. Ha kockajátékokba ki lehet rakni alakukat, úgy Jókai munkáival ki lehet rakni, föl lehet építeni Magyarországot.

Most már ami az ő színműveit illeti, azok legnagyobb része történelmi tárgyú és a hősnők egész sorozatát adja. Ennek a magyarázata az, hogy ő nem a színpadnak írt, hanem a feleségének, Laborfalvy Rózának, a legnagyobb magyar tragikának, akit rajongásig szeretett. Minden darabjában van egy nagy hősnő, aki nagy hőstetteket tett és ez a hősnő nem más, mint az ő felesége, aki őérte valóban hőstetteket tett, a forradalom leverése után, mikor Jókait halálra ítélték és Kossuthot, aki számkivetésbe menekült, még a török kormánytól is kikövetelte magának a Habsburg dinasztia. Akkor Jókainak felesége hamis útlevelet szerzett, álruhában megszöktette férjét, a hegyekbe menekült vele és ott rejtegette éveken át, míg az osztrák abszolutizmus haragja enyhült és a kegyelem megérkezett és Jókai újra visszatérhetett Pestre és munkához láthatott. Ez az a hősnő, akit Jókai darabjaiban mindig élénken állít. Ez, aki megmentette az életét. De ha igazságosak akarunk lenni, akkor meg kell mondanunk azt is, hogy Laborfalvy Rózának, Jókai felesége, hősiessége akkor volt és akkor ő volt az, aki biztatta férjét, Jókait, írjon, hogy a magyar szó, a magyar betű el ne vesszen, hogy annak az ereje áthassa a nemzetet, mert az a hőslelkű asszony megérezte azt, hogy az a nemzet, amely lehajtja a fejét, amely nem a jövőbe veti a bizalmát, az meghalt, azt lenyelik a többi nemzetek, beolvasztják. Itt az a nemzet élhet meg, amely nemzet hinni tud, és sarkalta a férjét, hogy írja meg csodálatos regényeit. Ő maga keltette fel minden reggel 4 órakor télen-nyáron egyaránt és meggyujtott három rózsaszínű gyertyát, mert ez volt a kedvenc fénye Jókainak, amikor dolgozott, és e mellett a három rózsaszínű láng mellett írta ő regényeit. Háromszázötven kötetet. Elgondolni sok, elolvasni majdnem évek munkája, hát megírni, felépíteni, az alakokat megrajzolni, a humort belecsepegtetni, a leíró részleteket kidolgozni, egységet adni a kompozicionak és magával ragadni a közönséget. Micsoda láng loboghatott az ő belsejében, hogy megértette hivatását, megértette azt, hogy a mesének is van élete, mert népek kihalhatnak, de a mondái túlélik őket. Megértette azt, hogy Trója helyén már kopár halom domborul és az Iliász igazit útba, hogy hol kell keresnünk azt az összeomlott várost.

azt az eltűnt népet. Ő tudta, ő érezte, hogyha ő a magyar életből vett meséknek életet ad, akkor nemcsak azoknak a meséknek, de a magyar nemzetnek is életet adott. Mert jöhetnek idők, jöhetnek korok, jöhetnek az emberiség életében változatok, de az ő „Aranyember" regényében megrajzolt Senki szigete, ahol a kis Noémi élt, aki szerelmesen várja a két életet élő Timár Mihályt, annak a kis szigetnek az a vetített képe sohasem fog elveszni az emberek képzeletéből. Az a sziget ma sajnos, az elvesztett háború után, nem tartozik Magyarország területéhez, de az a sziget ma is benne él a szellemi integritásban, úgy, ahogy benne élt több mint ezer évig a területi integritásban és benne fog most már örökké élni, mert azt ha földrajzilag el is kapcsolják tőlünk, az ma már Jókai lelke révén mindig a miénk marad. És így van ez az ő többi regényeiben, az ő többi alakjaiban is, melyek mind, miként a népmesék alakjai, a közeleső rajzban természethűek, reálisak, csak ha eltávolodnak a mindennapitól, akkor kezdik meg szabad játékukat a képzelet szárnyán. De éppen ez a tulajdonság a meseregény jellemzése, amely regényforma Jókai találmánya. És az a gyönyörű, hogy ebben a mai korban, mikor a realitás, az analizis lépett mindenütt előtérbe és éppen a regénybe, az angol, francia, svéd, norvég, amerikai írók analitikai fölépítésükkel és szigorú jellemfestésükkel a mesét, a regeszerűséget jóformán halálra ítélték, kiszorították és kitiltották az irodalomból; — akkor jött Jókai és az ő fantáziájával összeszedte a meséket, átalakította őket regényekké, teleszórta vele a földet, Magyarország földjét úgy, mint mikor akácvirágzás idejében hull a fehér virág és az akácliget egész földje csupa fehér virág. Ilyen édes fehér virággal borította be Jókai Magyarországot, annak alakjait, annak területét, annak történelem előtti idejét, annak jelenét, sőt még a jövő századát is. Ez a virágözön az ő munkáinak összessége, mely mesék alakjában született meg az ő lelkében és a géniusza révén bejárta a világot. Jókai az az író, akiért tud lelkesülni fiatal és öreg egyaránt. Mert mindenik talál benne valamit, ami jóleső érzést vált ki és ami örömet okoz az ő lelki világának. Mert alakjai igaz, néha túl jók, az angyalokkal hasonlók — néha meg démonok, melyek minden gonoszsággal fölszerelve indulnak neki az életnek, de ezeket ő mind úgy rendezi el meséje keretében, hogy azokat az életből vett, pár szóval nagyszerűen jellemzett élő mellékalakok kísérik, a fantasztikus mese keretében úgy, hogy mi elfogadjuk a mesét, örülünk neki, hogy

elmulattatott vele, boldogok vagyunk, hogy volt alkalmunk elolvasni azt.

Ma már a világirodalomban az ő neve ott áll Dickens és Dumas között, Hugo Viktor és Tolstoj mellett, de talán mint mesemondónak igazi helye Homér mellett van, akiből épp úgy ömlött a mese, mint ahogy a föld legrejtélyesebb folyója az Amazon folyó ömlik ki a föld ismeretlen mélyéből és aztán oly szélességben jön, hogy mikor a tengerhez közeledik, már az ember nem tudja, hogy folyó-e az még, vagy már az a szent folyó maga a tenger. A mese hatalmas folyója Jókai, az a nagy folyó, amelynek szent árja Magyarországon fakadt, Komárom városában. Amely a mesék ezreit és a regények százait öntötte ki magából, hogy hömpölyögve menjen világútjára emberfölötti erejével, hogy elindulva Magyarországból, bejárja és áthassa a világot, minden népek gyönyörűségére és elérje a nagy Óceánt, a végtelent, a halhatatlanságot.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

F·I·G·Y·E·L·Ő

CSÁSZÁR ELEMÉR ÚJ KÖNYVE. Az Egyetemi Nyomda kiadásában vaskos kötet jelent meg, Császár Elemér egyetemi tanár A magyar regény története című munkája második, átdolgozott kiadásban. A könyv, mely egyike a legkitűnőbb magyar szakmunkáknak, hosszú időn keresztül nem volt forgalomban, mert az első kiadás teljesen elfogyott, mutatva, hogy annakidején is milyen közkedveltségnek örvendett szaktudósok és a nagyközönség előtt egyaránt. Császár Elemér, aki Gyulai Pál katedrájának örököse s akinek előadásait nemzedékek hallgatták az egyetemen, maga is szükségét érezte annak, hogy új kiadás alá rendezze a könyvet, amely a legnépszerűbb irodalmi műfajnak, a magyar regénynek történetét adja. Az új, második kiadást is kristálytisztává és könnyen áttekinthetővé teszi az a tudományos rendszer, amely Császár Elemérnek, a tudósnak és tanárnak legsajátabb erénye. Szinte külön, önálló tanulmány mindenik fejezet. Így a bevezetésben a regény fejlődését adja a legősibb alakjától kezdve a modern regényig és a novelláig. Ezután kapjuk az első magyar regénynek, Dugonics Etelkájának előzményeit, az úttörő regény-kísérleteket, amelyek többnyire idegen hatások és külföldi minták után készültek és tapogatózások az első magyar regény felé. Még az Etelka megjelenése utáni idő is tulajdonképen a kísérletezés kora, ahogy Császár Elemér a harmadik fejezetben ezt az egész korszakot megrajzolja. Hatalmas anyag ez, amelynek többé-kevésbbé ismeretlen területén az író avatott, biztos kézzel vezeti az olvasót egészen a magyar regény megszületéséig, Fáy András Bélteky-házá-ig.

A Bélteky-ház megjelenése, majd Jósika romanticizmusának kora és Jósika követőinek munkássága az átmeneti híd az igazi magyar regényhez, amelynek három nagy képviselője báró Eötvös József, báró Kemény Zsigmond és Jókai Mór. Ez a fejezet a könyv központja, gerince és természetszerűleg legjobban, legbővebben kidolgozott része. Császár Elemér ezt a három írót tartja a magyar regény első művelőjének, s köztük is báró Kemény Zsigmondot, s természetes, hogy az ő munkásságuk méltányolásánál és kritikai boncolásánál érvényesül legjobban tudományos módszere: tisztán, minden sallang nélkül, a boncoló kés hűvösségével és a logika tiszta tárgyilagosságával nézni a kort, az írót és tárgyalni azt az írásművészetet, amely mind a három regényírónál annyira jellegzetes. A magyar regény három nagy fejedelme után külön fejezetet szánt Császár Elemér az elnyomatás korának regényirodalmára, majd az utolsó fejezetben a kiegyezés utáni korszak regényirodalmának széles keresztmetszetét kapjuk. Az általános nagy fellendülés, amely a kiegyezés korszakában nemcsak szellemiekben, hanem anyagiak-

ban is éreztette hatását, tág területet adott az idegen hatásoknak, s így külön csoportosítja a szerző az angol, az orosz és a francia hatások alatt dolgozó regényírókat és műveiket, és külön azt az iskolát, amely az idegen hatásokkal szemben a magyar élet krónikása akart lenni. A nagy névsorban utolsónak Mikszáth Kálmán regényirodalmával foglalkozik bővebben. Mikszáth művészete a zárókő a magyar regény hatalmas épületén, mert ahogy a szerző könyvének befejezésében mondja, a többi, a mai élő regényirodalom művelője kortárs, akiknél nincs meg az a történelmi távlat, amely a tárgyilagos értékeléshez okvetlenül szükséges.

Császár Elemér tudományos rendszerének legelső erőssége az, hogy minden fejezet beállításánál meg tudja szólaltatni a kor lelkét. Azok a korrajzok, amelyeket a magyar regény fejlődésének egy-egy fázisánál az olvasó elé tár, a legszebb és a legtanulságosabb kultúrtörténeti freskók. Úgy hatnak, mint egy-egy eleven kép, amelynek keretei között eszmék és áramlatok, politikai és gazdasági hatóerők, eszmeáramlatok, divatok, külföldi hatások és a hazai élet kultúrmegnyilvánulásai egyesülnek a központi gondolat köré. Egyensúlyban van minden ilyen kép a legapróbb részlettől egészen az uralkodó tónusokig, úgy hogy az olvasó birtokukban minden nehézség nélkül értheti meg az írót és munkáját, az írót, aki a korhoz tartozik és a munkát, amely a kornak édes gyermeke. Az egyes korszakok ilyen befejezése után az olvasó könnyedén eligazodhatik nemcsak a legnagyobb mesemondó, Jókai lelke világában, amelyben semmi komplikált valami nincs, csak a mese édes ömlése, hanem olyan nehezebb fajsúlyú regényírónál is, mint a koreszméktől és a filozófiai gondolatoktól terhes Eötvösnél, vagy a legsúlyosabb veretű regényíróművésznél, báró Kemény Zsigmondnál.

Az anyag felett való korlátlan biztos uralom, a gondolatvezetés tiszta és logikus menete, a legapróbb motívumok felhasználása a korfestésnél, a korok lelkének fölényes ismerése és még fölényesebb visszavetítése okozzák azt, hogy Császár Elemér könyve elsősorban is tudományos munka, de a tudományos munkák minden száraz adathalmaza és elvontsága nélkül. A tudós és szakember természetszerűleg otthonosan mozog a hatalmas anyagban, de ez nem volna tökéletes érdem. Császár Elemér gondolt arra is, hogy könyve ne csak tudósok asztalán heverjen, mint támpont, vagy adathalmaz, vagy útmutató, hanem a nagyközönség is, amelynek manapság legnépszerűbb és legdivatosabb műfaja a regény, s amely természetszerűleg kíváncsi arra, hogy milyen volt a mai modern regénynek újkora, középkora és őskora, élvezettel olvassa a könyvet. S ha egy tudós mind a két célt maradék nélkül el tudja érni, úgy hogy könyve szakmunkának is illő és olvasmánynak is élvezetes és tanulságos, akkor a legtöbbet és a legnagyobbat alkotta a maga munkaterületén. Császár Elemér könyvében nagyon szerencsésen találkozik ez a kettősség és amikor ezt az áldolgozott második kiadást örömmel üdvözöljük a magyar tudomány nevében és

hálásan köszönjük a magyar olvasóközönség részéről, kívánságunk csak az, hogy ugyanezzel a rendszerrel, ugyanezzel a szerencsés kettőssséggel szülessék majd meg ennek a munkának második kötete, amely a Mikszáth-utáni íróinemzedék munkásságát is a magyar regény területén feldolgozza, s ezzel az amúgy is befejezett épületet még tökéletesebbé teszi. *(G. J.)*

KOMJÁTHY JENŐ SÍRKŐAVATÁSA. Van az aquincumi múzeumban egy eraviszk síremlék, melyen a gazda egyfogatú kis kocsiján, megcsattintja ostorát, s elindul az ismeretlen másvilág felé. Canova szellemében a modern szobrászat is a távozó alakokkal fejezi ki az elmulás, a halál gondolatát. De a keresztény temető kapuján ott van a felirat: *Feltámadunk.* Nincs a földön vígasztalóbb, felemelőbb gondolat a feltámadásénál. Minden összetörtségből lehet és van föltámadás, éreztük ez igének varázslatos erejét mindannyian, akik a világháború végén hazánk összetört romjain zokogtunk fel. Ez az ige, a feltámadás eszméje mentett meg minket is akkor a végső kétségbeeséstől.

Egy költő sírja körül sereglettünk itt össze, hogy dallal, virággal, koszorúval, a hála kegyeletével avassuk fel síremlékét, mely a feltámadás gondolatával itt a szellem halhatatlanságát is szemlélteti nekünk. *Komjáthy Jenő* síremléke ez, melyről most hullott le a lepel, hogy a meglátás világosságával fogja meg elménket s vigyen a már csak emlékezetben élő költő alakjához, kiről leválván minden, ami földi, eszmévé finomult. A Vajda János, Reviczky Gyula triásza harmadik hősének, Komjáthy Jenőnek fizikuma porlik e homokos hantok alatt, akihez megtért immár a porban is párjául: élete legnagyobb jótevője, tán egyetlen igaz és első megértője, hitvese, a dal szárnyain halhatatlanná lett *Éloa*, Márkus Gizella. Ott találkoztak, együtt dolgozván a mult század végén született polgári iskola akkor még igazán szántatlan televényén, s a kultúrmunka közössége örökre összeforrasztotta a két szántóvető, értéktermelő lelkivilágát, vagy mondjuk: szívét.

A hányatott életű, önmagát kereső költő az élet-rengetegben, a vadonban visszhangot talált, meleget, tisztát, felemelőt, amilyet csak a gondviselés küldhet. Óh, az ilyen maga-magát kereső lélek, aki váltig a magaslatok felé tör, ezerszer elbukik s a földre hull; és a gondviselés csodája csupán, hogy végezetül is ott nem marad, elveszve és elpusztulva. Hamvában is áldott a szív, mely a vergődő halhatatlant fölemeli és megmenti az emberiségnek! Ha ők ketten nem is forrtak volna testben és lélekben együvé életökben, az utókor megtenné azt, az utókor, mely a költő életmotívumait jobban keresi, mint ahogy megérti tán eszméinek lüktető ritmusát.

Mint hárfa-hang zenéje ütődik szívünkbe a költő dalszava, izelítő abból, mije volt neki *Éloa:*

A Kerepesi-temetőben 1939 október 29-én.

Te vagy a báj, te vagy összhang,
a teremtés csodája, roppant
bűvös egysége vagy!
Szívedből szűntelen ömöl
sugár, dal, illat, fény, gyönyör,
minden, mi szép, mi nagy.

Ha a magyar költő sorsa a megnemértés és a küzdelem végtelen láncolatából fonódik össze, a Komjáthy Jenőé tán kétszeresen is ebből való. Életében szinte csak barátai ismerték fel poézise halhatatlanságát: Reviczky, a két Palágyi, Tolnai Lajos, akik megérezték a gondolat határtalanságában iramló dalütemeinek titokzatos erejét, az olvasóközönség alig tudott róla, az irodalom előkelői éppoly kevéssé s neki a férfikor küszöbén 37. évében, a Vöröskereszt-kórházban kellett kiszenvednie, hogy versei összegyüjtve s napvilágot látva, magukra vonják a közfigyelmet. Soha jellemzőbb címet verskötet nem viselt, mint az övé: *A homályból.*

A fény rajongója maga énekelte meg tragédiáját: „Ki fény vagyok, homályban éltem, világ elől elrejtezém; nagy ismeretlen messzeségben magányosan lebegtem én." Igen, magányosan, föl nem ismerve írta szenicei száműzetésében újhangú dalait, a gondolatvilág miszteriumának nyilatkozásait, annyi milliótól nem sejtett igézetét, amik ritmusaik lebegésén: mélységek fölé és magasságok felé ragadták mindegyre a költőt.

Néha-néha úgy tűnik fel már lelkiszemünknek, mintha mást se látnánk, mint fényt és fényt; de az elvonatkoztatott gondolatvilág ragyogása egyszerre melegedni kezd bennünk s míg az ütem és rím villanásai száguldón szelik a világhatárok szféráit, a szív sóvárgó életvágya, együttérzése is megkapja a maga részét.

A gondolattól megmámorosodott költő a végtelenség titokzatos kapuját keresi, de a nagy szándéknak emberi erőt felülmúló útján érezzük, ahogy ő is érezte bizonyára, hogy a filozófusnak a költőtől messzebb távoznia már nem szabad. Az ifjúkor heves nagy tüzénél, tagadhatatlanul elkápráztatta a fény, az eszmék hozsánnázása, amiknek tántoríthatatlan költőszerelmese lett. A századvég költői felszerelése azonban nem bizonyult elegendőnek elindított harcához, melyet a szenvedély lelkesedése oly igen táplált. Tán ő az első, aki a kozmikum poezisét érezve, a világegyetem tényeit látja az örök tündöklésben, melyet annyiszor megénekel, bármenynyire is küzd a „bírhatatlan" szó hatalmáért.

Képzeljük el, mily messzetáruló további költő-utat tesz meg a lánghevületű Komjáthy, ha megéri a férfikor melegítő, érlelő nyarát, mely formateltségével, színei megkapó tónusával, kontúrjai merész változataival alakítja, tökéletesbíti azt a költői, vagyont, anyagot, ragyogást, melyet neki meglátnia az égtől dús adományként adatott.

El kell fojtanunk magunkban a feltörő fájdalom zokszavát, hogy a Komjáthyak és Reviczkyek miért mentek el idő előtt oly

korán a magyar glóbusról, mint elődeik is: Csokonai és Petőfi! Mennyit adhattak volna még kincseikre rászoruló nemzetünknek.

Komjáthy is csupán csak egy részét, talán csak töredékét hagyta itt eredeti szellemének, mely a fáradtnak mutatkozó tizenkilencedik század végén nem esik letargiába, közönybe, szürkeségbe, hanem ellenkezőleg: új utakért lelkesedik.

Kilép önönmagából és maga fölé emelkedve, feltűzi az eszmeszivárványt, fényt szór a szívekbe, az eszme világát. S repülve mindsebesebben, fürdik a zajló fényelemben, és mérhetetlen gyönyörök közt meglátja a titkos Isten fönséges arcát.

Világok teste lett a lelkem,
amit látok, az mind enyém;
átcsapnak a lángok felettem,
égek, de el nem égek én.

A gondolatok kristálytiszta húrjain játszott, mindja róla írt könyvében lelkes magasztalója: Sikabonyi Antal. S valóban, ez az anyagtalan költészet messze esik a tömegre nézve. Új szók és a szavaknak újszerű értelmezése, a zengésnek újszerű hárfája kellett hozzá, az isteni láng tehetsége, és ő megtalálta, azonban mindenesetre megtörte az utat, hogy eljusson költőcélja kikötőjébe. Ime, az erő és akarat halhatatlan Komjáthy Jenője, kiből oly megindítóan szól mindnyájunkhoz a feltámadás örök igéje!

A homályban küszködőknek misztikus megrezdülései látnokká tették őt, aki a költészet égi erejével egy új szellemvilágot akart teremteni, mivel:

sötétben él a törpe ember,
eszmélni nem tud, látni nem mer.

Alszeghy Zsolt, aki mélyen belenézett költészete rejtelemvilágába, azt mondja, hogy vátesz volt: „életet és nem elmulást akart...“ „De elhamvasztotta magát lelkesedésének máglyáján és *erről az utókornak megfeledkeznie nem szabad*“.

A kő és az érc nyelve is sokat mondhat az embereknek, de a gondolat és a szándék izzóvá lett éthere, mely Komjáthy költeményeiből felzeng, az örökkévaló életharc egyik legércesebb szava ezen a magyar földön. Megőrzi emlékét és sírját is!

(H. n.)

A VILÁG ÉS AZ ÍRÓ. A magyar írónők köre magas színvonalon álló vitát rendezett a Fészekben, igazán érdeklődő közönség előtt, *gróf Esterházyné* elnöklete alatt. A vitaest meg volt szervezve. Az előadón kívül felkért hozzászólók beszéltek, előre megírt értekezéseket is felolvastak. Nem ez volt az ankét érdekesebb része, hanem az, ahol az ankét *vita* jelleget öltött. Az előkelő elnöknő kijelentette, hogy nem mint író, hanem mint olvasó, mégpedig mint sokat olvasó, vezeti be a vitát, kijelentve, hogy a mai irodalomban nincs sok öröme, azért a régebbiekhez, Petőfi, Arany kortársaihoz menekül.

Hogy mi a kifogása a mai írók ellen, nem fejtegette, csak hivatkozott Vajda Jánosra, aki szintén megbénult korban írt és virrasztott. Azt kívánja, hogy a maiak is ébren virrasszanak. Hogyan, a mai irodalom már halott? Aztán mi haszna van a virrasztásnak, ha az irodalom már halott? *Vándor* Iván, ügyv. elnöknő elmondta, hogy a választásban hangok hallatszottak, melyek feleslegesnek tartották annak a megvitatását, hogy *mit kíván a világ az íróktól?* Az elnöknő igen szépen felépített tanulmányt olvasott fel arról, hogy a világnak joga van az íróktól bátorítást kívánni, éppen most, amikor oly nagy a lélek megrázkódtatása. Az előadó, *dr. Szerb* Antal egyetemi m. tanár csak azután jutott szóhoz. Előadása izgalmat keltett, mert mind a mai világ ízlését, mind a mai irodalom selejtes voltát éles szavakkal ítélte el. Sok a fölösleges irodalmi termék. A kiadók pedig éppen a selejtest favorizálják, mert ha csak ez kell a mai világnak, hát ezt aztán könnyű szerrel találhatják. Ma már, a nagy izgatott életben, csak vonaton, vagy elalvás előtt olvas a világ. Cowboy históriák, detektív történetek, üres kalandor regények kellenek, meg azután regényes életrajzok, felületes történeti könyvek, ez az a holmi, ami „megy". A XIX. század első fele, a szentimentálizmus kora, mikor Goethe Wertherét egy Napoleon háromszor is elolvasta és a másik fele, mikor az ujságok fellendülése az igazi irodalmat szóhoz sem juttatta, kezdte meg a hanyatlást, amit a XX. század folytatott és az irodalom odajutott, ahová ma lesüllyedt. A világnak meg kell változnia, hogy az írók is, az igaziak, szóhoz juthassanak. Ezután egy szőke asszony, *dr. Balázs* Mária olvasta fel gondosan megírt fejtegetését, melyben az írók szerepét elemezte. Csak ezután kezdődött el a vita. *Földi* Mihály, a Petőfi Társaság tagja, szétszedte az előadó tanár úr megállapításait. Fínom iróniával mutatott rá, hogy milyen zavarba hozták az előadó úr állításai, mert hogy beszéljen, milyen minőségben? Mint a világ egyik tagja, vagy mint alkotó művész? Hiszen a világ maga sem tudja, hogy mit akar? Hányszor láttuk, az irodalomtörténet is igazolja, hogy igen jeles munkákat a kortárs nem ösmert fel. Stendhal nagy regénye, „A vörös és fekete" észrevétlen marad megjelenésekor. Maga az író érezte, hogy csak egy fél század múlva ösmerik el értékét. Jóslata be is teljesült. A világnak nem Flaubert kellett, hanem a selejtes. Ezeken a selejtes munkákon át jutottak el az igazi irodalomhoz. Az ízlést a selejtes irodalom trágyázta. Hivatkozott Anatole France titkárának elbeszélésére, ki csodálkozva látta, hogy mestere felnyalábolja a szajnaparti régi könyvkereskedőknél összevásárolt örek könyveket és viszi őket haza. Kérdésére, hogy miért veszi össze ezt a sok értéktelen holmit, Anatole France azt felelte: *sajnálatból.* Miért ázzanak össze a ládákban, a Szajnaparton. Könyvtára polcai menedéket nyujtottak nekik. Pedig nem ez az igazi ok. Földi Mihály tudhatná, hogy Anatole France ezekből az ócska könyvekből sokat tanult, ó szavakat, elhalt fordulatokat szedett össze, anyagot gyüjtött belőlük a maga meséihez, ezért izzadnak olyan keservesen az irodalomkutatók, mikor Anatole mester forrásait keresik. A sok régi lim-lomból

gyöngyöket halászott ki Anatole France. Ime, az egykori selejtes mű mire jó! A zsenit táplálják. Így vagyunk a mai tömegtermeléssel is. Azokon át jutunk majd zsenikhez. Az olvasó ízlése is fejlődik. Nem az a baj, hogy virágzik a túlprodukció, az a baj, hogy nem jut el a néphez még a klasszikus író sem. Ha Arany, Petőfi olcsó füzetes kiadásban, ugyanolyan árban, mint a ponyvaregény kerülhetne ki a néphez, a kunyhókba, nem a könyvtárakba, de a mestergerendákra, a Rinaldo Rinaldinik helyett Toldit olvasnák az emberek. Milyen igaza van Földi Mihálynak. Csakhogy ennek sok az akadálya. Egyre az utána felszólaló *Horváth* Béla menten rámutatott. Arany János halála után ötven esztendővel a kiadótársulat tulajdonjoga megszűnt. Megnyílt az út arra, hogy Arany Jánost necsak drága pénzért lehessen megszerezni. De a kiadótársulat keresztülvitte, hogy a tulajdonjogát meghosszabbítsák és ezzel elállta az útját annak, hogy Arany a néphez juthasson. Az sem igaz, hogy az ujság kerékkötője volt az irodalomnak. A mai élő írók legnagyobb része az ujságok révén jutottak levegőhöz. Horváth Béla nagy emfázissal beszélt arról a jótékony szerepről, melyet a jelen század első évtizedeiben az ujságok játszottak az írók szóhozjuttatásában, amiért hálás lehetne az irodalom a sajtónak. Horváth Béla a mai helyzetért nem a selejtes irodalmat okolta, hanem az írók gyávaságát. Mert az igazi ideálok helyett alpári ízlést, a tömeg alacsony ízlését szolgálják. Az íróktól bátorságot követel, meggyőződéseik meg nem tagadását. Tanulhatnának saját sorsukon. Ime ők, kik egyhelyben topognak, a gyávák és megalkuvók, ma már félre vannak állítva. Csak azoknak az íróknak jövő sorsa biztos, kik bátran szembe mertek nézni a tömeg maradiságával. Ne törődjenek a támadásokkal. A sokat támadt Ady példájára hivatkozott. Már a tragikus sorsú József Attilát is megbecsülik. Jelen volt nemrég egy önképzőköri gyűlésen, ahol József Attilát szavalta a diáksereg. A bátoré a jövő, ha a jelen még olyan kegyetlen is a költőhöz és öngyilkosságba kergeti őket, mint József Attilát. Arra a szentre hivatkozik, ki a porbahullott könyv lapjait összeszedte, hogy megmentse őket a végső pusztulástól. Védte ő is a sajtót, mely hivatását teljesítette, mikor az írókat felkarolta. A költő szava, az igazi költő szava, halhatatlan. Horváth Béla mélytüzű szeméből lángok löveltek elő, mikor a költő hivatásáról beszélt. Az ankét itt, a fanatikus szavakra, szokatlan magaslatra emelkedett. Aztán írónők szólaltak fel. *Kosáryné-Réz* Lola, a Petőfi Társaság tagja, halkan csobogó szavakban adta elő azt a meggyőződését, hogy a költőnek nem a világhoz, a világnak kell a költőhöz eljutnia. *Kóbor* Noémi, *Révai* Erzsébet is szép szavakat találtak a maguk elgondolásainak kifejezésére. *Halmi* Bódog pedig fínom elemzésben rajzolta meg a költő hivatását. Végül pedig *Rubinyi* Mózes rövid, de tartalmas irodalomtörténeti essayt olvasott fel az emberi érzések, a humanista szellem fenköltségét hirdető magyar költőkről. Mi mindebből a tanulság? Sok szónak is egy a vége, arra a kérdésre, hogy mit vár a világ az irodalomtól, azt a választ kaptuk, hogy a mai zűrzavaros, háborús világban, az izgalmas jelenben a világ nem

vár sokat az íróktól, az emberek bölcseségétől a gyűlölet lehiggadását várja. Az írók azonban ennek az érzésnek a felkeltésében ma alig juthatnak szóhoz. A sajtót elzárta előlük a papírhiány. De ennek van egy jó oldala is. A közönség, nemcsak nálunk, de világszerte meg fogja szokni, hogy az ujság csak hírszolgálatra való. A lelki szükségletek kielégítését, képzelete táplálását a könyv van hivatva szolgálni. Hogy a nagy nemzeteknél a könyv máris a vezető, annak köszönhetni, hogy az ujság kizárólag reportáge. Külön magazinok, irodalmi és művészeti hetilapok szolgáltatják a kritikát. A Times heti kritikai-mellékletet ad ki. De nem kiadói reklámokat nyomat le, hanem komoly elmélyedéssel írott kisebb-nagyobb tanulmányokat. Amióta a sajtó helyet ad a kiadói reklámoknak, kiadja a megfizetett és a kiadó beküldte kritikai cikkeket, a kritika hitelét vesztette, nálunk is, külföldön is. A kritikának vezetni kellene, de a megfizetett kommünikék álcáit hamar lerángatja a figyelmes olvasó. Mindez változásra érett. A háború után új világ lesz, az írók árulása megbosszulja magát, az írástudóké, kik a kiadók mesterkedéseinek eszközéül dobták oda magukat, kommuniké-cikkeket gyártottak és a selejtes irodalom elterpeszkedését, a rőfszámra író könyvgyárosok mesterségét elkenték. Igaza van Földi Mihálynak, csak trágyául fognak ezek szolgálni, rajtuk keresztül nő majd ki az igazi irodalom. Az igazi író, kinek az írás szent cselekedet, nem eshetik kétségbe. A selejtes irodalom mai elterjedtsége el nem riaszthatja: övé, az igazi íróé a jövő. „A világ" — mondotta Emerson, — „mindig új költőre látszik várakozni." Valóban, a költő hangot ad titkos énjének, melynek megmozdulását a világ csak érzi, de a költő hallja és a mélyből feltörő hangokat elzengi. *(Dr. Lázár Béla.)*

CZÓBEL MINKA NYOLCVAN ÉVES. A komolykodó, hol szelíden mosolygó novemberi nap mai ülésén, egy immár ötven év óta a költői hivatással eggyéforrt, díszes női név viselője fog felolvasó asztalunkhoz ülni, és mi ünneplő érzéstől áthatva, hallgatjuk majd szavait, meleg ritmusának biztos szárnyalását, mely lelkünket annyiszor kiragadta már a köznapok fáradtas szürkeségéből. Igen, pár hét mulva lesz félszázada, hogy *Czóbel* Minka: *Nyirfalombok* c. első verskötete megjelent, nagy feltűnést keltett, csakhamar elfogyott és második kiadásban is meg kellett jelennie.

A századvég újuló költészete eredeti magyar hangokkal, színekkel gazdagodott ebben a kötetben, melynek újszerű címe is több volt, mint zengő epiteton. Aki közülünk megfigyelte a szép fehérhéjú nyírfát, vándorló őseink egykori kedves útitársát, amint a homokos földövben oly vígan él, amint pörgeti a Napon kerekded csillámló leveleit s néz a végtelen pusztaság messzeségébe, vagy föl a mozdulatlan kék azurba, oly nyíltan, mintha onnan olvasná ki az élethez való jogát, ez a megfigyelő csak jobban, mélyebben át

---

Havas István alelnök elnöki megnyitója a Petőfi Társaság ülésén 1939 november 12-én.

fogja érezni Czóbel Minka költői hangjainak zenéjét és báját. Mert ő ott élte le szép élete javát: a Nyirségen, ott született a szabolcsi Anarcs-pusztán, a kultúra-nevelő Czóbel-ősök családi kúriájában. Magányaiban ott mutatkozott meg neki ez a fa, a maga teljes titokzatosságával, és ő a pusztai napsütésben megfigyelhette suttogva zengő ütemeit, megfoghatta szavát és megcsendítette oly sokatmondó muzsikáját: bátor rímeiben, a százszál gyertya lendületű, magyarveretű dalaiban. Ez a mindnyájunktól jól ismert költemény Czóbel Minka annyi száz versének hírnöke és követője, ihlette Fráter Lorántot dallamainak egyik legeslegszebbjére, és ma oly kevesen tudják, hogy ki volt az inspiráló dalszöveg szerzője.

A Nyirfalombok megjelenése idején Nagymagyarország a millenium világraszóló ünnepére készült, és költőnőnk a harmicéves viruló nő szemével nézte a magyar élet s az ő egyéni élete dolgát, a való jelenségeit és az álmok rózsa-arcú képeit. S azóta ötven esztendő zajlott le az Idő malomkerekén, közben egy világháború is ránkszakadt Trianonjával és sok csalódásával, de Czóbel Minka az igaz költészet melegével nem szünt meg vigasztalni embertársait és nemzetét. Ötven esztendő, és én nem is akarom ma azt a harmincat ehhez a félszázadhoz hozzátenni, én csupán ünnepelni akarom költőtársunkat e néhány meleg szóval, azt, akit már a régi irodalmi közvélemény is ünnepelt s aki most élete nyolcvanadik évét már betöltötte.

Érdemes tagtársunk, január első hetében van harminc éve annak is, hogy a Petőfi Társaság tagja lett. Ime, az elmaradhatatlan évek találkozása Önt akaratlanul is az ünneplés központjába sodorja, és mi, tisztelő társai hódolattal hajlunk meg csendes, de annál élőbb nagysága előtt s köszöntjük azzal, amiben oly gazdagok vagyunk: szeretetünk és elismerésünk kincseivel, s kívánjuk, hogy a Gondviselő áldja meg továbbra is javaival, de ezt a fohászunkat az Ön *Ima* című versével fejezzük be:

„Szép, minden szép, mert te vagy Minden,
s ha szemünk mégis árnyat lát,
csak mert jelenünk el nem bírja
fényednek összes sugarát.
Össz-sugarad szétáradt fénye
ha törten is — ömlik felém
a jelenségek millióin —
tied vagyok, maradj enyém!“

(H. I.)

IRODALMI TÜKÖRKÉPEK

CSÁSZÁR ELEMÉR: A MAGYAR REGÉNY TÖRTÉNETE

Könyvemnek, amely most 17 év után második kiadásban jelent meg, érdekes a története. Fogantatása majd 40 esztendővel ezelőtt

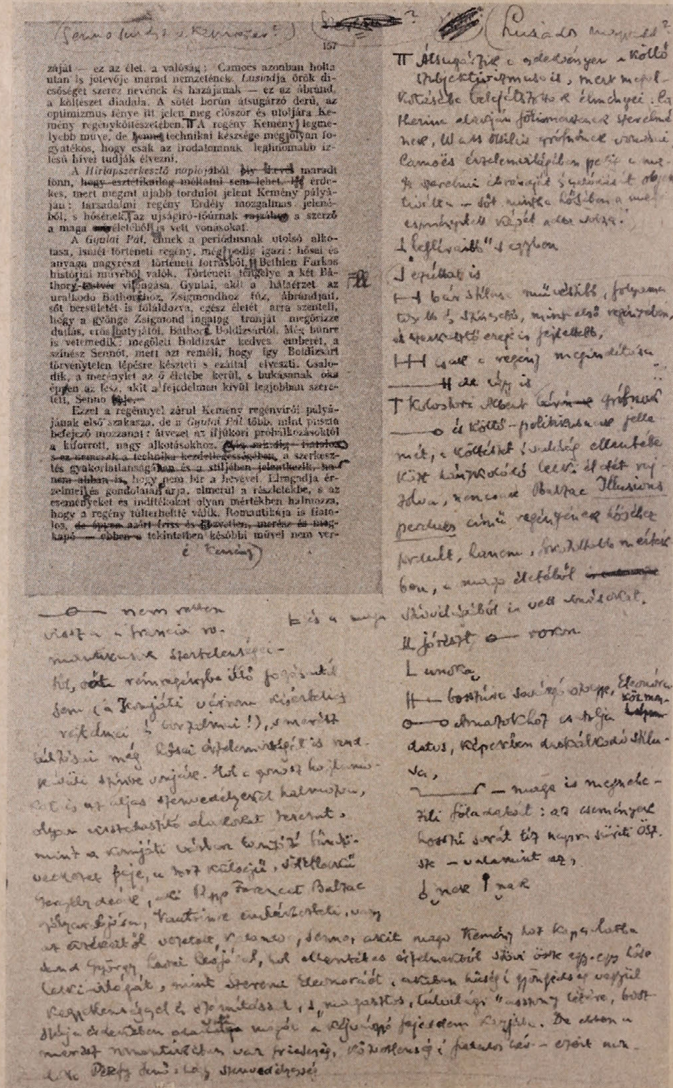

157

zaját — ez az élet, a valóság; Camoes azonban holta után is jótevője marad nemzetének. *Lusiad*ja örök dicsőséget szerez nevének és hazájának — ez az ábránd, a költészet diadala. A sötét borún átsugárzó derű, az optimizmus fénye itt jelen meg először és utoljára Kemény regényköltészetében. A regény Kemény legmélyebb műve, de [illegible] technikai készsége még olyan fogyatékos, hogy csak az irodalomnak legfinomabb ízlésű hívei tudják élvezni.

A *Hírlapszerkesztő naplój*ából [illegible] maradt fönn, hogy esztétikailag méltatni sem lehet. [illegible] érdekes, mert megint újabb fordulót jelent Kemény pályáján: társadalmi regény Erdély mozgalmas jelenéből, s hősének, az újságíró-főúrnak [illegible] a szerző a maga [illegible] életéből is vett vonásokat.

A *Gyulai Pál*, ennek a periódusnak utolsó alkotása, ismét történeti regény, mégpedig igazi: hősei és anyaga nagyrészt történeti forrásból, Bethlen Farkas históriai művéből valók. Történeti tengelye a két Báthory-[illegible] viszálya. Gyulai, akit a hálaérzet az uralkodó Báthoryhoz, Zsigmondhoz fűz, ábrándjait, sőt becsületét is föláldozva, egész életét arra szenteli, hogy a gyönge Zsigmond ingatag trónját megőrizze dúlás, erős batyjától, Báthory Boldizsártól. Még bűnre is vetemedik: megöleti Boldizsár kedves emberét, a színész Sennót, mert azt reméli, hogy így Boldizsárt törvénytelen lépésre készteti s ezáltal elveszti. Csalódik, a merénylet az ő életébe kerül, s bukásának oka éppen az lesz, akit a fejedelmen kívül legjobban szeretett, Senno [illegible].

Ezzel a regénnyel zárul Kemény regényírói pályájának első szakasza, de a *Gyulai Pál* több, mint puszta befejező mozzanat: átvezet az ifjúkori próbálkozásoktól a kiforrott, nagy alkotásokhoz. [illegible] s az [illegible] a technika kezdetlegességében, a szerkesztés gyakorlatlanságában és a stíljében jelentkezik, hanem abban is, hogy nem bír a hevével. Elragadja érzelmei és gondolatai árja, elmerül a részletekbe, s az eseményeket és indítékokat olyan mértékben halmozza, hogy a regény túlterheltté válik. Romantikája is fiatalos, de éppen azért friss és [illegible], merész és magkapó — ebben a tekintetben későbbi művei nem ver-

---

A második kiadás egy átdolgozott oldala.

történt. 1901-ben felszólított a Szabad liceum igazgatósága, hogy tartsak egy sorozatos előadást a magyar regény történetéről. Készséggel vállaltam a feladatot és 1902 elején 6 előadásban megrajzoltam regényirodalmunk fejlődését. Előadásaim, úgy látszik, tetszettek, sőt egy kedves barátom és tanártársam, Láng Nándor dr. volt debreceni egyetemi tanár, arra biztatott, hogy adjam ki előadásaimat nyomtatásban. A heveny észett és közvetlen előadásokat azonban nem tartottam méltóknak kinyomatásra. Egy pár esztendővel később a budapesti egyetem magántanára lettem és ekkor ismételten előadtam az egyetemen is a magyar regény történetét, de most már két teljes féléven keresztül, ami kb. 50 előadási órát jelentett. Majd Pozsonyba kerülve tanárnak az egyetemre, az első évben szintén evvel a sorozattal kezdtem meg az előadásaimat. A Pantheon akkori igazgatója valahogyan tudomást szerzett erről az előadás-sorozatról és felszólított, hogy az akkor meginduló *Pantheon ismerettára* című sorozata számára csináljak előadásaimból könyvet. Ellenkeztem, de nem engedett, és végre is vállalkoztam a föladatra: így jelent meg 1922-ben könyvem a Pantheon kiadásában. Kiadóm nagyon sokat várt tőle és ezért 3500 példányban nyomatta ki — de az öröme nem volt zavartalan, mert a kiadás a legszerencsétlenebb időpontban történt, mikor nem volt papiros, nem volt nyomdafesték, és így a könyvem egyike volt a legkezdetlegesebb kiállítású, legcsúfabb külsejű magyar könyveknek. A múlt évben azután elkelt könyvemből az utolsó példány is, és így megért új kiadásra. Erre a föladatra a Kir. M. Egyetemi Nyomda vállalkozott — de előbb az első kiadást gyökeresen átdolgoztam, értékesítve a magam újabb kutatásait, meg azt, amit a tudomány ezen a téren 1922 óta termelt. Nem minden lapján változtattam, de a legtöbbön és a jórészét egészen újra írtam — hogy milyen módon, arról tanuskodik a mellékelt ábra, amely egy ilyen össze-vissza javított kézirat-lapot mutat be.

Még csak annyit, hogy ez az 1939-ben megjelent második kiadás nemcsak vagy harmadrészével bővebb, mint az első, hanem könyvnek éppen olyan szép — persze a külsejét értem, papirost, nyomást, festéket, — mint amilyen csúnya volt az első.

JANKOVICS MARCELL: EGY SZÁZAD LEGENDÁI

Még ott volt, — a nagyon, nagyon *messze* Pozsonyban. Künt a Dunaparton, — szeles, zuzmarás téli estén. A vad nyugati szélnek szegett fejjel ballagtam föl és alá. Ezek az estéim rettenetesek voltak, az esték, mikor az embernek nincs világító ablaka, melyre föltekinthet azzal a tudattal: ott bent szerető lelkek gyujtanak világosságot... Aki még sohasem vesztette el hazáját, nem tudja, mi a bánat. Aki nem látta maga körül elhervadni vérsége ifjúságát, nem tudja, mi a nagy ősz. Aki még nem szakadt el mindentől, amit szeret, — mindenkitől, akit szeret, — nem tudja, mi az egyedüliség...

Ezt az egyedüliséget éreztem — ott a Dunaparton, szemközt a sötét liget tar fáival, hol valamikor Petőfi írt és Reviczky Gyula merengett. Kellett valakivel találkoznom, aki úgy szeretett, mint én, — aki ugyanazt hitte, amit én, — aki egészen az *enyém*, habár már — el is ment.

Világosságot gyujtottam csöndes dolgozó szobámban. Bejött hozzám egyetlen, mindenkor mellém álló bajtársam. Némán néztünk a falakra. A kedves képről szép, körszakállas magyar arc pillantott le rám, a férfi, akinek csuklyóira a festő odafestette az ismertető jelet, a magyarokat ismertető jelvényt: a „nehéz vas" ékességét... Nagyapám arcképe volt. Nagyapámé, aki mesélt nekem valamikor régen — a kis elhagyott somogyi pusztán — magyar gárda párduckacagányáról, Mantováról és Veronáról, — a szenttamási sáncról. Jó öreg mindenesünk berakta a kapu mögé a keresztvasat, éppen mikor a szél elhozta a komárvárosi állomás felől a vonat zúgását, — és a jó öreg lehajolt hozzám, — súgta: Zúg a vasút — jön a Kossuth!

Azután rakosgattam fiókjaimban. Kezembe akadt nagyanyám szép kékszemű öcsének, az ifjú magyar honvédnek *német* levele Theresienstadtból, 1854-ből, a levél, melyet sokkal előbb olvasott a kőszívű katonai cenzor, mint a levélváró édesanya... Kezembe akadt a díszes kis topán, melyet ez a poétának indult kis honvéd készített. A polcról kivettem az ő kedves könyvét: Címe: Politische Liriker, 1847. Minden dal benne annak a nagy márciusnak első virágzása. E könyvet a Bach-korszak pribékjei édesanyám bölcsőjéből kobozták el, mert áldott kezek oda rejtették, abban a hitben, hogy a tehetetlen gyermek jobban őrizheti, mint a tehetetlen nagyok... E könyvet 1867-ben kaptuk vissza. A bürokracia lelkeket megölt, de „bűnjeleket" jól megőrzött...

Motoszkálok csecsebecsék között. Apró kis karperec — amerikai aprópénzekből... Nagyapám öccse adta karácsonyra egyik leánykájának — ott messze, a prairieken túl...

Lapozok naplómban, amit tizenhét éves forró fejjel irkáltam, csöndes éjszakákon, Turinban, a Via dei Mille 22. számú házában, mikor közben bepillantottam az üvegajtón — és néztem, hogyan görnyed Kossuth Lajos hófehér feje írásai fölé...

...És a dunaparti sétám után, ezen az estén elkezdtem írni a hosszú legendát...

Mindegy, hogy e könyvet nem mester írta, hanem csak a magános ember. Mégis olyan könyv, melyet *meg kellett* írnom. E száz évben van száz magyar tévedés is; ezeket is megírtam becsületesen, ahogy én láttam az ilyen téli estéken. Csak egyben nem tévedtem: a nagy tanulságban: a magyar sorsnak *másnak* kell lenni, — de a magyarnak is *másnak* kell lennie — azaz *jobbnak!*

Ennyi e könyvem születésének története.

GÁSPÁR JENŐ: SZONÁTA

A közönséget mindig érdekli, hogy vajjon hogy és miből születik meg egy-egy regény. Mikor most a Singer és Wolfner Irodalmi Intézet kiadásában megjelent *Szonáta* című regényem, jó tíz egynehány évvel kell visszamennem ennek a regénynek a bölcsőjéhez. A Beethoven-centennáriumra gondolok, amikor az egész művelt világ ünnepelte a nagy zenei titánt, aki a legtökéletesebben hozta az emberek lelkéhez azt, ami a zene világában isteni. Akkor írtam ezt a regényt, amely folytatásokban jelent meg egyik napilapban. Az elmult ősszel ismét elővettem, elolvastam, s úgy ahogy volt, úgy ahogy a centennáriumkor megjelent, néhány apróbb stiláris módosítással adtam sajtó alá. Az volt az érzésem, hogy Beethoven mindig örök s az, amit a regényben akkoriban megírtam, az is örök: a szerelem.

A regény, amint címe is mutatja, zenei motívumokon épül fel és alaptétele Beethoven híres holdfény-szonátája. Még külső felépítésében is lemásolja a regény a Holdfény-szonátát. Három tételre oszlik, éppen úgy, mint Beethoven bájos műve: Adagio, Grazioso, Finale. Két vergődő emberi szív szerelmének története a regény, mondhatnám zenei nyelven azt is: változatok Beethoven Holdfény-szonátájára. Két ember, aki emberi életének nyarán nem lehet egymásé, az emberi őszben egyesül s mégis olyan boldog, mintha a regény, mondjuk Beethoven egy másik szonátájából, a Tavasz-szonátából született volna. Hőse egy híres zongoraművész, aki sok siker és csalódás után éri el álmainak asszonyát.

Még valamit a regény születésével kapcsolatban el kell árulnom. Amikor a regényt írtam, egyik nagy napilapnak voltam a szerkesztője és a főszerkesztő tudta nélkül barátomat, a zenekritikust, saját szakállamra hat hónapra szabadságoltam, mert erre a hat hónapi pihenőre fontos okokból szüksége volt. Zenei műveltségem annyi volt, mint minden átlagos művelt embernek, bár egyetemi éveim alatt, szaktárgyaim mellett, zeneesztétikát is hallgattam. Hat hónapon keresztül zenekritikákat kellett írnom, máról-holnapra zenei szaktanulmányokat kellett végeznem s azonkívül, hogy a vérbeli zenekritikusok elismerését is kivívtam, megismerkedtem Beethovennel és amennyire ez emberileg lehetséges, közel jutottam a zenetitánhoz. Az idegen területre való hathónapos kiruccanásnak emléke Szonáta című regényem s az az érzésem, hogy az olvasó, ha szeretettel forgatja a könyvet, megbocsátja nekem azt a sok zenei túlbuzgóságot, amely a regényben észlelhető, mert az ilyen túlbuzgóság minden neofitának sajátsága.

A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE

PETŐFI KULTUSZA

Nincs magyar ember, akinek minden év Szilveszter éjszakáján ne jutna eszébe az a külön magyar öröm, hogy az óév és az újév találkozásánál született 1823-ban, Kiskőrösön Petőfi Sándor. Erről az évfordulóról minden évben kegyeletes érzésekkel szokott megemlékezni a Petőfi Társaság és a költő szülővárosa, Kiskőrös. Ezidén is Szilveszter éjszakáján a Bajza-utcai Petőfi-Házban az éjféli 12 és 1 óra között ott pislogtak a megemlékezés gyertyái, figyelmeztetve a vidám szilveszteri hangulatban a várost járó közönséget a nagy magyar ajándékra: Petőfi születésére. Kiskőrös város ezidén is éjfélkor elzarándokolt a költő szülőházához és szobrához s külön öröm volt, hogy a belgrádi rádióban is megemlékeztek a nagy magyar lírikusról. Petőfi idei születési évfordulójának, amely immár a 117-ik, különös jelentőséget ad az a visszaemlékezés, hogy 1923-ban, a trianoni gyülölet legvadabb korszakában, Petőfi neve volt az a bűvös kulcs, amely a gyülölet, bosszú és igazságtalanság vasbörtönének ajtaját kinyitotta a párisi Sorbonneon s az azt követő világraszóló ünnepségeken. S ma, amikor a köröskörül lángokban álló világ népei kezdik felismerni a mi történelmi hivatásunkat és a magyarság kultúrszerepét a Kárpátok koszorújában és a Dunavölgyében, s amikor Európa népei egymásután bókolnak előttünk sajtójukban és rádiópropagandájukban a baráti érzés őszinte szavával vagy a politikai érdek sziréndalával, gondoljunk arra, hogy Petőfi lobogója volt 17 évvel ezelőtt az a szimbólum, amely Európa részvétét és igazságot kereső lelkiismeret szavát ismét felénk fordította. A Petőfi-Társaság ezalatt a diadalmas zászló alatt kezdi meg az 1940-ik esztendőt s azt az évtizedet, amely száz esztendővel ezelőtt Petőfi nevét olyan üstökösszerűen lobbantotta fel a magyar égre.

S míg „háború van kint a nagyvilágban", aknarengetegektől nyögnek a tengerek és vért tajtékzanak s új fegyvercsodák rejtik el a napot a civilizáció megdöbbent siratói elől, idehaza a Petőfi Társaság a szellem fegyvereivel végzi a maga békés munkáját. November 19-én a szolnoki Verseghy-kör áldozott Petőfi emlékének a segesvári csata 90-ik évfordulója alkalmából. A Városi Színházban báró *Urbán* Gáspár főispán és dr. *Szabó* Ferenc polgármester vezetésével ünnepi közönség emlékezett az évfordulóról. *Kiss* Gábor helyettes polgármester, a Verseghy-kör elnöke megnyitó szavai után *Gáspár* Jenő, a Petőfi-Társaság főtitkára tartott előadást, *Kemény* László Petőfi-verseket szavalt és *Kissné Tóth* Lenke felolvasása után vitéz *Bajor* Józsefné énekelt Petőfi-dalokat.

A Petőfi—Jókai-Múzeum igen örvendetes gyarapodásáról kell beszá-

molnunk. A messze Hollandiából, Leidenből érkezett nagyon értékes ajándék a Petőfi Társaságnak. H. A. C. Beets-Damsté, Társaságunk holland kültagja, Petőfi holland fordítója, ifj. Hegedüs Sándor tagtársunk közvetítésével a Petőfi-Múzeumnak ajándékozta Petőfi Sándor 1846-ban megjelent összes költeményeinek címlapját, amelyen Petőfi sajátkezű dedikációja olvasható. Az ajánlás így szól: „Orlai-Petrics Soma barátomnak és atyámfiának Petőfi Sándor". Ezt a nagyon értékes ajánlást és címlapot dr. Kacziány Gézától kapta Szalay Károly és Szalay Károlytól jutott 1939 májusában a címlap H. A. C. Beets-Damsté birtokába, aki most a Petőfi Társaságnak ajándékozta. Petőfi holland fordítója a következő magyarnyelvű szöveggel küldte meg az értékes Petőfi-ajándékot a Petőfi-Társaságnak: „Mint nagy rajongója Petőfi szellemének, őriztem nagy kegyelettel a mellékelt eredeti Petőfi-kézirást. Ezt a relikviát most pedig a legméltóbb kezekbe — a Petőfi-Múzeumba — teszem át. 1939. Leiden, december 16. H. A. C. Beets-Damsté, a Petőfi-Társaság kültagja." Amikor ezen a helyen is hálás köszönetet mondunk a nemeslelkű ajándékért és ifj. Hegedüs Sándor tagtársunk közbenjárásáért, az értékes Petőfi-kéziratot kegyelettel fogjuk megőrizni a Petőfi-Múzeumban.

Császár Elemér elnökünk útján még egy értékes kézirathoz jutott a Petőfi-Múzeum. Szendrey Julia egy levele jutott birtokunkba, amely egy bizonyos Kelemenhez szól, Petőfi Zoltán barátjához.

Fleissig Sándorné, az Angol-Magyar Bank volt vezérigazgatójának özvegye három Jókai-relikviát ajándékozott a Petőfi-Háznak. Fleissig Sándorék vették meg annakidején Jókai halála után az örökösöktől a svábhegyi Jókai-villát, amely ma is ott áll a kies Költő-úton és hír szerint eladó. Ebből a villából kapott most a Petőfi-Társaság két képet, amely Jókait és Laborfalvy Rózát ábrázolja, egy kéziratot, amely Kozma Andor egy versét őrzi és mesét mond a nagy mesemondóról és végül egy bekeretezett okiratot, amely kortörténeti emlék is. Ez az okirat a villa eredeti vételi szerződése Jókai és Laborfalvy Róza aláírásával s legnagyobb érdekessége az, hogy csak a két aláírás magyar rajta, az egész szöveg német.

A *Musses Esperanto-Biblioteko* megküldötte a Petőfi-Múzeum számára 8-ik füzetét, amely Petőfi egy novellájának esperantó fordítása. Címe: La avo. Fordította Ladislao Spierer. A füzet Purmerendben, Hollandiában jelent meg.

A Petőfi-Ház november hó 7-én mult harminc éves. Öt évvel ezelőtt fényes ünnepséggel ünnepeltük a huszonöt éves jubileumot Herczeg Ferenc jelenlétében, aki megteremtette és megnyitotta ezt a külföldön is elismert, nagyértékű irodalmi emlékmúzeumot. A harminc éves évforduló alkalmából hálával és szeretettel gondoltunk rá az előre s a már halott kezdeményezőkre, *Bartók* Lajosra, *Ferenczi* Zoltánra, *Endrődi* Sándorra és *Kéry* Gyulára, akik a múzeum létesítése körül tevékenykedtek és özv. *Apponyi* Albertné grófnéra, aki egy nagy hölgybizottság élén országos gyűjtéssel közel 280 ezer békebeli koronát gyűjtött a szép cél érdekében.

A PETŐFI TÁRSASÁG GYŰJTÉSE PEKÁR GYULA SÍREMLÉKÉRE

A Petőfi Társaság 1937 decemberhavában gyűjtést indított, hogy nagynevű elnökének: Pekár Gyulának sírját méltó emlékkel jelölje meg. A kezdeményezés teljes sikerrel járt, s kiváló kültagunk, *Kisfaludi Strobl Zsigmond* szorászművész önzetlen munkája folytán maradandó értékű művészi alkotás hirdeti a Kerepesti-úti temetőben egykori elnökünk soha el nem múló emlékezetét.

A síremlékre a következők adakoztak:

I. Közületek:

A vallás- és közoktatásügyi minisztérium	500.— P
A képviselőház elnöksége	300.— P
Budapest fő- és székváros polgármestere	500.— P
A Petőfi-Társaság	500.— P
A Nemzeti Egység pártja	100.— P
A Film-alap	100.— P
Kecskemét városa	250.— P
Debrecen városa	50.— P
Bonyhád nagyközség elöljárósága	60.— P
Magyar Külügyi Társaság	70.— P
A kecskeméti Katona József-Társaság	125.— P
A kiskőrösi Petőfi Irodalmi Kör	20.— P
Az aszódi Petőfi-gimnázium	50.— P
A Luther Társaság	100.— P
A debreceni Csokonai Kör	20.— P
A Pesti Hírlap	500.— P
A Singer és Wolfner irod. int. rt.	400.— P
A Teleia Egyesület	10.— P

II. Személyek:

Özv. Biró Bertalanné	500.— P
Pekár Imre dr.	500.— P
Légrády Ottó dr.	100.— P
Szentiváni Nemes József	50.— P

A Petőfi Társaság tagjai:

Agyagfalvi Hegyi István	10.— P
Baja Mihály	10.— P
Bán Aladár	20.— P
Bodor Aladár	10.— P
Bókay János	20.— P
Czóbel Minka	10.— P
Császár Elemér	50.— P
Dutka Ákos	10.— P
Falu Tamás	30.— P
Feleki Sándor	10.— P
Galamb Sándor	10.— P
Gáspár Jenő	20.— P
Gyökössy Endre	20.— P
Havas István	30.— P
Herczeg Ferenc	50.— P
Horánszky Lajos	20.— P
Kisfaludi Strobl Zsigmond	100.— P
Kornis Gyula	15.— P
Lázár Béla	20.— P
Mariay Ödön	20.— P
Pap Károly	20.— P
Petri Mór	10.— P
Pintér Jenő	20.— P
Raffay Sándor	10.— P
Szathmáry István	20.— P
Néhai Pekár Gyula beküldött tiszteletdíja	30.— P

A kitüntetett adakozás összege, a nyugtabélyegek költségeit: 6.50 P-t leszámítva, *5493.40 P-t*, azaz *Ötezer négyszázkilencenhárom pengőt* és *40 fillért* tett ki. Ebből az alkotó művésznek a síremlék elkészíttetése és felállítása fejében, mint nyers kiadási költséget, 5220 pengőt fizettünk ki. E költségek levonása és az időközi kamatok hozzáadása után maradt az *Országos Földhitelintézet* kezelésében 252 pengő, melyet a síremlék gondozása léljából különalapként fogunk őrizni.

Fogadják az adakozók és az emlékmű alkotója Társaságunk őszinte köszönetét!

Budapest, 1939 december végén.

GALAMB SÁNDOR R. TAG SZÉKFOGLALÓJA

Galamb Sándor r. tag a november hó 12-én tartott ülésünkön tartott széket. Először tagelődjéről, Surányi Miklósról emlékezett meg. A megemlékezés így szólt:

— Sokat idézett latin mondás, hogy *non scholae, sed vitae discimus.* Nem az iskolának, hanem az életnek tanulunk. Megjegyezni való azonban, hogy az ó-korban éppen megfordítva mondogatták. Igy: *non vitae, sed scholae discimus.* Nem az életnek, hanem a *schola*-nak tanulunk. A *schola* azonban nem iskolát jelentett, hanem szabad időt. Az antik felfogás az emberi tudásanyagból nem a gyakorlati ismereteket tartotta igazán jellemképzőknek és elmefejlesztőknek, hanem azokat, amelyeknek praktikus hasznuk ugyan nincsen, de a humánumot nevelik bennünk, s képessé tesznek bennünket arra, hogy szabad időnket szabad emberhez méltóan, nemesen töltsük el: filozofálással és a művészetek élvezetével.

— Nem véletlen, hogy valahányszor *Surányi* Miklósról gondolkozom, az ó-kori szellemnek ez a pedagógiai álláspontja jut eszembe legelőször. Ha volt valaki az újabb magyar írók közül, aki a schola kedvéért tanult, aki a schola kedvéért írt, aki a schola kedvéért gondolkozott, s aki a görög—római világnak az emberi tudásanyga értékről vallott eme felfogását megértette és helyeselte, akkor bizonyára Surányi Miklós volt az. Jeles életrajzírója, *Halasi Nagy* József állapítja meg róla, hogy „a szellemi élet minden megnyilvánulása érdekelte, csak a technikától idegenkedett, melytől féltette az ember szabad és egyéni életét". És csakugyan: *Irodalmi világszemlélet* című essayjében még egy Lindberghről is megállapítja, „hogy az Óceánt nem egy huszonötéves fiatal kereskedelmi pilóta, hanem az emberi lángelme repülte keresztül, amely gépet adott az ügyes és elszánt fiú alá".

— Igen, Surányit az emberi elmének öncélú működése érdekelte egyedül, s nem volt tekintettel a gyakorlati haszonra, amely a lángelme nyomában, a lángelme következményeképpen jelentkezik. Korunknak technikaimádata és a gyakorlati haszonért való esenkedése közepette Surányi Miklós humanista szellem volt, ennek a szónak renaissance-kori értelme szerint. A történelemnek, a művészeteknek, a bölcselkedésnek *elyziumi mezőin* szeretett barangolni, ahol — mint olyan szépen mondja — „nincs tél, nincsen jeges eső, havas, zimankós fagy, vad éjtszakai szél, az embertelenség, türelmetlenség, félreértés és szívtelen önzés dermesztő hidege . . . De jó volna odatalálni az elyziumi mezők elefántcsont-kapus bejárata elé!"

— Egész életén keresztül a lángelmék és tehetségek elyziumi társaságát kereste. A tömeget, a profanum vulgust nem gyűlölte, nem vetette meg, csak óvakodott tőle. A lángésznek, a tehetségnek és tömegnek egymáshoz való viszonya rendkívüli módon érdekelte. A tömeget és lángészt igen könnyen megkülönböztethető két fogalomnak tartotta. A tehetséget és a lángelmét már sokkal nehezebben tudta egymástól elválasztani, talán azért, mert az egyik kategóriába tartozott maga is. A lángészben a tehetséghez adott valami pluszt, valami ráadást látott. „A talentumnak — úgymond — vannak méltánylói és tisztelői vagy lojális ellenfelei és objektív bírálói, a lángelmének csak üldözői és fanati-

kusai vannak. A talentum iskolát csinál, a lángész szektát és hitvallást alapít. A talentum megtermékenyíti a tömeggondolkozást, a lángész megzavarja és fölborítja."

— Surányi Miklósnak magának nem voltak fanatikusai és üldözői, szektát és hitvallást sem alapított. De voltak, vannak és lesznek méltánylói, tisztelői és elismerő bírálói, akik tárgyilagosan megállapítják róla, hogy olvasóközönségének gondolkozását megtermékenyítette, publikumát vezette, irányította és a finomabb szellemek scholái számára rendkívül értékes olvasnivalókat hagyott hátra.

— Irodalmi munkásságának legjelentékenyebb és legtekintélyesebb ága a regényírás. Irt történelmi és társadalmi regényeket. Széleskörű tudásbirtokához, kutató ösztönéhez, tárgyilagos mérlegelésre annyira képes szellemléhez, idegen világokba való magát beleélő, rég letünt korok hangulatához símulni tudó talentumához természetszerűleg a történeti regény állott közelebb. Első műve is, *A trianoni páva*, amellyel a világháború derekán, máramarosszigeti levéltáros korában feltünt, — történeti regény. Legnagyobb írói erőssége, a miliő-ábrázolás tehetsége már itt is egész gazdagságában feltűnik. A mult század harmincas éveinek hangulata, probléma-köre, gondolatvilága, életritmusa a maga osztrák, magyar, francia és olasz változataiban históriai hűséggel és művészi feldolgozásban tárul az olvasó elé. Második regénye, *A szent hegy* éppen ilyen igazsággal eleveníti meg Kun László korát, annak lovagi, vallásos és polgári életét, nem feledkezvén meg az akkori városokban olyan nagy szerepet játszó ghettóról sem. *A nápolyi asszonynak* erősen részletekbe hatoló korrajza, a magyar-olasz renaissance életének bemutatása és Beatrix királynénak érdekes portréja méltán kapta meg a M. Tud. Akadémia Péczeli-díját.

— De a történelmi szemlélet tágasabb perspektivákat átölelő tekintete jellemzi még modern tárgyú regényeit is. Surányi mérlegelő és tárgyilagos vizsgálata a jelent is, mint multat nézi és olyan objektivitással rajzolja, mintha csak letünt korról volna szó. Ebből a szempontból különösen érdekesek *Domoszlay László* és a *Csodavárók* című regényei. Az egyikben a világháborúra következő forradalmaknak, a másikban a háborút átélt középosztálynak állapotát, problémáit, érzésvilágát a történeti regény módszerével világítja meg.

— Regényírói szemlélete tökéletes ellentéte Anatole France-ének. Amit Surányi a nagy francia íróról egyik essay-jében megállapít, annak pontosan a megfordítottja illenék őrá. „France — mondja Surányi — nem fest história képeket, nem vesződik miliőrajzzal . . . Multba néző fantáziája nem szintétikus, hanem analitikus . . . A kortárs szűk látókörébe helyezkedik, amely nem a nagy összefüggéseket látja, csak a körülötte lejátszódó epizódokat . . . Ő nem a mi szemünkkel nézi a multat, hanem a kortárséval; hogy ez a kortárs néha a mi szemmértékünkkel ítéli meg a dolgokat, ezzel Anatole France tudatosan játszik. Azt akarja vele mondani, hogy az emberek mindig és mindenütt egyformák." Nohát Surányi éppen ellenkezőleg: igenis vesződik a miliőrajzzal, igenis históriai képeket fest, fantáziájában az analizis nem nől a szintézis nyakára, hanem egyensúlyban van vele, s bár ő is azt akarja mondani, hogy az emberek mindig és mindenütt egyformák, igenis a mi szemünkkel,

nem a kortársával nézi a multat, a saját maga korát pedig megpróbálja a jövőnek álláspontjáról tekinteni.

— Nincs időm hozzá, hogy még csak pár mondattal is jellemezzem Surányi valamennyi munkáját. Az újabb magyar regényírás java terméséhez tartozik a már említetteken kívül a *Kantáte*, *A mester* és *A gyujtogató*. Finom lélekrajzú novellái a gondolkozni szerető magyar olvasónak sokáig maradnak kedves olvasmányai, — irodalmi és politikai tanulmányaira, meg portréira pedig — a Herczeg Ferencről és Bethlen Istvánról írottakra — bizonyosan többször fog hivatkozni a magyar irodalomtörténet és a magyar histórria-írás. *A halhatatlan ember* és *Az aranybástya* című két színdarabja mellett is meg fog állani egy-egy pillanatra drámatörténetünk, bár persze meg kell majd állapítania róluk, hogy Surányi Miklósnak szélesebb ábrázolásokhoz szokott írói módszere kissé kényelmetlenül feszeng a dráma szűkebb keretei között.

— Legnagyobbszabású műve, a Széchenyi Istvánról írott életrajz-regény, az *Egyedül vagyunk* címet viselő hatalmas munka — töredék maradt. Halasi Nagy József azt mondja róla, hogy az író előtt Tolsztoj *Háború és béke* című regénye lebegett mintaképen.

— Surányi nagy tanulmánnyal, a tárgy iránt való tiszteletet gerjesztő lelkesedéssel mutatja be ebben a műben a Széchenyi-korabeli osztrák és magyar társadalmat és a vezető államférfiaknak és a köröttük szereplő dámáknak jellemét. Munkájában Dichtung und Wahrheit, igazság és regényírói képzelet keveredik. A költői alakítás ösztöne azonban seholsem nyomja el a történeti igazság követelményét. Mintha Zrinyi Miklóssal együtt Surányi is eképpen fohászkodott volna muzsájához: *Adj pennámnak erőt, úgy írhassak, mint volt* . . . Széchenyi István ifjúkori botlásait nem takargatja, de ez éppen annyira lehetetlen is volna, mintha teszem valaki Szent Ágostonról írna életrajz-regényt s fátyolt akarna borítani fiatalságának tévelygéseire. Surányi művében azonban a legnagyobb magyarnak hibái mögött is felvillannak elméje és jelleme fényoldalai, politikai lelkiismeretének és felelősségérzetének nagysága s mentül tovább hatolunk a könyvben, annál inkább a fényoldalak tűnnek elő az árnyékok rovására.

— Az *Egyedül vagyunk* hatalmas korkép, nem kevésbbé széles és átfogó, mint a *Háború és béke*. A magyar irodalomnak rendkívüli kára, hogy töredék maradt. Eszünkbe jut, amit Arany János mondott magáról és a *Csaba*-trilógiáról: *Nem lesz-e világi pályám köre csonka? — Bevégzetlen élet, bevégzetlen munka!?*

— Surányi Miklós legnagyobb műve is bevégzetlen maradt. Életét azonban mégsem lehet bevégzetlennek tekinteni. Az, annyi értékkel gyarapította nemzetének szellemi vagyonát, aki a kapott talentumokat annyira megsokszorozta, annak élete nem töredék-élet. Bizonyos azonban, hogy még sok mondanivaló forrott benne, még sok gondolatot vitt magával, hogy nagyon is korán távozott azokra a bizonyos elyziumi mezőkre, ahol „nincs tél, nincs zimankós fagy, vad éjszakai szél, nincs embertelenség és szívtelen önzés.“

A megemlékezés után *Galamb* Sándor *Az első diadal* című, Mátyás királyról szóló színdarabjából olvasott fel egy részletet, majd *Havas* István alelnök fogadta taggá a következő beszéd kíséretében:

— Kedves társunk! Harmincéves

írói munkásságod, mely a kiegyezés utáni irodalmunk szellemének és értékeinek fölismerésével foglalkozik, nevedet nemcsak ismertté, hanem nagyrabecsültté is tette. Bizonyítéka ennek, hogy 1931-ben a szegedi, ebben az évben a budapesti tudományegyetem magántanára lettél.

— Mint író, működésed első felében a mult századvégnek fordulathoz jutott líráját és kisebb prózai beszélyeit taglaltad, új szempontok eredetiségével. A líráról szóló tanulmányaidban, köztük Petőfi több költői sajátságának új kiemelését adva, kapcsolatban a fellépő modern lírával, oly horizontális betekintést nyujtottál, ami hivatottá tesz, hogy a századforduló korának teljes irodalmi képét dolgozd ki. Épp ilyen értékűek a rövidebb prózai elbeszélésünkről, kivált a Vörösmartyéról és Gyulai Páléról írt tanulmányaid, melyekben itt is a magyar szellem ösztönös erejét s a külföldi beáramlás hatását éles megfigyeléssel fejtegeted s rámutatsz arra a világpolgári szellembeáradásra, mely e korszak költészetének markáns jelensége. Ítéleted tárgyilagos vezére azonban mindig a tudós hitę, a tény reális felismerése s az általánosítás mellőzése, akár a századvégi lírának a nemzeti klasszicizmustól való elhajlását vázolod, akár a novellának első típusait, majd a tárcarajzhoz érkező útját fested meg, például: *A rajzforma fejlődése elbeszélő irodalmunkban* c. tanulmányod keretében, mely fejlődéstörténeti megállapításaival a legkiválóbbak figyelmét is fölkeltette. Dolgozataidban elvszerű álláspontként jelentkezik: a korszellem megértése, a tárgyalt mű vagy műfaj alkata, formai és típusi kialakítása, az egyénítés, az alakok életszerű megszólaltatása és a környezettel való természetes kapcsolódása. Ez a mélyreható vizsgálat ad műveidnek zamatot, egyéni jelleget és kiemelkedő értéket. Mint író: a közvetlenség művészhangján törekszel arra, hogy az olvasó szeretetébe fogadjon.

— A lényeg és a forma ezen szoros összetartozásának vizsgálata vitt talán újabbkori drámánk életének, történetének és hatásának adatszerű feltárásához. Meg az is, hogy tanárként a színésznevelés terén két évtizede és mint színi bíráló is majdnem ugyanannyi ideje működöl.

— 1925-től kezdve író-munkásságodat a magyar dráma és a magyar színészet története foglalta le, az a részleteiben is még alig feldolgozott és átkutatott korterület, melyet a kiegyezés utáni fellendülő időszak jelez. Tóth Ede, Csepreghy Ferenc, Abonyi Lajos, Herczeg Ferenc, Rákosi Jenő, Jászai Mari, Paulay Ede, Ódry Árpád stb. alakjainak kitűnő megrajzolásával föltártad operettünk első évtizedeit, társadalmi drámánk történetének huszonöt évét, valamint a magyar népszínmű sorsdöntő éveit. Ebben a célkitüzésedben mint kutató oldottad meg a kor drámaértékeinek lehető teljes bemutatását. (Sok színművet csak kéziratban tudtál felkutatni). Így született meg főműved: *A magyar dráma története 1867-től 1896-ig* s vele a M. T. Akadémia Bésán-díját érdemelted ki 1932-ben. A mű I. kötete 1937-ben jelent meg nyomtatásban, második kötete most van sajtó alatt. Ez a munka Bayer József nagy magyar drámatörténetének, mely mint tudvalevő, csak 1867-ig terjed, méltó folytatása.

— Köztudomású azonban az is, hogy a te válladra a nehezebb feladat hárult, hiszen drámánk és színészetünk óriás előhaladása éppen 1867 után kezdődött, minek tárgyalása is sokkal bonyolultabb ügy.

— A feltornyosuló akadályokat azonban legyőzted s úttörő munkád sokezer adatával, rendszerező szellemével kiemelkedik az enemű alkotások sorából. Sok egyéb dramaturgiai, írói munkásságodat is érinthetnők ma itten, mint például a mult század néhány értékes magyar színművének a modernizálását, mikor rendezésedben a Nemzeti Színház nagy sikerrel adott elő, de nem tesszük e rövid keretben.

— Társaságunk felfigyelt irodalmi pályádra s így történt, hogy őszinte lelkesedéssel iktatott 1938 márciusában rendes tagjai közé. Székfoglalód napján a gyengélkedése miatt távollevő Császár Elemér elnökünk és az egész Társaság nevében szeretettel köszöntlek s nemcsak kívánatunkat fejezem ki, de kérlek is reá, hogy nagyszabású tevékenységed közepette a Petőfi kultuszát is tovább szolgáld.

— Kedves társunk, Isten hozott közénk!

TÖRÖK SÁNDOR R. TAG SZÉKFOGLALÓJA

Török Sándor r. tag a december 10-én tartott felolvasó ülésen foglalt széket. Először tagelődjéről, Komáromi Jánosról emlékezett meg a következőképpen:

— Az első szavak, amiket a *Petőfi Társaságban* elmondok, *Komáromi* János emlékezetének szólnak. Az ő helyét örököltem itt. Ez az örökség meg, úgy érzem, mindjárt kötelez is arra, hogy ne engedjek az alkalom megejtő varázsának — az alkalom, ugye: egy író tagja lett egy tekintélyes irodalmi társaságnak s ott először megszólal — ne engedjek e varázslatnak s ne legyek, természetem ellenére, nagyképű. Még oly közeli az élő Komáromi János, hogy szinte egy kicsit mintha ellenőrizne — úgy érzem — s ha csak egy csöppet is eltérnék attól a hangtól, amelyet még nem olyan régen egymás között használtunk, megcsóválná a fejét és azt mondaná: nem ismerek rá erre a fiúra. S mert itt most az ő örökébe lépek, itt ma ő legfontosabb személy, szeretném, ha rámismerne.

— Mindjárt itt az elején bocsánatot is kell kérnem azért, hogy ha a mondanivalóm talán kevésbbé értekezés és inkább személyes természetű megemlékezés, de Komáromi Jánoshoz, mint emberhez, oly közel állottam, hogy éppen ebből az alomból nem szabadulhatok személyének hatása alól. És nem is akarok. A véletlenek hosszú sorozata fűződött egybe, hogy valamilyen formában minduntalan a nyomába lépjek. Ő pataki diák volt, s én az ország másik végéből szintén odakerültem egy esztendőre Patakra; talán abban az iskolapadban ültem, amelyben ő is ült. Mikor azután 1927-ben Erdélyből Budapestre kerültem, nagyon fiatalon és igen rongyosan, ő volt az első úgynevezett irodalmi pártfogóm s éppen a *Bajza*-utcai *Petőfi*-házban — ott lakott akkor, — ott beszélhettem vele először a búbánataimról, úgy közelebbről és őszintén. Aztán egy szerkesztőségbe kerültünk s végül most az ő helyén ülök.

— „Fiú„ — így neveztem magamat az imént az ő nevében: nem ismernék rá erre a fiúra, — igen, így mondaná, holott nem olyan sokkal volt idősebb nálam, de mindig volt benne valami apáskodó kedvesség, mindig örgebbnek tette magát, mint

amilyen volt. S közeledni akarva írói arcához, előbb éppen ebből az apáskodásból kiindulva kell mondanom valamit róla való emlékeimből. Tíz-tizenkét évvel ezelőtt, mikor igen halaványreményekkel csavarogtam ebben a városban, ő egyszer találkát adott nekem a *Múzeum*-körúton reggel kilenc órára. Azt mondta, remek ötlete van számomra, majd elmondja. Pontosan ott voltam reggel kilenckor a Múzeum-kávéház előtt. Azt mondta: nézd, azt nem tudom elintézni, hogy most mindjárt leültesselek valami iróasztalhoz, azt sem tudom elintézni, hogy az írásaidat kiadják. De elmegyünk most ide és ide — egy nagy kiadóvállalatot nevezett meg, — ahol majd csak rád bíznak valami munkát.

Jóformán kézenfogva vitt el ahhoz a bizonyos vállalathoz, ahol az egyik igazgató elé kerültem s az rám bízott néhány könyvet, hogy ügynököljek vele. Tisztában voltam azzal, hogy én ezt nem tudom csinálni. Nem azért, mert lealacsonyítónak tartanám, hanem azért, mert nem értek hozzá. Ezt nem mertem megmondani. Különben is mire összeszedhettem volna magam, már a kezembe adtak egy csomó nyomtatványt, négy kötet könyvet, aktatáskát és tizenöt pengőt — elszámolásra. Azt Komárominak sem mertem megmondani, hogy én ezt nem csinálom, hiszen úgy örült a dolognak, nem ronthattam el a kedvét. Elvittem a nyomtatványokat, az aktatáskát, a könyveket és a tizenöt pengőt.

— Az aktatáskát használtam, míg el nem vesztettem. A négy könyvvel megvetettem jövendőbeli könyvtáram alapját, a nyomtatványok hátsó felére elkezdtem írni az *Idegen város* című regényemet, a tizenöt pengőt meg, — hogy hivatalosan és enyhén szóljak — saját céljaimra fordítottam.

— Telt az idő, az igazgatóhoz többé sosem mentem fel, lassanként az egész dologról megfeledkeztem. Hosszú évek mulva már jobb sorsban egyszer számot vetve magammal, megfogalmaztam a dolgot, hogy: hiszen voltaképen én annakidején eltulajdonítottam a rám bízott aktatáskát és könyveket s elsikkasztottam a tizenöt pengőt. Fölkerestem Komáromi Jánost, pártfogómat, s most már írótársamat és barátomat, meggyóntam neki a dolgot. Ő elgondolkozott egy kicsit és vidáman azt mondta: annyi baj legyen, van a kiadónak elég. S ezzel feloldozott. Aztán részletesebben is megbeszéltük az ügyet s a tizenöt pengőt közös megegyezéssel jótékony célra adtam, a többi földi javak — az elvesztett aktatáska, a könyvek és nyomtatványok... — borítsunk fátyolt az egészre.

— S most, hogy Komáromi János könyveit ismét elővettem, láttam, hogy az a véndiákos legyintés: „annyi baj legyen!" — az egy kicsit a *Mudrony* fiú legyintése volt s hogy „van a kiadónak elég!", ez a *Vidróczky* hangja. A mozdulat meg, ahogyan akkor kézenfogott és vitt a kiadóhoz, ez benne van egész írói kiállásában. Az olvasót is mindig így fogta kézen, sok-sok kötetének mindjárt az elején, ha képletesen is: gyere pajtás — szerette is ezt a szót, gyakran használta, pajtás, pajtikám! — gyere, mesélek neked. És mesélt. Mesélt nekünk például a nagy háborúról. *Vihorláti szél fuj, A régi szerető, Zúg a fenyves*... — már a címeiben mennyi furcsa borongás van... mesélt a

háborúról úgy, hogy a legreálisabb képek fölött is mindig ott csilingelt a líra s a legmélységesebb líra alján mindig, szinte fényképszerű valóságok tükröződtek. És e két összetevőből aztán a dolgok valódi képe rajzolódott elénk.

— Milyen póztalanul őszinte tudott lenni, — mert pózosan őszintének lenni, megjátszva, ez más! „Ázott lengyel ugarok kelevényében fetrengtem" — írja, — „a zubbonyom ujja leszakadt, a sapkámon még rajt' száradt a lembergi sár, a bakancsom száján ki-befolyt az esővíz és a latyak... nem volt többé hitem, hazám, becsületem s néha úgy éreztem, hogy Istenem sincsen már... és minden éjjel könny csorgott az orcámon..."

— Be tudta vallani könnyeit anélkül, hogy ezzel hencegett volna. Ezt igen kevés író tudja. És éppen a háborús munkáiban mennyire *magyar* tudott lenni, anélkül, hogy *magyarkodott* volna. Komáromi soha nem volt *magyaros*, mindig *magyar* volt.

— De meglátta a háború humorát is. Össze is gyüjtötte élete vége felé kötetbe s a lengyel csatamezőkön ott találjuk az ágról szakadt Vidróczkyt is és más kedves alakjait. *A császári és királyi szép napok*ban sort kerített a frontlógósokra is. Kézenfogta az olvasót és elvitte szülőföldjére, a felső Tiszához, aztán a Bodrog partjára, az Ung, Ondava, Latorca vize felé hajolt velük... elvitt a gyermekkori emlékeibe. *Régi ház az országútnál... Pataki diákok... Harangoz a mult... Hé, kozákok!...* — elvitt a legtisztább emlékei közé, tudott mezítelenre vetkőzni az olvasó előtt, anélkül, hogy illetlen lett volna. Ontotta az élettől duzzadó, oly kedves, oly könnyen síró és nevető figurákat, a *Csanak* Andrásokat, a *Mudrony* Sanyikat, *Pacal* Jóskát és a drága *Vidróczkyt*, az örökös hazudozót.

— Kézenfogta az olvasót és elvitte a történelem ezernyi furcsa, csodálatos színei közé. S történelmi regényeiben — *Esze Tamás, Ordasok, Zágon felé*, — sosem az aranyos fringiákat, az üres mentéket rajzolta, az embert kereste s a magyart. A történelmi regények, darabok legtöbbször úgy születnek, hogy a gyöngeíró vagy a dilettáns elékap egy korszakot, annak „nagyembereivel" és többé vagy kevésbbé ragaszkodva a történeti hűséghez, mozgatja a figurákat. Azért nyúl a legtöbb gyönge író vagy dilettáns a történelemhez, mert úgy érzi, hogy ott készen találja a cselekményt és az alakokat. Csak meg kell írni. Persze, nem tudja, hogy ezek az alakok üresek, amint elészedi őket a történelmi munkákból és ezekbe életet lehelni csak az író tud. S a cselekmény, a tárgyi igazság lehúzza a sárba, nincs művészi hitelessége a dolgoknak, minden zörög és kong. Komáromi embereket teremtett a történelmi regényeiben is. Hogy ezek történelmi alakok, — *Esze* Tamás, *Rákóczi*, *Bercsényi*, *Mikes*, s a többiek, — az csak ráadás. Meg aztán sosem volt „előkelő" író, nemcsak a vezéreket rajzolta elénk, tündöklő fegyverzetben, drága szerszámos paripákon, hanem szegény talpasok könnyét leste meg, bujdosók titkos beszédét fülelte, a rezesorrú *Majos* Ferenc keserveit, *Zöld* Demeter és *Buga* Jakab sóhajtását kapta el a multakból s adta tovább nekünk. Mindig kézen fogott bennünket úgy, amint önkéntelenül kézen fogott engem is akkor, régen. Nem is szeretném — képletesen szólva — elengedni ezt a kedves kezet, mely sok év után végül

is ide elvezetett. Áldás legyen emlékén, én ígérem, hogy megbecsülöm ezt a helyet, amely előttem az övé volt s amelyet a Társaság szeretete most nekem ajándékoz.

A megemlékezés után *Török* Sándor Három hazugság c. novelláját olvasta fel, amelyet lapunk más helyén közlünk. Ezután *Császár* Elemér fogadta az új tagot a következő beszéddel:

— Kedves Társunk, amikor most, székfoglalód után, itt állsz előttem, várva, hogy Társaságunk tagjai közé avassalak, eszembe jut az a pillanat, amelyben először találkoztam neveddel, egy regény címlapján. *Idegen város,* hangzott a cím, s a regény Budapestről szólott. Ki lehet ez a fiatal író, tünődtem, akinek a mi Budapestünk idegen város? Elolvastam a regényt és azonnal megértettem egyet és mást, majd érdeklődve életsorsod iránt, megértettem mindent. Olyan érdekes ez a pálya, hogy rajza a nyilvánosság elé kívánkozik.

— Erdély adott nekünk, ezelőtt 35 évvel. Korán árvaságra jutottál, kétszeresen is. Elvesztetted hazádat, majd elvesztetted szüleidet. Nyomorúság és szenvedés lett osztályrészed — s legfájóbb, hogy tanulmányaidat meg kellett szakítanod, hogy két kezed munkájával keresd meg a mindennapi kenyeret. De erős akarattal ki tudtál emelkedni a süllyedésből. Tanárok helyett egyideig az élethez jártál iskolába, tankönyvek helyett tudósok és költők írásaiból szereztél műveltséget. Csakhamar letetted a szerszámot és tollat vettél kezedbe: újságíró lettél, előbb Erdélyben, átélve itt a kisebbségi sors minden megalázását és kínját, azután 1927 óta Pesten; majd az újságíróból íróvá fejlődtél s az írói hierarchiában fokról fokra emelkedve, népszerű íróvá, méltányolt íróvá lettél s most abban a korban, amely Dante szerint az emberi élet útjának a fele, a Petőfi-Társaság tagja vagy.

— Ezt a fordulatos életpályát nemcsak érdekessége miatt rajzoltam meg, volt rá mélyebb okom is. A Te írói munkásságod ugyanis egészen életmozgalmaidból sarjadt ki, s alig van köztünk elbeszélő, akinek írott művei olyan szorosan hozzáfűződnének élményeihez, mint a tieid. Három irányban tart kapcsolatot életműved életsorsoddal: anyagában, szellemében, világnézetében. Minden írásod, s ez magyarázza nagy hatásukat, önvallomás, nemcsak nagy regényed, az *Örök vasárnapok,* amely valóságos *vie romancée,* hányt-vetett ifjúságodnak, a létért vívott küzdelmeidnek megrázó képe, az a többi is, mind megélt események és átélt hangulatok emléke. Az egyik címe: *És azalatt itthon,* a háború idején, férfiak nélkül felserdülő gyermekek életének rajza — könnyeikben a magad nélkülözései tükröződnek; *Az eszelős fickó* az Erdélyt rabszolgaságba taszító katasztrófa idejébe vezet, amikor megtörtént a lehetetlen, amire még álmunkban sem akartunk gondolni: az oláh átvette Erdély fölött az uralmat — tolladon ekkor a letiport magyarságnak testi-lelki gyötrelmei elevenedtek meg, a *Vidéken volt primadonna* meg épen tiszta líra, diákéletednek s első szerelmeidnek története.

— Ifjúkori élményeid, a szegény nép között eltöltött évek határozzák meg műveid szellemét, azt a mélységes érdeklődést, azt a meleg együttérzést, amelyet a gyöngék és az elesettek, a furcsa és komikus figurák iránt tanusítasz: bizonyságai a *Bankett a Kék Szarvasban,* a *Sze-*

gény emberek, meg az *És mégis mozog a föld* — de ugyanez a szellem árad előbbi regényeidben is: mind a kis embereknek lelki világát és földi sorsát vetíti elénk.

— Ezekben a regényekben nem pompázik a tavasz, nem virágosak a rétek, nem ragyog a boldogság napja, — Petőfi gyönyörű sorát: — *Mily édes az élet, mily szép a világ*, nem a Te számodra írta. És mégis ebből a Te felhős, szürke, borús világodból nem a kételkedés, nem a tagadás, nem a pesszimizmus szavai hangzanak ki, hanem a szerény, a vágyait és követeléseit lefokozó hívő léleknek bizalma. Te még ma is, az emberiségnek talán legsötétebb korszakában, hiszel a műveltség haladásában, az emberiség jövőjében, a jó, az igaz, a szép diadalában — legyen áldott ez a csodálatra és irígylésre méltó optimizmusod, igazoljon majd Téged az idő és nem a sötéten látókat.

— Evvel az óhajjal, evvel a reménnyel fogadlak társunkká. Erőd és kitartásod, hited és bizalmad vigyen közöttünk is új sikerekre, új diadalokra.

TAGOK MEGJELENT MUNKÁI

Császár Elemér elnökünknek az Egyetemi Nyomda kiadásában most jelent meg *A magyar regény története* című munkájának második átdolgozott kiadása, amelyben a kiváló tudós és egyetemi tanár tiszta tárgyilagosságával adja a magyar regény történetét, annak őskorától egészen napjainkig.

Kállay Miklós alelnök *Rontó Pál* című színművében emelt emléket a halhatatlan magyar huszárnak. A háromfelvonásos vidám játékot a Nemzeti Színház mutatta be Horthy Miklós kormányzó névnapja alkalmából s közönség és kritika egyaránt nagy elismeréssel fogadta az egri származású hős huszár kalandozásainak történetét, amely a „forró szerecsen homoktól" egészen „Grönland örökös haváig" csillogtatja meg a magyar huszár világraszóló tetteit.

Horthy Miklós kormányzó névnapjával kapcsolatosan Társaságunk még egy költő tagjáról meg kell emlékeznünk. *Vályi-Nagy* Géza tagtársunk ünnepi ódáját Szent Miklós püspök ünnepén a Vígszínházban mondották el a rendes esti előadás előtt.

Horthy Miklós kormányzó húsz évvel ezelőtt teremtette meg a semmiből az új magyar hadsereget. Budapestre történt emlékezetes bevonulásának évfordulója alkalmából a Singer és Wolfner irodalmi intézet kiadásában nagyszabású díszmunka jelent meg Horthy Miklós címmel. Ennek a munkának előszavát *Herczeg* Ferenc, tiszteletbeli elnökünk írta. *Harsányi* Zsolt rendes tagunk a kormányzó debreceni diákéveiről és a kormányzóság mai életéről emlékezik meg a munkában. *Kornis* Gyula tiszteletbeli tagunk Horthy Miklósban az államférfit méltatja, *Gulácsy* Irén az irodalom és művészet patrónusát, *Csathó* Kálmán rendes tagunk a vadászt.

Török Sándor tagtársunk egyszerre két könyvével jelent meg a magyar könyvpiacon. Az egyik könyv regény, címe *Fabriczi, a kötéltáncos*, a másik pedig ifjúsági munka, címe: *Kököjszi és Babájsza*.

Gyökössy Endre tagtársunk egyik híres szép dalát, amelynek címe Fehér galamb száll a falu felett, az egész ország ismeri és dalolja. Most ezzel a címmel jelent meg legújabb

munkája, amely 30 dalt tartalmaz, magyarlelkű zeneszerzők nótáit, amelyeknek szövegét mind a költő írta.

Bókay János r. tagunk, aki az utóbbi években a legdivatosabb színpadi szerzőnkké emelkedett, *A feleség* című darabjával aratott nagy sikert a Nemzeti Kamaraszínházban. A darab estéről-estére újra megtölti a közönséget s immár a hetvenötödik előadásig jutott el. A nagysikerű színdarab igen ízléses könyvben is megjelent.

Harsányi Zsolt tagtársunk csaknem minden esztendőben meglepi a magyar olvasóközönséget valami monumentális alkotással. Most hagyta el a sajtót a *Szegény János* című történelmi regénye, amely Mátyás király fiának, Corvin Jánosnak élettörténete.

Jankovics Marcell Pozsonyból visszatért levelezőtagunk nagysikerű könyve után, amely a megszállott Pozsony 20 esztendejét ismertette, újabb könyvvel jelentkezett, amely szintén az Egyetemi Nyomda kiadásában jelent meg. A vaskos kötet címe: *Egy század legendái.*

Gáspár Jenő főtitkárnak *Szonáta* címmel jelent meg új regénye a Singer és Wolfner irodalmi intézet kiadásában.

Kállay Miklós alelnökünk a Rontó Pál nemzetiszínházi sikere után mint műfordító is szép babérokat aratott a Nemzeti Színházban *Racine Andromachéjának* átültetésével.

Harsányi Zsolt népszerű Mikszáth-regény átdolgozása, *A Noszty-fiú esete Tóth Marival*, emlékezetes vígszínházi diadalútja után a Nemzeti Színházba költözött át, ahol szintén megérdemelt sikert aratott és hetente több előadással vonzza a közönséget.

H. A. C. *Beets-Damsté* Leidenben élő kültagunk megküldötte a Petőfi Társaságnak külön lenyomatban Szalay Károlyról szóló tanulmányát. A tanulmány címe: *Karel Szalay.*

MEGEMLÉKEZÉS A HŐS FINNORSZÁGRÓL

A Petőfi-Társaság december 10-én tartott felolvasó ülésén a most dúló világháború egyik legnagyobb hőséről, a testvér finn nemzetről *Gáspár Jenő* főtitkár a következő szavakkal emlékezett meg:

A körülötünk dübörgő világesemények közepette, úgy érzem, egy pillanatra meg kell állnunk, hogy az egymástól messze elkerült testvérek féltő aggodalmával s egyben büszke csodálatával emlékezzünk meg arról a kis, művelt és bátor népről, amely most az északi fény ragyogásában, a sarki hó fehérségében s a férfias kiállás hősi bíborában ejti lsodálatba a világ népeit. A kis finn nemzetről van szó, a magyarok egyetlen testvéréről, amely valamikor nemzeti létünk őskorában velünk vándorolt az ázsiai és volgaparti szteppéken, velünk élte a nomádélet minden szépségét és megpróbáltatását s nyelvrendszerünk belső szerkezetének ajándékozója volt. A történelmi évszázadok a két egykori vándor testvért messze sodorták egymástól. Egyiket megajándékozták a Kárpátok örökzöld koszorújával és a Duna medencéjének áldott aranytányérjával, a másikat az ezer tó országa örökké lebegő északi nap hideg fényével. De mind a két testvér valami végzetes örökség következtében megmaradt az európai kultúra északi és keleti végvári vitézének s míg az egyiket a világ első ka-

tonanépei között tisztelik, a másik az egykori görög férfiideált az aner kalos kai agatos-t valósítja meg világhírű sportbajnokaival.

És mikor ez a kis nép javában készült a jövőévi olimpiász világraszóló eseményeire, öt világrész válogatott daliáinak békés erőmérkőzésére, s amikor megkapta az irodalmi Nobel-díj koszorúját is Sillampää műveivel, akkor lecsapott rá az ősi ellenség, amelynek fegyvereivel szemben évszázadokon keresztül hol önmagát marcangolva, hol győzve, hol elbukva védelmezte a szabadságot. Ez a hely messze esik a fegyverek zörejétől, ágyúk dörgésétől, repülőgépek zúgásától és bombák robbanásától, a Múzsák szent csarnoka, de mert nincs nagyobb és szentebb dolog a világon, mint mikor egy kis nép erőit meghaladó hősi feladatokra vállalkozik, a testvér magyar nemzet is úgy érzi, hogy meg kell hajtania finn testvéreink előtt Petőfi zászlaját, a szabadság és a hősi halál megszentelt lobogóját.

Fent északon a testvér finn nemzet megismétli a Kalevala csodáit: Ilmarien és Väjnemöjnän földrengető, tengereket görgető és égig érő harcai elevenednek meg s a világ civilizált népei visszafojtott lélegzettel nézik azt a véres arénát, amely olimpiai bajvívásnak indult és élethalál harc lett belőle. A szülőföld, az édes honi rög új hősi eposzát írják a finn fegyverek s legyen diadal vagy hősi elbukás a harc vége, annyi bizonyos, hogy minden szabadságát féltő népnek példát állítanak északi testvéreink. S mi, a déli gazdag és boldog rokon, ahogy minket Suomi földjén neveznek, szent irigységgel kevert csodálattal adózunk az északi testvérnek, aki bebizonyítja, hogy a közös bölcső emlékei nem halványodhatnak el soha, ha azokat a hazaszeretet, a férfias bátorság és hősi elszántság avatják olyan erényekké, amelyek többet érnek, mint a világhatalom, repülőgépek dandárjai, négyzetkilométereknek világrészekre elfekvő százezrei és xerxeszi hadseregek milliós sokasága.

Itt említjük meg, hogy a Magyar Luther Társaság, amelynek vezetőségében két tiszteletbeli tagunk is van: *Raffay* Sándor és *Kovács* Sándor evangélikus püspök *Finn csillagok* címmel könyvet adott ki, amelyben finn műfordítások, novellák és versek vannak. A költeményeket *Bán* Aladár r. tag fordította. A könyv ajánlása a következő: „Az istenfélő, szabadságszerető finn nemzetnek, testvéri szeretettel a Magyar Luther Társaság." A könyv tiszta jövedelme a finn vöröskereszté.

KEGYELETES MEGEMLÉKEZÉS

November elsején délelőtt *Havas* István alelnök vezetésével a Petőfi Társaság küldöttsége, *Gáspár* Jenő főtitkár, *Bán* Aladár pénztáros és *Gyökössy* Endre r. tag megkoszorúzta a kerepesiúti temetőben a Petőfi-család sírját, majd felkeresték Pekár Gyula volt elnök sírdombját és itt is koszorút helyeztek el ismételten kifejezve a gyászoló özvegynek a Petőfi Társaság soha el nem múló együttérzését.

Darányi Kálmán volt m. kir. miniszterelnök, a képviselőház elnöke hosszas szenvedés után meghalt. Országos gyász kísérte utolsó útjára Budapesten és Tasson s mert 1934 óta a magyar képviselőház elnöke, a

Petőfi Társaság alapítótagja, kivette részét az országos gyászból társaságunk is.

A kerepesiúti temetőben a mult századvég divatos pesszimista irányzatának legjellegzetesebb költőjéről, Komjáthy Jenőről emlékezett meg a tisztelők tábora, mikor síremlékét felavatta. Az avató beszédet *Havas* István társaságunk alelnöke mondotta. Ugyancsak alelnökünk mondott beszédet a Rákospalotai Kaszinó Rákóczi-serlegével a nagy magyar szabadsághősről.

Császár Elemér elnökünk eljuttatta a Petőfi-Múzeumba *Mihalkovics* Elemér dr. egészségügyi főtanácsos, kórházigazgató főorvos úr ajándékát Endrődi Sándornak, társaságunk egykori elnökének, a kiváló költőnek, mintegy 140 levelét. A szép ajándékot elhelyeztük a Petőfi-Múzeumban.

TÁRSASÁGUNK TAGJAI A MOZICENZURÁBAN

Vitéz Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter december utolsó napjaiban nevezte ki az Országos Mozgóképvizsgáló Bizottság tagjait. A tagok közül Társaságunk részéről a cenzúrabizottságban 3 évi megbízást kapott *Császár* Elemér elnökünk, *Kállay* Miklós alelnök, *Gáspár* Jenő főtitkár, *Kiss* Ferenc tiszteletbeli tagunk és *Mariay* Ödön rendes tag.

FELOLVASÓ ÜLÉSEINK

A Petőfi Társaság a *Koszorú* mult számának megjelenése óta november 12-én, december 10-én és január 14-én tartott felolvasó ülést. A felolvasó üléseknek következő volt a tárgysora:

November 12-én: 1. Megnyitó: *Havas* István alelnök. 2. Főtitkári jelentés: *Gáspár* Jenő főtitkár. 3. Költemények: *Czóbel* Minka r. tag. 4. Megemlékezés Surányi Miklósról. Az első diadal. (Színdarabrészlet): *Galamb* Sándor r. tag. (Székfoglaló.) 5. Uuno Kailas fantasztikus költeményei. (Műfordítások finnből): *Bán* Aladár r. tag. 6. Német epigrammák magyarul. (Műfordítások): *Horvát* Henrik k. tag.

December 10-én: 1. Megnyitó: *Császár* Elemér elnök. 2. Főtitkári jelentés: *Gáspár* Jenő főtitkár. 3. Megemlékezés Komáromi Jánosról. Három hazugság. (Elbeszélés): *Török* Sándor r. tag. (Székfoglaló). 4. Költemények: vitéz *Bodor* Aladár r. tag. 5. Petőfi oltárára. (Néhai Móra Ferenc r. tag irodalmi hagyatékából): Bemutatja *Gáspár* Jenő főtitkár.

Január 14-én: 1. Megnyitó: *Havas* István alelnök. 2. Főtitkári jelentés: *Gáspár* Jenő főtitkár. 3. F. E. Sillanpää, a Nóbel-díjas finn író: *Bán* Aladár r. tag. 4. Költemények: *Szathmáry* István r. tag. 5. Marabut. (Dramolet): ifj. *Hegedüs* Sándor r. tag.

A szerkesztő bizottság elnöke:
CSÁSZÁR ELEMÉR.

A bizottság tagjai:
GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN, LÁZÁR BÉLA.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: GÁSPÁR JENŐ.

Szerkesztőség: Budapest, VI., Bajza-utca 39.
Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 15.

Budapesti Hirlap nyomdája. — Felelős nyomdavezető: Nedeczky László igazgató.

A PETŐFI-TÁRSASÁG

országos mozgalmat indított

a nemzeti irányú irodalom ujjáélesztésére.

Ezt a célt szolgálja, amikor a Petőfi-Társaság pártoló tagjai részére járó illetményköteteket nagy gonddal válogatja össze, a magyar irodalom legjava terméséből.

*

1940. évi illetményköteteink:

HERCZEG FERENC: HORKAYNÉ. *(Január.)* Horkayné Herczeg Ferenc legszellemesebb, legbölcsebb és legmulatságosabb nőalakja. Állásfoglalása társadalmi, irodalmi, politikai téren alakító hatással volt a magyar közvéleményre. Ez a kötet válogatott „ellesett" párbeszédeit tartalmazza.

TÖMÖRKÉNY ISTVÁN: NAPOSTÁJAK. *(Február.)* A magyar paraszt irodalom megteremtőjének és utólérhetetlen művészének válogatott elbeszélései. Keményre kovácsolt, remekbe faragott paraszt-novellái a világirodalom legnagyobb népies írói mellett jelölik ki Tömörkény helyét.

BARABÁS GYULA: KÖD A MAROSON. *(Március—április.)* A „magyar csodának" a modern matematikai szemlélet megalapítójának, Bólyai Jánosnak szerelmét írta meg ebben a hatalmas regényben Barabás Gyula. Megindítóan költői és megrendítően drámai írás.

DÁNIELNÉ LENGYEL LAURA: HÁGÁR A PUSZTÁBAN. *(Május.)* Az anyaság és a művészet, e két csodálatos, de teljes embert és teljes életet követelő hivatás küzd egymással a regény hősnőjének lelkében. Az anyaság győz és áldozatul kívánja a művészetet.

LYKA KÁROLY: MAGYAR MESTEREK. *(Július.)* A legnagyobb élő magyar esztétikus, művésznemzedékek nevelője és a magyar közönség képzőművészeti ízlésének kifejlesztője, ebben a könyvében pompás, színes portrékat ad nagy magyar festőkről.

BALASSA IMRE: DÉRYNÉ. Egy régi színésznő élete. *(Szeptember—október.)* A magyar „Biedermeier" regénye. Csupa poézis, színes romantika és finom szentimentalizmus. Déryné ifjasszony változatos és gazdag élete a magyar művészet hőskorát idézi az olvasó elé.

MAJTHÉNYI GYÖRGY: AJÁNDÉK. *(November.)* Mély és művészi téma, lebilincselő mese, a sok élő pompásan megmintázott figura az érdekes és eleven miliőrajz és a meghökkentő megoldás sok szép órát és komoly művészi élvezetet szereznek az olvasónak.

CSATHÓ KÁLMÁN: ELBESZÉLÉSKÖTET. *(December.)* Csathó Kalmán válogatott novelláinak gyüjteménye. Mindegyik valóságos miniatür regény: olyan gazdag a meséjük, olyan levenek a figuráik, annyi művészi és emberi tanulság és annyi teljes és befejezett sors tárul ki bennük az olvasó előtt.

A Petőfi-Társaság az 1940. év folyamán TÍZ KITŰNŐ MAGYAR KÖNYVET *és folyóiratát, a „Koszorú"-t mindazoknak elküldi, akik évi 20 pengőt ajánlanak fel a Petőfi-Társaság pártolására.*

Ez a pártoló tagsági díj havi 2 pengős, vagy negyedévi 5 pengős részletekben is törleszthető.

A köteteket a pártoló tag részére, kívánságára beköttetjük, sötétkék egészvászon kötésbe, aranynyomással és ebben az esetben a bekötésért kötetenkint 1 pengő 60 fillért számítunk.

A köteteket kiadóhivatalunk:

Budapest, VI. kerület, Andrássy-út 16. sz. küldi el.

A belépési szándék is itt jelentendő be!

A Koszorú, a Petőfi-Társaság közlönye egy irodalmi évben négyszer jelenik meg: október, január, április és június hónapokban. Előfizetési ára egész évre 4 pengő.

A Koszorú kiadóhivatala: Budapest, VI., Andrássy-út 16. Távbeszélő: 1-266-83.
Felelős kiadó: Gáspár Jenő.

BUDAPESTI HIRLAP NYOMDÁJA — FELELŐS VEZETŐ: NEDECZKY LÁSZLÓ.

KOSZORÚ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

TARTALOM

Kállay Miklós: Nagy elődök tisztelete. (Tanulmány) . . 129

Horvát Henrik: Német epigrammák négy évszázadból. (Műfordítások) 136

Bodor Aladár: A sajtó — nagyhatalom. (Elbeszélés) 139

Szathmáry István: Mátyás dicsősége. (Költemény) 143

Móra Ferenc: Petőfi oltárára. (Tanulmány) 145

Havas István: Bodon úr parkja. (Költemény) 154

ifj. Hegedüs Sándor: A marabut. (Színmű) 156

Feleki Sándor: Egy költőnek. (Költemény) 171

FIGYELŐ: Petőfi északon. *(—ő.)* — Csajthay Ferenc halálára. *(G. J.)* — Thorma János Március 15-ike című képének vázlata a Petőfi-Házban. *(r—ő.)* 173

IRODALMI TÜKÖRKÉPEK: *(Bókay János:* „Feleség" és „Első szerelem". — *Gyökössy Endre:* Fehér galamb száll a falu felett. — *Galamb Sándor:* Első diadal.) 176

A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE 180

UJ FOLYAM
★
VI. KÖTET
★
3. SZÁM

BUDAPEST
★
1940 ÁPRILIS
★
ÁRA 1 P

A PETŐFI TÁRSASÁG PÁRTOLÓ TAGJAINAK TAGILLETMÉNY

NAGY ELŐDÖK TISZTELETE

ÍRTA: KÁLLAY MIKLÓS

Nagy elődök tiszteletével magát tiszteli meg az el nem korcsosult, igazi éltető talajától, a mult érlelő és nevelő mélységétől el nem szakadt utókor. Csak a tömeglélek hazúg és alacsony szintjén szürkévé rögződő, az osztályérdekek uralmának rideg önzésére berendezkedett új társadalmak akarják gyökerestől kitépni a közösség és az egyén képzeletéből a nagy egyéniségek kultuszát. Nekünk, akik magunk is egy kivételes magyar szellem tiszteletének ápolását akarjuk nemzedékről nemzedékre átörökíteni, kétszeres kötelességünk minden magyar nagyság emlékét ápolni. Ezért nem mehetünk el szótlanul amellett a félezeréves jubileum mellett, amely csak a minap gyujtotta meg az egész nemzet egyetemes lelkében a magyar dicsőségre való emlékezés lobogó szövétnekét. Nem síri szövétnek ez a láng, nem árnyak éjtszakás világában fellobbanó lidérc, hanem a szívek életdobogását áttüzesítő forróság, melytől büszke önérzet pírja gyúl az arcban és tettre feszülő akarat hevíti át az izmok rugalmasságát.

Petőfi, aki maga is új világ hajnalhasadásának lázas, szenvedélytől izzó hirdetőjeként robbant bele a magyar glóbusba, soha nem tagadta meg a magyar mult hőseinek tiszteletét. Talán nincs is költőnk, aki olyan titáni erővel tudta volna őket a nemzeti köztudat felkorbácsolt ámulata elé idézni. Egyik legszebb versében így énekel:

Hazám dicső, nagy ősei, Ti földet rázó viharok,
Ti egykoron a porba omlott Európa homlokán tomboltatok.

Az a hős, akinek ötszázados születési évfordulóját most ünnepli az ország, talán nem tombolt Európa homlokán, de annál tündöklőbb világossággal ragyogott. Kardját is rettegték, mert a világnak három tája felé is győzelmesen villogtatta meg. Vitéz katona, kiváló hadvezér, nagy hadseregszervező volt. Magyarországnak tekintélyt szerzett észak, nyugat és kelet felé. Nagy volt a hatalma s birtoka, mondhatjuk el róla nagy költőnkkel. De legigazibb fényét, mely előtt csodáló hódolattal hajolt meg Európa, mégis a szellem világában ragyogta szét.

Alig van multunknak alakja, kinek dicsőséges emléke olyan töretlenül, olyan lankadatlan világossággal remeg elő a

Elnöki megnyitó a Petőfi-Társaság márciusi nagygyűlésén.

AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

távol ködéből, mint az övé. Talán csak Szent István, Szent László, az új honalapító, IV. Béla s a törökverő, nagy Hunyadi János emléke ment át annyira a nemzet vérébe, mint az igazságos Mátyásé, akinek nevét nemcsak az értékelő tudomány, nemcsak a nemzeti önérzet, nemcsak az írott szó maradandósága, hanem a mindennél erősebb szájhagyomány is megőrízte. Mátyás király egyénisége olyan gazdag, olyan sokrétű, hogy minden korszakhoz, minden életkorhoz, minden műveltséghez és réteghez megtalálja a kapcsolatot. Történelmünknek lehetnek nagyobb alakjai, akiknek szerepe talán döntőbb befolyást gyakorol a nemzet sorsára, de egyetlenegy sincs, aki nála színesebb, egyetemes adományokban sokoldalúbb, tehetségekben gazdagabb volt nála. A nemzeti királyság nagyságának és erejének fénye benne testesült meg. Hatalmas birodalmat alkotott s kezét reménnyel nyujtotta ki a császári koronáért is. De a nagy hadvezéren s a kivételes képességű államférfin kívül, aki a modern nemzetállam eszméjét először valósította meg Magyarországon, szenvedélyes humanista is volt. Nem tudós, de kedvelője és pártfogója a tudományoknak, több, mint Maecenas, aki nemcsak támogatta a művészeteket, hanem maga egészen új tudományos és művészi életet virágoztatott ki itt, nyugati forrásától messze, a keleti határbástyán. Kiváló diplomata, ki mesteri kézzel bogozza Európa akkori nemzetközi viszonyainak kusza szálait. A néphagyomány kohójában formálódó legendás alak, a naiv költészet egyszerű szépségébe font lénye mindjobban elfoglalja helyét a népköltészet hősei közt. De legmaibb szemmel nézve is találunk benne olyan vonásokat, melyek a legmodernebb gondolkodás előtt is érdekessé teszik. Mátyás talán első, nagy történelmi példája az önerejéből lett államkormányzónak, ki a nemzeti lelkiismeret parancsszavát emeli a megerősített központi hatalom polcára. A mai újjászületett macchiavellizmus az első, nemes értelemben vett macchiavellista fejedelmet láthatja benne, ki történelmi valóságával megelőzte az iskolát teremtő elméletet. Mai szemmel nézve igazi ducéja nemzetének, erőskezű és céltudatosan irányító hatalom, aki egyesek önkényét megzabolázva a széles rétegek egyetemes nemzeti érdekeire támaszkodik. Nem tűrte az oligarchia garázdaságát, új, egészségesebb főnemességet akart teremteni, megerősítette a köznemességet és ő volt az utolsó magyar király, aki meg tudta védelmezni a jobbágyság legsarkalatosabb jogát, a szabad költözködést.

Bennünket talán mégis legjobban érdekel Mátyás kultúrragyogása. Alatta a renaissance pompa minden fényében tündöklik a magyar királyi udvar. Az új műveltség, mely itt meggyökeresedni készül, teljesen olasz eredetű, onnan is a legnemesebb firenzei forrásból táplálkozik. Csiráit még Mátyás apja, a nagy Hunyadi János hozta Itáliából, de teljes virágpompájában a nápolyi királylány, Beatrix nyomában borul nálunk. A Zsigmond által kezdett budai várpalotát Mátyás fejezi be és díszíti fel kívül-belül. Ezért kiváló olasz mestereket hív udvarába. Kéziratos könyvtárának kötetei, a világhírű Corvin-codexek káprázatos remekei az olasz könyv- és képíró művészetnek. Udvara a humanista tudomány találkozóhelye. Körülte a főpapi udvarokban is külön kis humanista gócpontok keletkeznek. Az építkezés még a román és gót stílus alkotásaival büszkélkedik, de az előkelő élet megtelik a renaissance iparművészet tárgyaival, amelyeknek szeretete megszokása az alsóbb rétegekbe is leszivárog.

Éppen azért nem áll meg a vád, hogy a renaissance Magyarországon csak a legmagasabb udvari körök zárt kultúrája volt, tiszavirágéletű ragyogás, mely a nagy király élete után szertemállott és nyomtalanul megsemmisült. Nálunk minden kultúra szűk körre határolódott kezdetben és csak azután áradt szét alsóbb és szélesebb rétegekbe. Új költőnagyságoknak is az elismerés szűk körével kellett eleinte megelégedniök, míg megértésük és dicsőségük hatalmas hulláma az egész nemzetben elárad. Igy történt ez Petőfivel is. És még számos példát említhetnék a közelmultból. De az bizonyos, hogy Szent István óta ez volt az első nagy műveltségváltás Magyarországon. A renaissanceval kezdődik a nemzeti irodalom s a humanista műveltség nélkül elképzelhetetlenek volnának Tinódi énekei, Balassa Bálint csodálatos szépségű dalai, Zrinyi Szigeti Veszedelmének hatalmas építménye, de Gyöngyösi kedvesen enyelgő Muzsája is. És tart ez a hatás tovább és nem szűnik meg, amíg a XVIII. század végén idáig el nem jut a polgári kultúra műveltségváltása s irodalmunk a romanticizmussal el nem indult népies- nemzeti korszaka felé. De egész műveltségünkben ma is él a latin tájékozódás, melyben a humanizmus szelleme folytatódik tovább és él szinte önkéntelen a humanizmus legnagyobb magyar alakjának, Mátyás királynak emléke. Annyira eleven ez az emlék,

hogy remélni merjük még a néphagyomány szerint vele eltemetettnek hitt magyar igazság feltámadását is.

Annak a népiesnemzeti iránynak, mely nálunk éppen Petőfi és Arany nagysága révén irodalmunk klasszikus aranykorává lett, kedvelt tárgyai közt a néphagyomány ihletéből szerep jutott Mátyás királynak is. Lehet, hogy azokat az ízes történeteket, melyek róla keringenek, Marzió Galeotti találta ki s ezzel ő a Mátyás-legenda elindítója, de a nép magáévá tette ezt a legendát, tovább szőtte és átörökítette a tanult irodalomra, mely a mult század derekán a népi szó ízétől tanult, a népképzelet frisseségétől, fordulatosságából merített megújhodást s a népi tárgyak költőiségének gazdag forrását sem hagyta kiaknázatlanul. Ma ismét erősen népi tájékozódás érezhető nemcsak irodalmunkban, hanem egész közszellemünkben és főkép a mind erősebben jelentkező, általános szociális megértésben. Ha valaki, úgy elsősorban a világ legnagyobb népi költőjének, Petőfinek emlékét őrző társaság hivatott, sőt köteles ezzel az új mozgalommal foglalkozni.

Az irodalomnak ez a népi érdeklődése nem kizárólag magyar, hanem európai jelenség. Meglepő, hogy éppen a géptechnika századában fordul a szellemi érdeklődés azok felé a tárgyak felé, amelyek a földhöz s a természethez a legközelebb állnak. Lehet, hogy éppen az ellentétek vonzásának erejénél fogva történik ez így. Lehet, hogy a mai társadalmak vad, életemésztő iramában az élet tiszta, zavartalan öröme sűrűsödik össze az első korty meleg tejben, az első falat jószagú kenyérben. A tej és a búza a nyugalmas legelőkkel, az aratásra váró mezőkkel, szóval az egész földdel való széttéphetetlen közösség jele. Talán ez az ősi és örök közösség is elég magyarázat volna arra, hogy éppen a tőle elszakadni készülő kor válságában fordul feléje s a vele legszorosabb kapcsolatban élő ember, a nép fia felé a legelemibb ösztönű érdeklődés. Nem véletlen, hogy az írók és köztük talán első sorban a mi íróink, annyit és egyre behatóbban foglalkoznak a földdel s a földnek sokszor fukar emlőin tengedő paraszttal.

De az irodalomban tömegesen jelentkező tárgyi érdeklődést mindig az író és az olvasó titkos megegyezése határozza meg. Az író azért ragad meg valamely tárgyat, mert érzi, hogy az az olvasót érdekli, hogy a közönség éppen ezt várja tőle. Az irodalom paraszti érdeklődése közös szellemi szükséglet, melynek a mai életben számos eredője van.

Ma, a fajok és származások, a vérség és eredet lázas kutatásának korszakában a magyarság is keresi önmagát. És átalakulásokon, kereszteződéseken, kultúraváltásokon keresztül talán éppen a parasztság, a röghöz kötött nép az, amely maradisága hagyománytisztelete révén legtöbbet megőrzött az ősi dolgokból. Szavai, szokásai nemzedékről nemzedékre öröklődve megtartottak valamit ősi századok ízéből. Észjárási eredetiségek csillannak meg öreg parasztok beszédében, mozdulataik régi szertartások emlékét őrzik. A folklorisztikus furcsaságok a szakértő szemében gyakran hagyományok egymásba fonódó láncán át régmult idők képét idézhetik fel.

Vagy mikor egy nemzetnek minden ereje megfeszítésével járó építő munkára van szüksége, mi lehet példaadóbb neki a paraszti életnél, melynek egyetlen hatalmasan zengő üteme a munka. Ezért van meg a parasztban, mint egyetlen más osztályban sem a tűrésnek és szenvedésnek költészete. A kemény küzdelem eltörölte benne a szépség összhangját, helyébe a munka kemény vonalának monumentalitását írta be. Nem utolsó sorban esik latba, hogy a parasztság ennek az országnak dolgozó gerince és legnagyobb számban katonája.

Mindez arra is utal, hogy a paraszt mai irodalmi szemlélete erősen különbözik a régitől és a mai népiség más, mint a régi volt. A régebbi írók a néplélekben inkább furcsa eredetiséget, szórakoztató és nyájas ízeket kerestek, nem ősi mélységeket és tragikus magyarságot. Móricz Zsigmond parasztjait nemcsak az különbözteti meg Gárdonyi parasztjaitól, hogy az előbbiek nyersebb, naturalisztikusabb rajzúak, hanem új szociális szemlélet ad nekik olyan megvilágítást, amelyben lelki arcélük sokkal jellegzetesebben rajzolódik ki. Nem a mesemondó novellisztikus szándéka szülte őket, hanem sokkal mélyebbre nyúló akarat, amely rajtuk keresztül a társadalom régi eresztékeinek lazulását is érzékeltetni szeretné. Ez az új szociális szemlélet jellemzi az új népi irodalmat, mely a parasztságban látja az egyetemes magyar sors legjelentősebb hordozóját. A parasztnak ez az elmélyült szemlélete azonban sokszor odáig megy, ami már hiba, hogy az író a paraszt javára elfogulttá válik, vagy ami ennél is roszszabb, hogy elfogultsága még osztálygyűlöletté is fajul. Gyakran előfordul az új népi irodalomban a parasztsággal szembeállítva éppen a középosztály lekicsinylése és pusztulásra szánása. Nagy félreismerése ez a középosztály történelmi szerepé-

nek és hivatásának s annak a ténynek, hogy gerinces középosztályra a nemzetnek szüksége van s hogy erőteljes középosztály hézagainak pótlása úgy is a parasztság kiválóbbjainak felemelkedése által történik.

A népi irodalommal kapcsolatban, félig-meddig annak alátámasztására, szépirodalmi formában, de csaknem tudományos felkészültséggel új műfaja is született meg az új népiségnek: a falukutató irodalom. A falukutatás célja, hogy a szemre egyszerű és kezdetleges, de valójában eléggé bonyolult, sok tényező közrehatásától függő paraszti életet megfigyelje és összefüggéseit kibogozza, rávilágítson a paraszti közösség lényegére s annak keretén belül az egyén életére. A falukutatók megvizsgálják a paraszti sor kialakulását a jobbágyság történetén át a mai helyzetig, a különböző települési formákat, falutípusokat s a tanyavilág helyzetéről és társadalmi állásáról, párhuzamba állítják ezzel gazdasági és kultúrális helyzetét. Figyelemmel kísérik a paraszti életnek hol lassúbb, hol bizonyos külső behatások folytán rohamosabb ütemű fejlődését. Sokszor a regényíró is felhasználja a falukutatás eredményeit és így egyik-másik mai parasztregény egészen tudományos megalapozottságú.

Vannak azonban ennek a falukutatásnak árnyoldalai is. Nem minden falukutató egyforma. Akadnak köztük lelkiismeretes, feladatuk magaslatán álló emberek, a fiatal magyar szellemiség néhány jól felkészült tehetsége, nagyobbrészt olyanok, akik maguk is paraszti származásúak. Van azonban egészen más fajta is. Ez többé-kevésbbé kártékony, sőt veszedelmes. Ebbe a csoportba tartoznak a félművelt autodidakták, akik éppen látásuk korlátozottsága vagy kellő tudományos megnemalapozottságuk miatt esnek bele, megengedem, jóhiszemű tévedésekbe. Sokkal veszedelmesebb ezeknél a könnyelmű és lelkiismeretlen műkedvelők tábora. Ezek egy-két hetes vagy még ennél is rövidebb vidéki kirándulások után, egészen felületes szemlélet alapján szoktak a legnagyképűbb fölénnyel (szinte ex katedra) csalhatatlan és fellebbezhetetlen ítéleteket kimondani. Mivel meglepetésre törekszenek és szenzációt hajszolnak, műveik rendesen hemzsegnek a hamis és téves megállapításoktól s az azokból levont, teljesen hibás következtetésektől. Hogy még nagyobb hatást érjenek el, olykor egy kis izgatástól sem riadnak vissza. A komoly falukutatóknak maguknak kellene soraikból

ezeket a kártékony, saját mesterségükre szégyent hozó dilletánsokat kiirtani.

Akadnak különben a szépírók közt is hasonlóak. Ma divat parasztregényt írni, sőt egynémely népi író kötelességének tartja még kérkedni is népi származásával. Sokan műparasztősöket gyártanak maguknak, hogy le ne maradjanak a versenyben. Az egyetemes divatnak hódolva, olyanok is rávetik magukat parasztregények írására, akik a parasztéletet, a néplelket s a népi életformákat nem ismerik. Parasztot legfeljebb a műkedvelő falukutatókéhoz hasonló kiruccanásokon, esetleg színpadon, de ott is népszínműben láttak s a falusi életet csak a paraszttárgyú regényekből ismerik. Az ilyeneknek művei hemzsegnek a nevetséges botlásoktól, a megmosolyogni való együgyűségektől. A legszomorúbb az, hogy a divat, a felszínes kritika elismerésének vadászata rácsábít erre az eltévelyedésre sokszor tehetséges írókat is, akik pedig kitűnő műveket alkothatnának, ha olyan tárgynál maradnak, amelyet közvetlenül ismernek, amely igazi mély élményük.

A Petőfi Társaság örömmel üdvözli a népi irodalom megújhodását. Örülünk, hogy líra, regény és dráma ismét a legnagyobb érdeklődéssel fordul a magyar nemzeti erőnek és költészetnek ehhez az ősforrásához. Tagjainak sorában is van ennek az iránynak nem egy kitűnő és hivatott művelője. De Petőfi szellemében küzdeni fog az iránynak minden olyan elfajulása ellen, mely meghamisítja az igazi népiséget és annak töretlen magyarságát, vagy a népiség jegyében a gyűlölet s a romboló eszmék elhintésének magvetőjévé akar szegődni.

Ezeknek a gondolatoknak jegyében nyitom meg a Petőfi Társaság idei 64-ik nagygyűlését.

Német epigrammák négy évszázadból

Fordította: Horvát Henrik

Opitz Márton (1597—1639):
EGY JÓ KUTYA SÍRFELIRATA

Tolvaj ha jött: megugattam,
Szerető jött: néma lettem, —
Uramnak is, úrnőmnek is
Kedve szerint cselekedtem.

Logau Frigyes (1609—1640): A FELIRAT

Felírta György kapuja fölibe:
„Gonoszság sose járjon itt ki-be."
Kérdem: ha óhaja valóra válna —
Ki-be a házba György vajjon hol járna?

Erich Sámuel (†1740) KOMOLY SZÓJÁTÉK

Sokszor szállott a hír: Megkötötték a békét!...
De ki élvezte már gyümölcsös teljességét?
Még dúl a gyűlölet — hát nem lesz soha vége?
Ó volna szabad már s nem megkötött a béke!

Kleist Ewald (1715—1750): RÉSZREHAJLÓ

Péter mindenben csak hibát talált,
Szidta az Istent s minden angyalát,
Aztán az embert szidta: be gonosz, be rút...
Aztán az állatokra járt a rúd,
Bárány, ökör, kutya, mind kikapott, —
Csak a szamárról — furcsa — hallgatott...

Haug Frigyes (1761—1828): ANTIALKOHOLISTA

Absztinenciára adta Pál a fejét,
Mikor mámorában duplán látta nejét.

Haug: TÖRVÉNYEK

Törvény, amit ember alkotott,
Be furcsa háló vagy!
A kis halakat megfogod,
De átcsúszik a nagy.

*

Egeret látva, felkiált Fukarffy úr:
„Házamba hogy kerülsz, ebadta ifiúr!"
Az egér felnevet: „Légy nyugodt öregem!
Csak lakni fogok itt, kosztod nem kell nekem."

Pfeffel Konrád (1736—1809): A RÍM

Valaki rímet keresett arra, hogy „Orkán",
Végül megjött a neje és a rím: „Boszorkány".

Pfeffel: A KONTÁR ÉS AZ ISTEN

„Tégy költővé, ó Phöbus! minden másról
Lemondok én!" szólt Stax, s már hallja: „Mester..."
S az Isten: „Ha egy rím az akasztástól
Megmenthet — rímelhetsz, — de csak ez egyszer!"

Pfeffel: JÓ TÁRSALGÓ

Kinos dolog, ha egy szobában ül
Valaki Demeterrel:
Az ember nincs egészen egyedül —
S kettesben sincs az ember.

Pfeffel: VIGASZ

(Adoma.)

Passiót játszottak. Egy pogány beste
Az árva Krisztust, aki állt mezítelen,
Durván veré. „Megállj", súgta a Mester —
„Hálaistennek nem vagyok mindig Isten!"

Lessing: KOMÁK KÖZÖTT

János koma: Hogy egy nagy úr mi mindent tud megenni!
Aszongyák: száztalléros fecskefészket.
Mihály koma: Hogy fecskefészket? Komám, a még semmi,
Van, aki bekap országot és népet!
János koma: Meglehet, meglehet. De ammondó vagyok,
Hogy fecskefészken kezdték a nagyok.

Goethe: TÁRSASÁG

Estélyen volt a tudományok embere,
Most hazatart, — barátja szembe jő vele:
„Nos hát, hogy élvezéd az urakat s a nőket?"
„Ha könyvek volnának — nem olvasnám el őket."

Goethe: A RÍM

Nagyra vannak a tiszta rímmel,
Mely gyakran gondot ad, —
De nekem felér mind a rímmel
A tiszta gondolat.

Goethe: AZ ÖREGSÉG

Az öregség többször kopog,
Mert tudja: illendő dolog.
Az ám! de nem mondják: Lehet! —
Künn nem maradhat — mit tehet?
Benyit s belép a házba sebten —
Most azt mondják: Be neveletlen!

Goethe: EGY „JAMBUSOK" C. VERSKÖTETRE

A jámbus olyan állat, mely egy hosszú
S egy rövid lábbal született, —
„Jámbusok" — így nevezted el, nem rosszul,
A sántikáló verseket.

Kleist Henrik: KRITIKUS

Az írás-művészet bírája vagy:
„Ez színarany... ez meg szemét..."
Bíró, tanultad volna meg előbb
Az olvasás művészetét.

Schopenhauer: EGY SZKEPTIKUS IMÁJA

Ha vagy, a kriptából, Uram,
Mentsd meg a lelkemet — ha van.

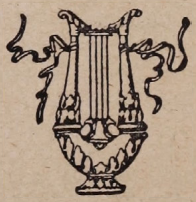

A SAJTÓ — NAGYHATALOM

ÍRTA: BODOR ALADÁR

Egy vidéki nagyváros napilapjánál teljesen kezdő, fizetéstelen ujságíró-gyakornok voltam, teljesen érthető tehát, hogy minden elképzelhető módon igyekeztem tekintélyt tartani. Bevallom: még el nem képzelhető módokat is igénybevettem. Így például nemcsak hogy minden hölgyismerősömmel is a lapom címjelzéses levélpapírosán leveleztem, hanem képes voltam például olyasmire is, hogy egy-egy társaság tetőpontján éjféltájt titokzatosan kisurrantam, úgy azonban, hogy a házikisasszony észrevegye, s ha akkor Margitka utánamsurranva megkérdezte, hogy ugyan hová készülhetek ilyen lehetetlen időben, márványmerev arccal képes voltam így felelni:

— Megbocsásson Margitka, de ezt semmiesetre el nem árulhatom, nem tehetem a lapom, továbbá bizonyos ügyek és személyiségek érdekében sem. Sőt kérem is, hogy távozásomat odabenn senkinek meg ne említse.

Vagy, ha kezdő francia nyelvtudásommal elindultam meginterjuvolni valami átutazó harmadrangúságot, akkor így búcsúztam:

— És most Isten vele, Loli, kissé talán veszélyes megbízatást vállaltam, de reméljük, hogy pár nap mulva teljes épségben viszontlát. Azért hát fel a fejjel kis barátom, és kérem, ne szóljon rólam senkinek.

Persze, reméltem, hogy Margitka meg Loli repeső szívvel nyomban elfecseg mindenkinek mindent, sőt, a mindennél többet is.

Szerkesztőm ugyan egy fitying fizetést sem adott, de néha viszont karonfogva sétált velem végig a főutcán, vagy a szerkesztőségbe látogató kényelmetlenebb urakat, avagy hölgyeket, velem fogadtatta. És hinni merem, hogy én ezeket a látogatókat sokkal nagyobb méltóságtartással fogadtam és intéztem el, mint az ilyesmiben kissé hanyag szerkesztőm. Nem átallottam nekik például ilyesmiket mondani:

— Hja kérem, csak úgy kívülről, laikus szemmel nézve a dolgot, az ilyesmi lehetségesnek látszik, de mi, akik tisztában vagyunk a sajtó roppant gépezetének bonyolult szerkezetével, mi másképpen látjuk kérem. Tessék elképzelni: valahol Szanfranciskóban megnyomnak egy gombot és huszonnégy óra mulva

Londonban, Budapesten, vagy itt minálunk megjelenik a sajtóban pár jelentéktelennek látszó szürke sor, más észre se venné, jelentőséget se tulajdonítana neki, de valahol rá elsáppadnak, karrierek derékbatörnek, vagy államszerkezetek megrendülnek. Csak bízzák ránk a dolgot, s ha valahol bármi is, bármilyen eszközökkel elérhető — mi kérlelhetetlenül cselekedni fogunk.

Azt hiszem, lapunk számos látogatójában és segítségkérőjében sikerült elképedő tekintélytiszteletet ébresztenem.

Egy alkalommal bekéret a szerkesztőm s bosszankodva mondja:

— Te, valami vidéki előfizetőnk várakozik odakünn vagy egy félórája. Én most ezen az ajtón meglógok, fogadd te őt helyettem és ígérj, ígérj neki, végreis előfizetőnk, te pedig ígérhetsz, hiszen felelőtlen senki vagy.

Az utolsó szavakat nem hallottam, hanem beültem a szerkesztőm után a székébe és becsöngettem Jánost:

— János, bejelentheti a következőt!

János bevezette a következőt. Komoly, kopaszodó bácsi volt, a szomszéd nagyközségben kisbirtokos és gyümölcskosárfonoda-vezető.

Nagyon barátságosan fogadtam, még fel is állottam, méltóságot is éreztettem, bátorításul még vállára is tettem a kezemet.

— Nagy a baj, igennagy a baj a mi községünkben, kéremszívesen.

— No, csak bátran, bátran, kedves barátom, terjessze elénk a dolgot, mi aztán tekintélyünk egész súlyával konszideráció tárgyává tesszük.

— A segédjegyzőnk a baj, kéremszívesen. Nem is segédjegyző a csapnivalója, csak jegyzőségi írnok, hanem segédjegyzőnek hívatja magát. Evvel is szédíti a lányokat. Meg a menyecskéket is. Nem bírunk már vele. Csupa búsulás a község miatta. A kocsmában verekszik. Osztán nem lehet elbánni vele, részint merthogy erősebb is. Adósságai vannak, nem fizet. Másokat irgalmatlanul végrehajtat. Semmi fehérnépnek nincs már tőle nyugta, szemünk láttára beléjük csipked. A hivatalos hatalmánál fogva. Már hiába fordultunk segítségül akárhová, még az alispán úrnak is szólott egy tekintélyes férj, de az is csak nevetett rá. Ha ismernek irgalmat, segítsenek a mi végveszedelembe jutott községünkön.

— Márminthogy a segédjegyző, azaz írnok úr, izé...

— Csináljanak vele akármit, zárassák el, suppoltassák ki, vagy akasztassák fel, mert azt is megérdemelné kéremszívesen.

— De hát mégis, kérem, egy sajtóorgánum...

— Tudjuk kéremszívesen, jól tudjuk, hogy egy ujság, kivált ez a maguké, mindent megtehet, igennagy hatalma van.

— Valóban, a sajtó nagyhatalom.

— Naugyebár kérem. Ha tud királyokat meg minisztereket megpirongatni, főispánokat elcsapni, háborúkat csinálni, hát hogyne birná ennek a piszok alaknak letörni a szarvát. Igen hálásak lennénk, kéremszívesen.

— Hát kérem, a dolgot legkomolyabban konszideráció tárgyává tesszük és legyen kérem meggyőződve, hogy legrövidebb időn belül minden megtehetőt megteszünk az ügy legkedvezőbb értelemben vett likvidálására.

— Nagyon szépen köszönöm. Mondtam én, csak rá kell bízni az ujságra, azok majd ellátják a baját a piszok alakjának!

Udvariasan az ajtóig kísértem az előfizetőt, ő meg még az ajtóban is ismételgette, hogy nem lesznek majd hálátlanok.

A szerkesztőmnek aztán említettem a dolgot, hogy csinálni kellene valamit avval az imposztorral, de az ellegyintette a dolgot:

— Ugyan, csak nem foglalkozthatunk ilyen szamárságokkal!

Néhány nap mulva, már szinte megfelejtkeztem volna a dologról, beállít a szerkesztőségbe a derék kisbirtokos-gyümölcskosárfonoda-vezető. A szerkesztőm megint rám hagyta az öreget, maga pedig megint meglógott előle a hátsóajtón.

János bevezette elém az előfizetőt. Annak az arca derűsen megelégedett volt, nagyot csapott a tenyerembe, aztán csípett a szemével, hogy majd csak akkor beszélhet teljes bizalmassággal, ha János kívül lesz. Akkor is csak úgy súgva hálálkodott, a kezemet keményen rázogatva:

— A sonkákat, a bort meg az egyebeket ott tettem le kéremszépen az ujságíró úrnak a lakásán. Azért olyan sokféle a bor is, meg az egyébnemű is, mert sokan adogattuk össze, mindenki hozzá akart járulni, a legények, meg a menyecskéknek a férjei, meg a kasznár, de még a zsidó se akart kimaradni.

Teljességgel zavarba jöttem. Mi az ördög történhetett? Mit tulajdonítanak ezek az én érdemetlen személyemnek?

— De kedves uram, a mi szerepünk ebben az ügyben, mondhatni —

— Nono, hagyjuk csak, hagyjuk, kéremszívesen. Tudjuk mi, tudjuk. A hathatós segítségét. Azért itt is van ni egy demizson a legjobbféléből. Igazi ötputtonyos aszu.

— Valóban, nem érdemlem meg...

— Nonó. Hát hagyjuk csak, hogyjuk. Hohó, a sajtó nagyhatalom, tudjuk mi azt! A sajtó nagyhatalom, keze messze elér ám!

Úgy homályosan sejteni kezdettem, hogy a község nehézményezett ügye alighanem valamelyes kívánat szerinti megoldást nyert e napokban.

— No és hát, hogy s mint van a segédjegyző írnok úr? — tapogatóztam óvatosan.

— Már jobban van. Amit a fejire kapott, az csak hagyján, az inkább csak mutatós volt a sok vérveszteség mián, de nem az volt a hathatós. Hanem amit a vállára meg a kezeszárára kapott, az már aztán tisztességes derék ellátás volt. Az egy pár hónapig sem fog pennát tartani!

— Ugyan, de hát azt gondolják talán, hogy...

— Azt hát. Hogy nem is tér vissza a községünkbe. Hazavitette nagynénje Kürtös faluba és most az a hírę jött, hogy meg is házasítja. A pimasz gazembert. Már ápolja is a neki rendelt kislány.

— No, de ilyet!...

— Örök hálával gondolunk a tekintetes ujságíró úrra. Na, de már Istennek ajánlom, a községben igen várják már, hogy a köszönetünket átadtam légyen.

Meleg kézszorítással, suttogva, áhítatos tisztelettel búcsúzott. Igen gyámoltalanul veregettem meg bátorításul a vállát.

Még az ajtóból is visszafordult derűsen kacsintva:

— Hát csak bizonybizony: a sajtó nagyhatalom!

Mátyás dicsősége

Írta: Szathmáry István

Kincses Kolozsvárott virrasztó magyarok
Különös fényt látnak, mely szikrázva ragyog.
Nézik égi jelnek, megváltó csodának,
Martalócra sújtó Isten ostorának:
Félezer esztendő roppant távolából
Egyre közeledő üstökösként lángol
És komor fenséggel lobban fel az égre
Hunyadi Mátyásnak örök dicsősége.

Örök dicsőség ez... Hiszen hírvirágos
Már a születése: nagy Hunyadi János
Áll bölcsője mellett, a kereszt lovagja,
Kinek diadalát ma is hírül adja
A déli harangszó, kinek kardja nélkül
Európa tán ozmán rabigába szédül.
Hős vezér magzatja... Sokat várnak tőle;
Legyen nagy nevének méltó viselője.

Ámde koncra éhes, dölyfös oligarchák
Hunyadi árváit rútul cserbenhagyják.
Esküt szeg a király és László fejére
Hóhér bárdja sújt le, égre kiált vére.
Szomorú fogolyként ül kisebbik fia
Prága városában. És meg kell halnia
A koronás főnek: boldogtalan király,
Ott az áruló cseh méregcseppel kínál.

S egymásra talál most végre nép és nemzet,
Tudja, érzi, látja, hogy a trónra termett
Nagy Hunyadi fia, idegen bálványnak
Botor széthúzásból miért hódolnának?
Veszedelmet mindig az hozott fajunkra,
Ha gonosz tusákban törtünk önmagunkra.
Nemzeti király kell, mint volt Árpád sarja,
S ép oly nagy, dicső is, ha Isten akarja.

S Isten így akarta: mint a mesék hősét,
Úgy övezi trónját egyre több dicsőség.
Jó a gyermek-király, s támasza a nép lesz,
Gőgös nagyurakkal hamarosan végez.
Nem azért király ő, hogy szolgája legyen
Néhány kiskirálynak, élve úri kegyen.
Árnyékká fakulna így az ő hatalma
S nem vihetné kardját büszke diadalra.

Mert ez akar lenni: egybeforrott, bátor,
Nagy nemzet királya s aztán imperátor.
De ez sem a végcél, ez csupán a kezdet,
Bizánc tornyaira tűzni a keresztet,
Ez lebeg előtte... Nándornál viharzott
Szent csaták emléke adja e parancsot.
S ehhez nem elég már, bármily nagyra tartja,
Vitéz Magyar Balázs s Kinizsi Pál kardja.

Diadalmas Cézár Bécstől Boszniáig,
De a lelke mégis sokkal többre vágyik:
Eljegyezte magát a Széppel örökre,
Most hát idehozza a hazai rögre.
Most a Duna partján fakadjon új élet,
Mint ahogyan Róma klasszikus földdé lett,
Tudomány, művészet szent, isteni lángja
Ontsa innen fényét az egész világra.

Osztja már parancsát, mond varázsigéket,
S száztornyú palotát alkot a művészet
A budai várban, hol Itáliának
Remekelt csodái mind valóra válnak.
Mátyás palotája a Szépnek temploma
És ha el is hamvadt, nem veszhet el soha
Gyönyörű emléke. S ma az örök Róma
Velünk együtt méltán büszke siratója.

Földi paradicsom, ideröppent álom
Volt a magyar udvar Budán s Visegrádon:
Tudósok, művészek, költők fejedelme
Ül királyi trónján és versenyre kelve
A szellem csatáin mind megbabonázza
Szikrázó eszének nagyszerű varázsa.
Diadalmas Cézár Bécstől Boszniáig,
De a Corvinákkal még szebben csatázik.

Mátyás nagy király volt. Nincs is nagyobb nála:
Nagy Magyarországnak legnagyobb királya.
S mert szerette népét, a gyermeki hála
Örök koszorút font fenkölt homlokára:
„Meghalt Mátyás király, oda az igazság".
Nincs ennél ragyogóbb, nincs igazibb nagyság.
Nincs királyi főnek ennél dicsőbb éke,
Ez mindennél nagyobb, legszebb dicsősége!

PETŐFI OLTÁRÁRA

ÍRTA: MÓRA FERENC

...Kopog Napoleon a mennyország ajtaján, — Isten kiszól neki: — Ki az?

— A franciák császára! — feleli magabiztosan Napoleon.

— Hogy lettél az? — kérdi az Úr.

— Népem akaratából! — felel a császár.

— No, ez derék dolog! — nyitja Isten a mennyország ajtaját. — Gyere, ülj mellém!

Megint kopognak. — Ki az? — kérdi Isten.

— A szárdiniai király! — hangzik a felelet.

— Hogy lettél az? — kérdi a királyok királya.

— Beleszülettem a királyságba — motyogja a jelentkező. — Apámtól örököltem!

— No, bejöhetsz, te is! — engedékenykedik a jó Isten. — Majd találsz itt valami zugot magadnak!

Megint motoszkál valaki az ajtón. — Ki az már megint?

— Az osztrák császár! — felel egy dölyfös hang.

— Hogy lettél az? — kérdi az Úr.

— Isten kegyelméből! — hangzik az öntelt válasz.

— Az enyémből? — csóválja fejét a seregek Ura. — Nem emlékszem, fiam! Eredj csak tovább szépen! Nincs itt semmi keresnivalód!

Benne van ebben az anekdótában az embereknek azon a tömérdek tapasztalaton alapuló hite, — mondja a kis könyvecske — hogy a betlehemi csillag sokkal többször áll meg a szegények kunyhói, mint a hatalmasok palotái felett!

Így állt meg sok évvel ezelőtt a betlehemi csillag egy kiskőrösi paraszthász felett, amelyben a teremtő Isten egy szegény húsvágómester és egy istenadta cselédleány elsőszülött fiába lehelte bele a maga halhatatlanságát.

Itt van a kezdete a Petőfi-mithosznak, amiben én kezdettől végig látom a külön magyar Isten kezét! — írja Móra Ferenc. — Ez a kéz hozta ki a csecsemő gyerek bölcsőjét a kiskőrösi tótok közül, ahol talán magyarul se tanult volna meg és helyezte át a kiskunok városába. S ez a magyar Isten ölelte vissza a lelket

---

Néhai Móra Ferenc, Társaságunk egykori tagjának egyik közeli rokona, Kissné Tóth Lenke úrasszony találta meg az író hagyatékában ezzel a címmel, ezeket a Petőfiről szóló feljegyzéseket, amelyeket Gáspár Jenő főtitkár mutatott be a Petőfi-Társaság egyik ülésén.

magába, 26 éves korában, mikor az élet még nem vethetett rá makulát és testét maga temette el, mint a Mózesét Moáb mezején, hogy halandó soha meg ne tudja, hol van az a hely.

Nem jó rágondolni, mi lett volna Petőfiből, ha ágyban, párnák között hal meg, akár mint a Bach-korszak bujdosója, — akár mint a kiegyezéses korszak akadémikusa és főrendiházi tagja. Akkor van egy szabályos halhatatlanságú nagy költőnk, — de nincs Petőfi-mithoszunk!

Ki volt Petőfi? A szent harsonás, aki hajnal pirulásán az első ébresztőt fujta; Jókai szerint a március 15-ét szent Petőfi napjának kellene nevezni!

A nemzeti pap volt, aki költészetének aranykelyhéből nektárral itatta a szomjú magyar lelkeket!

A nemzeti hérosz volt, aki áttörte a nemzeti nyelv korlátait s elsőnek szerezte meg a nemzeti géniusz számára az európai tiszteletet. A népek kultúréletében ő a mi reklámtáblánk, a süllyedő magyar szigeten ő az égigérő csúcs, amelyet a vízözön soha el nem boríthat!

Petőfivel úgy vagyunk, mint a bibliával, mindent bele lehet olvasni; sőt úgy vagyunk, mint a zsidók a mannával, amelyről feljegyezték, hogy mindenki más ízét érezte. A gyermekeknek tejízű volt, az asszonyoknak mézízű, a férfiaknak borízű.

A mi Petőfinkben is megvan minden íz: a rózsasziromról lehulló harmatcsepptől kezdve a tokaji tüzéig!

A „Korrajzi morzsák" c. fejezetben a színész-Petőfit mutatja be Móra Ferenc.

Petőfi korában — írja — rettenetes volt a színész-nyomorúság. Szuper Károly emlékiratai közlik, hogy Petőfi Sándornak a fehérvári társulat direktora 3 forintot fizetett egy hónapra. Ebből szállásra kellett havonta 2 forint. A szállás pedig úgy értendő, hogy Petőfi egy Némethy nevű kollégájával közösen bérelt egy ágyat. Muszáj volt nekik összebujni, hogy az Isten hidege meg ne vegye őket!

3 forintért irgalmatlanul meg kellett dolgozni! Sok szereplőjű darabban egy színészre 5—6 szerep jutott. Faluhelyen olykor helyi vendégszereplőkkel kísérleteztek, de sokszor kacagásba is fúlt a tragédia.

Schiller Haramiáit pl. Lendvayék úgy adták elő, hogy jóképű, izmos, válligérő hajú parasztlegényeket fogadtak fel sta-

tisztáknak. Lendvay kiadta az ordrét: tábortűznél feküdjenek le, s ugorjanak fel, mikor ő elsüti a pisztolyt.

Fel is ugrott vagy öt, de egy haramia csökönyösen fekve maradt!

— Kelj fel, te betyár! — sziszegte Lendvay. A haramia csak feküdt tovább.

— Kelj fel, haramia, mert mindjárt fültövön váglak! — rögtönzött kínjában az igazgató.

Ez sem használt. — Az apád irgalmát, mindjárt beléd-lövök! — tört ki Lendvay nagy dühösen.

Erre már megszólalt a legény is nagy hangon: — Mán hogy a fütyülő fenébe ugorhatnék föl, mikor a hajamra lépett kend, oszt most is rajta áll.

A Petőfi direktora, ezeken okulva, nem dolgozott amatőrökkel! Petőfit — ha a darab úgy kívánta — egész hadsereggé léptette elő, a felszerelést teljesen ráhárítván. Így esett egyszer, hogy mikor a hős az utolsó felvonásban rákiáltott Petőfire: — Rántsatok kardot, ti gyávák! Petőfi bunkós botot rántott ki a derekára hurkolt kötélből s harcias lépésekkel eredt a megiramló hős után. Az igazgató mindjárt kirótt rá 20 krajcár bírságot. Futotta a 3 forintból!

Csupa ilyen szívszorítóan vídám anekdóták találhatók a Petőfi-korabeli színészmemoárokban — jegyzik fel a „Korrajzi morzsák".

Szuper Károly naplójában is alig van Petőfiről említés.

— Tudja Isten, — merengett a vén színész, mikor effelől megkérdezték — az igazság az, hogy egyikünk se sejtette, mi lakik abban a sihederben, aki Petőfi Sándor néven csetlett-botlott közöttünk.

A színészeknek nem lehet rossznéven venni, hogy nem ismerték fel a koldus ruhában a királyt. De vajjon az írók felismerték-e?

Elég válasz erre az az ajánlás, mellyel az Életképek 1844 november 20-i száma ajánlotta be a közönség kegyeibe az első Petőfi-kötetet.

„Megjelentek Petőfi Sándor költő versei a Nemzeti Kör nevű asztaltársaság pártfogása alatt. A versek, mint egy igen széptehetségű fiatal író jeles elmeszüleményei, általános tetszésben részesülnek s eszerint hisszük, hogy kelleni is fognak, ámbár sok embere van Istennek, mely a verseket haszontalan dolognak

tartja. Többen a bordalt sokallják a gyüjteményben, de Uram Istenem, ha már arra vagyunk kárhoztatva, hogy magunk igyuk meg a harmincmillió akó borunkat, legalább vegyük meg legjobb bordalköltőink énekeit s azok eldalolása mellett temessük búnkat a kancsóba!"

Ime, így ír a halhatatlanság fényében tündöklő első magyar verskötetről az az ujság, amely a legtöbb jóindulattal volt hozzá. Egy pillarebbenés se mutatja, mintha megérezték volna, hogy a magyar költők tejútrendszerében üstökös jelent meg, amely a magyar dicsőség sugárkévéit a föld egyik sarkától a másikig fogja szórni. Széptehetségű író és jeles elmeszülemények, — ez az egész! És mindenekfelett a bordalok örvendetes fogadtatása közgazdasági alapon.

Míg a Petőfivel rokonszenvező Életképek ilyen lanyha elismerésben részesítette az első verskötetet, az 1847-ben, Emich Gusztáv kiadásában, megjelent „Összes költemények" már nagyobb sikert értek el. Félév alatt mind a 3000 példány elfogyott. Petőfi 1500 pengő forintot kapott az „összes költeményekért", de Emich Gusztávnak 12.000 forintot hozott az üzlet. Ez a példátlan siker gavallérrá tette a kiadót, persze, nem visszamenőleg, mert olyan kiadó még nem volt a magyar glóbuson! Hanem 2000 forintért, havi 100 forintos részletekben, előre megvett minden verset, amit Petőfi 1849 őszéig írni fog!

A 3000 példányból, természetesen, Pest fogyasztott a legtöbbet, Debrecenben csak 3 példányt vettek meg az első teljes Petőfiből.

Ezt az Életképek versenytársa, a Honderű írta meg, amely ezzel is bizonyítani akarta, hogy a becsületes, józan, kimívelt ízlésű magyar közönséget nem tudja megbolondítani ez az ifjú felforgató, aki elég vakmerő még Jámbor Pálnál is nagyobb költőnek tartani magát!

Ez a Honderű volt akkor a magyar arisztokrácia lapja. Nem a grófoké, persze, hanem a polgári elemeké, akik úgy tekintettek a grófokra, mintha azokat külön Isten teremtette volna s külön ladik mentette volna ki őket a vízből. Jámbor Pál, akinek Hiador volt a költői álneve, írt is erről egy „tandalt".

El lehet képzelni, hogy ez a mívelt, szolíd, rendszerető Honderű milyen szívéből gyűlölte azt a vakmerő, szeles-viharos fiatal parasztot, aki szemére vágott bokrétás kalappal ugrott be az irodalom szalónjába s hol kurjongatva, hol adta-teremtettézve

verte be a kecsesmívű ablakokat, hogy beáradjon rajtuk az utcáról az élet szaga és friss levegője!

Nem nevezték parasztnak, mert ez nekik nagyon is parasztos lett volna, hanem betyártempójú pórnak, akinek csapszéki szabadszájúságától óvni kell honunk szebblelkű leányait.

Eliszonyodtak azon, hogy Petőfi a kedvesét „galambom"-nak nevezi. Jámbor Pál a bájalakot így titulálta: „szívem gyermeke".

Császár Ferenc azon botránkozott meg, hogy az „Ebéd után" c. vers kezdete: Úgy jóllaktam, hogy még!... Úri költő nem ereszkedhetik le olyan méltatlan tárgyhoz, mint az evés! S ha mégis megteszi, azt így kellene körülírni: „Táppal telítém földi gyarlatom!"...

Greguss Ágost azon szörnyüködött el, hogy Petőfi egyik népdalában: „táncol, mint a veszett fene". A fene szót, még a kritikában is csak úgy merte leírni, hogy f***e.

Mindenki acsarkodott ellene s mégis mindenki utánozni próbálta. Még a székesfehérvári csizmadia is, akinél Petőfi lakott s aki verset írt róla abból az alkalomból, hogy takarításkor elhányták a tollát és Petőfi nem tudott írni. Sajnos, Jókai csak két sort jegyzett meg a híres versből:

S nem találja s pennáját,
S nem teheti s munkáját...

S vajjon, ki ismerné ma a Császár Ferenceket, Hazucha Lászlókat, Horváth Lázárokat, Jámbor Pálokat s a többi honderűket, ha bele nem tapadtak volna Petőfi örökéletű nevébe, mint a bojtorján?

Örök biztatás ez minden idők irígy és tehetségtelen skriblifexeinek, — írja Móra, — hogy: Ha azt akarjátok, hogy silány nevetek túléljen benneteket, marjatok bele a költőkbe, akiknek lépéseit visszhangozni fogják a jövendő csarnokai!

S ahogy nem méltányolták Petőfi istenáldotta tehetségét az írótársak, — Vörösmarty és Eötvös József báró kivételével; — ugyanúgy közömbösen nézték a könyvkiadók is az ifjú mesehős harcait a sárkányokkal!

A „Helység kalapácsa" című vídám époszt például Geibel Emánuel könyvkiadó 40 bankóforintért vette meg és adta ki vásári füzetke alakjában. Ómaga egy szót se értett a költeményből, mert nem tudott magyarul.

Mikor Petőfi 47-ben kiadta az összes költeményeit, be szerette volna venni a gyüjteménybe a „Helység kalapácsát“ is, amit Geibel még se vehetett meg örök időkre 40 forintért. Geibel úr azonban nem engedett a „jogaiból“, mikor Petőfi erre nézve kérelmet intézett hozzá!

— Den Kolopatsch geb' ich nicht! — mondta zord határozottsággal, ami azt mutatja, hogy a nyelv változott ugyan azóta a kiadóknál, de a természet nem!

A „János vitézre“ hónapokig nem kapott Petőfi kiadót, végre is Vahot Imre vette meg 100 forintért. A 100 forintot nyomban odaadta Petőfi az édesapjának, a tönkrement jó öreg kocsmárosnak.

Vahot Imre azonban nem csinált rossz üzletet, mert 1000 példányban adta ki a „János vitézt“, — darabját 40 krajcárjával, — a novemberi vásárra. Akkoriban ugyanis csak „vásárfiaként“ kelt a könyv.

A „Szerelem gyöngyeinek“ és a „Felhőknek“ 30—30 pengő krajcár volt az ára. Az elsőt Emich adta ki, a másikat maga a költő.

Persze, sohasem fogjuk megtudni, mennyi veszett el Petőfi verseiből a cenzorok kezén, akiket a negyvenes években rendelt ki a gondolatok hóhérainak a nemzeti élet nyugalmára vigyázó hatalom.

A cenzorok nem voltak rossz emberek, csak a jó Isten szűken porciózta nekik az értelmet.

Jókai panaszolja az Emlékeiben, hogy egyik novellájában azt kifogásolta a cenzor, hogy „a labanc tábornokok *apró* lovakon nyargaltak“. Ez lekicsinylés a császári katonák lovaival szemben, ez hazafiatlan rágalom! A cenzor kihúzta az *apró* szót s maradt így: A labanc tábornokok lovakon nyargaltak.

Sembera József kecskeméti cenzor Petőfinek „Disznótorban“ c. versén háborodott fel. Biz' az így szólott:

. . . Egy gömböc legyen a magas ég
És mi e gömböcben töltelék! . . .

Sembera József a haját tépte még a gondolattól is: hogy ő a pucorban töltelék legyen? Horribile dictu!

Csak évek mulva engedte e vers kiadatását egy rendkívül értelmes pesti cenzor, Rezeta nevezetű.

A „Hóhér kötele“ c. Petőfi-regényt is ő olvasta el s magához hívatta a költőt. — Ne adja ezt ki, fiatal barátom! — mondta neki. — Saját hírnevének árt vele!

De Petőfinek megint sürgősen kellett a regényért kínált 150 forint, hogy az öreg Petrovics bútorait megmentsék az elicitálástól s a Hóhér kötele csak megjelent a Pesti Divatlapban!

A Pesti Divatlapnál még segédszerkesztőségig is felvitte Petőfi Sándor! — jegyzik fel a „Korrajzi morzsák“.

S egyben kimutatja Móra Ferenc, hogy mi volt a Petőfi segédszerkesztői fizetése: koszt, havi 15 váltóforint és két váltóforint különdíj minden versért. Ezért tartozott színes riportokat írni, elolvasni és kellemesen megválaszolni a honleányok beküldött verseit, végül mindennap átmenni Pestről Budára, a Bagó Márton nyomdájába és megcsinálni a korrektúrát!

Petőfi Szabadszálláson fellépett a követválasztáskor s a tulajdon népe agyon akarta verni. Helyette megválasztották a református pap fiát, aki programot nem adott ugyan, de csapott olyan dinom-dánomot, hogy három hétig még a kutya is mákosrétest evett Szabadszálláson!

A megválasztott követ azután nyilt levelet írt a Pesti Hirlapban Petőfi Sándorhoz: „Ön feltolakodott követnek Szabadszálláson s a közvélemény kimondja ön felett az ítéletet: Ez pimaszság P. S.-től, ez nem egy népköltőhöz, de egy pusztai betyárhoz sem illik! Hála a felvilágosodás századának! Ön nagyon elbizakodott, de mibe, abban, hogy a Pegazus farkába ön is felkapaszkodott? Ön nagyon is hiú s a hiúság hígvelejűséget feltételez!“...

S az első magyar parlamentben nemcsak, hogy nem jutott hely Petőfinek, de nem akadt egy nemzetgyűlési képviselő sem, aki Petőfi sérelmét magáévá tette volna!

És ez nem egészen négy hónappal volt március 15-e után! Igaz, hogy március 15-e dicsősége már két hét mulva fakulni kezdett. Április 7-én már azt írja a „Mult és Jelen“, hogy: „mikor a konzervatórium ápr. 2-án hangversenyt adott, Petőfi Nemzeti dalának zenéje hidegen hagyta közönségünket, ellenben a Károly Ferdinánd cs. kir. ezrede hangászkara által eljátszott csárdás, a „Tolnai lakodalmas“, alig lecsillapítható tapsvihart idézett elő“.

Persze, ha már egyszer talpra volt állítva a magyar, érthető, hogy táncolhatnékja támadt. Ez a nemzeti virtus! ,

Így vergődött Petőfi rokonszenv és bántalom, keserűség és magasztalás közepette az Olymposz csúcsa felé s nagyon bőven számítva hat esztendő alatt tette meg ezt a meredek utat, amelyen nem segítette senki!

Hogy mikor olvadt bele lánglelke a felhőkbe, pontosan senki sem tudja. A magyar sajtóban az első réveteg hírt Petőfi haláláról a kolozsvári „Szabadság" közli 1849 augusztus 7-én. Egy segesvárvidéki tudósító jelenti, hogy „koszorús költőnk, Petőfi Sándor, hír szerint elveszett". A szerkesztő csillag alatt megjegyzi, hogy „nagyobbszabású nemzeti csapás lenne tisztelt barátunk elvesztése, semhogy a valóság esetében eddig hivatalos tudósítást ne kaptunk volna felőle. Ezért alaptalan mendemondának hisszük és valljuk ezen hírt".

Ez volt a legnagyobb magyar költő búcsúztatása a magyar sajtóban egy héttel Világos előtt. Évekig azután a nevét se lehetett kiírni. Arcképeit, leveleit, írásait az ijedtebbek elégették, a bátrabbak eldugdosták, de a költőt kastélyokban és fonókákban mindenütt visszavárták! Mihelyt elvesztettük, azonnal megéreztük, hogy az Isten kincsesháza legszebb klenódiumát adta nekünk Petőfi Sándorban!

Petőfi nagyságáról a legszebb hitvallást a költőnek Gyuri nevű inasa tette, akit Garay Jánosék fogadtak magukhoz, mikor a gazdája elveszett.

Ez a Gyuri, akinek még a neve se maradt ránk, egyszerű paraszti lélek volt. S mikor elfoglalta helyét az új gazdájánál és sírva pucolta az Obsitos költőjének csizmáját, a jólelkű Garayné vígasztalására ezt felelte: — Tudom én azt, tekintetes asszonyom, hogy a Garay úr is jeles ember, de azért olyan nagy magyar *írnok* nem lesz több a világon, mint az én gazdám volt!

Képzelhető, — mélázik a kék emlékkönyvecske, — hogy milyen sokáig, milyen szívszakadva várta vissza ez a kis Gyuri a nagy Petőfit!

S milyen forrón, milyen nagyon várták vissza a kiskun tanyák a köztük gyakran megforduló játszikedvű, madárlelkű peregrinus diákot, az ágról-ágra szökkenő vándorlegényt, a bohókás Bolond Istókot, aki mindenüvé tavaszt vitt a fagyos szívek közé s akiről még ma is őriz egy tanulságos anekdótát a félegyházi szegényfertály.

A mese szerint ott járt peregrinus korában Petőfi Sándor

Félegyházán s nem süvegelte meg a város legmódosabb lakóját, Málé Tót Jánost.

— Maga se idevaló, öcsém, — szólt a dölyfös gazda, — máskép nem tartana verebet a kalapja alatt!

— Nem ismerem kelmedet! — mondta a diák.

— Micsoda? — berzenkedett az öreg. — Nem lehet énbelülem kinézni, mi vagyok? Le a kalappal, mert most is száz sárga csikó fickándozik a zsebemben!

— Nem szoktam lovaknak köszönni! — vont vállat a diák.

Most már a nép is köréjük gyülekezett s mosolyogva várta a fejleményeket. Málé Tót János sehogyse akart alulmaradni. Csendesebbre fogta a hangját: — Nono! — mondta, — hátha megfeleznénk a száz aranyat? Azért csak meg lehet billenteni a kalapot?

— Lehetni lehet! — bólintott a peregrinus. A gazda átszámolta a diák markába az 50 aranyat. Petőfi zsebrevágta a pénzt és indult volna tovább.

— Ohó! — nyúlt utána Málé Tót, — hát a köszönés, fiatal barátom?

— Hja! Most már nekem is annyi aranyam van, mint kendnek, miért köszönnék én előre? — kérdezte hetykén a diák s az utcanép felnevetett erre a válaszra.

— Inkább odaadom a másik ötvenet is! — fogta könyörgőre a gazda a dolgot, — csak tiszteljen meg érte a köszönésével!

— Az már beszéd! — süllyesztette zsebre Petőfi a pénzt, aztán ráförmedt a gazdára: — Hát aztán miért köszönnék én kendnek, mikor a kend zsebe üres, az enyémben meg száz körmöci csikó ficánkol!? Aki pénzes, legyen kényes, — aki pedig pénztelen, kapja le a süvegét!

A kiskun krőzus nagy hahota kíséretében elkotródott, Petőfi pedig szétosztotta a pénzt a szegényeknek: — Nesztek, vegyetek rajta kenyeret!...

A kis mesének az a tanulsága hogy, ha az ő versei arányán meg nem vesszük magunknak az élet kenyerét, akkor nem érdemeljük meg, hogy Petőfi Sándor a világ minden népei közül nekünk adatott!

Bodon úr parkja

Irta: Havas István

Bodon úr, a főhopmester,
betöltvén e méltóságot,
három éjjel tivornyázott
a mulatós nagyherceggel.
Ettek, ittak, duhajkodtak,
egy kis hölgynek udvaroltak,
s épp itt történt meg a baj:
egy miatt a két duhaj
hajba kapott. És a heccnek
áldozata, a nagyherceg
őseihez költözött,
Bodon úr meg — elszökött.
Tudta, hogy itt nem lesz mentség,
hiába van rangja, címe,
neki cito, citissime
futnia kell az-napon még!

Jót tett neki a friss túra,
mert a császár-diktatúra
hűsre tette volna őt,
vagy tűzre a vakmerőt.
Hol, merre jár?
Nem kérdezi senki se már.
Az egykori tányérnyaló
most már tányérmosogató,
vagy New-Yorkban pasztát árul,
de nem hallat hírt magárul.
Itt csak parkja, várkastélya
s pár pörirat-paksaméta
szól róla még, — hallgatag,
mert a világ megy, halad.
Elfeledték, ez a vég,
s ez a nagyobb százalék.
Parkját most fura gondnokság
kezeli: az Elhagyottság.
Nagy becsvággyal dúlja, fúrja,
gazt csempész a sétaútra,
a kerítést feszegeti,
a csordát beterelgeti.
Ősszel itt is lomb zúg, pereg,
kikeletkor dal csicsereg,
de a madár se kérdezi:
„Hol a gazda?“ és jól teszi.

Utrakész a sok kőszobor,
unatkozik, nincs szerepe,
se munkája, se gyereke,
azt tervezi, kivándorol.
Moha nőtt a Herkulesen,
fázik Vénusz a meztelen;
ennek karja, annak lába
hullott le a sorsigába'.
Kaméliák helyett gyom
ül a virágágyakon,
s buján tenyész
a szökőkúton a penész...

Nem park ez már, hanem malom,
zugmolnára: az unalom
őröl nappal, őröl éjjel,
előkelő szenvedéllyel,
mely a multból ragadt rá,
mint a kor egy darabja.
Dologtalan védjegye
és úrhatnám szelleme:
lom csupán, mely népet bomlaszt,
szíveket össze nem forraszt,
hisz különcül itt maradt...
Oh. söpörd el, jobb kor szele,
új tápot te ragyogj bele,
márciusi virradat!

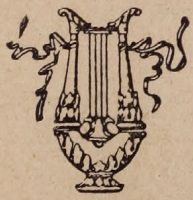

A MARABUT

— Színmű egy felvonásban. —

IRTA: ÍFJ. HEGEDÜS SÁNDOR

Szereplők: a Marabut (Sidi El Hadje), Cecil nővér, a vízhordóleány, a karaván vezető, a benszülött, a gazda (a tevetulajdonos).

(Történik Biskrában, az Afrikai Mi Asszonyunk Missziós Nővérei házában. A szín egy része oázis, amelyet egy kőfal választ el, Mi asszonyunk nővéreinek házától. Oldalt a háttérben a ház épülete látszik templommal. Elől kőpad, virágos-kert és az oázis pálmafái. Idő: jelenkor.

Benszülött: *(a karavánvezetőhöz)* Mi hír a sivatagban?

Karavánvezető: Lehet valami ujság a sivatagban? Minden a régi, a Számum szele hordja a homokot, csakúgy, mint a próféta idejében...

Benszülött: És a régi mindig új marad. Mi egy homokszem? S mi egy homokszem élete...

Karavánvezető: S mi egy ember, s mi egy ember élete... *(A málhásokhoz hátrafordul és rájuk szól)* Rakodjatok le és pihentessétek a tevéket... Nagy terhet hordtatok.

Benszülött: Ilyenek vagyunk mi emberek. Szeretjük az állatot, gondozzuk és kíméljük. De alig tudjuk szeretni a felebarátunkat, mert vajjon mikor szólunk mi így őhozzá: „Tedd le a terhedet és pihenj"...

Karavánvezető: Az egy helyhez kötött ember magábamélyed és ráeszmél az élet bajaira. Aki mozog és tevékeny munkát végez, az nem ismer fel minden porszem mögött egy életet. Ki cselekszik akaratban? Vajjon te-e, aki innen alig mozdulsz ki, avagy pedig én? Aki tevéimmel viszem a portékát, egyik messze helyről a másikra. Avagy az a szent ember, akit a sivatagban láttam bolyongani és végtelen volt körülötte a magány...

Benszülött: Ki az, akit láttál? Szent ember?

Karavánvezető: Az! Az az öregember, aki nap-nap mellett vonszolja szent hittel gyenge testét és nincs nyugta sehol, — egy nagy vágy hajtja.

Benszülött: Minő vágy az, ami hajtja?

Karavánvezető: Nem tudod? Hát nem halottál sohasem róla? Ő nem portékát cipel, ő nem hajszolja a haszon gyönyörét, hanem keresi a lelke nyugalmát... Keresi Allahot...

Benszülött: A próféta vezesse lépteit.

Karavánvezető: Vezeti is... Itt is hallottam róla. Amott is hallottam róla. Összerakosgattam a hallottakat s mindebből egy nyughatatlan, szinte érthetetlen emberi élet képe tárult elém... tudod ki ez az ember?

Benszülött: Ha megtisztelsz azzal, hogy elmondod nekem, amit róla tudsz, hálás leszek szavaidért.

Karavánvezető: Úgy értesültem, hogy ez az ember, aki ma öreg és töpörödött, az életnek ugyanazt az útját járta meg, mint hajdanában az atyja s előtte a nagyatyja a legelső Sidi El Hadje, aki a maga idejében a Marabutok szentéletére adta magát... Ő tehát, tudomásom szerint, családjának immár harmadik tagja, aki belépett a zarándokok szent sorába.

Benszülött: És néki van-e családja, vannak-e fiai?

Karavánvezető: Erről én sem tudok. Úgy él, mint akinek senkije sincsen. Mondják, hogy fiatal korában szép szál legény volt. Nagyerejű, bátor. Minden vakmerő tettre elszánt, aki nem félt a veszélytől, nem félt a túlerőtől, hitt Allahban, aki megacélozta karját és hitt önmagában, aki megvalósította Allah akaratát.

Benszülött: *(Kitörő örömmel)* Harcos volt?

Karavánvezető: Első, az elsők között. Őrjítő véres küzdelmekben éles damaszkuzi kardpengéje kaszálta a hitetlenek fejeit, s amerre járt, — hullott a pogány.

Benszülött: *(Örömmel)* Nagyszerű ember! Remek ember! Allah il Allah!

Karavánvezető: Ereje, ügyessége, bátorsága, rettenhetetlensége teljében volt, amikor a legvéresebb ütközet után, amelyben felülmúlta önmagát, vezére előlépett, aki magához hívatta, hogy megölelje és megjutalmazza nagy tetteiért s ekkor Sidi el Hadje egy kézmozdulattal elhárított magától mindent és így szólt: „Vezér, aki eddig vezérem voltál, tudd meg, hogy e perctől fogva én többé nem állok vitézeid sorába, reám ezután ne számíts, leteszem kardomat s eltűnök harcosaid sorából!“ A vezér ámulva szólt hozzá: „Mi történt, legjobb vitézem?“

„Hiába mondom meg, felelte ő, szavamat úgysem tudnád megérteni!“

„Én ne tudnám megérteni? Én? Aki eddig a legnagyobb szeretettel figyeltem lépteidet? Aki ifjúkorodtól kezdve ismertelek?!"

Erre Sidi El Hadje így szólt: „Amikor végignéztem azon a renden, amit ebben az ütközetben a hitetlenek soraiban vágtam, egyszerre csak megakadt szemem egy haldoklón. Fiatal legény volt. Nyaka tövében tátongó sebbel, kedves arcán egy megenyhült mosoly. Szeme valahová messze, egy szebb világba meredt, ajka megmozdult és boldogan suttogta: „Te érted halok meg szeretett..." és itt mondott egy *szót*, amit nem igen tudtam megérteni, de ebben a szent pillantásban, mintha egy láthatatlan kéz nehezedett volna rá a szívemre, s valaki azt suttogta volna, simogató hangon: „Ugye fiam, — ezután már soha többé nem bántasz engemet..." Sidi El Hadje elhallgatott, a vezér rámeredt emberére, összecsapta két kezét és bánatosan kiáltott fel: „Allah irgalmazz! Legjobb vitézem esze megháborodott!"... Sidi El Hadje pedig eltűnt örökre a táborból.

Benszülött: Csodálatos történet, vajjon ki szólhatott hozzá?

Karavánvezető: Allah hangját vélte felismerni s azóta keresi őt fáradhatatlanul, mindenfelé.

Gazda: *(A tevék gazdája, az oázis földbirtokosa jön, „Salam alaküm" üdvözlésekkel köszöntik egymást. Karavánvezető, meg a benszülött s a gazda)* Milyen számadással örvendezteted meg hű barátodat?

Karavánvezető: Eddig sikerrel jártunk, útunk és munkánk eredménye mindent összevéve kilencvenhét arany. Ezt átadom neked ebben a zacskóban, de ne feledkezzél meg arról, hogy mi, nehéz munkát végeztünk a te érdekedben...

Gazda: Régtől fogva ismersz és tudhatod, hogy sohasem feledkeztem meg hű embereimről. *(A karavánvezető, a málhások, a gazda, sorra elbeszélgetve, elvonulnak. Kis szünet van.)*

Benszülött: *(Leül egy pálma alá, leteríti imádkozó köpenyét és a Koránból, letérdepelve kezdi zömmögve énekelni, nagy hajlongások között, a bekezdő Surát.)*

Marabut: *(bejön, csendesen, fáradtan, félig lehúnyt szemmel, szinte vánszorog, kissé megáll, figyelmes lesz, hallgatja a Sura-igét, bólint a fejével, lassan közelebb jön, csendesen az imádkozóhoz, ő is leteríti imatakaróját melléje és együtt züm-*

mög, énekel a benszülöttel. Az ima végén a benszülötthöz fordul) Allahu Akbar! Allah áldjon meg legszebb áldásával testvér!

Benszülött: Nagy öröm nekem, szent Marabut, hogy megtiszteltél közelségeddel.

Marabut: Csak egy megtiszteltetés van, testvér és ez az, hogy ajkunkra vehetjük a Próféta szavait.

Benszülött: Számomra ez a legnagyobb odaadás, amit szegényember létemre Allahnak nyujtani tudok.

Marabut: És te mindig közelebb érzed magadat Allahhoz, amikor imádkozol?

Benszülött: Közelebb? Erre még nem gondoltam. Miért kérdezed ezt tőlem?

Marabut: Mert én, aki már sok éve járom a pusztát és mondom a Surák örökké szent szavait, nagy fájdalmamra arra ócsudtam, hogy egyre távolabb vagyok tőle.

Benszülött: *(kissé megijedve)* Bocsáss meg szent ember, de én ezt nem értem.

Marabut: Látod ez az én fájdalmam, testvér! Hogy bár felismertem ezt a szörnyű igazságot, — magam sem értem!

Benszülött: *(erre már nagyon meghökken és félve néz a Marabutra)* Uram attól tartok, hogy egy nagy szerencsétlenség nehezedik reád, Allah adjon neked erőt és kitartást, én magadra hagylak. *(Fejét csóválva elmegy.)*

Marabut: *(egyedül marad a színen, a nap lemenőben vöröses fényben süt le a pálmák között, a kolostorból ének hallatszik ki, húsvét szombatjának estéjén, a feltámadás ünnepére készülnek. A Marabut felfigyel az énekre, az arca kissé kisímul)* Hurik énekelnek... *(Feláll és összehajtja imádkozó kendőjét, sokáig néz a kolostor kapujára, látni rajta, hogy be szeretne oda kopogtatni. Közben az ének elhangzik, a kőfal kiskapuja kinyílik s a fején egy korsóval egy fátyolos leány kilép az ajtón. Átmegy a színen, a Marabut tekintetével kíséri, majd a lány visszajön teli korsóval, amelyet ott, a szín hátsó részén merített az Oázis édesvizű medencéjéből.)*

Marabut: *(félig mormogva, de a végefelé hangosabban)* Most, hogy látom a tele korsót, most érzem torkomban a szörnyű szomjúságot!

Vízhordóleány: *(felfigyel az utolsó szavakra és visszafordul)* Szomjas vagy?

Marabut: Adnál nekem korsód vizéből?

Vízhordóleány: *(leveszi fejéről a korsót, átnyujtja neki)* Tessék.

Marabut: *(összeteszi két tenyerét, a leány abba óvatosan önt vizet és a Marabut iszik. Aztán lerázza kezéből a vízcseppeket és így szól a leányhoz)* Allahra! Felüdítettél... Fogadd az öreg vándor szerető áldását.

Vízhordóleány: Miért hálálkodol... Erre nem adtam okot. Mi mindenkinek adunk a forrás üdítő vizéből, aki arra megszomjazik.

Marabut: Ti... Akik ebben a házban éltek? Már az előbb felüdítettétek szomjúhozó lelkemet, azzal a szép énekkel, amit énekeltetek.

Vízhordóleány: Húsvétunk zsolozsmáját énekeltük együtt a szent nővérekkel.

Marabut: Szent nővérek?...

Vízhordóleány: Igen, ez itt a Mi Asszonyunk Miszsziós Nővéreinek kolostora...

Marabut: Kolostor?... *(Érezni a szaván, hogy nem érti.)*

Vízhordóleány: Akik lányok, lemondtak a földi élet hiúságairól, akik örömüket abban lelik, hogy a Mi Asszonyunk szolgálói lehetnek, egyrészük ebben a házban gyűltek össze és itt végzik a szeretet munkáját.

Marabut: A Mi Asszonyunk? *(Érezni, hogy nem érti, hogy miről van szó.)*

Vízhordóleány: Hallottál már valamit, valaha Jézusról?

Marabut: *(Jézus szavára megdöbben)* Kiről? Kiről? Ismételd ezt a nevet!

Vízhordóleány: Jézusról, Isten fiáról... Akit az Úr leküldött a földre.

Marabut: *(két kezével eltakarja arcát, aztán maga elé néz)* Jézus!... Jézus!... Jézus!... Megtaláltam!... Megtaláltam!... Látok egy harcteret, látok egy... haldokló szép fiatal

legényt, látom kedves arcának földöntúli mosolyát, s hallom a hangját, utolsó sóhaját, de ... akkor... akkor... nem értettem a végét: „Te érted halok meg szeretett..." *(kezét leereszti és felnéz az égre)*, akkor elindultam, hogy megtaláljam azt a szót, melyet nem tudtam megérteni akkor... de rátaláltam... Jézus!... A keresztények prófétája.

Vízhordóleány: Nem próféta volt, hanem Megváltó. A szenvedő emberiség, mindnyájunk Megváltója... s az ő anyja volt Mária, a Mi Asszonyunk!

Marabut: *(török áldást int)* Boldog anya, aki megajándékozhatott titeket a Megváltóval.

Vízhordóleány: Nem csupán minket, hanem mindenkit, akinek a lelke megrezdül örömében, nevének említésére.

Marabut: *(elgondolkozva ismétli lassan az utolsó szavakat)* Megrezdül nevének ismétlésére...

Vízhordóleány: *(elmenőben)* Békesség veled.

Marabut: *(egyedül marad)* Békesség!?... De hol keressem azt. *(Újra feláll és indulni készül.)* Még meddig bírom erővel... Járni, egyre járni a pusztaságot... mikor belül, belül azt érzem, hogy minden lépésemmel egyre jobban távolodom tőle... *(Indulni készül, a kolostorból újra hallatszik a zsolozsmaének.)* Csodálatos muzsika. Idegen, — és mégis megértem! *(Hallgatja az éneket.)* Olyan ez, mint egy üzenet... *(A kolostor felé megy, nézi, megtapogatja a kaput, fejét csóválja, úgy érzi, hogy ránézve reménytelen az egész helyzet.)* Hiába... ide én nem fogok bejutni sohasem. *(A kapun lógó kopogtató nyele a kezébe akadt és ő önkénytelenül, félve kopog.)*

Cecil nővér: *(még nem látni, de hangja hallatszik belülről)* Zörgessetek és megnyittatik...

Marabut: *(visszalép és körülnéz)* Ki szólt hozzám? *(Kis szünet, a Marabut most már bátrabban kopog.)*

Cecil: *(erre megjelenik a kapunál és kinyitja a kémlőablakot és kinéz)* Ki vagy?

Marabut: Én, Sidi El Hadje vagyok, családomból immár a harmadik, ki magára vette a Marabutok nehéz sorsát.

Cecil: És mi járatban vagy?

Marabut: Elhagytam nyughelyemet, Zariamat és kimentem a pusztába...

Cecil: Hová vitt útad?

Marabut: Olthatatlan vágy hajtott engem, hogy a Korán szavainak útján egyre közelebb érjek az igazhívők istenéhez, Allahhoz.

Cecil: S miért kellett ezért a sivatagot járnod?

Marabut: Hogy ne legyen senki és semmi köztem és ő közötte, hogy a színe elé kerülhessek és megismerhessem őt teljes nagyszerűségében.

Cecil: És eljutottál hozzá?

Marabut: Sokszor hittem, hogy már csak egy lépésnyire vagyok tőle és be kellett látnom, hogy messzebb vagyok tőle, mint valaha.

Cecil: Mit tettél erre jámbor Marabut?

Marabut: Magambaszálltam, imádkoztam s újra elindultam a megkezdett úton.

Cecil: El is fogod érni célodat... jó öreg...

Marabut: Miért mondod ezt ilyen határozottan?!

Cecil: Mert lelkedben él a hit és a remény!

Marabut: Nagy titkot bízok rád, az én nagy nyomorúságomat, az én lelkemben már nincs hit és nem él a remény.

Cecil: Hogy történhetett ez?

Marabut: Figyelj ide jóságos szíveddel!... Én mentem szent hitemmel, fogadalmamhoz híven. Nem bírt le sem a Számum viharja, sem az éj hidegje, sem a nap tüze. Sem a szomjúság, sem a fáradság... Dacoltam minden ellenséges erővel, csak mentem... mentem, mert lelkem azt mondta nekem: „Menj és meg fogod találni életed célját".

Cecil: De hisz akkor...

Marabut: Elszálltak az évek, évtizedek felettem. A kétségek egyre jobban elhatalmasodtak rajtam... Gondolataim elmélyültek, de már nem bírok velük, úgy érzem, hogy ezután már ők uralkodnak fölöttem. Úgy érzem, hogy már csak egy lépésnyi erőm van, és hiába jártam a sivatagot.

Cecil: És hited, reményed...

Marabut: Nyoma veszett. Hiába keresem magamban, mindenütt sivárság van és most már nem látom Allahot, sem körülöttem, a természetben, sem önmagamban, a szívemben. *(Megtántorodik és fáradtan rogyva leül a kapu elé.)*

Cecil: Vándor! Mi bajod? Erőd elhagyott?

Marabut: *(fáradtan nyög, fájdalmasan)* Allah, téged kerestelek egy életen át.

Cecil: Beteg vagy? *(Kinyitja a kiskaput, kilép rajta és az összeomlott ember felé hajol.)* Szegény ember! Hallod-e a hangomat?

Marabut: Hallom.

Cecil: Ne hagyd el magadat! Ha eddig volt erőd, akkor legyen még ezután is. Az Isten irgalmas mindnyájunkhoz, téged sem hagy el nagy bajodban. *(Az ajtón át a kolostor felé bekiált.)* Testvér... Testvér... Hamar, testvér.

Vízhordóleány: *(kisiet és Cecilhez szalad)* Itt vagyok.

Cecil: Ez a szegény ember erőtlenül esett össze, ha itthagyjuk így, elpusztul. *(A vízhordóleány szó nélkül letérdel a Marabut mellé és segít felemelni.)*

Vízhordóleány: Bevisszük...

Marabut: Tudom... Hallottam... Zörgessetek! És megnyittatik... *(Cecil nővér és a vízhordóleány beviszik a Marabutot, a kaput beteszik maguk után. A padra fektetik, vánkost tesznek a feje alá, miközben a szent nővérek éneke újra hallatszik a klastromból.)*

Cecil: *(vízhordóleányhoz)* Igazítsd meg a lábát. A feje alját segíts rendbehozni. Addig tartom a fejét.

Vízhordóleány: Szegény öreg... Szederjes az ajka!

Cecil: Olyan szépen elbeszélgettünk, — úgy szóltunk egymáshoz, mint atya a leányához, *(felriadva)* a keze jéghideg.

Vízhordóleány: Nem fájlalta semmijét?

Cecil: De igen... a *lelkét* fájdította.

Vízhordóleány: Mégis tenni kellene valamit... talán vizet hozok.

Cecil: Vizet?! Mindenesetre, de hozhatsz mindjárt egy kis tejet is. Talán az éhségtől esett össze.

Vízhordóleány: Szaladok! *(Elsiet.)*

Cecil: *(a Marabut fölé hajol)* Öreg!... Öreg ember! Hallod? Szólok hozzád! Mindjárt segítünk rajtad! *(Figyeli.)* Nehezen lélekzik! Hörög!

Vízhordóleány: *(visszajön)* Itt a víz! Itt a tej!

Cecil: Előbb egy kissé lemossuk az arcát, meg a fejét. *(Megcselekszik.)* A hűs víz jót fog neki tenni!

Vízhordóleány: Itt a kendő.

Cecil: Óh, most felsóhajtott! *(Föléje hajol.)* Jobban vagy öreg vándor?

Vízhordóleány: Emeld fel kissé a fejét, megpróbálkozom a tejjel... Nem nyitja ki a száját, nem iszik..

Cecil: Egy-két kortyot csupán, öreg vándor... Ez jót fog tenni, erőt ád...

Vízhordóleány: Hiába, a szemehéjja sem rebben.

Cecil: Az arca is jéghideg... Istenem! *(Lefektetik a vándort, mindketten melléje térdepelnek és imádkoznak.)*

Vízhordóleány: Könyörületes Isten!

Cecil: *(kis szünet után, hitteljesen és nagy bensőséggel)* Jóságos Istenem, mindnyájunk Atyja, Szent fiad és a Mi Asszonyunk nevében fohászkodunk Hozzád, ne hadd el nehéz órájában ezt a te bolyongó gyermekedet, akit mi hiába igyekszünk életre kelteni.

Vízhordóleány: Hallgasd meg könyörgésünket Mária malaszttal teljes!

Cecil: Ez az öreg vándor, el nem lankadó erővel egész életében igyekezett Hozzád, ha talán nem is a helyes úton járt, nem tudta, hogy Hozzád igyekszik, hogy szomjúhozó lelke te utánad epedt és mégis minden erejével Hozzád igyekezett. Amikor idevezérelted lépteit, talán éppen közvetlen a célja előtt összerogyott és most nem tud magáról.

Vízhordóleány: Mária... Mi Asszonyunk, könyörülj érettünk!

Cecil: Ez az öreg vándor még nem fejezhette be földi útját, azt te tudod legjobban s éppen ezért fordulunk Hozzád ebben a legnehezebb órában, légy hozzá irgalmas, hogy ne élt légyen hiába!

Cecil és a Vízhordóleány együtt: *(nagy hittel imádkozzák a „Miatyánk ki vagy a mennyekben", oly áhítattal, mintha Istent idéznék, meg-megismételve egy-egy sorát az imádságnak, de csöndesen. Végül hangosan hangzik fel)* Legyen meg a te akaratod.

Marabut: *(erre lassan felül)* Az én akaratom az, hogy minél közelebb jussak... *(Marabut nem folytatja tovább szavait.)*

Vízhordóleány: Isten csodát tett. *(Nyujtja az öregnek a tejet,) (az öreg egy-két kortyot iszik).*

Cecil: Mária, Mi Asszonyunk, meghallgatta kérésünket, Igyál egy korty tejet.

Vízhordóleány: Mit hozhatok még?

Cecil: Azt hiszem, most már nem kell semmi.

Vízhordóleány: *(elmenőben).* Az Isten irgalma legyen velünk továbbra is. *(Elmegy).*

Marabut: *(körülnéz boldogan).* De szép itt, itt van csönd és itt van a nagy nyugalom.

Cecil: Ez itt kolostorunk külső udvara.

Marabut: Szép, nagy erős falak veszik körül, mintha nem is ember keze emelte volna.

Cecil: Messze idegenből jött emberek építették.

Marabut: De nem a falak teszik, mert itt még a levegő is más. Balzsama a béke és a bizalom.

Cecil: Amit te itt érzel magad körül, az a szeretet mindent legyőző varázsa.

Marabut: Mit nevezel te szeretetnek? Más az, mint amit mi ismerünk?

Cecil: A mi szeretetünk, Jézus ajándéka. És csodatevő szeretet . . . Te is érezted, amikor bizalommal kopogtattál a szeretet hajlékának ajtaján.

Marabut: Igen, most tudom, minő soha nem érzett nagy megnyugvás fogott el nálatok, jólesően!

Cecil: És ezt te idáig még sohasem érezted?

Marabut: De egész életemen át — „ezt kerestem."

Cecil: És hiába kerested?

Marabut: Idáig igen, de most úgy érzem, hogy megtaláltam.

Cecil: Boldoggá tesznek szavaid.

Marabut: *(elgondolkozva)* Hát annyira érdekel téged az én sorsom, egy szegény öregember gyámoltalan sorsa?

Cecil: Akinek lelke van, az nem szegény. Ne hidd, hogy te szegény vagy. Aki megáhítja az Urat, az gazdag lelkiekben... és az ott ül Jézus asztalánál.

Marabut: Jézus? . . . Mintha egy szerető kéz simogatna lágyan, mikor ezt a nevet kimondod. Óh, beszélj róla nekem!

Cecil: Figyelj. Az emberek mindig rosszabbak és rosszabbak lettek. Hiába hangzottak intő szavak, a lelkek süketek és vakok maradtak. Amikor már az élet ott állt a pusztulás szélén, az Úr megkönyörült rajta és elküldte hozzá egyetlen fiát, a mi Urunkat, Jézust . . .

Marabut: Milyen szépen muzsikál a hangod, mikor ezt a nevet mondod: Jézus.

Cecil: Mennyei muzsika. Eljött közénk, itt élt közöttünk, és szívéből áradt ránk a mindent megértő, mindent megbocsátó, mindent termékenyítő szeretet . . . A sátán hiába kísértette meg . . . Végül kioltotta életét, mert hisz tudod, keresztrefeszítették és ekkor . . . ekkor kezdődött Jézus igazi élete, mely halhatatlan és örökrevaló . . . Millió és millió élete lett, mert az ő élete mindenkié . . . Az enyém is, a tiéd is.

Marabut: Úgy mondod, hogy az enyém is? . . . A sivatag erőtlen vándoráé?

Cecil: Igen, hisz ő vezérelte ide lépteidet s véget vetett bolyongásaidnak. Nyugtot adott neked. Ezután már nem kell reménytelenül gyötrődnöd és járnod a sivatagot, keresned lelked nyugalmát . . .

Marabut: Óh, az én nyugalmam! Bűnös lelkem könyörtelenül hajszol végig egy életen, vétkeztem mások ellen és vétkeztem önmagam ellen.

Cecil: Te vétkeztél? . . . Aki mindig kerested Istenedet? Hogyan járhattál volna bűnös utakon?

Marabut: De, de. Fiatalon üzött az olthatatlan kapzsiság, igyekeztem ravaszabb lenni felebarátaimnál, silány portékákkal kereskedtem s igyekeztem úgy túladni rajta, mintha értékes, drága holmi volna . . . És bennem bízó, gyanútlan volt az a meseszerűen bízó ember is, aki jólelkűen engedett fel hátára, mert azt hazudtam neki, hogy már nem bírom erővel, odatereltem a szomszéd kertjéhez azt a hiszékeny világtalant és a vak hátára kapaszkodva, *leloptam* a szomszéd kertjének érett gyümölcsét . . .

Cecil: Szegény, megtévedt testvérem! . . . De úgy látom, úgy érzem szavaidból, hogy megbántad bűnödet és meg is vezekeltél érte . . .

Marabut: És . . . és . . . És én hirdettem a Korán szent ígéjét. Hirdettem Hadithokat, vagyis szent tanokat, mintha azok

a Próféta tanai volnának, pedig én eszeltem ki őket, hamisat adtam, mikor igazat vártak a hivők, és én ezért pénzt fogadtam el . . . Láthatod tehát, hogy nagy az én bűnöm . . .

Cecil: Minden bűnre van bűnbánat, ha a bűnös megtér magában, felismeri gyarlóságát és megjavul.

Marabut: Ezt akartam, ezt éreztem! Ezért jártam kétségbeesetten és immár reménytelenül a sivatagot. De lelkem nem talált megnyugvást, rossz úton jártam.

Cecil: Jó úton jártál . . . *Hisz ideértél* . . . Nem érted! Mihozzánk! a Mi Asszonyunk hajlékába!

Marabut: Úgy gondolod? Úgy gondolod, hogy egy jóleső véletlen hozott ide . . .

Cecil: Most sem érted? . . . Fölötted is uralkodik az Úr Jézus . . . Hisz te őt kerested a pusztában . . . Bár nem sejtetted . . .

Marabut: Hogyan? . . . Én Jézust kerestem a sivatagban?

Cecil: Minden jóravaló lélek őt keresi!

Marabut: Most kezdem megérteni szavaidban az igazságot.

Cecil: Mert már közel vagy hozzá.

Marabut: Egyre nyugodtabb leszek. Nagy a lelkem megkönnyebbülése, úgy érzem magam, mint a fáradt karaván, mely Szánum viharjából beért a hüs Oázis ligetébe, ahol a pusztító vihar felett úrrá lett a béke és a nyugalom.

Cecil: Örömmel hallgatlak, mert róla beszélsz.

Marabut: *(csodálkozva)* Jézusról?! . . . Úgy gondolod, hogy én, én is tudok már róla beszélni?

Cecil: Lelkedben már bontakozik az ő megismerése. Az a nyugalom, melyről beszélek, már az ő áldása.

Marabut: Hát ő megáldhat engem?

Cecil: Már meg is áldott.

Marabut: Hogyan lehet ez?!

Cecil: Meg kell tanulnod, hogy Jézus mindnyájunkban ott él, akinek csak lelke van. Gondját viseli annak is, aki nem tud róla . . . Mindig jelentkezik, amikor mi gyarló emberek a legnagyobb baj óráit éljük. Akkor nem hagy el minket, hanem eljön értünk, kézenfog, és csodatevő szeretetével magához von bennünket és elvezet, mert ő az Út, az Igazság és az Élet!

Marabut: *(megismétli)* Az Út, az Igazság, és az Élet!

Cecil: Látod vándor, el kellett jutnod hozzánk, mert *ez a Jézus örök újjászületése*, valahányszor megértik, ő akkor mindig újjá születik és ebben van az ő *örök feltámadása!*

Marabut: Azt akarod ezzel mondani, hogy hiába igyekszik az ember pusztítani, rombolni, mert minden, mit letarolt az ember keze, . . . mégis új életre kél?

Cecil: Mert megértetted Jézust! Mert nem embert ölni, pusztítani, rombolni, hanem építeni és szeretni . . . Szeretni kell!

Marabut: Miért nem tudtam én ezt ifjú éveimben? Mikor azt hittem, hogy a gyilkos erőszak az élet törvénye, mert mindenkor ezt láttam magam körül . . .

Cecil: Messziről indultál el és sokat bolyongtál és téveljyegtél, míg végre eljutottál ide, szegény vándor.

Marabut: Szegény? Eddig az voltam, most már nincs mit kívánnom az élettől . . . Dúsgazdag vagyok!

Cecil: Értelek, Sidi El Hadje!

Marabut: *Furcsa!* most, amikor oly erősnek érzem magamat, mint *életemben soha még*, azt kell tapasztalnom, hogy alig tudom felemelni a kezemet. Testi erőm elhagyott. Befejeztem vándorutamat . . . Egy fáradt vándor célhoz ért.

Cecil: Ugyvan... Te eljutottál hozzám, akihez mindnyájan igyekszünk.

Marabut: Fogd meg a kezemet, mert kérni akarok *tőled* valamit.

Cecil: *(megfogja a kezét)* Mit kívánsz?

Marabut: Te vagy az a nő, aki legjobb volt hozzám földi életemben. Elsegítettél oda, ahová süketen és vakon, de törhetetlenül igyekeztem, ezért nagy hála virágzott ki szívemben . . .

Cecil: Amit én tettem, azt a szeretet szavára cselekedtem és ezért hála nem jár.

Marabut: S mégis engedd meg, hogy megkérjelek valamire. Kérésemmel nem akarlak megbántani, de mégis szeretném tudni a nevedet!

Cecil: *(mintha egy kis gyermekkel beszélne gyöngéden)* A nevemet akarod tudni? Minek akarod tudni a nevemet, minek

az neked? *(a Marabut egy mozdulatot tesz, mintha akarná újra kérni):* Jó, megmondom, a nevem: „Cecilia!"

Marabut: Hiszem és remélem, hogy most eljutok az ő színe elé s akkor leborulok előtte és így fogok szólani hozzá: „Óh uram, Jézusom, fogadd szeretettel egy megtért gyermekedet és hallgasd meg kérését. Áldd meg minden jóságoddal azt a tisztaszívű nőt, akit a földön Cecilia nővérnek hívnak . . .

Cecilia *(simogatja):* Ó *Marabut!* A mi Istenünk *tudja,* hogy én *ki vagyok!* Annak nem kell jelenteni, hogy valaki jó-e vagy rossz-e? Mert ő mindent tud, mindent lát, ő mindent hall és felismeri mindenki szívében az igazságot.

Marabut: Én most azt hittem, hogy hálából tehetek érted valamit, én szegény öreg vándor . . . Igazad van, hiszen azt sem tudom, hogyan szóljak hozzá.

Cecilia: Ahogy a szíved súgja. Nézd összetesszük szépen a kezünket ketten *(Cecil letérdel a Marabut mellé),* befelé figyelünk, hallgatjuk, mit *szól most a szívünk,* mely tele van az ő dicsőségével s akkor azt fogjuk érezni, hogy a szavak önkénytelenül tódulnak ajkunkra.

Marabut . . . *(visszaemlékezve, úgy mondta):* „Teérted halok meg Uram, Jézus".

Cecil: Mindnyájan vándorok vagyunk a földön és könnyű az út annak, aki te benned hisz. Mi Urunk Jézusunk!

Marabut *(utánamormogja):* . . . aki tebenned hisz én Uram Jézusom . . .

Cecil: Könnyű annak, aki hittel és bizodalommal viszi a keresztet, mint ahogy te vitted miértünk, tévelygő emberekért.

Marabut *(mormogja):* . . . értem is vitted a keresztet Óh Uram . . . Értem, nagy bűnösért . . .!

Cecil: Szeretettel vagy hozzánk, már születésünk első percében. Magadhoz öleled atyai szívedre a kisdedeket, megbocsátasz nekünk, akik vétkezünk és szeretettel fogadsz öledbe életünk utolsó órájában. Ha nem is tudtuk híven követni szent szavaidat . . .

Marabut *(felkiált): Jézus! . . . Jézus! . . . Jézusom* légy velem! Életem utolsó percében!

Cecil: Az Atyának, Fiúnak, Szentlélek Istennek nevében!

Marabut: Hála neked! Mert metanítottál benne hinni.

Cecil: Dicsőség az egekben Istennek, mert benned Krisztus újra *feltámadott!*

Marabut: Lelkem megtalálta nyugalmát...

Cecil: Újraszülettél!

Marabut *(hirtelen feláll, minden erejét összeszedve, kitárja karjait):* Boldog vagyok *(összerogy és végignyúlik a földön).*

Cecil: *(föléjehajol, ajkához tartja a keresztet).*

Marabut *(Nehezen hörgő hangon felsóhajtva): Jézusom! (Meghal).*

Cecil *(lefogja a halott szemét, a keresztet leoldja magáról és azt a Marabut összekulcsolt két kezébe teszi és lehajtott fővel mondja):* Meghalt!

(Ebben a pillanatban felhangzik a kolostorból a kitáruló ajtón át a diadalének):

Feltámadott! Krisztus feltámadott! Hozsánna, Hozsánna! *(Harangzúgás és ének).*

Függöny.

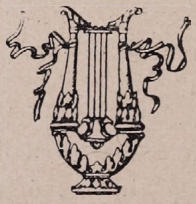

Egy költőnek

Írta: Feleki Sándor

I.

Csilingelnek a rímeid
S pompázó a nyelvezet.
Dalod majd kék mennyországba,
Majd pokolba elvezet.

Csak egy-egy van, mit kritikám
Verseidben még kivet:
Nem találok sehol bennük
Egy parányi kis szivet.

II.

Egy nap szent témákat zengesz,
Másnap kétes lányokat.
Játékodat, a kétszínűt,
Vénségedre félbehadd.

Mulattat tán léha versed,
Azt képzeled botorul
S szent dalodra alázattal
A hívő szív leborul?

Olvasód már nem hallgat rád
S kérdi, hogy az mit jelent.
Nem hiszi, hogy züllött lennél,
Azt sem, hogy vagy tiszta, szent.

Nem lát benned semmi mást,
Csak ravasz komédiást.

III.

Ha mezőről, kertről dalolsz,
Versedben hány tarka szín.
Fakad bennük rózsa, mályva,
Tulipán és kankalin.

Idők foga, a hervadás,
Rajtuk, igaz, sohse vág,
Mert nem éltek, illatoztak,
Mert mind csupa művirág.

IV.

Ha kihull a toll kezedből
És majd útad végezed,
Hamarabb, mint azt te hinnéd,
Elér a bús végezet.

Nemcsak, hogy nem lesz dicséröd,
De gáncsolód sem akad.
Verseid a sírba szállnak
Örökre, mint te magad.

Neved babérral befonva
Nem kerül a lexikonba.
Nem lesz, aki dalodat zengi
S nem lesz, aki gyűlöl, senki.

V.

De néha majd vendéget kap
Az elhagyott sírkereszt:
Egy pintyőke száll le rája
És édes-bús dalba kezd.

Egyszerű a hangja, mégis
Megnyugtató szent vigasz,
Mert, amit zeng az ég felé,
Szivből fakad és igaz.

Elszáll aztán a madárka
S a hant újra csendes, árva.

F·I·G·Y·E·L·Ő

PETŐFI ÉSZAKON. Éppen azokban a napokban, amikor az új európai háború minden érdeklődése az északi államok felé terelődött, a messze Svédországból, Karlskogából levelet kapott a Petőfi-Társaság. A levél írója Lindberg Nils-Hermann svéd középiskolai tanár, aki 1920 és 1926 között Magyarországon lakott, mint a svéd nyelv lektora a Pázmány Péter Tudományegyetemen. Magyarországi tartózkodási idején megtanult magyarul, s akkor ízlelte meg először Petőfi költészetét. Petőfi varázsa az ő lelkét is megfogta s egymásután fordította le Petőfi költeményeit: *Säden nu mogen star* (Érik a gabona), *En kväll därhemma* (Egy estém otthon), *Hard ligger snön, fort släden körs* (Sikos a hó, szalad a szán). Hat évi magyarországi tartózkodás után a svéd tanár visszaköltözött hazájába és ott is foglalkozott Petőfivel. Lefordította a következő verseket: *Aldrig man en blomma vägra kan dess rätt* (A virágnak megtiltani nem lehet), *Den gamle krogvärden* (A jó öreg korcsmáros), *Rättvisa! Sover du?* (Igazság! Alszol?), *Vildsnaret skälver* (Reszket a bokor), *Frihet och kärlek* (Szabadság, szerelem), *Busken till stormen* (A bokor a viharhoz). Most megküldötte a *Karlskoga Tidning* című svéd napilap március 15-iki számát, amely közli az *Europa ater lugnt* (Európa csendes, újra csendes) című Petőfi-verset. A kifogástalan magyarságú levél beszámol arról, hogy még több Petőfi-fordítás készül, több Petőfi-verset kiválasztott az író, sőt a fordításokat félig-meddig már el is készítette. Néhány évvel ezelőtt cikket írt Petőfiről, amely egy gőteborgi lapban jelent meg, jövő ősztől kezdve előadásokat akar tartani Svédország nagyobb városaiban Petőfiről, s képeket kér, hogy azokat az előadások keretében filmvászonra vetithesse. A lelkes magyarbarát svéd írónak a Petőfi-Társaság elküldötte a kívánt képeket, annál is inkább, mert 1938 januárja és 1939 márciusa között több mint harminc előadást tartott Magyarországról az örebrói tartományban. Lindberg-Nils Hermann munkája a halálraitélt európai kultúra értékeinek örök bizonysága. Fél-Európa őrületes háborúban vonaglik, de északon egy középiskolai tanár Petőfi költeményeit lapozza s míg országa határain vörös lángjaival kísért a modern háború, a puszták fiának költeményeit fordítja. Ime a legújabb bizonyság amellett, hogy Petőfi a legmodernebb, a legaktuálisabb magyar költő ma is. *(—ő.)*

CSAJTHAY FERENC HALÁLÁRA. A Budapesti Hirlap elhúnytával — április 1-én — ő is eltávozott az élők sorából. Halála nemcsak a Petőfi-Társaság gyásza, hanem az egyetemes magyar irodalomnak és ujságírásnak is. A Petőfi-Társaság már 1925-ben tiszteleti tagjai közé választotta, mert ki akarta emelni azokat az érdemeket, amelyeket az irodalom és ujságírás ikertestvérré való tevése terén szerzett. Abból az ujságírónemzedékből való volt, amely

még tisztelte az irodalmat, s épen azért, mert tisztelte, az ujságírás napi munkájának lázában is elsősorban az irodalmi ideálokat kereste s irodalmi eszközökkel dolgozott. Temetésén a Petőfi-Társaság küldöttsége élén a főtitkár méltatta az elhúnyt érdemeit, amelyeket három csoportra határolt el.

Az első a hivatáshoz való hűség. Csajthay Ferenc hosszú ujságírói pályáját csaknem egyetlen lapnál élte le: 1891-től 1932-ig szolgálta a Budapesti Hirlapot. Ez a hosszú, több évtizedre terjedő munka is mutatja, hogy meg volt benne az írótollhoz és a hivatáshoz való hűség legmagasabb foka, mert csak így lehet elképzelni, hogy valaki több mint negyven esztendőn keresztül hirdesse ugyanabban a lapban ugyanazokat a célkitűzéseket. A századvég hírlapírásában a Budapesti Hirlap volt az az orgánum, amely a magyar törekvéseket, s a magyar középosztály gondolkozásmódját a leghatározottabban képviselte. A Rákosi Jenő neve volt a külső dísz a lapon, de a szervezés és a névtelen munka oroszlánrésze Csajthay Ferencnek jutott, akinek férfias és mindig uri egyénisége szabta meg a lap egész irányvonalát. És jöhettek akármilyen évtizedek, szolgálhattak politikai, nagy világmeglepetésekkel, Csajthay Ferenc a horatiusi férfias kitartás elvéhez híven sziklaszilárdan állt őrhelyén s világok összeomlásának romjai között is hirdette azt a magyar gondolatot, amelyre egykor fiatalkorában feleskődött.

Második nagy erénye, az uri magyar gondolkodás volt. A Budapesti Hirlap és az az újságírói iskola, amely körülötte kialakult, a sokszor lenézett és sokszor méltán lekicsinyelt magyar ujságírást uri magyar levegővel töltötte meg. Ebben a tekintetben Csajthay Ferenc vezetésével külön sziget volt a Budapesti Hirlap a magyar ujságírásban, híven az elinduláskor Isten nevében tett fogadalomhoz. És bár ádáz harcok közepette állt szerkesztőjével együtt a lap, sebeket kapott és osztott bőven, Csajthay Ferenc a politikai élet felfelcsapó szennyes hullámai között is mindig meg tudott maradni magyar úrnak és az ujságírói tollat a magyar kard régi tisztes hagyományaihoz illő testvérfegyverré avatta. És bár a magyar sajtó egyik része bőven gondoskodott arról, hogy az ujságírást ne tartsák uri foglalkozásnak, a Budapesti Hirlap volt az az aranyhíd, amely a régi tisztes ujságírást és annak aranykorát, a Kossuthok, Petőfik, Jókai Mórok és Kemény Zsigmondok ujságírását összekötötte a huszadik század zsurnalisztikájával.

És harmadszor Csajthay Ferenc ujságíró-pedagógus is volt. Tudósa és művésze volt az ujságírásnak, de nem tartozott sem a meddő tudósok, sem a meddő művészek közé, akik tudományukat és művészetüket nem tudják átadni az utánuk következő nemzedéknek. Mellette és az ő vezérkedésével olyan magyar ujságírógárda nőtt fel, amely hozzáértésben, hűségben, hivatásszeretetben minden méltó volt mesteréhez, s amely a magyar ujságírás nagyjainak nyomdokain járt. És amikor a magyar történelem legkritikusabb és legszomorúbb korszakának mintegy ellenhatásként megszületett a keresztény és nemzeti sajtó, a Budapesti Hirlap és Csajthay Ferenc iskolája egész gár-

dáját tudta adni annak az ujságírónemzedéknek, amely máról-holnapra átvette a posztot, s az őrségváltás óta is hűségesen áll vállalt feladatai mellett. Ha Csajthay Ferencnek semmi más érdeme nem lett volna, csak ez, akkor is megérdemelte volna azt a dísz marsallbotot, amelyet a magyar ujságírótársadalom jelképesen koporsójába helyezett.

A Petőfi-Társaságnak 15 éven keresztül volt tiszteletbeli tagja. Megválasztásával, amely egyhangúlag történt, a Petőfi-Társaság nemcsak Csajthay Ferenc személyét akarta megtisztelni, hanem a foglalkozást is, amelyet ő művészetté finomított. A Budapesti Hirlapban ezerszámra jelentek meg névtelen vezércikkei s azok a publicisztikai munkái, amelyeket nevével jegyzett. A névtelen cikkek serege és a nevétviselő vezércikkek tömege egyaránt törhetetlen magyarságot, nemes írásművészetet és férfias bátorságot árultak el, csupa olyan erényt, amelyek méltóak Petőfi zászlójához. Most, hogy elköltözött közülünk a nagy ujságíró és a nagy írásművész, valóban mérhetetlen űrt hagyott maga után. De hinni akarjuk, hogy példája minden időkre ott fog ragyogni a magyar toll munkásai előtt, akik akár mint írók, akár mint ujságírók kívánják szolgálni a magyar gondolatot. Talán utolsó harcosa volt az irodalom és az ujságírás tstvériségének, fejedelme annak az iskolának, amely az irodalmi eszközöket és az irodalmi kifejezésmódot még az egyszerű napihír megírásánál sem mellőzte. Látta a nagy és boldog Magyarországot, végigélte a nagy erőpróba és krízis esztendőit, s végigjárta a megaláztatások magyar poklát. Mind a három korszakban hű és következetes volt önmagához, azért méltó arra, hogy emlékét mindig megőrizzük. *(G. J.)*

THORMA JÁNOS MÁRCIUS 15-IKE CÍMŰ KÉPÉNEK VÁZLATA A PETŐFI-HÁZBAN. A Petőfi-Társaságra mindig jellemző volt az erős vitalitás, amellyel Petőfi-kultuszát tudja szolgálni. Thorma Jánosnak, a nagybányai iskola megalapítójának özvegye felajánlotta megvételre a Petőfi-Társaságnak férje híres nagy képének, a Március 15-ikének vázlatát, amelynek nyomán a közismerten monumentális kép készült. A Petőfi-Társaság, amely anyagi eszközökben meglehetősen szűkölködik, a vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz és a magyar társadalom tehetősebb tagjaihoz fordult, hogy a nagyértékű vázlatot megszerezze. Hála a vallás- és közoktatásügyi minisztérium bőkezűségének és annak a műpártoló érzéknek, amely magyar földön mindig megértette a műkincsek értékét, s a képet, amely dísze lesz a Bajza-utcai Petőfi-Háznak, sikerült megvásárolni. Az idei tavaszon a Petőfi-, Jókai-Múzeum utolsó éveinek szerzeményeit a Petőfi-Társaság a főváros bőkezű támogatásával kiállítás keretében fogja bemutatni s ez alkalommal a múzeumot látogató közönség is gyönyörködhetik a szép képben, amely a kiállításnak és a Múzeum anyagának egyik legnagyobb értéke lesz. A Thorma-kép megszerzése szolgáljon buzdító például mindazoknak, akiket az élet földi javakkal ajándékozott meg, hogy a vagyonnak nemcsak szociális téren, hanem kultúrvonatkozásban is vannak kötelességei. *(r.—ő.)*

BÓKAY JÁNOS: „FELESÉG" ÉS „ELSŐ SZERELEM"

Különös heteket élek most. Két darabom fut két színházban. Ha este nyolc órakor eszembe jut, hogyan reagál a közönség írói mondanivalóimra, hamarjában nem tudom, melyik darabomra gondoljak: a Nemzeti Kamaraszínházban immár hatodik hónapja futó „Feleség"-re, vagy a háromhetes Első szerelem"-re. Melyiket szeretem jobban? — ezt szinte naponta kérdezik tőlem. Egészen őszintén: nehéz erre felelni. Úgy vagyok vele, mint a szülő, mikor megkérdezik tőle, melyik gyerekét szereti.

Két különböző darab ez egészen. Az egyik, a „Feleség", tipikusan kamarajáték kis színpadra álmodva, halk hatásokra írva, szinte azt merném mondani, mozdulatokra, sóhajokra, arcjátékra. Leegyszerűsített játék, leegyszerűsített dialógus a legnagyobb írói önfegyelemmel. A színész itt valóságos munkatársa az írónak, át kell hogy élje a darabot, minden kis titkos, sorok alatt futó gondolatot át kell éreznie. Az „Első szerelmet" nagy színháznak írtam, nagy zenekarra, erősebben ügyelve a színpadra, erősebb színpadi hatásokat kerestem, hiszen a Vígszínház ezernégyszáz ember hajléka esténkint és a felső karzat utolsó sora éppen olyan fontos szerzőnek és színésznek, mint a zenekar első sora. De van a két darabnak hasonlósága is: a szatira. A „Feleség" szatirája inkább magam felé fordul, magamon keresztül a férfiakat gúnyolom ki benne, az „Első szerelem" szatirája általánosabb. Ez a fintor kicsit talán mindenkinek szól, az egész társadalomnak, kispolgári előítéleteknek, a sok kis hazug dogmának, amit a szerelem játékai köré fonunk örökölt közhelyekként. Mind a két darabomban nagyon sokat bízok a színészre. Ez szerintem a színpadi irodalom. Élő hangszerre, a színészre hangszereli minden igazi színpadi író a mondanivalóját. Mielőtt leülök színdarabot írni, előbb megkeresem a szereposztásomat. Megállapodom a színházzal, megbeszélem a szerepeket a színészekkel és csak miután megtaláltam a szerintem legideálisabb szereposztást, merem megírni a darabot. Már ott tartok, hogy néha azokra a külföldi színházakra is gondolok, ahol már darabjaimat játszották. És maga a színdarab is így születik bennem. Látok, hallok valahol egy színészt, akinek mozdulatai, a hangja ismeretlen emberi titkokat árul el nekem: rajta keresztül látom meg a problémát, amely köré a darab jegecesedik. Ha Bajor Gizi nincs, sohase írom meg a „Feleség"-et. Ha az ismeretlen Karády Katalin nem vacsorázik egy nyári estén véletlenül mellettem egy dunaparti vendéglő terraszán és nem hallgathatom, nézhetem órák hosszat, talán nem születik meg bennem az „Első szerelem" Gabija. És egészen bizonyos, hogy másként írom meg a professzor alakját, ha nem hallgatom évtizedek óta elbűvölve Somlay Arthurnak annyi humanumot kifejező hangját. Sőt arra is volt már eset hogy egyik darabom meg-

írása előtt egy kolozsvári színésznőt láttam magam előtt, a magyar színjátszás nagy ígéretét, a fiatal Fényes Alicet.

A „Feleség" írói problémája — tudniillik az igazi — egyetlen mondat, amelyet Bajor Gizi mond el immár százhatvan estén át: „Lehet, hogy a ti férfihűtlenségetek nem számít, nincs jelentősége, nem kell komolyan venni, de egy bizonyos: mi, asszonyok éppen úgy szenvedünk, ha megcsalnak bennünket, mint ahogy ti szenvedtek, férfiak." Ez a házasság tragédiája egyetlen mondatban.

Az „Első szerelem" mondanivalója nem ilyen könnyen kifejezhető. Vizvári Mariska mond egy kegyetlenül gúnyos mondatot, talán ez közelíti meg legjobban: „Mi, nők önzetleneknek születünk, aztán évről-évre önzőbbek leszünk, de a férfiaknál fordítva van: ők önzőknek születnek, kutyául önzőknek, aztán évről-évre javulnak valamit, míg végül egészen önzetlenek lesznek... de sajnos, akkor már nem is férfiak." A hősnő, Gabi problémája: mi értékesebb egy asszony számára, a fiatal férfi szertelen, önző, kínzó-boldogító szerelme, vagy az érett férfi mindent megértő és megbocsátó, önzetlenségbe és emberségbe hajló, szenzációkat ugyan nem ígérő, de védelmet nyujtó szerelme, ahol a szerelem szó már nagyon közel esik a szeretet szóhoz. Megírtam a darabomat, de még ma sem tudom, hogy mi itt az igazság. Mint minden író, én is szubjektivitásokra vagyok utalva, hát megmondom nyiltan: értékesebbnek tartom mai emberi figurámat, mint a húsz évvel ezelőttit. Ha nekem választanom kellene, a mai Bókay Jánost választanám.

„Sokat dolgozom", mondják, sőt néha szememre is vetik. Ennek őszinte, egyszerű magyarázata a következő: Minden színdarabom csak addig érdekel, amíg először színre került, hogy félreértés ne essék, a bennem élő művészt érdekli csak addig, a sikerre éhes hiú embert, a családjáért küzdő nyárspolgárt természetesen azután is. Mármost: színdarabírói pályámon megszoktam, hogy színdarabjaim figuráival éljek, velük beszélgessek, vitázzam. Velük tisztázom vitás ügyeimet önmagamról, az életről, emberekről, erkölcsről. Egy-egy premier után ki vagyok fosztva, elvesztettem régi társaságomat. És ösztönös szomjúsággal, minthogy ez az életformám, új társaság után nézek. Új emberek hallucinációs hangjait keresem és amint megtalálom őket, új dolgokról kezdenek nekem mesélni. Már kibontakoznak bennem a következő darab körvonalai.

Külföldi sikereimnek természetesen nagyon örülök. De mindennél fontosabb számomra a pesti közönség reakciója és a kolozsvárié, amely talán a világ legkülönb színházi közönsége. Eddig Olaszországban, a skandináv államokban, Hollandiában, Görögországban játszották darabjaimat és most készülnek a „Feleség"-re Bécsben, az Akademie Theaterben. A legnagyobb sikere a „Feleség"-nek volt, de ez talán nem pusztán az én érdenem, hanem a kitünő Elsa Merlinié, aki ma Olaszország legünnepeltebb és kétségtelenül legérdekesebb színésznője. Ez a kitűnő olasz színésznő szinte apostola a magyar irodalomnak. Több mint húsz magyar színdara-

bot vitt már fiatal kora ellenére sikerre. Legutóbb Herczeg Ferenc két brilliáns vígjátékát, a „Kék róká"-t és az „Utolsó tánc"-ot.

Egyetlen fájdalmam van színdarabírás közben: nem jutok hozzá, hogy regényt írjak. Három éve nem írtam már regényt, pedig a színdarab után mindig kicsit szomjas marad az író. Ez a vizuális műfaj nagy lemondásra és önfegyelemre kényszerít, valami mindig az író tollában marad. A regény lehetőségei végtelenek, a mondanivaló határtalan. Itt mindent ki lehet énekelni, amit az ember csak akar. Nem lettem hűtlen a regényhez, csak pillanatra elfordított tőle egy kegyetlenebb, de izgalmasabb műfaj: a színdarab. Érzem, hogy még vissza fogok térni hozzá. Talán rövidesen.

GYÖKÖSSY ENDRE: FEHÉR GALAMB SZÁLL A FALU FELETT

Érdekes és pontos megfigyelésem, hogy a dalok szövegíróit általában alig ismerik. Bántó, sértő, anyagi és erkölcsi kárt okozó az a kialakult ítélkezés, mely egy-egy dalt így jelöl meg pl.: Dankó dala, Fráter dala, Balázs Árpád dala, Murgács dala s nem így: Dankó—Pósa dala (Volt nekem két ökröm), Fráter—Szabolcska dala (Tele van a város akácfavirággal), Balázs Árpád—Antal Iván dala (Rácsos kapu, rácsos ablak), Murgács—Gyökössy dala (Fehér galamb száll a falu felett).

Pedig a legtöbb szájra és szárnyra kelt dal mégis csak szövege inspirálta. Pósa szívéből buggyant ki a „Volt nekem két ökröm, két szép villás szarvú", gyönyörű, halhatatlan vers, Szabolcska lelkében született meg a „Tele van a város akácfavirággal", Antal Ivánnak köszönhetjük a „Rácsos kapu, rácsos ablak" szép és hosszú életet s én írtam a „Fehér galamb száll a falu felett" c. verset, Murgácsot a vers indította muzsikára. S ezekről az élő dalokról körülbelül mindenki tudja, hogy Dankó, Fráter, Balázs Árpád és Murgács Kálmán muzsikájával sír fülünkbe és szívünkbe, de azt, hogy ezeknek a népdallá szépült nótáknak Pósa, Szabolcska, Antal Iván és Gyökössy Endre az írója: alig tudja valaki.

Ezek után azt mondhatná valaki, hogy én most, több mint száz megzenésített versemből kiválogatott és *„Fehér galamb száll a falu felett"* c. alatt kiadott 30 versemmel a szövegírót vettem védelembe. Lehet. Bizonyos azonban, hogy nem tartom magam szövegírónak. Nem írtam muzsikára szöveget. (Talán csak egyszer tettem ezt; többet nem is vállalom.) Én verseket írtam és írok. És ezek a versek találták meg mindig zeneszerzőjüket. Így írt 21 zeneszerző (Ákom Lajos, B. Baló Irén, Cselényi Józsefné, Dezső Lajos, Homonnay Lajos, Horváth Antal, Jánszky Elemér, Járossy Jenő, Kenessey Jenő, Kereszty István, Lengyel Dezső, Machen Mariska, Mikus Csák István, Murgács Kálmán, S. Schack Manka, Szabó Árpád, Tiboldi József, Tóth Zoltán, Váradi István, Váczy István, Zalaváry Lajos) muzsikát most kiadott dalos könyvem 30 verséhez is.

Öröm, hogy a könyvet nagyon keresik és a dalokat széltében-hosszában zongorázzák és énekelik.

Őszintén szólva, nem nagyon szeretem, ha a szerző a maga művét magyarázza. Hiszen, ha a munka mondanivalója úgyis érthető, akkor a magyarázat teljesen fölösleges, — ha pedig nem érthető, akkor minden utólagos fejtegetés céltalan. Legjobb tehát, ha a kommentárt a szerző a kritikusaira bízza.

Mivel azonban a Petőfi-Társaságnak a maga tagjaival szemben való előzékenysége rovatot nyitott a szerzők nyilatkozatai számára, élnem kell a kínált lehetőséggel, és — mi tagadás? — egy bizonyos vonatkozásban jól is esik élnem vele.

Természetesen darabomnak, a fiatal Mátyás királyról szóló *Első diadal*nak nem mondanivalójával, nem alakjaival, vagy éppen meséjével akarok foglalkozni. Ezeket magyarázni vagy értékelni valóban a kritikusok és a nagyközönség dolga. Jól esik azonban legalább most utólag megmondanom, hogy művem *nem alkalmi darabnak készült.* A Nemzeti Színház ugyan Mátyás király születésének ötszázadik évfordulóján mutatta be, de én magam nem erre a terminusra és nem megbízásból írtam. Készen volt már mindenestül nyolc-kilenc esztendővel ezelőtt. A quinquecentenárium csak indíték volt számomra abban az irányban, hogy elvigyem Németh Antalhoz. Hogy az *Első diadal* miért várakozott ennyi ideig előadásra, ennek is megvan a maga története, de ennek elmondása igazán nem ide tartozik.

Darabomnak minden vonatkozásában igyekeztem vagy a történeti adatokra, vagy pedig a Mátyáshoz kapcsolódó irodalmi hagyományokra támaszkodni. Önkényesen kitalált motívum, vagy ú. n. „költői lelemény" kevés van benne. Az, hogy Mátyásnak, a prágai fogolynak egyszerre két menyasszonya volt, az történeti tény. Idehaza édesanyja, Szilágyi Erzsébet megkérte számára Hunyadi Lászlónak özvegyen maradt mátkáját, Gara Máriát, ugyanazalatt Mátyást Prágában elgyűrűzte Podjebrád leányát, Katalint. Erről az esetről úgyszólván minden kimerítőbb magyar históriai munka megemlékezik. Csodálatos módon eddig még nem jöttek rá, hogy drámailag milyen hálás és érdekes konfliktus adódhatik a kettős mátkaságból.

Mostanában sok szó esik arról, hogy valóban 1540-ben született e Mátyás. Vannak, akik pár évvel későbbre teszik a zeseményt. A legterjedelmesebb és legalaposabb Mátyás-életrajz írója, Fraknói Vilmos 1540-et jelöli meg. Ezt az adatot követte a magyar közvélemény is, amikor az idén ülte meg a nagy király világrajöttének ötszázadik évfordulóját s ezt az adatot fogadtam én is el. Darabomban Mátyás 18 esztendős, tehát nem egészen gyermekifjú már.

Jól esik ezt a szerzői nyilatkozatot hálaszóval berekesztenem. Hálás vagyok a Nemzeti Színháznak, amiért olyan előzékenységgel és bőkezűséggel állott a darab mellé és köszönetet mondok a kitűnő művészeknek, akik a Mátyás-témához méltó lelkesedéssel dolgoztak velem, mint rendezővel.

A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE

A PETŐFI-TÁRSASÁG ELMULT IRODALMI ESZTENDEJE

Gáspár Jenő főtitkár a március 10-én tartott nagygyűlésen beszámolt a Petőfi-Társaság elmult irodalmi esztendejéről. A beszámoló a következőképpen hangzott:

Tekintetes Társaság!

Hatvannegyedik irodalmi esztendejét kezdi meg a Petőfi-Társaság mai nagygyűlésünkkel és az új irodalmi év küszöbén a főtitkár kötelessége, hogy beszámoljon az elmult esztendőről. Mikor legutoljára összeültünk így, az áldott béke tavaszi napja mosolygott az egész emberiségre s ma a télutó didergésében, amely minket is előzött szokott nagygyűlési helyünkről, a Magyar Tudományos Akadémia nagyteremből, állig fegyverben áll a fél világ. Már hatodik hónapja tart szárazon, vizen és levegőben, a diplomácia és a világgazdasági eszközök segítségével az új világháború, amelyről pedig azt hitte a mi nemzedékünk, hogy még egyszer nem éri meg. Európa legnagyobb népei, a nyugati civilizáció előharcosai küzdenek egymással s a háborúnak áldozatul esett a velünk mindig barátságban élő Lengyelország s a tűz és vas rettenetes harapófogójában hősiesen ellenáll a testvér Finnország. Mikor hálát kell adnunk az Egek Urának, hogy Magyarországot megkímélte a háború borzalmaitól, úgy érzem, hogy idei nagygyűlésünkből is a bátor, elszánt és vitéz férfiak testvéri kézszorítását kell küldeni Suomi földje felé, ahol most megismétlődnek a Kalevala csodái.

A Petőfi-Társaság az új világháború idegtépő zajában is nyugodtan végzi a maga kettős feladatát: ápolja Petőfi kultuszát és az ő szellemében műveli a magyar irodalmat. Külön vígasztalás nekünk, hogy az új világégés közepette sem csökkent Petőfi eleven hatása s messze országból érkezik híradás, hogy Petőfit egyre többen ismerik és szeretik meg. Az elmúlt irodalmi esztendőben Japánból, Hollandiából kaptunk erről híreket ott élő kültagjainktól s külön örömet okozott az a híradás, hogy a belgrádi rádió kétszer is szentelt egy-egy órát Petőfi emlékének versei bemutatásával és a költő irodalmi jelentőségének méltatásával. Idehaza a mult nyáron leplezték le Aszódon, a költő diákéveinek kedves városkájában Morzsa-Morhaupt Gyula szobrászművész Petőfi-szobrát országos ünnepség keretében. Petőfi-emléktáblát lepleztek le a visszatért Rimaszombatban is azon a házon, amelyben a költő több napon keresztül lakott, mikor barátai meghívására a városban tartózkodott. Kristóf György Kolozsvárott élő levelező tagunk közbenjárására az egykori Biazini-szálloda faláról eltávolított Petőfi-emléktáblát a szálloda helyére épült klinika falára a román hatóságok visszahelyeztették. Az egykori Biazini-szállodában lakott Petőfi feleségével kolozsvári tartózkodása idején.

A Petőfi-Ház, amelyben a költőre vonatkozó ereklyéket őrizzük, november 7-én mult 30 éves. A megnyitás 25-ik évfordulója alkalmával országos ünnep-

séget rendeztünk, a 30 éves évfordulóról azzal emlékezik meg a Társaság krónikása, hogy az elmúlt irodalmi esztendőben is igen értékes adományokkal gazdagodott a Múzeum anyaga. Ritka Petőfi-kéziratot ajándékozott Leidenben élő kültagunk, Beets-Damstee, Szendrey Julia levelét juttatta el a Múzeumnak Kristóf György Kolozsvárott élő levelező tagunk, Jókai Mór egy a 60-as évekből származó arcképét ajándékozta a Múzeum Jókai-részének Lázár Béla tagtársunk, Mihalkovics Elemér egészségügyi főtanácsos úr Endrődi Sándor 150 levelét és kiadatlan versét juttatta el hozzánk és most van folyamatban egy akció, amelynek segítségével meg akarjuk vásárolni Thorma Jánosnak, a nagybányai iskola megalapítójának egy értékes vázlatát, amelynek alapján a «Március 15-ike» című nagy vászna készült. Itt hálával kell megemlékeznem Szendy Károlyról, Budapest székesfőváros polgármesteréről és dr. Némethy Károly tanácsnok úrról, akik ebben az esztendőben is a főváros részéről bőkezűen gondoskodtak a Múzeum épületének fenntartásáról s ellátták az épületet légoltalmi felszerelésssel. Különös hálával és elismeréssel kell megemlítenem, hogy a székesfőváros 1500 pengőt utalt ki a Múzeum berendezésének megújítására, amelyre tavasszal kerül sor.

A kegyeletes megemlékezés során be kell számolnom azokról a veszteségekről, amelyek az elmúlt irodalmi esztendőben Társaságunkat érték. Mult évi nagygyűlésünk egyhangú lelkesedéssel hirdette ki, hogy a Petőfi nagydíjat Torkos Lászlónak, a 100 éves költőnek, Társaságunk egyetlen, akkor még életben lévő alapító tagjának ítélte a Petőfi-Társaság. Torkos László fia még meghatva vette át a nagydíjat a nagygyűlésen s pár nappal azután könnyezve búcsúztunk a Farkasréti-temetőben Torkos Lászlótól, aki tiszteleti tagunk is volt. Ugyancsak az elmúlt irodalmi esztendőben temettük el Hevesi Sándor rendes tagunkat s a nyár elején halt meg Arvi Jaerventaus finn kültagunk, akit a sors megkímélt attól, hogy hazája véres megpróbáltatásait lássa. Itt számolok be arról, — ami egyébként Társaságunk hivatalos közlönyében, a Koszorúban is megtörtént, — hogy a Petőfi-Társaság néhai elnökének, Pekár Gyulának síremléke javára összesen 5493 pengő 40 fillért gyüjtött. Ebből az összegből állíttatta fel azt a monumentális síremléket, amely Kisfaludi-Stróbl Zsigmond szobrászművész, kültagunk alkotása.

A február 29-én tartott rendes évi közgyűlésünk alkalmával tulajdonképpeni tagválasztás nem is volt. Rendes tagjaink száma eggyel mégis gyarapodott, mert alapszabályaink értelmében Jankovics Marcell eddigi levelező tagunkat, aki Pozsonyból Budapestre költözött, a rendes tagok sorába iktattuk be. Mikor örömmel üdvözöljük őt rendes tagjaink sorában, aki 20 éven keresztül Pozsonyban úgy is, mint a Toldy-Kör elnöke, úgy is, mint levelező tagunk, a magyar gondolat őre volt, megemlítem, hogy mindjárt Budapestre költözése alkalmával a Petőfi-Múzeumnak adományozta Querlonde Ferdinand volt 48-as honvéd ezredes kardbojtját és övét, amelyet több diadalmas csatában hordott. Jankovics Marcell beiktatásával rendes tagjaink száma 50-re emelkedett, tiszteleti tagunk 15 van, levelező tagunk 6, mind a 6 Erdélyből, kültagunk Magyarországról és külföldről pedig 39.

Tagjaink az elmúlt közgyűlési esztendőben is nagy buzgalommal és odaadással vettek részt a Társaság munkájában, egy nagygyűlésen és nyolc rendes havi ülésen. Ezeken az üléseken már megemlékeztünk tagtársaink kitüntetéseiről, irodalmi sikereiről, ezúttal csak a legfrissebb babérokról számolok

be. Pintér Jenő, Társaságunk rendes tagját a magyar irodalomtörténet-tudomány elismert tudósát a Szent István Akadémia legutóbb egyhangúlag tiszteleti tagjává választotta. Sík Sándor rendes tagunk, a szegedi egyetem tanára, Pázmány Péterről írt hatalmas munkát, Bókay János tagtársunk, akinek Feleség című darabját ősz óta adják nagy sikerrel a Nemzeti Kamara Színházban és külföldön is, legutóbb a Vígszínházban is nagy sikerrel szerepelt mint műfordító, az Álomlovag című színmű átültetésével, Galamb Sándor rendes tagunk az Első diadal című színművével aratott nagy sikert a Nemzeti Színházban Mátyás király születésének 500-ik évfordulója alkalmából. Nyirő József kolozsvári levelező tagunk pedig éppen tegnap este igazolta be a Nemzeti Színházban művészi eszközökkel Új haza című darabjával a költő mondását: «szívet cseréljen az, aki hazát cserél». Mikor köszönetet mondok tagtársainknak közreműködésükért és munkásságukért, amellyel a Petőfi-Társaságot népszerűsítették, köszönettel kell adózni a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak is, amely az eddigi államsegélyt az idei költségvetési esztendőben is kilátásba helyezte, a Magyar Tudományos Akadémiának, amely az elmúlt esztendőben is rendelkezésünkre bocsátotta helyiségeit az ülések megtartására, Karafiáth Jenő főpolgármester úrnak, akinek előzékenységéből tarthatjuk mostani nagygyűlésünket ebben a díszes teremben, az Országos Földhitelintézetnek, amely pénzalapjainkat őrzi, Váradi Jenő úrnak, Budapest székesfőváros tisztifőügyész helyettesének, aki mint jogtanácsosunk, évek óta lelkes barátunk a Petőfi-Társaság ügyvezetésében és legvégül annak a megértő és lelkes közönségnek, amely hónapról-hónapra hűségesen látogatja felolvasóüléseinket és minden márciusban nagygyűléseinket.

Tekintetes Társaság!

Úgy érzem, hogy főtitkári jelentésemet nem fejezhetném be anélkül, hogy ne emlékezzem meg arról a százados évfordulóról, amelyhez az idei 1940-es esztendővel jutottunk. Az újesztendővel érkeztünk el annak az évtizednek küszöbéhez, amelynek 100 év előtti elődje a magyar nemzetnek és a magyar irodalomnak annyi sorsdöntő csodát ajándékozott. A XIX. század 40-es évei örökre emlékezetesek lesznek a magyar történelemben s amikor mi, 100 év utáni nemzedék, az új negyvenes évek küszöbén állunk és idézzük a márciusi ifjúság szellemét, azzal a hősi elszántsággal kell az ismeretlen jövő szemébe néznünk, amellyel ugyanezt tette 100 évvel ezelőtt az akkori magyarság. A kis nemzetek manapság a megpróbáltatások idejét élik. De szerencsére az isteni Gondviselés mindig gondoskodik arról, hogy a bajbajutottak elé példa állíttassék, amelyből tanulni és erőt meríteni lehet. A tanító és erőt adó példa most ott ragyog az ezer tó országában és az északi nap fényével káprázтatja el az egész világ szemét. A mai magyarság előtt is sokszor felrémlett a kis népek aggódó kérdőjele. De ha olyan elszántsággal akarjuk megvalósításunkat, mint akarta a száz év előtti nemzedék s ha olyan hősi lélekkel állunk történelmi vártánkon, mint északi rokonunk, a finn, remélhetjük, hogy az új negyvenes években méltók leszünk a 100 év előtti magyarság hősi erőfeszítéseihez és méltók leszünk ahhoz a történelmi hivatásunkhoz, amelyet jóban-rosszban már ezer éve teljesítünk itt a Dunavölgyében. Adja az Isten, hogy a sorjában következő 40-es esztendők ismételjék meg azt a nagy nemzeti megújhodást, amely a mult század 40-es éveinek ifjúsága s elsősorban is Petőfi Sándor alakja körül, mint glória fénylik mindaddig, amíg csak magyar él a magyar földön.

HATVANNÉGYEDIK NAGYGYŰLÉSÜNK

A Petőfi-Társaság 1940 március 10-én délelőtt fél 11 órakor tartotta az Újvárosháza közgyűlési termében 64. nagygyűlését. Az országos szénhiány miatt a Magyar Tudományos Akadémia nagytermét nem lehetett befűteni s Karafiáth Jenő főpolgármester az Újvárosház közgyűlési termét engedte át a Petőfi-Társaság nagygyűlése számára. A közgyűlési termet ezúttal is megtöltötte az irodalompártoló közönség, a karzaton pedig a budapesti tanulóifjúság helyezkedett el. Az elnöki emelvényen *Császár* Elemér elnök foglalt helyet, mellette kétoldalt *Havas* István és *Kállay* Miklós alelnök, továbbá *Gáspár* Jenő főtitkár és vitéz *Bodor* Aladár titkár. Császár Elemér elnök megnyitotta a nagygyűlést és bejelentette, hogy *Kiss* Ferenc tiszteleti tag elfoglaltsága miatt, ezúttal is a Nemzeti dallal kezdjük az ülést. Kiss Ferenc nagy sikerrel szavalta el Petőfi Nemzeti dalát, majd *Kállay* Miklós alelnök tartott elnöki megnyitót, amelyet lapunk vezetőhelyén közlünk. *Gáspár* Jenő főtitkár beszámolt a Társaság elmúlt esztendejéről, majd *vitéz Bodor* Aladár, mint a Jókai-nagydíj előadója terjesztette elő jelentését a bizottság másik két tagjának, *Kállay* Miklósnak és *Csathó* Kálmánnak nevében is. A jelentés szerint, amelyet szintén teljes egészében közlünk mostani számunkban, az idei Petőfi-nagydíjat, mint Jókai-nagydíjat *Gulácsy* Irén rendes tagnak, mint regényírónak adta ki egyhangúlag a Társaság. Császár Elemér elnök nagy taps közben adta át a nagydíjat szimbolizáló, Lux Elek készítette Petőfit ábrázoló bronz plakettet Gulácsy Irénnek. Ezután *Havas* István olvasta fel három szép költeményét, majd *Kornis* Gyula tiszteleti tag olvasta fel Az irodalmi műveltség értéke című, mélyenszántó tanulmányát. Kornis Gyula után *Szathmáry* István rendes tag adta elő a Mátyás király jubileumára írt *Mátyás dicsősége* című nagysikerű költeményét, végül a nagydíjas *Gulácsy* Irén olvasta fel egy elbeszélését.

Délben egy órakor a Dunapalotában ünnepi ebéd volt a Petőfi-serleg megemelésével. Az ünnepi lakomán a Társaság tagjai és vendégei közül mintegy negyvenen vettek részt. Az első felköszöntőt *Császár* Elemér mondotta húszéves jubileuma alkalmából a kormányzóra, majd *Raffay* Sándor tiszteleti tag helyett és nevében — akit sajnálatos baleset ért — *Kovács* Sándor t. tag olvasta fel a serlegbeszédet, amely a következőképpen szól:

— *Tekintetes Társaság! Mélyen tisztelt Vendégeink!*

— Régen volt. Ötven esztendejénél is több, hogy szupplikáns diákként jártam a Dunántúl egyik legszebb vidékén, a Kemenes-alját. Ősi szokás szerint, mindenütt a lelkészhez kopogtattam be. A meszleni paplakon a lelkész éppen könyveit rendezgette, amikor benyitottam. Amint megtudta, hogy diák vagyok, egy kis zöld füzetet nyomott a kezembe. A füzet címe ez volt: Arany vagy Petőfi?

— No, szupplikáns öcsém, feleljen meg erre a kérdésre, melyik volt nagyobb, melyik az elsőbb, Arany vagy Petőfi?

— Egyik sem, — feleltem én — hanem mind a kettő. Amilyen nagy volt Arany az elbeszélő költészet terén, ugyanolyan nagy volt Petőfi a lírában. Elsőségről beszélni nem lehet, de annál nagyobb az örömünk, hogy Arany is és Petőfi is a mienk.

— A nagyság épülete az egyéni sajátosságok köveiből épül fel. Nagysággá csak egyéniség lehet. Az egyéni-

ség pedig külső és belső értékek szövedéke. Az egyéniség a kívülről nyert értékeket a benneélő értékekkel társítva formálja szép alkotásokká.

— A mult század különösen gazdag volt egyéniségekben. A forrongó kor nemcsak eszméket termel, hanem megfelelő embereket is szül. A XIX. század folyamán a közélet minden terén, az irodalomban, a művészetben, a politikai és kulturális élet minden ágában valósággal tábortjártak a magyar földön a kiváló egyéniségek. Közöttük élt és úttörő nagyság volt Petőfi Sándor is. Az egyéniség valóságos iskolapéldája. Lélekszerint való igaz magyar, a magyarság lelkének született tolmácsa, hivatott hordozója.

— Az egyéniség olyan, mint a vízcsepp: nagy egésznek része ugyan, de visszatükrözi a nagy egész minden tulajdonságát. Petőfi lelke a magyar lélek lángolásának és ragyogásának sugártörője volt. Olyan, mint az üveghasáb, amely sugarakat szór szét, mert elébb magábagyüjtötte azokat. Petőfi tele volt a magyarság gondolat- és érzésvilágának csodálatos gazdagságával. Erényeit és fogyatkozásait, szépségét és árnyoldalait egyaránt hordozta. A magyar lélek sokoldalúsága alig található valakinél olyan pazar bőségben, mint nála.

— A költő akkor válik igazán nemzeti értékké, ha népe egyéni sajátosságait, öröklött szokásait, multból való, de jövendőket termő álmait, hagyományos gondolkodását és az egész életén átvonuló, az egész életén meghatározó célkitűzéseit és élethivatását nemcsak megérti, hanem át is érzi, nemcsak képviseli, hanem műveibe bele is rögzíti. A költő a nemzet lelkének a birtokosa és kifejezője. Petőfi a szó nemes értelmében magyar költő volt. Petőfit a Magyar Alföld szülte és nevelte. Ő az Alföld tipikus költője, az Alföld mesélő lelkének tolmácsa. Mi, alföldiek, teljesen átérezzük Petőfi mondását:

Mit nekem te zordon Kárpátoknak
Fenyvesekkel vadregényes tája,
Tán csodállak, ám de nem szeretlek,
Képzetem hegy s völgyedet nem járja.
Lenn, az Alföld tengersík vidékén,
Ott vagyok hon, ott az én világom;
Börtönéből szabadul sas lelkem,
Ha a rónák végtelenjét látom.

— Petőfi az Alföld hatása alatt lett a szabadság rajongója. Az Alföld hatása költeményeiben az a sok színes kép is, amelyek változatos tömege, mint a mezei virág az Alföld rónáit, olyan pompázóvá teszi Petőfi műveit. Derű és ború, virágfakasztó tavasz és lombhullató ősz, kalásztermő nyár és fagyasztó tél, mélázó esthajnal és csicsergő virradat, bárányfelhős csend és villámlásban fogant mennydörgés hangulata az Alföld szemléletéből torlódott fel lelke mélységein át művészi alkotásokká. Miként a szent magyar földön ezerév óta élő ezerszínű magyar nép gondolatvilágában, képzelmében, érzésében és szellemi élete minden nyilvánulásában nem a hegyvidék keménysége, hanem az Alföld délibábbal játszó színes hullámzása tükröződik vissza, úgy Petőfi költészetében is mindenütt az Alföld hangulata uralkodik.

— A költő jelentőségét az adja meg, mivel gazdagítja nemzetét és nemzetén át az emberiséget. Petőfi költészete a magasságokban járó lélek pazarkodása. A lírikus működésének tárgyköre szűknek látszik és mégis csodálatosan színes és változatos lehet. Petőfi költészete formában és hangulatban egyaránt szokatlanul gazdag. Minden egyes költeménye olyan, mint a mezei virág, amelyet egyszerűnek, de eredetinek és szépnek teremtett az Alkotó bölcsessége. Nem olyan, mint az üvegházak mesterségesen tenyésztett dísznövénye, amelyet verejtékező mesterkedéssel kényszerít ki az ember elgondolása. Petőfi minden költeménye mintha igazolná a régi görög hitregét, amely sze-

rint a tudomány és a szépség istennője teljes fegyverzetben, hódításra készen pattant ki az istennek királyának fejéből. Petőfi költeményein meglátszik, hogy nem kereste izzadva a formát, hanem a felbuggyanó gondolat és a támadó érzés művészi köntösében öltözötten indult el tolla alól hódító útjára.

— A költő legnemesebb hivatása, nemzete öntudatának gyarapítása. Az igazi költő, népének nevelője. Aki rontója vagy megfertőzője, az lehet versfaragó, de nem érdemes a költő nevére. Petőfi válságos időben, korszakok fordulóján élt és működött. A szabadságot szomjuhozó magyar nemzet ébresztője, irányítója és lelkesítője volt. Tudta, hogy a leglángolóbb tűz is hamvába fulad, ha nincsen szitója. Petőfi a nemzete lelkében felgyulladt tüzet igyekezett ébrentartani és a nemzet öntudatát állandóan növelni. A saját lelkében élő lángolás pedig örök tűz volt, nemzeti öntudata pedig erős, tiszta és becsületes.

— Még ma is sokszor halljuk azt a megjegyzést, hogy Petőfi nem volt magyar eredetű. De hát a napsugár se a mi udvarunkon kel életre, mégis a mi virágunkat csókolja életre és teszi illatossá. A felhő se éppen a házunk felett születik meg, mégis áldom, ha permetegje az én vetésemet szökteti kalászba. Lehet, hogy Petőfi ősei nem Árpáddal együtt lépték át e szent haza határát, az is lehet, hogy ősei fogadták egykor Árpád hadát azon a szent földön, amelyet magyarnak ismer ma az egész világ, de engem sem ez, sem amaz nem érdekel, fő, hogy Petőfit a magyar föld szülte, a magyar égbolt ihlette alkotásra és a magyar nép lelke hatotta át minden ízében. Ha mindenki vitatná is, hogy Petőfi nem volt született magyar, én akkor is büszkén vállalnám és vallanám őt magyar testvéremnek és ő maga adna nekem igazat ezekkel a szavaival:

Ha nem születtem volna is magyarnak,
E néphez állanék ezennel én,
Mert elhagyott, mert a legelhagyottabb
Minden népek közt a föld kerekén.

— Petőfi az volt a magyarság számára a szellemi élet terén, ami Mátyás király volt a történelmi életben: Új korszak nyitója, nemzeti ideálok valósítója, nemzeti nagyság és dicsőség szerzője. E nemzet történeti hivatása és jövendőket növelő öntudata bennük nyerte legegyénibb és legjellegzetesebb képviselőit. Rám nézve kedves találkozása az eseményeknek, hogy a legnagyobb nemzeti magyar királyi születésének félezredes évfordulóján éppen én újíthatom fel e serlegbeszéddel a legnagyobb nemzeti magyar lírikus emlékezetét. Hivatásom parancsa szerint elsőbb is hálát mondok a népek hatalmas Istenének, hogy nemzetünknek ilyen fejedelmeket támaszt időnként. Hálát adok, hogy e nép olyan nagyságokat tud kitermelni, amelyek a nemzeti lét szűkös határai közül világnagyságokká tudnak emelkedni. Kezesség ez nekünk a mai próbás idők csüggetegséget termő küzdelmei között, hogy nem veszhet el az a nemzet, amely ilyen nagyságokkal ajándékozza meg az emberiséget.

— A Petőfi-serleget a halhatatlan költő emlékezetére felemelem azzal a fogadalommal, hogy akik az ő nevéről neveztetünk, az ő lelkét szólaltatjuk meg mindenkor és a nemzeti hagyományok megtartásában, a nemzeti öntudat gyarapításában örökké az ő nyomdokain járunk.

A serlegbeszéd után *Feleki* Sándor köszöntötte a nagygyűlés szereplőit és a Jókai-nagydíjas Gulácsy Irént. Gáspár Jenő főtitkár *Jankovics* Marcellt üdvözölte rendes taggá való beiktatása alkalmából. Végül *Kovács* Sándor t. tag beszélt.

GULÁCSY IRÉN KAPTA A JÓKAI-NAGYDIJAT

A Petőfi-Társaság 1940 február 29-én tartott közgyűlésén *Kállay* Miklós alelnök, mint a kiküldött nagydíj-bizottság elnöke bejelentette, hogy a bizottság (Kállay Miklós, Csathó Kálmán és v. Bodor Aladár) az idei Petőfi-nagydíjat, mint regényírói (Jókai) díjat Gulácsy Irén rendes tagnak ítélte oda. A döntés egyhangúlag történt és a Petőfi-Társaság szintén egyhangúlag hagyta jóvá a határozatot. A nagydíj-bizottság jelentését vitéz Bodor Aladár terjesztette elő a márciusi nagygyűlésen. A jelentés így szól:

— A Petőfi-Társaság az ő évenkénti nagydíjával ez évben Jókai-nagydíj néven regényírót óhajt kitüntetni. Regényírót, aki az utóbbi években írásával a Társaság hagyományos szellemében a magyar lelket fejezi ki. A magyar lelket, amint a magyar élet epikájában, mult korszakokban vagy jelenünk történésében megnyilatkozik, hogy a magyar rendeltetést bennünk öntudatosítsa és mind magyarabb jövő felé vezessen.

— A regény mai irodalomtörténeti korszakunknak legbővebb termésű, mondhatni uralkodó műfaja. Irodalmunkban egy század óta minden évtized során fel-feltünedeztek klasszikus arányú regényírók, de a regényírás irodalmunkban teljes medret betöltő folyammá csak az utóbbi évtizedekben áradott. A trianoni, nemzeti létünket fenyegető rombolásból a líra pár ébresztgető szava után a magyar lélek regényeknek nyers cyclops falköveiből, majd márványtömbjeiből kezdett új alapfalakat építeni, néha a mult őskőzetéből csákányozva, néha a jelen lerakodásos rétegeiből robbantva anyagát, és e mellett, természetesen, sokan buzgólkodtak új és mégújabb sütetű üreges téglából is bérházfalakat építgetve. Az elszakított Erdélyben is, a csapás nagyságához méltó nagyszerű visszahatásul, ujjászületik a magyar regényírás, a mithikus birkózásban földhözsujtott magyar Antheusz szívéhez az ezeréves földanya megerősítő szíve a regénymithoszban dobbant vissza. Ugyanez történt ideátal is. És a történelem eseményeinek napról-napra való szemtanuságán nevelkedett közönség immár napi olvasmányul is megkívánta a történelmi regényt, az életrajz-regényt, a történelmit a miniatürig; majd terveket kívánt az új magyar építéshez: társadalmi és irányregényeket, s ezeknek vetülete betöltötte még a színpadot is... Nagyon sok fényes, nem kevés maradandó nevet kellene itt felsorolnunk irodalmunk e kínálkozó seregszemléjén. A Petőfi-Társaság három kiküldött tagja, Kállay Miklós, Csathó Kálmán és Bodor Aladár valóban nehéz feladat elé került, amikor — en embarras de richesse — sok kitűnő regényírónk között a kitüntetendőt kellett kiválasztania.

— És a választás mégis könnyű lett. A tiszta-magyar és zavartalan érzékű olvasóközönség már az első Trianon-utáni és forradalmak-utáni ocsudás időiben egy Erdély felől megszólalt tisztasugallatú női szív, egy sebkötöző kéz, egy multat-fényesítő szem felé fordult, és szinte észrevétlen könnyedséggel rövidesen már a minden könyvpiac-reklámtól magárahagyott udvarházlakó és a csak láthatatlan szellőktől tájékoztatott kisdiák is tudta a nevét: *Gulácsy Irén*... Ott él valahol egy küzdelmes váradi őrhelyen, ápolója hanyatló életű férjének és egy szenvedő lelkű város betűolvasóinak, és ápolónővére egy egész szenvedő nemzetnek. Úgy tűnik fel, hogy a csüggedők szeme előtt felragyogtatja a fajta mindent-kibíró nagyszerű egészségét, a paraszti Ragyogó Kovács István alakját. Maga az ősrégi őrmezei és gulácsi Gulácsy-család sarja, szinte gyermekasszonyként ott él éveken át kultúrmérnök férje oldalán a ti-

szai tájakról jött verejtékező kubikusok között a közösbográcsos közelségéig, majd aztán éli az erdélyi sors minden megpróbáltatását, végül küzdelmes özvegysorsban a kolozsvári Bánffy-palota nehéz ívei alatt egészen eltelik a mult mondásának hivatásával, ő lesz a történelem ajka.

— Íme a sors, amely az íróművészet tehetségét ráruházta, egyszersmind gondoskodott róla, hogy végigvigye őt az egész magyar élet infernoján, az erdélyi purgatorión, s szemét megnyitotta a nagy magyar mult s a diadalmas paraszti örök magyar élet paradiso-látomásai számára is, hogy mindezeket a maga szenvedésein, könnyein és mosolyain keresztül tolmácsolhassa számunkra.

— A gyermekkori tanyavilág és a kubikus-élet szívszakasztó földreformvágyaiból lelkezi Förgeteg című regényének meleg reálizmusát és rajongó megújhodás-látomásait. *A Hamueső*-ben az embertelenül és förtelmekkel is megpróbáló erdélyi sors pokoljárását és megigazulásának emelkedni induló útját írja meg. A *Fekete vőlegények*-ben a legmélyebbre elhanyatlott nemzet és ország sorsát megváltani képes önfeláldozás példáját és erre Erdély lelkének útmutató rendeltetését. *A Pax Vobis* egy szépségekre és boldogságra szánt női léleknek szótlan hősi önfeláldozását az ő nemzete örökkévalóbb üdvéért. A *Kállói kapitány*-ban a magyar élet legmélyebbre hanyatlott korszakában egy hősi lelkű jegyespárnak egyéni boldogságáról való áldozatos lemondását s mindeneket legyőző küzdelmét, míg a jobbsors küszöbéig elérkezhetnek. *Nagy Lajosról* szóló regény még hősibb emberi küzdelmet mutat meg: azt a hőst, aki a sírba is magával viszi önfeláldozásának emberelőtti igazolását, lemondva még a földi szerelem és részvét visszhangjáról is, csak nemzete történelmének és Istene rendelésének üdvösségéért. E legnagyobb regényalkotásában meg tudja mutatni még a legkisebb olvasó előtt is a legnagyobb látnivalót: a Nagy Embert, aki a nagyságot a legnagyobb szenvedések és állandó lemondások fegyelme árán szerzi meg Isten kezéből. Megmutatja úgy, ahogy valaha is kevés költőnek adatott megmutatnia és megmutatja úgy, hogy a legkisebbek, a betegek, az ügyefogyottak és a gyermekek is erősödhetnek, szépülhetnek és növekedhetnek általa.

— Íme, rendkívüli változatossága mellett is, rendszerinti példájaként a magyar sorsnak, minden regényalkotásában rendszerint emberfelettire hívó küzdelmet rajzol és hőse az, aki ezt a küzdelmet nemzetéért Istenbe vetett hittel vállalja, benne fölmagasztosul és üdvözülésének földi osztálya az, hogy példájává tud válni a nemzet fiainak, az időnek és legközelebbről a mai magyaroknak. És nem mesevégző nagy földi jutalméletet oszt végül küzdő hőseinek: csak odáig vezeti őket, míg megpillanthatják jópéldájuk elindulását. E sorsban hősei legrokonabbak a Zrínyiász eposzi hősével. — És mi, írásművek lelkének kutatói, amint a minden írások legmélyén rejtezett lírát kutatjuk, úgy érezzük, hogy ez az író akaratlan lírában, öntudatánál is mélyebbről jövőn, az önnönmaga áldozatos, hősi lelkét rajzolja meg, ahogy a maga életsorsa is ennek megbizonyítója lett. És az ő hőseinek boldogsága adatott meg neki is: megláthatja áldozatos élete árában, hogy jó példája az új magyar szívekben mindenütt elindult. Azért mi is hálás örömmel látjuk mindenfelé hőseinek lelkét fellobogni a legtisztább magyar szívekben, a legmagyarabbakban, az ifjúságban, a jövendőkben.

— És mi most itten, az ihlető március tizenötödike és a legszebb áldozattétellel Erdélybe temetkezett szívű költő közelében, Petőfi nevének díszével Tár-

saságunknak szerény, jelképes Jókai-Nagydíját szeretettel és hálával adjuk Petőfi Tisza-táji földijének, erdélyi áldozótársának, örök-ifjúságunkat nevelő költőtársának, Gulácsy Irénnek.

A közönség nagy tapssal fogadta a jelentést, majd *Császár* Elemér elnök a Lux Elek kültagunk által mintázott művészi Petőfi-plakettet, mint szimbolikus nagydíjat átadta a kitüntetett írónőnek, aki a közönség tapsai között meghatva mondott köszönetet.

MAGYAR DRÁMÁK DIADALA KÜLFÖLDÖN

Császár Elemér elnök a Petőfi-Társaság február 18-án tartott felolvasóülésén a következő elnöki megnyitót mondotta:

— Miközben a világ színpadán idegtépő küzdelmek és idegőrlő csönd váltják egymást, két nyugodtan dolgozó színpadon, a német Giessen városban és az olasz birodalom fővárosában, Rómában, jóformán egy napon, olyan esemény történt, amelyet nem mellőzhet hallgatással a Petőfi-Társaság. Mind a két helyen egy-egy magyar drámát mutattak be a külföldnek, amott, a német színpadon, Vörösmarty tündérjátékát, a *Csongor és Tündét*, emitt, az olasz színpadon, társunknak, Bókay Jánosnak, lélektani drámáját, a *Feleséget*. A két bemutató, a kettős diadal, nemcsak a magyar költői szellem erejéről tett tanuságot, hanem arról is, hogy a külföld fölismert és elismert magyar értékeket.

— Bármennyire örülök is annak a dicsőségnek, amelyet ez a két költői mű, az egy egész századnál idősebb *Csongor* és a legfrissebb magyar dráma, a *Feleség*, a külföldön a magyarságnak szerzett, őszintén megvallom, hogy a külföld méltánylását nem tartom a műérték legigazabb kritériumának. Minden igazi író a nemzet lelkéből merít és a nemzet lelkéhez szól, s a magyar írónak leghivatottabb bírája a magyar közönség és a magyar kritika. Nagy magyar író az, akit mi magyarok tudunk nagynak, a külföld csak szentesítheti ítéletünket — sajnos, eddig még igen elvétve teljesítette ezt a kötelességét. Legmagyarabb, legnemzetibb költőnknek, Arany Jánosnak nagyságát például mindmáig nem látta meg a Nyugat szeme!

— A külföld elismerésének ez a ritka volta ad súlyt a giesseni és a római diadalnak — büszkeséggel és meleg szeretettel üdvözlöm tehát Bókay János társunkat, hogy drámája szülőtalajából, a magyar globusból kiemelkedve, belekerült az európai színházi élet sodrába s megkezdte útját a világirodalom felé.

— A *Csongor és Tünde* külföldi sikerének az irodalmi jelentőségen túl van egy másik, mélyebb, egyetemesebb és még fölemelőbb jelentősége. Gondoljunk arra, hogy Vörösmarty nem szánta színpadra drámáját, könyvdrámának írta, s nemcsak a színpad nem vette észre a benne rejlő lehetőséget, hanem a közönség sem ismerte föl költői szépségeit, csak Kölcsey, a kritikus és Czuczor, a költő látták meg benne a műremeket. A maga kora tehát észrevétlenül elment a *Csongor és Tünde* mellett! Hogy ez a 110 éves mesejáték, amely idegen gyökereivel is igazi magyar népmese, népünk legkedveltebb mesefajának, a tündérmesének hajtása — hogy, mondom ez a mult század elei közönségnek szánt magyar dráma ma is, hat, sőt, éppen ma hat, s hat nemcsak reánk magyarokra, hanem a tőlünk szellemben, lélekben messzeeső németekre: az nemcsak a *Csongor* életerejének bizonysága, hanem annak az örök törvénynek is, hogy az igazi szépséget, az igazi értéket elburkolhatja ugyan a meg nem értés köde, a feledés felhőjébe temetheti évtizedek közönye, de az igazság napja egyszer mégis fölragyog fö-

léje, elszéleszti a ködöt, szétűzi a fellegeket és sugarainak özönében kibontakozik elénk teljes pompájában az egykor félreismert, jogtalanul mellőzött költői remek.

— De vajjon nem szabad-e az egyetemes eszmék világában még egy lépéssel mélyebbre szállnunk? Vajjon az emberi szellem világában a költészetnek, művészetnek valami kiváltságos helyzete van, s az idő csak ott juttatja diadalra az igazságot? Nem, százszor nem! Ami áll az élet nyilvánulásainak egyik körére, az áll a többire is. Ebből a tudatból merítem azt a meggyőződésemet, hogy előbb vagy utóbb — remélem előbb! — felénk is kivillan az igazság napja s elszéleszti azt a ködöt, szétűzi azt a felleget, amely Trianon óta, húsz esztendőn át sötétbe burkolta a magyar eget. A folyamat megindult, a jelek biztatók, közelít az idők telje. Ebben a meggyőződésben megnyitom fölolvasó ülésünket.

TAGTÁRSAINK KITÜNTETÉSE

Kristóf György erdélyi levelezőtagunk, a kolozsvári egyetemen a magyar irodalom és nyelv rendes tanára, most ünnepelte 60-ik születésnapját. Ebből az alkalomból hálás tanítványai, számszerint 23-an, akik itt Csonkamagyarország területén és a megszállott Erdélyben működnek összesen 16 intézetben, emlékkönyvet adtak ki, amelynek címe: «Magyar Irodalomtörténet 1939. Emlékkönyv Kristóf György hatvanadik születésnapjára». A könyv Kolozsvárott jelent meg a Minerva kiadásában. A hálás tanítványok az ajánlásban a következőket mondják:

«Tisztelettel és szeretettel ajánljuk könyvünket Kristóf György professzorunknak hatvanadik születésnapja emlékére. Szavak mámora nélkül, egyedül a tett egyszerűségével ezt a vallomást teszi minden egyes cikk. Erdély minden részéből, magános utakon indultunk el, hogy az évfordulón egymásra találjunk, régi és új tanítványok. Hegyek és határok közt, nagy gátlások és kis lehetőségek láncában készültek ezek az írások. De a viharlámpás, sáros és kátyús utakon is szelíden szórja szét fényét! Ezekből a lapokból is, amelyek híven őrzik a megtett út és az elmult élet minden emlékét, bizakodóan és biztatóan világol anyanyelvünk és irodalmunk szeretete. A derengő fény pedig professzorunk alakjára vetődik rá! Neki nyújtjuk át, neki ajánljuk ezt a könyvet hűséges tanítványi ragaszkodással, a sok-sok szétszórt szeretetért.»

A könyv szerkesztői: Jancsó Elemér, Nagy Géza, Pellion Ervin, Reischel Artur, Sántha Alajos és Szabó T. Attila. A tanítványok a következők: Antal Péter, Balogh László, Blédy Géza, Debreczy Sándor, Győrbiró Jenő, Hegyi Endre, Jancsó Elemér, Kacsó Sándor, Kristóf Sarolta, Makkai Ernő, Makkai László, Márton Gyula, Mikó Gábor, Miszti László, Orbán László, Pellion Ervin, Pogány Albert, Reischel Artur, Sántha Alajos, Szabó T. Attila, Veégh Sándor, Vita Zsigmond és Vörös István.

Hegedüs Lóránt t. tagunkat, Horthy Miklós kormányzó közéleti érdemeiért, m. kir. titkos tanácsossá nevezte ki.

A PETŐFI-HÁZ GYARAPODÁSA

Kovács Sándor tiszteletbeli tagunk, Dunáninneni ev. püspök megküldötte a Petőfi-Ház számára a tavalyi aszódi Petőfi-ünnepély hét fényképét, az ünnepély rendjét és a Petőfi Társaság képviseletében elmondott beszéde szövegét.

A hollandiai Esperanto Biblioteko 8. füzeteképen Purmerendben (Nederlando) megjelent Aleksandro Petőfi «La avo» című elbeszélése Ladislao Spierer fordításában. A kis füzet a bevezetőben röviden adja esperanto nyelven Petőfi életrajzát s azután következik Petőfi «La avo» (A nagyapa) című novellája.

TAGTÁRSAINK IRODALMI SIKEREI

Bókay János rendes tagunk «A feleség» című darabját a kora ősz óta egyfolytában adja a Nemzeti Kamara Színháza. A darab március közepén érkezett el a 150-ik előadáshoz. Ugyanakkor mutatta be a Vígszínház nagy sikerrel az «Első szerelem» c. új Bókay-vígjátékot. «A feleség» című színművet olasz sikere után több más külföldi országban is előadják. Bókay János tagtársunkat egyébként a Kisfaludy Társaság most választotta tagjai közé.

Szittnyay Zoltán rendes tagunknak legújabb regénye most jelent meg «A kegyelmes úr rokona» címmel.

Harsányi Zsolt rendes tagunk nagysikerű «Jókedvű» könyvének most jelent meg a legújabb kötete.

A *Janus Pannonius Társaság* Pécsett, február 10-én, a vármegyeház közgyűlési termében felolvasó ülést tartott. Ezen az ülésen *Bán* Aladár rendes tagunk «A finn költészet kimagasló értékei» címmel olvasott fel.

A Luther Társaság február 5-én, délután, a finn Vöröskereszt javára finn szabadság ünnepet rendezett. Ezen az ünnepségen *Bán* Aladár rendes tagunk Runebergről, a finn hősiesség dalnokáról olvasott fel. *Kovács* Sándor t. tagunk, a Társaság egyik elnöke *Szathmáry* István v. tag és *Jankovics* Marcell l. tag hatásos költeményét olvasta fel nagy hatással.

ABAFI LAJOS EMLÉKEZETE

Császár Elemér elnök, a Petőfi Társaság február 18-án tartott ülésén, elnöki megnyitójában a következőket mondotta:

— A kegyelet sötétszirmú Asphodelos virágával akarom övezni Abafi—Aigrer Lajos társunk emlékét. Most száz éve született s 59 esztendőt élt. Polgári foglalkozása szerint, könyvkereskedő volt, lelki világa szerint idealista, szellemi életünkbe, mint tudós és szerkesztő véste be alakját, de mert mindenek fölött szerény volt, nevét a közönség csakhamar elfelejtette — annál hálásabban őrzi a tudomány. Mint tudós irodalommal és történettel foglalkozott, egyik tanulmányát, az elégiáról szóló kis könyvét, koszorújával tüntette ki a Kisfaludy Társaság. Annál azonban amit írt, sokkal maradandóbb az, amit tett, azok a nagyszabású vállalatok, amelyeknek kiadásával örök hálára kötelezte irodalmunkat. A sok közül csak a két legjelentősebbet emelem ki, a *Nemzeti Könyvtár*-t és a *Figyelő*-t. Mind a kettő a legmerészebb és legönzetlenebb magyar vállalkozások közé tartozik. Amaz könyvgyüjtemény. Abafi a maga költségén, az anyagi haszon minden reménye nélkül, 42 kötetben közrebocsátotta a régibb és újabb magyar irodalomnak nehezen hozzáférhető termékeit, Zrínyin kezdve Mikesen, Dugonicson, Daykán keresztül Czakó Zsigmondig és a Vachottokig, olyan műveket, amelyeknek kiadására sem cégek, sem társaságok nem mertek vállalkozni. Az erkölcsi seker nem nem maradt el: a Nemzeti Könyvtár legtöbb kötete ma is nélkülözhetetlen forrása tudományos ismereteinknek. Elgondolásában még nagyobbszerű, hatásában még messzebb gyűrűző volt másik vállalkozása, a Figyelő. Irodalomtörténeti folyóirat, 1876-ban indította meg Abafi, abban az időben, amikor még a hatalmas Magyar Tudományos Akadémia sem mert magyar irodalomtörténeti folyóirat kiadására gondolni. Abafi a maga erejéből, egy fillér támogatás nélkül, kormánytól, Akadémiától függetlenül évenként 10 testes füzetet megjelentetve 1889-ig tartotta fönn folyóiratát, mindmáig a legnagyobb terjedelmű és a leggazdagabb tartalmú irodalomtörténeti közlönyünket, s benne ő és munkatársai az értekezéseknek és adatoknak végeláthatatlan sorát tették közzé. Elmond-

hatjuk, hogy egy negyedszázad irodalomtörténetének ez a folyóirat volt a kincsesbányája, s a kutató még ma is akárhányszor kénytelen visszanyúlni a Figyelő sárguló lapjaihoz.

Legyen áldott ennek a nemeslelkű, bátor társunknak emléke!

RAFFAY SÁNDOR BALESETE

A Petőfi-Társaság idei márciusi nagygyűlésére a serlegbeszéd elmondására *Raffay* Sándor dunamelléki evangélikus püspököt, m. kir. titkos tanácsos, t. tagot kérte fel. Két nappal a márciusi nagygyűlés előtt illusztris tiszteleti tagunk a jeges járdán megcsúszott és súlyos belső sérülésekkel négy hétig kellett feküdnie. A serlegbeszédet helyette püspöktársa: *Kovács* Sándor, szintén t. tagunk olvasta fel a Dunapalotában tartott márciusi lakomán. A társaság tagjai a lakomáról aláírásukkal ellátott üdvözlőlapot küldöttek a nagybeteg püspöknek, akit balesete alkalmából számosan kerestek fel részvétükkel és érdeklődésükkel. Raffay Sándor t. tagunk egyébként gondos orvosi felügyelet mellett már vissza is nyerte egészségét.

ÜLÉSEINK TÁRGYSORA

A Petőfi-Társaság a Koszorú januári számának megjelenése óta a következő üléseket tartotta:

Február 18. A M. Tud. Akadémia kistermében d. e. ½11 órakor jelolvasó ülés a következő tárgysorozattal: 1. Megnyitó: *Császár* Elemér elnök. 2. Főtitkári jelentés. *Gáspár* Jenő főtitkár. 3. A sajtó nagyhatalom (elbeszélés). *Vitéz Bodor* Aladár rendes tag. 4. Költemények: *Dutka* Ákos r. tag. 5. Endrődi Sándor levelei és kiadatlan versei a Petőfi-Házban. *Gáspár* Jenő főtitkár.

Február 29. Délután 5 órakor a M. Tud. Akadémia képes termében rendes évi közgyűlés.

Március 10. Délelőtt ½11 órakor az Újvárosháza közgyűlési termében nagygyűlés.

Április 14. A M. Tud. Akadémia kistermében d. e. ½11 órakor felolvasó ülés. 1. Megnyitó: *Császár* Elemér elnök. 2. Főtitkári jelentés: *Gáspár* Jenő főtitkár. 3. Költemények: *Petri* Mór r. tag. 4. A négyszázéves debreceni kollégium: *Pap* Károly t. tag. 5. Költemények: *Baja* Mihály r. tag.

A PETŐFI-TÁRSASÁG LEGÚJABB PÁRTOLÓ TAGJAI

Viola Lajos igazgató, Budapest. Aczél Károly gazdatiszt, Mende. Özv. Baumgartenné Friedrich Albin, Pásztó. Fehér Sándor m. kir. mérnök, Debrecen, Fodor László cégjegyző, Budapest. Fülöp Géza tisztviselő, Balatonfűzfő. Geiringer Oszkár gyógyszerész, Dunaszerdahely. Hámori Béla állomásvezető, Tiszavárkony. Hernádi István hadnagy, Pécs. Kakas Károly András magántisztviselő, Budapest. Kiss Dénesné, Pátroha. Balásfalvi Kiss Valéria, Szombathely. Kucsera György, Eger. Murányi Imre körjegyző, Bálványos. Seregély Lajos erdőmérnök, Királymező. Dr. Stéfán Ágoston ügyvéd, Rahó. Tóth Bálint ref. lelkipásztor, Szeremle. Vasadi Balogh Lajos zeneszerző, Budapest. Wágner József áll. tanító, Kökényes. Zana János ny. kir. táblabíró, Csengőd. Bertalan Lajos okl. gazda, Budapest. Ifj. Erdélyi Gyula körzetparancsnok, Kassa. Harói Csuka Jenő százados, Szeged. Gosztonyi Jenő m. kir. hadnagy, Beregszentmiklós, Horváth Antal m. kir. zászlós, Munkács. Molnár Zoltán m. kir. alezredes, Budapest. Orbán Rudolf m. kir. alezerdes, Pécs. vitéz Paduschitzky

Alfréd ezredes, Hejőcsaba. Putnoky Pál ny. MÁV főintéző, Miskolc. Somló Bertalan százados, Kőszeg. Tarnay Károly m. kir. tüzéralezredes, Miskolc. Lábos Béláné kir. it. táblai tanácselnök neje, Debrecen. Técsy Barna főhadnagy, Budapest. Tóth Gyula m. kir. őrnagy, Budapest. P. Nagy Gusztávné ny. áll. tanár neje, Környebánya. Asztalos Lajos mezőg. kam. h. igazgató, Kaposvár. vitéz Horváth Béláné tanítónő, Tiszaörs. Jákó Margit szőv. tanítónő, Budapest. Polinszky Ágost ny. MÁV főfelügyelő, Nyíregyháza. Faisztl Gyula, Budapest. Feymann István vm. számvevő, Nagytétény. Gebhard András őrnagy, Hajmáskér-Tábor. Hetényi Jenő, Budapest. Komjáthy Aladár ref. lelkipásztor, Tárkány. Koór Józsefné, Budapest. Fekete Károly, Rákospalota. Kádár Sarolta tanítónő, Telkibánya. Dr. Kende Ferenc orvos, Abasár. Biczó Ödönné székesfőv. zenetanár, Budapest. Brenner Tóbiás százados, Szombathely. Gyürky Gyuláné, Budapest. Bihari Ferencné tanügyi főtanácsos felesége, Budapest. Dobránszky Sándorné ny. gk. lelkész, földbirtokos neje, Kótaj. Ifj. Gammel József festőművész, író, Vecsés. Hutyra Ferencné egyet. tanár özvegye, Budapest. Dr. Forintosházi Forintos Géza min. tanácsos, Mihályfa. Vigváry László műszaki tanácsos, Budapest. Szent Lujza Intézet óvónőképzője, Budapest. Brolly Imréné gimn. tanár neje, Kaposvár. Körmendy Tibor okl. gépészmérnök, Salgótarján. Sumári Ernőné földbirtokos, Szarvaspuszta. vitéz Szívós-Waldvogel József ny. á. tábornok, Esztergom. egyházpakai Andrássy Dezső ny. tanácsos, Fonyód. Özv. dr. Kiss Menyhértné tanár, író özvegye, Budapest. Zsoldos Benő ny. kir. ítélőtáblai bíró, Budapest. Bognár Emma, Sárrétudvari. Horváth László főerdőmérnök, Sárvár. Özv. Kotzó Elekné, Budapest. Reichardt Béláné, Székesfehérvár. Téglássy Béláné, Laskod. Éltető Gábor m. kir. hadnagy, Nyíradony. Szitkey Károly, Rákospalota. Özv. Kiss Lajosné, Tiszaföldvár. Dominek Józsefné, Budapest. Vidoni Dragica, Zagreb. Özv. Duró Imréné földbirtokos, Köveskál. vitéz Orbán Nándor, Székesfehérvár. Fehér Ferencné, Subotica. Mohács város könyvtára. Egyed Ferenc ny. polg. isk. tanár, Magyaróvár. Gábossy Lászlóné m. kir. százados neje, Sopron. Özv. vitéz Bodor Sándorné ezredes özvegye, Debrecen. Andaházy Szilárd m. kir. hadnagy, Nagyberezna. Domonkos József m. kir. hadnagy, Kiskunhalas. Dr. Zimányi Vidor főtörzsorvos, egy. m. tanár, Budapest. Daróczy Pálné, Detroit. Csúcs Sándor kereskedő, Szolnok. Dálnoki Miklós Marianne, Kecskemét. Kézdivásárhelyi Papp Sándor ny. vm. irodatiszt, Mezőkászony. Szalma János áll. tanító, Szeged. Özv. Szterszky Kázmérné, Székesfehérvár. Tőkey Károly áll. tanító, Polgár. Véghelyi Zoltán jegyző, Sárvár. Ferenczy Kálmánné malomtulajdonos neje, Kunágota. Barthalos Zoltán m. kir. százados, Nyíregyháza. Holló István postafelügyelő, Budapest. Kiss Albert nyug. gimn. tanár, Komárom. Wilcsek Ferencné kir. főmérnök neje, Budapest. Benedekffy Sámuel, Budapest. Bukovszky Jánosné, Szászvár.

A szerkesztő bizottság elnöke:
CSÁSZÁR ELEMÉR.
A bizottság tagjai:
GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN, LÁZÁR BÉLA.
A szerkesztésért és kiadásért felelős: GÁSPÁR JENŐ.
Szerkesztőség: Budapest, VI., Bajza-utca 39.
Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 15.

Budapesti Hirlap nyomdája. — Felelős nyomdavezető: Nedeczky László igazgató.

A PETŐFI-TÁRSASÁG

országos mozgalmat indított

a nemzeti irányú irodalom ujjáélesztésére.

Ezt a célt szolgálja, amikor a Petőfi-Társaság pártoló tagjai részére járó illetménykötetekét nagy gonddal válogatja össze, a magyar irodalom legjava terméséből.

*

1940. évi illetménykötetеink:

TÖMÖRKÉNY ISTVÁN: NAPOSTÁJAK. *(Január.)* A magyar parasztirodalom megteremtőjének és utólérhetetlen művészének válogatott elbeszélései. Keményre kovácsolt, remekbe faragott paraszt-novellái a világirodalom legnagyobb népies írói mellett jelölik ki Tömörkény helyét.

BARABÁS GYULA: KÖD A MAROSON. *(Február—március.)* A „magyar csodának" a modern matematikai szemlélet megalapítójának, Bólyai Jánosnak szerelmét írta meg ebben a hatalmas regényben Barabás Gyula. Megindítóan költői és megrendítően drámai írás.

HERCZEG FERENC: HORKAYNÉ. *(Április.)* Horkayné Herczeg Ferenc legszellemesebb, legbölcsebb és legmulatságosabb nőalakja. Állásfoglalása társadalmi, irodalmi, politikai téren alakító hatással volt a magyar közvéleményre. Ez a kötet válogatott „ellesett" párbeszédeit tartalmazza.

DÁNIELNÉ LENGYEL LAURA: HÁGÁR A PUSZTÁBAN. *(Május.)* Az anyaság és a művészet, e két csodálatos, de teljes embert és teljes életet követelő hivatás küzd egymással a regény hősnőjének lelkében. Az anyaság győz és áldozatul kívánja a művészetet.

LYKA KÁROLY: MAGYAR MESTEREK. *(Július.)* A legnagyobb élő magyar esztétikus, művésznemzedékek nevelője és a magyar közönség képzőművészeti ízlésének kifejlesztője, ebben a könyvében pompás, színes portrékat ad nagy magyar festőkről.

BALASSA IMRE: DÉRYNÉ. Egy régi színésznő élete. *(Szeptember—október.)* A magyar „Biedermeier" regénye. Csupa poézis, színes romantika és finom szentimentalizmus. Déryné ifjasszony változatos és gazdag élete a magyar művészet hőskorát idézi az olvasó elé.

MAJTHÉNYI GYÖRGY: AJÁNDÉK. *(November.)* Mély és művészi téma, lebilincselő mese, a sok élő pompásan megmintázott figura az érdekes és eleven miliőrajz és a megbékítő megoldás sok szép órát és komoly művészi élvezetet szereznek az olvasónak.

CSATHÓ KÁLMÁN: ELBESZÉLÉSKÖTET. *(December.)* Csathó Kálmán válogatott novelláinak gyüjteménye. Mindegyik valóságos miniatűr regény: olyan gazdag a meséjük, olyan elevenek a figuráik, annyi művészi és emberi tanulság és annyi teljes és befejezett sors tárul ki bennük az olvasó előtt.

A Petőfi-Társaság az 1940. év folyamán TÍZ KITŰNŐ MAGYAR KÖNYVET *és folyóiratát, a „Koszorú"-t mindazoknak elküldi, akik évi 20 pengőt ajánlanak fel a nemzeti irodalom pártolására.*

Ez a pártoló tagsági díj havi 2 pengős, vagy negyedévi 5 pengős részletekben is törleszthető.

A köteteket a pártoló tag részére, kívánságára beköttetjük, sötétkék egészvászon kötésbe, aranynyomással és ebben az esetben a bekötésért kötetenkint 1 pengő 60 fillért számítunk.

A köteteket kiadóhivatalunk:

Budapest, VI. kerület, Andrássy-út 16. sz. küldi el.

A belépési szándék is itt jelentendő be!

A Koszorú, a Petőfi-Társaság közlönye egy irodalmi évben négyszer jelenik meg: október, január, április és június hónapokban. Előfizetési ára egész évre 4 pengő.

A Koszorú kiadóhivatala: Budapest, VI., Andrássy-út 16. Távbeszélő: 1-266-83.

Felelős kiadó: Gáspár Jenő.

BUDAPESTI HIRLAP NYOMDÁJA — FELELŐS VEZETŐ: NEDECZKY LÁSZLÓ.

KOSZORÚ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

TARTALOM

Gáspár Jenő: Endrődi Sándor levelei és kiadatlan versei a Petőfi-Házban. (Tanulmány) . 193

Gyökössy Endre: Márciusi versek a Mátrán 201

Falu Tamás: Szónoklat. (Elbeszélés) 205

Baja Mihály: Versek. (Csokonai szól, Csokonai hattyúdala Lillához) 208

Bán Aladár: Järventaus, a magyar lelkű finn író. (Tanulmány) 211

Sik Sándor: Műfordítások . . 217

Zádor Tamás: Erkélypáholyból. (Elbeszélés) 219

Dutka Ákos: Versek (Várad már harangoz, Pintyőke elment, Magyarul) 227

FIGYELŐ: Költészet és jellem. *(Dr. Lázár Béla.)* — Olasz könyv Petőfiről. *(Jankovics Marcell.)* — A könyvnyomatás jubileuma. *(G. J.)* — Játék és élet. *(dr. L. B.)* — A múzsák nem hallgatnak. *(—ő.)* . 229

IRODALMI TÜKÖRKÉPEK: *Gyallay Domokos:* Külön nóta. — *Sik Sándor:* Az Isten fiatal. — *Vitéz Somogyváry Gyula:* És Mihály harcolt... — *Bókay János:* Mario . . 240

A PETŐFI TÁRSASÁG ÉLETE 244

UJ FOLYAM
★
VI. KÖTET
★
4. SZÁM

BUDAPEST
★
1940 JÚNIUS
★
ÁRA 1 P

A PETŐFI TÁRSASÁG PÁRTOLÓ TAGJAINAK TAGILLETMÉNY

ENDRŐDI SÁNDOR LEVELEI ÉS KIADATLAN VERSEI A PETŐFI HÁZBAN

ÍRTA: GÁSPÁR JENŐ

A Petőfi Társaság januári ülésén jelentettem be, hogy dr. Mihálkovics Elemér egészségügyi főtanácsos úr, a Szent István kórház igazgató-főorvosa Császár Elemér elnökünkhöz igen becses, nagyértékű irodalmi hagyatékot juttatott el, Endrődi Sándornak, Társaságunk egykori büszkeségének és alelnökének, a kiváló lírikusnak és műfordítónak hátramaradt leveleit és néhány kiadatlan költeményét. A nemes adakozónak levélben fejeztem ki a Petőfi Társaság háláját s minthogy a kéziratcsomó közvetlenül a Petőfi Társaság hivatalos közlönyének, a Koszorúnak januári zárásakor jutott el a Petőfi Házba, csak röviden emlékeztem meg folyóiratunkban is a szép ajándékról. Mikor azonban egyik este kezembe vettem a csomagot, amely egy régi „Közjegyzői okirat" feliratú papírba volt burkolva ezzel a felírással: „Endrődi levelei és pár kiadatlan verse". Irodalmi értékű. Rendezve — „időrendberakva dr. Bánkuty Ernő" — és a sárgult kéziratokat olvasni kezdtem, akkor láttam, hogy rendkívli értékű, irodalmilag is becses kéziratcsomóhoz jutott a Petőfi Társaság. Levelek, levelezőlapok, névjegyek, táviratok, a levelek szélére jegyzett néhány vers s egy-két kiadatlan Endrődi-költemény volt a kéziratcsomóban. A levelek hosszú sora, egy egész levélciklus kb. 50 esztendőt ölel fel két férfi életéből, s azonfelül, hogy a levelekben igen sok, a Petőfi Társaságra, a Petőfi Ház felállítására és a Petőfi-ereklyék gyűjtésének befejezésére vonatkozó adatot találtam, ez a levélgyüjtemény szép, megható és maradandó emléke annak a nemes és sírigtartó férfibarátságnak, amely a levelek íróját és a levelek címzettjét összefűzte. Minthogy ezek a barátságok ma már hovatovább ritkábbak, már csak ebből a szempontból is érdemes volna Endrődi Sándor levelezésével foglalkozni, de a Petőfi Társaságot elsősorban a levelek irodalmi vonatkozásai érdeklik s éppen ezért ebben a felolvasásban is a hangsúly a levelek irodalmi vonatkozásán lesz.

Azt, aki a leveleket írta, nem kell sem a Petőfi Társaságnak, sem közönségének bemutatni. Endrődi Sándor költészete és irodalmi munkásságának java a mult század végére és a XX. század első két évtizedére esik. Költészete éppen a századforduló

AKADÉMIAI KÖNYVTÁR

idején volt virágkorában, abban az időben, amikor a magyar költészetben olyan sajnálatos hasadások történtek. A dunántúli származású költő, aki élete nagyrészét Nagyváradon, majd később Budapesten élte le, magyarságát soha sem tudta megtagadni s ugyan akkor büszkén össze tudta egyeztetni soha nem lankadó nemzeti érzésével azt az európerséget, amely a magyar költészet legnagyobbjainak épp úgy sajátja volt, mint a nemzeti érzés. Így lehet megérteni, hogy Endrődi Sándor bármennyire is ismerte a nyugati költészet nagyjait és bármennyire is rajongott pl. Heineért, a magyar olvasók előtt örök időkre mint a Kurucnóták költője, a Balaton líraiszívű szerelmese és a Tücsökdalok halktónusú énekese maradt fenn, vagy az örök magyar sírvavígadásnak magyarszavú Anakreonja s a Balassi Bálint nyomdokain járó, őszi harmatban ballagó magyar költő.

Ezeket az igaz magyar értékeket látta meg benne már pályája elején a Petőfi Társaság, amelynek 1878 óta tagja volt. A Petőfi Társaság adta ki költői pályája első összegyüjtött költemény-termését két kötetben 1877—78-ban Költemények címmel, 1905-ben lett alelnöke a Petőfi Társaságnak s mint alelnök, Herczeg Ferenc, Ferenczi Zoltán és Kéry Gyula mellett Petőfi nevének varázsával ő is segített felverni az ország közvéleményét annál az országos gyüjtésnél, melyből a mai Petőfi-Jókai Múzeum született meg. A Petőfi Társaság azzal is jutalmazta a Petőfi-kultusz jegyében kifejtett buzgóságát, amelynek egyik legszebb emléke Petőfi napjai a magyar irodalomban című könyve, hogy 1920-ban az ő lírai költészetét koszorúzta meg az első Petőfi nagydíjjal. Lelkesedését, önzetlen ügyszeretetét és maradandó emlékét ma is őrzi a Petőfi Múzeum nem egy szobája s főleg könyvtárterme, amelynek anyagát nagyrészt ő gyüjtötte össze, ő rendezte és katalogizálta.

A címzett, akihez a levelek szólnak dr. Mihalkovics Tivadar győri kir. közjegyző, a Győri Csónakázó Egylet elnöke volt. Hűséges barát, lelkes irodalompártoló, aktív sportférfiú és a Balaton kultuszának megteremtésében testvére Endrődi Sándornak. Barátságuk az iskola padjain kezdődött és tartott egészen a költőnek 1920. november 7-én bekövetkezett haláláig, sőt azután is, amint ez a kéziratcsomó mutatja, amely most a Petőfi Társaság birtokába jutott. Ezt a kéziratköteget Mihálkovics Tivadar a költő halála után is megőrizte s rendezésre átengedte dr. Bánkuty Ernőnek, aki ezt az irodalmi hagyatékot 1938-ban bevezetés-

sel és jegyzetekkel ellátva ki is adta. Mihálkovics Tivadar nem csak az embert becsülte nagyra Endrődi Sándorban, hanem a költőt is, amit mutat az is, hogy amikor Endrődi Sándor alsóörsi tuszkulánumát neki eladta, „a nádas kis vityilónak, a nyájas, boldog órák csendes fészkének, szeretett igaz otthonának" a kis „balatonmelléki tanyának" homlokára rátetette az Endrődi-lak felírást s egész 1927. február 11-én bekövetkezett haláláig a boldog ifjúság, szép férfikor és csendes emberi ősz emlékeit őrizte abban a házban, ahol Endrődi Sándor a legnagyobb boldogság éveit élte győri származású első feleségével, a korán elhúnyt Écsy Antóniával s amelynek vén diófái alatt annyi vidám napot töltött a barátaival, a híres alsóörsi hajnali bablevesek illatában, amelyekről maga Mihálkovics Tivadar emlékezik meg „Egy sportember naplója" című kéziratos visszaemlékezéseiben. Sajnos, ennek a naplónak 2 részlete, amelyet Bánkuty Ernő közöl könyvében, nem található fel a hagyatékban. Ez a levélcsomó jutott most a Petőfi Társaság birtokába Mihálkovics Tivadar fiának, Mihálkovics Elemér orvosprofesszor úrnak jóvoltából.

Összesen 150 levél van a kéziratos csomagban. Ebből 147 Endrődi kézirat, névjegy, távirat, levelezőlap, egy első feleségének Écsy Antóniának levele Mari nővéréhez, egy Endrődi második feleségének, a ma is élő 84 éves nagyasszonynak, a lengyel származású Lésniewicz Carlának köszönőlevele Mihálkovics Tivadarhoz, amelyben a férje elhúnyta alkalmából kifejezett részvétet köszöni meg, — a nagyasszony egyébként hozzám intézett kedves levélben menti ki magát, hogy a rossz idő miatt nem jöhetett el ülésünkre —, a harmadik Vándory Lajosnak, a Bukaresti Híradó szerkesztőjének 1884-ből való levele, amelyben Endrőditől Carmen Sylvát dicsőítő költeményt kér. Endrődi Sándor első levele 1870 végéről kelt, az utolsó 1919 derekán. Pest, Veszprém, Nagyvárad, Alsóörs, Balatonfüred, Kőszeg, Szováta a levelek keltezése, ezenkívül Endrődi Sándor gyakori külföldi útjáról, Grázból, Mainzból és az Északi tengerről is gyakran felkereste levéllel, levelezőlappal barátját. A pesti levelek a Lipót-utcából, az Ország-útról, Havas-utcából keltek, vagy Endrődi életének utolsó szakában a Rózsadombról, a Bimbó-utcából, vagy a Parlament épületéből, ahol a költő naponta tartózkodott, mint a Képviselőházi Napló szerkesztője. A levelek egy csoportja ifjúkori emlékekről számol be, majd a balatoni életet ismerteti, vagy sportvonatkozású, minthogy Endrődi is híve volt a vízisportnak

és Mihálkovics Tivadar Vészmadár című jachtján sokat kóborolt a Balatonon. A levelek nagyobb része azonban irodalmi vonatkozású. Sok célzás van bennük a hírlapírói, írói és költői pálya nehézségeiről, főleg a nyolcvanas évekből, amikor erősen fűti a vágy, hogy a nagyváradi reáliskolai tanár felkerüljön Budapestre, vagy legalább Győrbe. Mintegy 18 olyan levele van, amely a mult század végének irodalmi és szerkesztőségi életére vonatkozik. Egyes költeményeiről 17 levélben emlékezik meg, versköteteiről és irodalmi munkáiról 16 levélben tesz említést. A mi szempontunkból a legérdekesebbek a Petőfi Társaságról, a Petőfi Házról, a Petőfi-kultuszról és a Petőfi-könyvtár összeállításáról szóló levelek. A 74 irodalmi vonatkozású levélből 23 jut a Petőfi-kultusznak, annak bizonyságául, hogy a költő mennyire odaadta nemcsak tollát, hanem közéleti munkásságát is a Petőfi Társaságnak és a Petőfi-kultusznak.

A Petőfi-kultusszal már akkor eljegyezte magát, amikor 1882. október 15-én Huszár Adolf Petőfi szobrának leleplezésén az ő ünnepi ódáját szavalták, amely 42 pályázó közül nyerte el az első díjat. Barátai között többen voltak a Petőfi Társaság tagjai. Így László Mihály, az alsóörsi tuszkulánum, felsővillájának későbbi tulajdonosa és Szávay Gyula, a Petőfi Társaság kévőbbi főtitkára. Győrbe azért is szeretett gyakran felrándulni Nagyváradról és Pestről is, mert ott hírlapíroskodott Szávay. Győr és a Petőfi Társaság Endrődi Sándoron keresztül aztán gyakran szerepel a levelekben. Különösen, mikor felkerült Nagyváradról Budapestre, gyakran felkereste a győrieket úgy az irodalmárokat, mint az evezősöket, akiknek baráti körében szeretett elmulatgatni. Mikor Jókai Mór halála után, Herczeg Ferenc lett a Petőfi-Társaság elnöke és két alelnöktársa Ferenczi Zoltán és Endrődi Sándor, országos mozgalom indult meg, hogy a Jókai-Feszty-féle Bajza-utcai villát megvásárolják, ahol az országban összegyüjtött vagy még lappangó Petőfi ereklyéket kívánták elhelyezni. Herczeg Ferenc egy nagy hölgybizottságot szervezett, amelynek elnöke Apponyi Albertné grófné volt s ezek a hölgyek vezették le azt az országos gyüjtést, amelynek eredménye az a 180 ezer korona volt, amelyből aztán megvásárolták a Bajza-utcai telket és palotát. A mozgalomba bekapcsolták a vidék nagyobb városait is s Endrődi Sándor Győrben kívánt ünnepi hangversenyt rendeztetni. A parlamentben közelről láthatta az akkori politikai életet, amelytől nem volt túlságo-

san elragadtatva s maga írja 1907. január 18-án Mihálkovics Tivadarnak: „Üsse a kő az egész politikát, maradok a művészet mellett, csinálom a Petőfi Házat s abban a meggyőződésben vagyok: csak az marad meg belőlünk, ami kultúra". Ugyanebben az évben októberben akart hangversenyt rendeztetni Győrött a Petőfi Ház javára. Azt kérdezi Mihálkovicstól, lehet-e 1000 korona tiszta bevételre számítani. Szeptember 7-én kelt levelében Herczeg Ferencet, Ferenczi Zoltánt és önmagát ígéri a győrieknek, művészt és művésznőt is akar levinni és kéri Mihálkovicsot, hogy a győriek közül is lépjen fel valaki. Levele végén ezt írja: „Petőfi-házunk épül, szépül, de nehezen készül, mert kevés a píz. Pedig most vagy soha, ennek meg kell lenni! "

Az ugyanebből az évből, szeptember 30-án kelt levél Herczeg Ferenc döntését tudatja a győriekkel. Eszerint nem hangversenyt akartak már, hanem Petőfi-társasági vándorülést Herczeg Ferenccel, Ferenczi Zoltánnal, Ferenczy Ferenccel, Endrődi Sándorral, Lampérth Gézával és Váradi Antallal. A győriek Sándor Erzsit is szerették volna hallani, de Endrődi Sándor megjegyzi, hogy erről le kell mondani, mert sok üggyel-bajjal jár, amíg az Operaháztól az engedélyt meg lehet szerezni. A vándorgyűlést október 26-ára tervezték. A győriek már a termet is lefoglalták, de akadályok jöttek közbe s a vándorgyűlés elmaradt. Endrődi keserűen jegyzi meg: „én pedig fogadom neked, hogy soha többé semmiféle vándorgyűlés, vagy hangverseny rendezésbe nem fogok elegyedni." Ezt 1907 október 9-én írja. De már október 14-én újra ír Mihálkovics Tivadarnak, hogy mégis jó volna leutazni Győrbe s a Csónakegyletben csinálni valami intim irodalmi estet a Petőfi Ház javára. Levinné fiát, Bélát is, írja, „akit már élvezettel lehet hallgatni". Még Vikár Béla leutazását is megígéri. Közben tudomására jut, hogy a Kovács Pál író és orvos családjánál Győrben Petőfi-kéziratok lappanganak. Megbízza Mihálkovicsot, hogy a kéziratokat okvetlenül szerezze meg. Az 1908 január 6-i nagygyűlésen (a Petőfi Társaság nagygyűlései akkoriban még januárban voltak s nem márciusban) szeretné a kéziratokat bejelenteni. Sürgeti Mihálkovicstól december 8-án is a Petőfi-kéziratokat. Meg is kapta a dr. Kovács Pálhoz írt nyolc Petőfi-levelet és költeményt. (A XIX. század költői, Csalogányok és pacsirták.) Ő maga megszerzi a Hazánk című lap két kötetét és kéri Mihálkovicsot, hogy ha Győrben lappanganak még a Hazánkból kötetek, azokat is szerezze meg.

A győriek a Petőfi Ház javára mégis csak megrendezték hangversenyüket a pesti vendégek nélkül. Erről emlékezik meg az 1908 május 9-én kelt levél, amelyben megköszöni Mihálkovics Tivadar híradásait a hangversenyről. Megígéri, hogy beszámol a Petőfi Társaságban a hangversenyről s kéri a győri lapoknak a hangversennyel foglalkozó cikkeit. A május 23-án kelt levélben valami Petőfi-ajándékról van szó, amelynél az adományozó önreklám céljából a katalógusban ki szerette volna tetetni a saját nevét is. Az adományozó egy bizonyos Buchsbaum nevezetű kereskedő volt s Endrődi kijelenti, hogy Buchsbaummal sem tehet kivételt, inkább megveszi az ajándékot. A május 28-án kelt levélben említés történik egy bizonyos Zitricsnéről, akinek a padlásán állítólag régi 48-as időkből való folyóiratok és lapok lappanganak, ezt szeretné átkutatni. De közbejön betegsége, amelyet Kőszegen kúrál. Egy 1909 szeptember 25-én kelt levélben felbukkan a Kálóczy-féle könyvtár, sőt egy újabb padlás Baloghné úrasszonynál, ezt is át akarja kutatni, mert erősen közeledik a Petőfi Múzeum megnyitásának ideje. Akkor nyomják az Anakreoni dalokat, de a költőt csak a Petőfi Ház érdekli. Egy Baróthy nevezetű könyvkereskedővel állandó készenlétben van, hogy Győrbe utazzék özvegy Balogh Kálmánné padlásának átkutatására s egy október 16-án kelt levélben újból a Kálóczy-könyvtárt emlegeti. Özvegy Balogh Kálmánné meg is hívta egy ebédre a költőt, Endrődi levelet is írt az úrasszonynak, s a Vaterland című lapot keresi és sürgeti, amely a későbbi Hazánk apja volt, — ahogy Endrődi Sándor a levélben mondja — s a 40-es években jelenvén meg, Petőfiről okvetlenül írt egyet-mást. Még özvegy Balogh Kálmánnét is biztatja, hogy Mihálkovics Tivadart zaklassa nevében is, sőt a Petőfi-ház annyira elfogja, hogy felkéri Mihálkovics feleségét is, hogy egyes úri családoknál érdeklődjék régi lapok és könyvek után, Mihálkovicsot a Kaszinóra és a Bencésrendházra uszítja. Az 1909 november 6-án kelt levélben örömmel állapítja meg, hogy jó volt a Kálóczy-könyvtár jegyzékébe bepillantani. A Petőfi-kultusz számára alig van egy-két könyv, ezért nem érdemes az egész könyvtárt megvenni. Nem valami elragadtatással nyilatkozik a könyvtár elrendezéséről, néhány Auróra és Athenaeumot talál, két Heine-kötetnek ő maga örvend, de megköszöni a felajánlott könyvtárt, a rászánt pénzt nem éri meg.

1909 november 7-én ünnepélyesen meg is nyitották a Petőfi Házat. Az ünnepség után, úgy látszik, megbékélt a Kálóczy-

könyvtár gondolatával is, mert hajlandó volna 1500 koronát adni érte. Köszöni Mihálkovicsnak és feleségének azt a munkát, amelyet a Petőfi-kultusz jegyében végeztek 1910 márc. 1-én kelt levelében, de úgy látszik, a Kálóczy-könyvtár megvétele még sem sikerült. Kálóczy erősen tartja magát, jóllehet, Endrődi Sándor még Lantos Adolf budapesti könyvkereskedőt is csatasorba állította. Biztatja Mihálkovicsot, „hogy legalább a Hazánk számait tudnád elcsaklizni". Ugyanebben a levélben írja, hogy a jövő karácsonyra egy szép és nagy könyve jelenik meg, „akkor majd megtudod, miért foglalkozom én annyit Petőfivel" — mondja. Ez a könyv, amelyre a költő itt céloz: Petőfi napjai a magyar irodalomban, amelynek adatgyüjteménye számára vadászta annyira Győrben a régi lapokat és könyveket. Ezek a régi könyvek felbukkannak még 1911-ben is, amikor február 18-án azt írja Mihálkovicsnak, hogy leküldi Lantost a Kálóczy-könyvtár megvételére. Végül is Lantos vette meg a Kálóczy-könyvtárt s Endrődi azt írja Mihálkovicsnak „amennyiben lehetsz, légy a segítségére s kösdd a szívére, hogy a 48-as dolgokból és az esetleges Petőfiánákból a Petőfi Ház is illően részesüljön". Régi betegsége újból előveszi és sokat jár Kőszegre kurára. Ilyenkor mindig átutazik Győrön és mindig felkeresi barátját. Úgy látszik a Petőfiláz is alábbhagyott a költő szívében, Heinét fordítja a Kisfaludy Társaságnak. Utolsó levele Mihálkovicshoz 1919 július 16-án kelt. Ebben a ceruzával írott levélben visszaemlékezik régi emlékeire s rezignáltan idézi Petőfit: „Kitől nem messze van az élet határa, nem előre szeret nézni, hanem hátra". Ekkor már 70 éves s a bölcs öregség filozófiával írja: „In ultima analysi mégis érdemes volt élni. Évtizedeken át élveztem a munka örömét és a küzdés mámorát. S boldog voltam, ha éghettem. Míg erőm bírta, dolgoztam. Most bizony nagyon le vagyok gyengülve s csak a nyugalmat, pihenést kívánom. Ideje van elaludni. Ha nem láthatnánk többé egymást, fogadd meleg baráti kézszorításomat és hálás köszönetemet, hogy mindig jó voltál hozzám, és befogadtál szívedbe, amely emlékemet is meg fogja őrizni." Jól ismerte barátját, aki utolsó levelének szélére ráírta, hogy még sokszor látta a költőt, meglátogatta, s elismeréssel nyilatkozék második feleségéről, aki betegségében gondosan ápolta.

Néhány szóval most még meg kell emlékeznem a Petőfi Ház birtokába jutott kiadatlan Endrődi-versekről. Ezek a költemények két csoportra oszthatók. Az első csoport, néhány dal-

szerű költemény a levelek margóján, vagy hátlapján, a második csoport azokat a verseket tartalmazza, amelyeket a költő köteteiből valami okból kihagyott. Ilyenek a Palota és kunyhó eredeti kéziratban, amely tárca alakjában is megjelent: Mariról, Mihálkovics Tivadar kézírásában; A tizenhárom, Mihálkovics Tivadar kézírásában; A fejedelem álma, Mihálkovics Tivadar kézírásában. Ha te engem szeretnél, Mihálkovics Tivadar kézírásában; három Heine dal Mihálkovics Tivadar kézírásában; Egy barátomnak, amely a Fővárosi Lapokban jelent meg 1870-ben a 221. számában; Bucsúzóul Mihálkovics Tivadarhoz, Endrődi Sándor kézírásában (két példány); Gyakran, ha kis szobámban, Endrődi Sándor kézírásában; megjelent 1870-ben a Fővárosi Lapok 289. számában; Titkon követem című vers Endrődi Sándor kézírásában; Győri emlékek, című vers, amelyet Endrődi Sándor 1900. február 22-én írt (gépírásban); A Balaton mellett című vers Mihálkovics Tivadarné kézírásában és egy 1904-ben írt Gotterhalte cmű költemény, amely a költő sajátkezű nagyon bizalmas jelzésével van ellátva s amely valóban kiadhatatlan. Dr. Bánkuty Ernő említ egy Disznóság c. hasonló tárgyú költeményt is, de ez nincs a hagyatékban. És végül Endrődi Sándornak a Vészmadár naplójába beírt sajátkezű naplójegyzetei, s egy verse, melynek elsősora így hangzik: Tenger-nagy víz a Balaton.

Ezekben voltam bátor ismertetni Endrődi Sándor levelezését és néhány kiadatlan költeményét. Természetesen mind ez az anyag igen vázlatos áttekintése s ezenkívül a levelekben még igen sok kortörténeti, kultúrhistóriai és politikai megjegyzés van, amely közérdekességre tarthat számot. Nem lehet elhallgatni azt sem, hogy milyen nagy szeretettel emlékezik meg a levelekben a költő családjáról s mindazokról, akiket szívéhez közel engedett. Ennek a felolvasásnak csak az volt a célja, hogy bebizonyítsam, mennyire közel állott a költő a Petőfi Társasághoz s hogy erről a helyről is köszönetet mondják a nemeslelkű adakozónak, aki ezeket a leveleket a legméltóbb helyre: a Petőfi Házba juttatta, abba az ereklyemúzeumba, amelynek létrehozásáért és felállításáért a költő annyit fáradozott. A Petőfi Társaság úgy érzi, akkor köszöni meg legméltóbban a nemes adakozónak ezeket a nagyértékű irodalmi leveleket, ha külön helyen őrzi meg, abban a könyvtárban, amelynek könyveit annyi szeretettel hordta össze az egész országból és külföldről is s olyan nagy hozzáértéssel rendezte a levelek írója: a feledhetetlen Endrődi Sándor.

TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

Márciusi versek a Mátrán

Irta: Gyökössy Endre

Bolond világ tavasza

Erőlködik a cinke hetek óta,
kis száján bátran cserreg már a nóta,
csalogatja a rügyeket az ágra.
Bolond idő! De mégis hátha, — hátha.

Neki tavasz kell és sátoros lomb kell,
ahol párjának új dalokat mond el,
fiókát hívó énekekre készül...
De a szerelem süket tavasz nélkül.

Bolond az ember, a föld és az ég:
Mocsoktól, bűntől szürke most a kék!
Ibolya helyett hó ül a bokorban

Bolond világ! De kis cinkém, szívedben
zeng a szerelem, a legyőzhetetlen!..
És a tavasz egyszerre ide-robban

Tavasz akar lenni

Tavasz akar lenni, de nem tud. Vagy nem mer?
Kinlódik az idő, mint a mai ember.
Könyörögve hívjuk a szép napot, nem jő...
Karácsonyi hóval husvétol az erdő

Ködben a Mátra

Várom a napot. Tudom:
az ezerméteres ködön túl
izzó teste lobog
s ide egy sugara se ér most.
A Mátra is komor és keserű,
nem mer az ölébe szorult
emberek szemébe se nézni,
kik pengőiket összekaparták,
hogy a kifeszült ideget
megeresszék a napsugárban
és kivasalják az arc ráncait.

Ma van a tavasz első napja.
A Gergely-naptár egyik oldalán
olvashatod, ha talán nem hiszed.
Ha itt-ott megszakad a köd:
esik a hó, esik,
csak a nap nem talál ide.
Pedig már napok óta
hogy várja ezer városi
nyövött szívű, rozoga ember
és penészvirág, sápadtka gyerek,
hogy tele-szivattyúzza itt
szeplőtlen ragyogással,
illatos levegővel tüdejét
és kipirúltan mehessen haza!
Testvérek, induljunk vissza a koromba
kormosan, ahogy ide vánszorogtunk?
Rám ne hallgasson senki se!
Kósza madár a költő,
hol károg, hol fütyöl.
Belőlem most a varjú jajveszékel,
mert megfojtotta rímeimet is
ez a szívemen hempergő
ezerméteres buta köd

Új tavasz, új dal

Már melegebb ölelésű a Mátrában a nap,
már melegen muzsikálnak a vígabb madarak,
mosolyogva figyelnek egymásra az emberek...
Talán azért, hogy szívük Isten jóságát köszönje meg.

Hányszor találkozom még veled én, ifjú tavasz?
Biztass! És símogass, hogy ne legyek se bogaras,
se morcos körömködő, se pöffeteg henye vén...
Találjak mindig új dalt az öreg cserfák új levelén!

Ne száradjon csontomra a bőr és számba a nyelvem,
szívem ne az emberre, inkább az égre emeljem,
de ne nyafogjam, hogy szép a halál és csúf az élet...
Hadd váltsa tavasz a tavaszt! S én öregen is dallal égjek!

Mégis tavasz lesz!

Az idő foga még az emberbe, földbe bele-harap,
De már feszül a nedv a gallyak simuló bőre alatt;
A fagyos-kormos öreg havon a friss hó hanyatt-esik,
Csillogón nem mosolyog. Sír. És nem is él, csak reggelig.

Hajnali öröm napsugárban

A mátrai Nagyerdő éjjel néma.
S madár-koncertre ébredtem föl én ma.

Tíz hang, száz hang, ezer hang ömlik össze
pezsgő-pezsdítő kórusba kötözve.

A puha ágyból kivetem magam,
A hangversenyre futok boldogan.

A melegtorkú dalosmadaraknak
Énekei most örömöt kacagnak.

Nem is tud tovább várni a tavasz:
Erdőnk deréktől fejig sugaras.

Hallom: pattognak a rügyek a fákon.
Arcom a napba én is belemártom.

Szívem úszik a madármuzsikán
És a sok éhes erdei cigány —

A meleget, a magot ünnepelve —
Hogy fütyöli a vígadót fülembe:

— Nem fázunk és nem koplalunk tovább,
Itt a tavasz, csergeti ostorát,

Holtra veri a maradék havat.
Örüljetek! Süt a nap! Süt a nap!

— Itt a tavasz! Szívem is muzsikálja.
Az embernek is kell már szent csodája.

Hol a tavasz?

Ne szépítsük, orkán ez, gyilkos orkán,
Süvít, ahogy kifér a torkán;
Táncoltatja a rügyes gallyakat,
Sok gyenge fa sikongva szétszakad.

Hamar örültünk az úgy-várt tavasznak,
A fellegek vadul havaznak.
Az ég téli bundáját vette fel:
Madarat, embert, tavaszt szétseper.

Nekem tavaszom nem lesz már ez évben!
Ifjú öcsém halott szemében
Előlem tegnap a sírba szökött...
S jaj, nem sírhattam fejfája fölött.

Templom a hegytetőn

Fagyos hó ropog lépésem alatt,
Fejem fölött meg hogy tüzel a nap!

Hűtsd csak hűvös hó forró homlokom,
Sokszor goromba gőggel hordozom.

Friss nap cirógasd hideg szívemet,
Hogy a Jóistent közelítse meg.

Templomba állok hó és nap között,
Feledem most a bút, az örömöt.

Mellemre csuklik boldogan fejem,
Mert a Teremtő beszélget velem:

— A hó vize, a nap tüze örök,
Sugárral, hóval jóllakik a rög,

A termő földben szívük összeér
És ízesebb lesz tőlük a kenyér.

SZÓNOKLAT

ÍRTA: FALU TAMÁS

A községháza a község közepén állt, s hosszú volt, mint egy erős váll, melyből jobb és bal felé házsorok karjai nyúlnak. Komoly ablakokkal nézett az utcára, ahol szénásszekerek döcögtek, teherautók porzottak, vagy lassúbeszédű emberek álldogáltak.

A községházának külön élete volt. Itt gyulladt ki hajnalban először a lámpa, s itt aludt ki utolsónak, mikor már mindenki az igazak álmát aludta a faluban. Innen indultak ki az éjjeli őrök, kopott szűrrel a vállukon, hegyes süveggel a fejükön, hosszú bottal a kezükben. Itt hallatszott el kürtjükből az első hang, mely bizalmat önthetett a falak közé visszavonult polgárokba, s azt a megnyugvást adhatta álmaiknak, hogy őrködik fölöttük, házuk biztonsága fölött egy háromtagú társaság. Igaz ugyan, hogy ez az őrködési rendszer nem vált be, mert a kürtszó nemcsak azt jelezte, hogy hol vannak az őrök, hanem azt is elárulta, hogy hol nincsenek, s a tyúktolvajok szabadon garázdálkodhattak a vészmentes távolságban. Az elöljáróság azonban igen konzervatív elemekből állott, s még csak gondolkozni sem volt hajlandó azon, hogy miként is lehetne a dolgon segíteni.

A községháza udvarára hajtották be a talált jószágokat, s itt mérték ki a tehenet, amely szöget nyelt a mezőn. Itt zajlottak le a választások, a képviselőválasztástól egész a kisbíróválasztásig, s a községháza falára szegezett fekete tábla adta mindenkinek tudtára a kötendő házasságokat.

Már ezek miatt is tekintély vette körül a község bíráját, aki rendszerint a vagyonosabb és évszámok szempontjából is tekintélyesebb korosztályból került ebbe a székbe.

Nem csoda, ha S. Balog Mátyás is minden lehetőt elkövetett, hogy elérje a községi élet csúcsának ezt a nevezetes és hosszú időkre emléket hagyó pontját. A községiek belátták, hogy nem járnak rosszul, ha feléje irányítják bizalmukat. Sor szerint is megillette már a megtiszteltetés, a főszolgabírónak sem volt kifogása ellene, így azután nagy többséggel bíróvá is választották.

S. Balog Mátyás nem volt szónoki tehetség. Egészen értelmesen fejezte ki magát, amikor ülve beszélgetett a falubeliekkel. Igen jó eszméi voltak, s a józan ítélet sohasem hagyta el. Mikor azonban felállt, s a közönséges beszéd testtartásának meg-

változtatása következtében szónoklat-félévé kezdett előkelősödni, beszélőkészsége teljesen felmondta a szolgálatot. Nemcsak a nyelve nehezedett meg, hanem a szavakat is elfelejtette. Olyan volt az agyveleje, mint az országút, melyen kilométernyire állnak egymástól a jelzőkövek. Kilométer távolságokban találta csak meg a mondatokat alkotó szókat, de ezeket sem úgy sorjában számozva, ahogy az országúton állnak, hanem összevissza.

Egyszóval: S. Balog Mátyás olyan szónok volt, aki mikor elkezdte, hallgatott, s mikor folytatta, akkor dadogott.

Nagyon szeretett volna ezen a hibáján segíteni. Jó egypár holdat odaadott volna a földjéből annak, aki szónokká tudta volna kiképezni. S más senkit sem irígyelt a világon, csak azt, aki reszketés nélkül fel tudott állni, s legalább öt percig tudott beszélni egyfolytában, fennakadás nélkül.

Bámulattal adózott országgyűlési képviselőjüknek, az ellenzéki honatyának, aki ritkán adta másfél órás beszéden alul.

Meg is mondta neki, mikor a bíróválasztás után legelső alkalommal találkozott vele a községházán:

— Nagyságos uram, nem tudom megérteni, hogy tud ilyen szépen és hosszan beszélni.

— Semmisem könnyebb ennél — felelte a képviselő lecreszkedő mosollyal. — A szabály az, hogy amikor az ember elkezdi, akkor nem szabad többé megállni.

— Igen, igen — bólingatott szomorúan a bíró —, de nálam éppen az a baj, hogy én már megállok, mielőtt elkezdem.

— Hát én ajánlok magának valamit, bíró uram — mondta a képviselő. — Tanulja meg mindennap az ujságból a vezércikket és mondja fel. A legjobb iskola. Megtanulja a szólamokat és úgy fog pörögni a nyelve, hogy gyönyörűség lesz hallgatni.

— A nagyságos úr akármiről tud szónokolni — vélte a bíró.

— Természetesen — felelte a képviselő. Kell is. A képviselőházban az embert sokszor megnyomják, mint egy gombot és már beszélni kell. No, próbáljon ki. Mondjon egy szót, akármit.

A bíró pironkodott egy darabig, de mikor látta, hogy a képviselő nem tréfál, körülnézte magát, szót keresett. Új csizmájára nézett, megnézte a sarkát, szemébe csillogott az új patkó, szinte kényszerítette, hogy kimondja:

— Patkó.

A képviselő pózba vágta magát, kifeszítette a mellét, bal kezét nadrágja zsebébe mélyesztette, jobb kezét előre tartotta és már beszélt is:

— Tisztelt Képviselőház! Kénytelen vagyok patkóhoz hasonlítani a kormányt, egy patkóhoz, mely rá van szögezve az országra, fényeskedik rajta és keményen vagdos bele a nemzet testébe. Mi tartja ezt a patkót, tisztelt képviselőház? A szögek. És kikbe vannak verve ezek a szögek? Az adófizető polgárokba, tisztelt Ház, húsba és vérbe, könnybe és keserűségbe. Szomorú jelkép ez a patkó. Ez előtt a szokás-mondás szerint patkót találni szerencsét jelentett. Leszögezett patkókat látunk ma is babonás emberek küszöbén. Ma pedig, legalább is e pillanatban, nem a szerencsét juttatja az ember eszébe ez a hajlított vasdarab, hanem a szerencsétlenséget, mely az országra nehezedik. S ebben a kormányt terheli a felelősség.

A bíró elbűvölve hallgatta a képviselőt, aki még folytatta volna beszédét, ha közben telefonhoz nem hívják.

Ezt a beszélőképességet nem lehetett elsajátítani. Léptennyomon tapasztalta ezt a község bírája. Úgy, hogy a jegyzőhöz fordult segítségért. A jegyző papírra írta fel neki a képviselő-testületi gyűlés megnyitásakor és befejezésekor mondandó szavakat. A bíró nagyszerűen megtanulta a rövid szöveget, s valóságos diadalt érzett, mikor hibátlanul szavalta:

— Üdvözlöm a szép számmal megjelenteket, az ülést megnyitom.

Az ülés végén pedig:

— Köszönöm a szép számmal megjelenteknek megjelenésüket, az ülést bezárom.

Úgy ment ez már, mint a karikacsapás, a havonta átlag egyszer tartott képviselőtestületi üléseken.

A tagok mindig szép számmal jelentek meg, illett rájuk a bíró mondata.

Egy augusztusi ülés azonban szokatlanul néptelen volt. A gazdák kinn dolgoztak a földeken, nem értek rá a község ügyeivel foglalkozni. Mindössze két nadrágos ember foglalt helyet a községháza nagytermében. Az egyik az asztalnál ült, a másik az ajtónál állt, s akkora térség volt közöttük, hogy még kettőnek sem látszottak.

A jegyző, aki nagy csomó aktát hozott a hóna alatt, odasúgta a bírónak:

— Nem vagyunk határozatképesek. Nem lehet megtartani az ülést.

A bíró önbizalommal súgta vissza: — Csak bízza rám jegyző úr.

Azután köhintett egyet, odaállt a zöld asztal mellé, kihúzta mellét és szónokolt:

— Tisztelt képviselőtestület! Üdvözlöm a szép számmal megjelenteket. Minthogy azonban olyan kevesen jelentek meg, hogy nem vagyunk határozatképesek, az ülést bezárom. Köszönöm a szép számmal megjelenteknek megjelenésüket.

Versek

Írta: Baja Mihály

Csokonai szól

(Rövid zekében, vállán kulaccsal)

Poétája a kotyogó kulacsnak,
Magam vagyok, hát rám ismertek-e?
Lábam nyomában víg nóták fakadnak,
Minőket nem hallott a földteke.

Ismer még engem hegy, völgy, róna, erdő
A nevem, sajnos, már csak néhai:
Én volnék az a szomjasan tekergő, —
Nos, mit bámultok? Hát Csokonai.

Dorottyát énekeltem én, a dőre,
Farsangi víg mulatság idején,
De megjártam, mert Lilla lett belőle,
Kinek a szíve, mint a kő kemény.

Köszöntöm dallal, feslő nárcisokkal,
Loholtam érte száz határon át, —
Hiába volt. Lohasztó bánatokkal
Szíven találva vesztettem csatát.

Elhagytak aztán kedvek és remények,
Tihany ekhózott panaszom jaján,
Eh, mit! gondoltam, keseregni vétek
S csavartam egyet a kulacs nyakán.

Szíttam borocskám s gondjaim csúcsúltak.
Hűségem esküvel pecsételém,
Szelíd borágak keblemre borultak
És kétes kedvet öntöttek belém.

Pajkos dalok röppentek el szívemből
S a merre szálltak: nóta, kacagás.
Diák lettem megint s a fellegekből
Le-lecsaptam, mint Garabonciás.

Ejhaj, végtére engem is kihordott
Nagy fejlógatva Szent Mihály lova.
De az utolsó pint borból a kortyot
Még most sem adom másnak, nem, soha!

Hát mit trémáztok! Bort a kulacsomba,
Egy kis homoki vinkó meg nem árt.
Ittam különbet is diákkoromba'
S fizettem érte rettentő nagy árt.

Hej, Debrecen, ha szám panaszra csorbul,
Csitítja kései allelujád,
Feledjem-é, hogy a kollégiombul
Kiebrudaltak, mint veszett kutyát?

Manapság hálistennek más a nóta
Civis hazámban s ha nem is harap:
— Kihulltak tán a fogai azóta? —
A vaskalap most is csak vaskalap!

A bús Pegázus most is könnyel issza
Léthe vizét, míg partjaira ér,
Most is sovány az abrakos tarisznya
S poéta főre nem terem babér.

Meg-megbőgik, mint ujkaput a borjú
S a Múzsa csak a felvert port nyeli,
Fanyar mosollyal sok tubákos orrú
Magiszter most is csak kivicceli.

Pedig, ha akkor... eh, de mit beszélek,
Hogy ti a bort s a dalt megvetitek?
Ha bánatod van, hát ereszd a szélnek
S a jóbortól ki nem lel a hideg.

Rousseau szerette a magányt, de lomha,
Szenteskedő s valami nyavalyás
Férgekről nem tudott az én koromba'
Jó tútorom, Budai Ézsaiás.

Mert kedv s derű nélkül e földi élet
Istentelen szemétgödör csupán,
Becsüld meg áldását a venyigének
Elébb... s majd parolázunk azután.

Csokonai hattyúdala Lillához

Lilla, lelkem messzetünő
Tündérszárnyakan repülő
Hajnalálma, merre vagy?
Ím, reményim szép virágát,
Száz mosolygó rózsaágát
Összetépte már a fagy.

Jártam kedvező szelekkel
És megvívtam árvizekkel
S most hajótörött vagyok.
Lélekvesztő deszkaszálon
Úsztam által száz halálon
S most a partra roskadok.

Tört reményem árbócára
Mint halódó utoljára
Vontam drága, szép neved:

Hátha szánva rám tekintnek,
Megbocsátnak és megintnek
Kedvedért az istenek.

Jaj, hiába, veszve minden,
Ifjúságom, drága kincsem,
Amivel csak bírtam én,
Mit pazarlék dús kezekkel,
Már mit érnék mindezekkel,
Ha te nem lehetsz enyém?

Látod, én már összetörtem,
Láztól, kíntól meggyötörten
Fekszem a ravatalon;
Hívlak réveteg szemekkel:
Jöjj, te fogd le szép kezeddel,
Itt a végső alkalom.

Ámde nem jössz. Míg daloltam,
Ott voltál a sóhajomban,
Bíbor álmaim hegyén.
Egy szavadra felszökeltem,
Egy világot átöleltem
S nincs számomra több remény?

Húros kobzom összetépve,
A halál tüzében égve
Száll utolsó sóhajom,
Oh, ha lelked ráfigyelne:
Szép neved csendül ki benne,
Lillám, édes angyalom.

JÄRVENTAUS, A MAGYARLELKŰ FINN ÍRÓ

ÍRTA: BÁN ALADÁR

1940 június 8-án múlt egy éve, hogy a Petőfi-Társaság egyik kiváló kültagja: *Järventaus* Arvi evangélikus lelkész Finnországban, Kerava községben, nagyszámú családja körében, 56 éves korában, hirtelen elhúnyt. A szíve ölte meg őt, melynek gyógyulása kedvéért többször felkereste hazánkat, hol állandó tanyát is választott magának, a Miskolc melletti Hejőcsaba községben, dr. Holics Pál ügyvéd barátságos házában. De hiába ajánlották neki a finn és a magyar orvosok a teljes pihenést, az ízig-vérig író ember nem tudott lemondani a lelkét feszülésig megtöltő eszmék és érzések kifejezéséről s magyarországi tartózkodása is a szakadatlan megfigyelések és lélektani elmélyedések korszakává vált. Sajátszerű, szép gondolat hevítette nemes szívét; meg volt győződve, hogy ereiben, az évezredes finn-magyar rokonság folytán, a magyar népével rokonösszetételű vér csörgedez s ezért legmélyebb, úgyszólván misztikus vonzalom fűzte őt mindenhez, ami magyar. Ez a hajlam lelkesítette őt arra, hogy a hazájában nagy sikert aratott irodalmi alkotások egész sorában foglalkozzék nemzetünk múltjával; három regénye (Honfoglalás, Füstölgő Ország, Szénégetők) a honfoglalás, a mohácsi vész és a Rákóczi-harcok mozgalmait tárja elénk képzelő-tehetséggel s a magyar történelem tanulságaiba való elmélyedéssel. Több költeményében néha megragadó lendülettel fejezi ki népünk iránti lelkes szeretetét.*) De néprokonsági tekintetben legértékesebb műve az élete utolsó hónapjában, 1939 májusban megjelent könyve, mely *Szomorúfűzek országa* (Itkevien pajujen maa) címet visel.

Järventaus többi művével már több ízben foglalkoztam irodalmi tanulmányaim során, de ezt az utolján említett művét, tudtommal, eddig senkisem méltatta érdemlegesen. Pedig főleg a benne rejlő megfigyelések mindenkép méltóvá teszik erre. Célja ugyan elsősorban a finn olvasót tájékoztatni a magyar kérdések mibenlétéről, de úgy érzik, mintha az író előtt az a cél is lebegett volna, hogy könyve megírásával figyelmeztesse a testvér-

*) Ezek közül néhány megjelent az Északi Fény c. finn anthologiában s Bán Aladár: Uráli Dalok c. verskötetben.

népet több tekintetben veszélyes, sőt majdnem reménytelen helyzetére. Ezért következő sorainkban főkép ezeket a megkapóan őszinte részleteket fogjuk — idézetekkel tarkítva — ismertetni.

A költői lendülettel megírt könyv célját és természetét maga az író az előszóban így jellemzi: „Nem volt célom Magyarországról teljes és kimerítő képet adni. Ez évekre terjedő munkát kívánt volna. Csak azt jegyeztem föl, ami engem egyénileg érdekelt... Egy-kétheti tartózkodás Magyarországon, valósággal megrészegíti az embert. De hosszabb ottléttel kijózanítja az embert, s reálisabban látja a dolgokat, mint az első napokban. Mert Magyarország sem menyország. Megvannak neki a maga gyöngeségei és hibái. De sok jó oldala is van, amelyekért meg kell szeretni az embernek. Ránk, északiakra nézve, bizonyos mértékig exotikus ország, amelyben olyasmit találunk, ami Északon ritkaság: közvetlen életörömöt s pillanatnyi ártatlan jókedvet... A magyarok az Istennek vidám, nagy gyermekei, akik magukról sok jót hisznek, — gyakran jogosan."

A 14 íves könyv 30 fejezetre oszlik, mely egy; Miskolctól, illetve Budapesttől Pécsig terjedő vasúti és vízi utazás keretében az ország és nép egy nevezetes részét rajzolja és több általános érvényű megfigyelő részt nyujt. Budapest, Miskolc, Debrecen a Hortobággyal, Eger, Baja és Pécs környéke a főbb állomások. Az említett városokat s a közbeeső községeket néprajzi, történeti és kultúrális szempontból híven rajzolja, nem feledkezve meg a finn emberre nézve érdekes irodalmi vonatkozásokról (pl. Egerben Gárdonyiról, Debrecenben Csokonairól, Baján Jelky Andrásról, stb.). Egész fejezetet (XXVIII.) szentel XII. Károly svéd király, Finnország nagyfejedelme, magyarországi útjának. E fejezetek főleg a finn olvasóra bírnak vonzó erővel, minket azonban azok érdekelnek, amelyekben említett megfigyeléseit foglalja egybe.

Midőn az író 1935-ben először érkezett Budapestre, egy tapintatlan nyilatkozat kedvezőtlenül hívja fel figyelmét az akkor még teljes erejében ki nem bontakozott zsidóproblémára, s e nyilatkozat keltette hangulat azután gyakran felújul lelkében, mint azt e könyv 13. lapján olvashatjuk. Egy, a Keleti-pályudvar közelében lévő szállótulajdonos tette előtte német nyelven ezt a nyilatkozatot: „Mi, magyar zsidók, képviseljük tulajdonképen ezt az országot, a mi hazánkat, minden téren: a tudomány, a művészet és az irodalom terén. Mi nem vagyunk sionisták, nem

ábrándozunk lehetetlenségekről. Mi ezt a földet hazánknak tartjuk s annak javára dolgozunk, de nem feledjük, hogy zsidók vagyunk. S majdnem cinikus fölénnyel beszélt tovább a magyarokról, a zsidóság ellenségeiről, az *éljen*-hazafiságról s több efféléről. S nekem magamban el kellett ismernem, hogy sokban igaza volt a beszélőnek. Nemtörődömségükkel és balga szabadelvűségükkel maguk a magyarok okozták azt, hogy ma a zsidók majdnem az ország urainak és parancsolóinak tarthatják magukat. A Keleti-pályaudvar melletti szálló tulajdonosának cinizmusa intő példa volt számomra, amely most eszembe jutott. S ez okozta, hogy ez országban utaztomban önkéntelenül figyelmet kellett fordítanom a zsidóságra, s ez a Magyarországon tartózkodó finn ember lelkébe némi keserűséget önt...“ Könyvének többi részében vissza-visszatérve erre a kérdésre, teljes elfogulatlansággal ismeri el a zsidóság jó tuluajdonságait is s a nagy veszélyt elsősorban a zsidó elem számbeli és gazdasági erejében látja.

De Järventaus nemcsak a másfajúakra, hanem magára a rokon magyar nemzetre is ráolvassa az igazat. A XIV., „Egy és más a magyarokról“ c. fejezetben mindenekelőtt kiemeli a Trianon okozta nagy szegénység nyomasztó hatását a magyar társadalomra, mely ennek ellenére is megőrizte hagyományos vendégszeretetét, kedélyességét, életkedvét és hazaszeretetét. De nem húny szemet a sokat emlegetett szalmaláng s a túlzásba vitt nemzeti elfogultság előtt sem, mely az igazság elől gyakran szándékosan kitér. Mélyen tekint a magyar nép sorsába a „Parasztok“ c. (XXI.) fejezet. Érdemes pár részét szószerint megismernünk. „Az — írja —, aki hosszabb időt töltött Magyarországon, bizonyára észrevette az általános szegénységet. Ez már a középosztály életében is feltűnik. De legfájóbban a parasztok között szúr szemet. Az ő életük egy szóval jellemezve: nyomorúságos. — Magyarország agrárország. Körülbelül kétharmad része a lakosságnak földmívelésből él. S bár a föld gazdag és termékeny, kevés országban talál az utazó olyan nélkülözést, valóságos nyomort, mint a magyar vidéken. Tehát a viszonyokban van a hiba.“ Az író vázolja a jobbágyok sorsát, kiknek élete a felszabadulás után még nehezebbé lett, mert a kezükön levő föld nem volt elegendő a nép fenntartására. A paraszt eladósodott s nem maradt más hátra, mint a kivándorlás; így 1906-ban 178.000 lélek — ezeknek 80%-a földművelő — hagyta el őseik földjét s

helyüket idegenek foglalták el. Ismerteti ezután az író a magyar paraszt nagyfokú bizalmatlanságát a kaputos ember iránt, kiben született ellenségét látja. Kiemeli a magyar nép természetes józanságát, szellemi képességeit, melyek méltóvá tennék arra, hogy urai jobban gondját viseljék, mint eddig tették. „Arany, Petőfi, Gárdonyi, Csokonai a nép fiai voltak — ilyen emberek emelkedtek ki a nép mély rétegeiből."

Egy rövid fejezetben (XX.) egybefoglalja a finn—magyar nyelvrokonság kérdését. Ebben ránk nézve érdekes, hogy minő benyomást tesz nyelvünk a finn emberre. „Királyi nyelv — szól Järventaus — ékes és ércesengésű. Talpra magyar! Valóságos harckiáltás! Midőn az ember először hall magyarul beszélni, úgy hat rá, mintha dobok dübörögnének és kardok csattognának... mintha egy nagy tábor hirtelen felébredne: a vitézek talpra szökkennének s fegyvert ragadnának. Ilyen hatást tett rám a magyar nyelv, midőn 1928-ban első izben hallottam ezt a hatalmas, harsány, férfias, komoly nyelvet. S ekkor szerettem meg. Ám ez csak az első benyomás. Mikor közelebbről megismerkedünk e nyelvvel, észrevesszük, hogy mily színes, zengő és hajlékony, bár nincsenek benne diftongusok, ikerhangzók, mint a finnben. A finn nyelv a magyarhoz hasonlítva sokkal dallamosabb, melódikusabb... de a magyar peng, mint hárfa húrja... mint az érc, zengőn, majd tompán, majd meg tisztán, élénken... A magyar nehéz nyelv, sok magyar szerint a legnehezebb a világon..." Majd fejtegeti az író a magyar stílus melegségét, virágos voltát, amiben a keleti nyelvek hatását sejti.

Nem feledkezik meg Järventaus a magyar vallásos élet szemügyrevételéről sem. Itt kiemeli a türelmességet, melyet a magyar minden vallási meggyőződéssel szemben tanusít. Több katolikus pappal épp oly jó viszonyban, benső barátságban élt, mint protestánssal. Jellemző, amit egy miskolci katolikus pap mondott neki, amidőn ő a saját eretnekségét említette: „Ne beszélj ilyet, Arvi. A haereticus nálunk már elavult fogalom. Mi csak jó és gonosz ember közt teszünk különbséget." (40. l.) Az író humora szólal meg ez adomaszerű történetben: „Egyszer a hejőcsabai rabbinál voltam látogatóban s beszélgetés közben kérdeztem tőle: miért esznek a zsidók annyi halat? Az öreg, kopaszfejű, őszszakálú rabbi vizsgálódva nézett rám kicsiny, barna medveszemével. „Doktor úr!* Nem felelnék erre mindenkinek, de

*) Järventaus a debreceni egyetem díszdoktora volt.

önnek megmondom. A régi kabalisták azt írják, hogy a jámbor emberek lelke haláluk után halba megy lakni, mert a hal tiszta vízben él. Ezért kell minden jámbor embernek sok halat enni... Elbeszéltem ezt a házigazdámnak, mire ő nevetve szólt: „Nem is olyan bolondság! Úgy hallottam, hogy a finnek igen jámbor és becsületes emberek. Ez biztosan onnan van, hogy sok halat esznek."

Az északi népek tudvalevőleg nagyon érdeklődnek a muzsikus cigányok iránt s azt hiszik, hogy a magyarok valamiféle rokonságban vannak velük. Megtörtént, hogy midőn egyik finn—ugor kultúrkongresszusra nagy csoportban átutaztunk Stockholmon, az ottani lapok bennünket, magyarokat, mint cigányokat mutattak be az olvasóközönségnek. A finnek ugyan nem tévesztettek bennünket össze a cigányokkal, de a magyar életet nem tudják nélkülük elképzelni. Ezért Järventaus testvérünk is egész fejezetet (XIII.) szentel cigányoknak. Ismerteti régi történetüket s mai életüket külön választva az ú. n. oláh cigányokat a muzsikusoktól. A cigányzenének ő komoly értéket tulajdonít, bár ismeri az ellenkező felfogású irodalmat is, s helyesen emeli ki, hogy sok szép régi magyar dalt mentettek meg a cigányok a feledéstől.

De szóljunk valamit arról is, mily álláspontot foglalt el írónk a magyar irodalom képviselőivel szemben? Erre nézve — sajnos — nem mondhatunk sok jót. Bár az igaz, hogy néhány ismert írónkat részletesen ismertet, de ez merőben a véletlen benyomások eredménye. Szerinte csak három prózaíró és egy poéta érdemli meg, hogy a külföldi ember behatóbban foglalkozzék velük s ezek: Szabó Dezső, Móricz Zsigmond, Kodolányi János és Erdélyi József. Järventaustól, aki nyelvünket csak hiányosan ismerte, nem vehetjük zokon, hogy irodalmunk termékeinek megítélésében egyoldalú, ez inkább azok rovására irandó, akiknek állandó hatása alá került. Mert Järventaus testvér bizony meglehetősen bohémhajlamú ember volt, aki nem nagyon kedvelte a hivatalos köröket. Barátai hatása alatt olyan szórakozásokba is belekeveredett, melyek szívbaját csak fejlesztették s így — sajnos — halálát siettették.

Az említett négy írót személyes benyomásai alapján híven jellemzi. Különösen sokat tart Szabó Dezső szónoki tehetségéről s társadalmi tevékenységéről, küzdelmeiről. Hogy Szabó Dezsőn kívül miért foglalkozott Järventaus, még úgyszólván kizárólag

az említett három íróval, az Sz. D. következő szavaiból világlik ki:

„Kiket tart ön a jelenkori írók közül a legtehetségesebbeknek?“ — kérdé Järventaus. Szabó D. erre így felelt:

„Nem olvastam sokat. Ismerem némileg Móricz Zsigmondot — nagy tehetség — Erdélyi Józsefet, Kodolányit s még néhányat. Nem olvasok sok szépirodalmi művet, de ezeket az írókat kedvelem.“

Meg kell említenem, hogy — Erdélyit kivéve — az említettek műveiből több finnül is megjelent, így tehát Järventaus tehetségükkel közvetlenül is megismerkedhetett.

Kissé hosszúra nyúlt (de, úgy hiszem, nem fölöslegesen) ismertetésemet a könyv utolsó lapjának fordításával fejezem be, mely mélabús hangulatával az igaz magyarbarát író hattyúdalának tekinthető.

„Végre eljött az indulás órája. Elbúcsúztam a kedves Pásztorcsaládtól — utolsó miskolci szállásadómtól. Az öreg Pásztorné barátságos tekintettel szólt: „Isten áldását és minden jót kívánunk az útra!“ Bizony arra rászorul az ember, gondoltam. Még egyszer odapillantottam szobámban a „császársarok“-ba, amint a háziak nevezték. Lelkemben tisztelegtem Rákóczi és a két császár képe előtt, akiknek egyike most fát vág Doornban...

Még egy-két utat tettem. Jártam Székesfehérvárott, Szegeden, Hódmezővásárhelyen s más helységekben. De október elején végre északra készülődtem. Éppen egy éve múlt, hogy Magyarországra érkeztem s ismét a határállomáson álltam, de most nem Szobon, hanem Hegyeshalmon.

A barátságos útlevél-ellenőr, régi ismerősöm: Bangó úr egy levelezőlapot csúsztatott a kezembe, melyen meghívás volt az 1941-ben Budapesten tartandó VI. finn—ugor kultúrkongresszusra. Vajjon a néprokonsági érzés csakugyan oly mély gyökeret vert, hogy ily alakban is megnyilvánul?

E pillanatban hittem, hogy igen. S néztem a mellettünk eltűnő tájakat s arra az országra gondoltam, melynek határát épp most léptük át. Gondolatom a pusztára szállt. Láttam lelki szemeim előtt a mérhetetlen síkságot, rohanó méneseivel, nyájaival és kuvaszaival... láttam a fehérre meszelt csárdát, melyben cigányok muzsikálnak. Föltüntek képzeletemben a Tisza partjai, melyeken szomorúfűzek hajladoztak csendesen, míg az esti fuvalom lágyan suhant végig a rezgő lombokon.

Magyarország — szomorúfűzek országa — Isten veled!“

Műfordítások

Fordította: Sík Sándor

Temetési Himnusz

(Prudentius: Iam maesta quiesce querela)

Szűnjél szomorú panasz immár
Ti anyák, hagyjátok a könnyet.
Sarjáért senki ne sírjon:
Az élet újul a halálban.

Mit akarnak a vájtölű sziklák?
Mit a síron a pompa, az emlék?
Azt mondja: a test, amit elvett,
Nem halt meg, aludni pihent el.

Mert imhol az óra közelget:
Hogy a lelkeveszett suta, rom-test
Fölserken s megleli újra
Érzékei egykori útján.

Jő, jő sebesen amaz óra:
Friss vérben lüktet a lélek,
Átjárja meleggel a csontot
És fölveszi régi ruháját,

A test, amely oszlik, enyész most,
Tehetetlen, sír-pora hulla:
Szárnyon száll majd a magasba,
Amaz egykori lelket ölelvén.

Így zöldül a búzamag újra,
Mit holtan a földbe temettek:
Fölsarjad a hantok öléről:
Uj képe a régi kalásznak.

S most föld, te fogadd el öledbe,
Kebeleddel lágyan öleld át.
Amit ott véssz: tiszteletes rom,
Embernek szent maradéka.

Léleknek volt ez a háza,
A Teremtő ajka lehéé,
Bölcsesség lángja hevíté:
Krisztus fejedelmi igéje.

Vedd hát s te takard el a testet:
Ám gondol rá a Teremtő,
S kezc művét visszakívánja:
Önarca titokbeli mását.

Mert eljön a teljes időnap,
Ámikor betelend a reménység:
Akkor szíved újra kitárul
S amit őrzöl, föllkel a szentség.

Strófák a középkori szamárénekből

(A középkori Szamár-ünnepnek, ennek a kedves, népies ájtatosságnak legismertebb részlete)

Messze földről megjött már
Napkeletről a szamár,
Csupa erő, csupa báj,
Terhe alatt büszkén jár,
Hej, Csacsi Úr, dalolj hát,
Vicsorítsd ránk ékes szád,
Majd kapsz szénát eleget,
Magad tele eheted!

Két nagy füle, ni hogy áll!
Igavonó fia bár:
Ez a híres főszamár,
Szamarak közt vagy király!
Hej, Csacsi Úr, dalolj hát,
Vicsorítsd ránk ékes szád,
Majd kapsz szénát eleget,
Magad tele eheted!

Frisseb, mint a kis csikók,
Kecskegidák, őzbakok;
Mádiáni dromedár,
Ilyen gyorsan egy se jár.
Hej, Csacsi Úr, dalolj hát,
Vicsorítsd ránk ékes szád,
Majd kapsz szénát eleget,
Magad tele eheted!

Mikor hámba' szekerez,
Teher alatt görnyedez,
Csak alighogy kocoghat:
Mégis kórót ropogtat.
Hej, Csacsi Úr, dalolj hát,
Vicsorítsd ránk ékes szád,
Majd kapsz szénát eleget,
Magad tele eheted!

Mondd, hogy „Amen!", jó szamár,
Ha szénával jóllaktál.
(Itt térdet hajtottak.)
Elfelejtsed, ami volt,
„Amen! Amen!" ezt dalold.
Hejje, hujja, haja hát!
Nyisd ki azt az ékes szád,
Kezdd el már a muzsikát!

ERKÉLYPÁHOLYBÓL

ÍRTA: ZÁDOR TAMÁS

A mult lesüllyedt évezredeinek mélységében jártam. Betűvetette sorokba fontam a ritka szálakat, amelyekkel a történelem felhasított rétegei megajándékoztak. Csak fogyatkozó időm figyelt a pontra, amit a papírra koppantottam a mondat végén. És az Idő szólított:

— Közeledik az éjfél... Vissza kell térned a jelenbe.

— A földszintre, megint?

— Nem kell a csillagokat karcoló jövő magasságába bámulnod. Jégtörő Mátyás napja közeledik.

— Az óra?

— A perc!

Az apadó hold rámdermesztette az örök változatlanságot. Az ólomsúly alatt felsóhajtottam:

— Nehéz lesz az út, lassú az átváltozás.

Hallgatásba burkolódzva, részvétlenül haladt mellettem tovább az idő. Hangjavesztetten maradtak vissza a kétezerév előtti, apró, márványvillák, hatalmas kéjkertek. Lomhán közeledtek felénk a mai kővillák, apró kertek. A bronz kandelláberek aráti naftájának kék lángjai boldogtalanul sárgultak el a Riva reszkető fényzuhatagának villamosságában. Az ősi gálya árbocán a szurokfáklya szabadon lobogó lángja gyanútlanul zuhant bele az új világ hajólámpájának színes üvegbörtönébe. A mélyszavú fuvola egyszerű, bús dala észrevétlenül mosódott bele Mario Cavaradossi áriájába, amit rádiókészülékekből a temetőben pihenő Caruso énekelt hanglemezről a tenger felett. A pogány istenek visszaengedték márvány szentélyük vén falára a folyondárt és visszahúzódtak a Názárethi kőhajlékainak hűvös ölébe. Horizontban maradt tetőik onnan csodálták a csillagokra törő imádsággal telt tornyokat. Az elszálló imádságok útját a keresztek arany erdején át.

Örökkévalóságnak tetszett a néhány tovatűnő perc, mialatt az idők végezetéig magányosságra kárhoztatott póznákon az árván fénylő villanykörték százai kipetyegették a Cumae-sorrentoi földkaréjt. Amíg az antik Neapolis rommá omlott a modern Nápolyban... a halottszemű Aemaria sziget emléke visszahúzódott a sziklák közé Ischia földjén... És Capraca újra Capri lett...

Az apadó hold gyengülő sugarával mégegyszer átszántotta a vén phoeniciai lépcsőt, melynek időette fokai évezredes változatlanságban, egymás nyakára hágva törtek fel a hegyoldalon San'Michele kicsiny szobráig. Előtte, a sphinx két rejtélyes szemével már ellátott a Via Lungana negyvenkilenc számú ház erkélyére, melyen a kicsiny kert két fiatal ciprusának koronája felett vártam, hogy az asztalkán a sokhúros pompei hárfa is átváltozzék úti írógéppé. Kicsiny szívében már úgyis elpihentek a betűemelő acélkarok.

— Végre... — maradt torkomban a megkönnyebbülés elakadt sóhaja. Félúton megállt a rágyujtás fáradtan indult mozdulata. A fellobbanó gyufaláng kellemes ígérete elmaradt. Szemüvegembe a Vesuv szüntelenül lobogó tüze írta be: — Nincs megállás!

Epomeot, a kialudt vulkánt kereste lesikló szemsugaram Ischia szigetén. A halott kráter széléről intettem át a vén Vesuvnak:

— Minden tűz kialszik egyszer.

Az erkélyajtóban megjelent az asszony.

— Megint sokat dolgozott — aggódott szelíden.

— Fogytán az időm, kedves — és kihúztam magamat szavaim hatásának ellensúlyozására. — A munka pedig, tudja, nagy!

— Tudom, nem késhetik le élete értelmének kinyilatkoztatásáról. Lepihen végre?

— Ma éjszaka?!

— Miben különbözik a többitől?! Nem árulná el?

— Édes és meleg...

— Igen — igen, mint a többi...

— Már elfeledte a hét nap előtti borzalmakat?

— Elfelejteni? — nézett az asszony csodálkozó nagy szemekkel. — Észak és Dél harcát szenvedtük el itt, a subtrópus felső szegélyén. Egy kicsit nehéz volna a betörő tél ötnapos kegyetlenségeit egy hét alatt elfelejteni.

Mind a ketten megborzongtunk az emlékektől. Öt napig szinte szünet nélkül birkóztak erődvonalaik előtt a vad szelek. Nappal jóformán minden órában jég esett. Éjszakánkint nagy pelyhekben hullott a hó. Elfagytak az eukalitusok, ezek a haragoszöld, jóságos fák, amelyek lándsa levelükkel egész életükben csak az embert gyötrő kór ellen harcoltak. A pálmák egyideig

állták a tél támadását. Leveleik azonban lassan meghajoltak a rájuk telepedett hó alatt. A dicsőségnek, a győzelemnek ezek a tiszta, örök jelei ötödnapra összehúzódtak, megfonnyadtak a megszálló, hideg súly alatt. Beleájultak az ismeretlen erő végzetszerű hatalmába. Csak a nagy, kerekarcú hónapos rózsák állták mindvégig a betörő ellenség zsarnokságát. Északi testvéreik tapasztalataiból tudták, hogy a megszálló erőszak még soha sem tudott gyökeret ereszteni a leigázott földben.

Felpillantottam az asszonyra. A lelkembe nézett, megéreztem. Mély tekintettel kutatott a titkos gondolataim között. Elmosolyodtam, nem tudom, megértette-e, hogy az aggodalomra legszebb felelet a mosoly?

— Mindjárt tizenkét óra... — mondta az asszony bátortalanul.

Nagy éjszakai madár suhant el felettünk. A tenger fölé tartott szabadon. Utána néztem. Az asszony ujjai a szék támláján doboltak halkan. Idegessége nem ragadt rám. Megvédett a határozott megérzés:

— Most egyet gondoltunk.

— A csodát várja? — kutatott az asszony a közös gondolat körül bizonyíték után.

— Máris körülölel, betölt a harmadszor megismétlődő csoda.

— Igen, a tenger csodatévő jódos-sós levegője.

— Ez a télvég már a harmadik, melyen maga az egyetlen tanuja a csodának, hogy a tenger napról-napra erősebben szítja fel a kialvó látásomat.

— Maga ma éjszaka a másik csodát, a lelki csodát várja — nyugodott meg az asszony a közös gondolat helyessége felől.

— Ezen az erkélyen, a Nápolyi-öbölben, azt hiszem jogom van a csodára várni. Erős bizakodással várni, hogy ma éjszaka beteljesül.

— Csalódni fog ismét, nem gondolja?

— Nem hiszem.

— Már annyi csalódás érte abban a történelmi korban. Azok a történelmi alakok nem a barátai. Maga előtt nem mutatkoznak meg őszintén. A reneszansz az én világom. Az én lelki szerelmem.

— Egyszer, egyetlen egyszer az enyém is lehet. Enyém is lesz! Erős a meggyőződésem.

— Szent hit... Egy-két perc mulva eljátsszák a Giovinezzát a római rádióban és az éjszaka Jégtörő Mátyás napjába fordul.

— Sokkal élesebb gúnnyal is ostorozhatna. A magyar királynék közül Corvin Mátyás asszonya még soha sem mutatkozott meg a lelkem előtt teljes őszinteséggel. Beatrix királyné a tragédiájával hosszú éveken át izgatta a bennem működő történelmi visszateremtő erőt.

— De egyetlen feldolgozása sem sikerült.

— Mert Beatrix királyné igazi asszony volt. Összetett lélek és kifürkészhetetlen. Még koporsójában is az maradt a négyszázéves álmodás alatt. Emlékezhetik, utolsó kísérletképpen a hamvaihoz fordultam. Két egymást követő esztendőben kétszer siettem a nápolyi templomba, melyben hamvait őrzik. A templom mind a kétszer zárt kapukkal utasította vissza a kért kihallgatást.

— Voltunk a templomban, a koporsót is láttuk.

— Csak a harmadik évben, kedvesem. Nem csodálom, hogy az idő összefolyik az emlékeiben. Akkor már elfordultam a reneszánsztól. Az ó-korban kutattam. Neapolisban jártunk és Vergiliussal foglalkoztam. Lekéstünk a reggeli római vonatról és a Musseo Nacionaléba siettünk, hogy Isis istenasszony és Titus császár hadvezéri szobrát mégegyszer analizáljuk.

— Emlékezem! — lelkesedett az asszony. — Az autotaxi a templom előtt suhant el és a kapuk most tárva-nyitva álltak. Leállítottuk a kocsit, bementünk a templomba.

— Na, nem ilyen egyszerűen történt. A kocsiban előbb együtt állapítottuk meg, hogy Aragon Beatrix a koporsójában is csak asszony elsősorban. Hallani sem akart rólam, amíg szenvedélyesen foglalkoztam a lelkével, a tragédiájával.

Az asszony titokzatosan mosolygott:

— Nem tudta elviselni a királyné, hogy érdeklődés nélkül menjen el a koporsója előtt. Színe elé parancsolta magát, aki elfordult az emlékétől. Egy kis selyem szalag ez a királyi lélek súlyos brokátjának rejtett sarkában. Összhangtalan, de kedves.

— Úgy van, kis reneszánsz szellemű asszonyom. Soha nem felejtem el azt a félórát a nápolyi Szent Péter templomban. Gondolataim, kérdéseim hiába ostromolták a márványkoporsót. Gondolat, felelet nem jelenkezett, nem segített az intuicio. Megcsúfoltnak éreztem magamat. Megnyilatkozást követelt a lelkem.

„Egyszer... majd egyszer". Így távolított el színe elől Aragon Beatrix, Magyarország királynéja a sugalatomra bízott ígéretével. Ennek már nyolc esztendeje.

— Nyolc éve várja hiába a halott királyné ígéretének beváltását.

A Giovinezza hangjai beleszóltak az asszony szavába. Pillanatok alatt felfrissültem. A rádión előhívtam a budapesti állomást, de lehalkítottam a készüléket.

— Éjfél elmúlt. Mátyás napja van! — fordultam diadalmasan az asszonyhoz. — Ma nem fogom hiába várni a csodámat! Odahaza Corvin Mátyás születésének ötödik centenáriumát ünneplik ma éjszaka. Odaát Nápolyban, a Palazzo Realeban, új élet születését várja a Savoyai-ház. Halál és Élet: Emlék és Ígéret. Közös az Idő szava. Beatrix királynénak szól az Idő szava, váltsa be ígéretét nekem.

A magyar bemondó háborús hírei néhány percre elhallgattattak. Az ünnepi Corvin-vacsora részletes tudósítása következett azután.

Az ünnepi szónok beszéde dicsőítette a magyarok imperátorát a Nápolyi öböl felett, a történelem örök világszínházában.

A Riva fényzuhatagán túl új fényt láttam kigyúlni. A nápolyi Péter-templom homlokzata ragyogott fel vakító, fehér izzásban. Az öbölben veszteglő hadihajók sötét foltjai sötétebbre mélyültek. Lázverten tört fel belőlem a lefojtott szó, de a hangom suttogó maradt. Páholyban éreztem magamat a Világszínház nézőterén:

— Helyszíni közvetítést adok magának, kedves, az írógép acélszívének betűivel a beteljesülő csodáról. Az élet mindig betartja a születés ígéretét. A halál sem tűri el, hogy Aragon Beatrix kivonja magát királyi szavának beváltása alól. Egyre élesebb, vakítóbb fényben úszik a nápolyi Szent Péter-templom homlokzatán a látomás fehér fénye. A megszentelt kapuk most tárulnak fel az Élet és Halál ünnepi színjátéka előtt. Útjára bocsátja a koporsójában felébredt Beatrix magyar királynét és egykori gyászkíséretét. Kicsiny ez a gyászmenet és szembeszökően csekély a pompa. Hja, ezerötszázötben az Aragonok már nem uralkodtak a nápoly-sziciliai királyságon. Beatrix királyné özvegyasszonynak családja bukását is el kellett szenvednie távozása előtt... A menet megérkezik a Molo Beverellora. A királynét szertartásmestere segíti fel a háromárbócos gályára. A gyász-

baldachin alatt Beatrix királyné kiegyenesedik. A királyné mélyen gondolkodik. Négy és fél század óta pihenő emlékeit kell felfrissítenie elevenen lüktető megnyilatkozásra. Nem könnyű feladat. Figyelemre méltó, hogy ebben a lelkiállapotban eltűri a ceremóniamester lábatlankodását kicsinyes tanácsaival, figyelmeztetéseivel. A gálya tüneményes sebessége is, hogy szédítheti. Mint a gondolat suhan a gyászgálya a Mare Tyrrhenumban, az uj világ csatahajói, cirkálói között. A templom homlokzatáról lehúzódott fény követi nyomon Ischia partjáig, ahol elönti a vén sziklákat háttérvilágításul. Boldogtalan özvegységének földjén a királyne megáll. Kísérete visszahúzódik a fényverte sziklák alá. A szertartásmesternek még mindig van későn eszébe ötlött figyelmeztetése a királyné számára. Aragon Beatrix felhorkan, mint a nemes paripa.

— Felség, tudom... — dadog a ceremóniamester és lassan hátra húzódik az elhullatott szavai alatt. — A Világtheatrumban a történelem szereplőinek nincs szükségük tanácsokra... Tudom, felség, tudom. Mégis figyelmeztetnem kellett a magyar tollforgató jelenlétére. Bocsánat, felség, bocsánat.

Aragon Beatrix elnéz mindnyájunk felett. Önmagának epilógusa ebben a nagy pillanatban. Sugár vetődik arcára a látomás fényéből. Az értelem és a megértő érzés felkészültségét hirdeti a megnyilatkozásra. Néma az éjszaka, a királyné felemelt karral jelentkezik szólásra. És megnyilatkozik:

— Hangomat most ne érintse értéktelenítő kezével a páthosz. Régen várom ezt az éjszakát. Szavaim olyan egyszerűen, természetesen hulljanak a Tyrrheni-tenger ölébe, mint az esőcseppek tünnek el mérhetetlen mélységében. Nem az élő emberek kívánsága, kiváncsisága, türelmetlen akarása állított vissza Ischia szigetére. Itt állok, mert az ürben bolyongó lelkeknek vissza kell térniök megpróbáltatásuk földjére egykori alakjukban, ha nevük már nem hangzik el, mert elfelejtik őket. Ha a világmegújhodás ereje azt parancsolja. Ha a történelmi visszateremtő erővel felruházott toll pergamenre kívánja vetni megnyilatkozásukat. Nyugodtan aludta örök álmát a testen a márványkoporsóban Corvin Mátyás születése ötödik centenáriumának éjszakáján is. A messzi, magas Buda ünnepe nem zavarta a síri nyugalmat. A Nápolyi öböl felett azonban felzúgott az ünnepi beszéd. Síri álmomból felrezzentett a valóság, hogy hosszú századok multán Aragon Beatrix neve nem hangzott el Corvin Mátyás neve mel-

lett. Elkövetkezett az idő, melyben megpróbáltak elfeledni és megkísérelték a lehetetlent, engem, az emlékemet elválasztani az Imperátor uram emlékétől. A fájdalom azonban nem költözhetett vissza a feledéssel felébresztett szívembe. A nádorispán ünnepi beszédébe beleszólt az Idő és elmondotta a megujhodás parancsát az ürben bolyongó lelkek számára. Holtnak és élőnek egyformán hozzá kell járulnia egy-egy vonással a megujhodása elé jutott ember új lelkiségének kialakításához. Magamhoz engedtem tehát a toll kívánságát is és eljöttem. Itt állok újra az élő és a halott vulkán között, hogy megnyilatkozzam az életem mérföldjelzőinek tűzfényében és árnyékában. Elfeledhetik Aragon Beatrixot valaha is Buda várában?... Örök memento vagyok én a magyar égen!... Ma jobban figyelmeztet és óv emlékem a halálos veszedelmek országútján, mint valaha a történelmi idők során. Megértem a nádorispánt. Ő az egykor földön járt istent és nem az embert ünnepelte az Iperátor emlékében. Aragon Beatrix nevének említése pedig a családi viszály emlékének behurcolása lett volna az ünnepi emlékezésbe. Magyar embertől ezt még én sem várhattam a magyarságnak egyik legnagyobb ünnepén. Ismerem jól azt a népet, melynek egykor királynéasszonya voltam. A kereszt ség felvétele óta tántoríthatatlanul az evangélium alapján áll. Szigorú, patriarchális életet él. A családi élet tisztasága és a keresztény erkölcs a legdrágább kincse. És a mindenség nagy energiái ezzel a nagyszerű néppel több, mint ezer esztendő óta mindenkor történelmet csináltattak. A történelemben és a politikában pedig nincs morál. Megrendítő a magyar végzettragédia. Én is egyik, szerencsétlen áldozata vagyok. Tapasztalataimból tudom, milyen tragikus köznapi életében az erényeiből eredő sok félreértés. És mennyi a tévedés a történelmében, éppen az erényein át nézett és megírt multja miatt. A magyar erények számtalan, megnemértésből eredő hiba becsúszására nyujtanak alkalmat tudósainknak a történelemben. Corvin Mátyás és Aragon Beatrix közös lapjai az éles bizonyítékai állításomnak. Távol áll tőlem a szándék, hogy egy nép megrázó tragédiájával takarjam el magamat minden időkre a magyarok elől. Bolyongó lélekhez ez méltatlan cselekedet volna. Állításomat bele kellett dobnom a zúgó, kavargó életbe, mert a világ nagy megujhodásában meg kell kérdeznem a magyaroktól, hogy a századok hosszú sora alatt miért nem néztek egyszer sem a lelkem és a történelmi életem mélységébe? Miért nem kutatta soha senki, politizáltam-e valaha

én, aki a történelem pergamentjeire éppen elég írni valót hagytam magam után? Egyetértettem-e Imperátor urammal a nyugati és a keleti nagy politikában? Az Aragonok már Nápolyban ellenségei voltak az Anjou-háznak. Nem természetes és világos, hogy magyar trónra jutva, én meg akartam mutatni, hogy ott az Aragonok asszonyai is meg tudják teremteni azt, amit az Anjou-férfiak egy időre életre keltettek? Nagy Lajos király világbirodalma volt az én kitűzött nagy célom. Világosan láttam, hogy a magyar néppel nem szabad kísérletezni, vagy szomorú történelmi megismétlődéseket csinálni. Nyugat és Kelet egyformán halálos veszedelem a magyar nép számára. Élete fenntartásáért nem szabad sem szembefordulni, sem kéz a kézben járni megalkuvásból a veszedelmekkel. Észak és Dél küllőiben kell megfogódznia a magyarnak, hogy minden támadást vissza tudjon utasítani, országa pedig mindig teljes és hatalmas legyen. Nápoly—Buda—Varsó volt az én nagy álmom a történelemben. Visszautasítom azt a történelmi állítást, hogy mindenáron a trónon akartam maradni és csak nagyravágyásból, a minden áron való uralkodásért konspiráltam Jagello Ulászlóval. Én azt akartam, hogy utánunk a megmentett Nagymagyarországon a boldogtalan Corvin János, Aragon vérrel hitesült fia uralkodjék!... A megnemértéssel ugyanarra a sorsra juttattak a nápolyi Péter-templom márványkoporsójában, aminő sorssal Artemis istenasszony márványszobra fekszik Cumaeban, Sibylla barlangja felett, peplonjába burkoltan, temploma romjai között, fej nélkül, egy oszlopcsonkhoz támasztva. Az istennő, ha elveszti a fejét, csak a kor divatja marad rajta... Mentsétek meg márványkoporsómat a márványszobor sorsától! Töröljétek a történelem lapjairól a hazug sort, hogy Aragon Beatrix közönséges nagyravágyásból már életében elvesztette a fejét. A történelem ítélőszékén engem már felmentettek. A megújhodó ember új lelkiségébe vigyétek be az én lelkem tiszta vonását...

Ágyúlövés dördült el. Kilobbant a fény, a látomás eltünt. A hadihajókról még huszonhárom ágyúlövést adtak le. A nápolyi Péter-templom kapujából hallatszott Aragon Beatrix búcsúja:

— Királyleány született megint... Királyleány a lángoló és a hallgató vulkán között, a nápolyi éjszakában...

Egyedül álltam már az erkélyen. A rádió is régen hallgatott. Lezártam a készüléket. Kioltottam a fényt a gép-cyklops szemében.

Versek

Irta: Dutka Ákos

Várad már harangoz

Álmaimban Várad már harangoz
Közelítő ünnepi tavaszhoz,
Mire várunk,
Hová látunk?
Mire várni a szív belefárad, —
Vajjon látsz-e,
Vajjon vársz-e,
Vajjon vársz-e te is engem, Várad?

Te, ahol én boldog gyermek voltam
S minden zugod én ismertem jobban.
Vajjon vársz-e,
Vajjon látsz-e
S ha még egyszer a szemedbe nézek,
Él-e benne,
Ég-e benne
Az a régi szép váradi lélek?

Aki bennünk büszkén rakétázott,
Beragyogva sokszor az országot —
Vajjon él-e,
Vajjon ég-e?
Tüze, füstje se vörös, se barna —
Vajjon vársz-e,
Vajjon látsz-e
Isten régi, őszinte magyarja?

Pintyőke elment

Az életútnak második felén
E rideg tél egy sápadt reggelén

Pintyőke szemén friss könny ragyogott,
Némán megcsókolt, — halkan elhagyott

S amint párjával a templomba jött
Finom fejére csillagfény szökött, —

Krisztus is nézte, — s szeme nevetett,
Megsímogatta a szép szelid fejet.

Megfogta, láttam, két gyermek kezét
S ujjára húzta az öröm gyűrűjét.

Én meg ott állva a templomkövön,
Múló életem száz emlékét szövöm,

Érzem, szívem most mindent nékik ad,
Hitem, lángom, ifjúságomat.

Vigyétek ti a szent tüzet tovább, —
Nem kérek semmit, — csak egy unokát.

Magyarul

Aki testvér szörnyű télben
Holtraszántan, bajban, vérben
Világ ellen egyedül —
Testvértelen mi magunkban.
Vívódva nagy zavarunkban,
Dideregve telelünk.

Ki hihet itt a barátnak?
Rajtunk csak a magyar bánat
Kesergője hegedűl:
Hitegettél, amióta
Nagy síkodon Európa,
Itt megálltunk egyedül.

Ha mi érted verekedtünk,
Sosem láttad meg a lelkünk
S talmi szavad fizetett
Mindenért, mit érted adtunk
S mindig egymagunk maradtunk,
Őrízve a híredet.

Kelet álma semmivé lett,
Nyugatot meg el nem éred
Magyar lóval sohasem.
Benned élünk mégis-mégis
Európa, csak azért is
Magyarul, keservesen.

KÖLTÉSZET ÉS JELLEM. Villon körül újra „kettészakadt" irodalmunk, mely általában hajlamos a kettészakadásra. Láttuk ezt az Ady-kérdésben is, melynek dokumentumait egy debreceni gimnázium ifjúsága gondosan összeszedte és kötetbe foglalta. Akkor is, most is az esztétikai szempontok helyett, erkölcsiekkel hozakodtak elő. Az erkölcsi szempont pajzsnak is, íjjnak is fölötte alkalmatos. Villonnál pedig önként kínálkozik. Ami azonban elsősorban felkeltheti az érdeklődést, tulajdonkép csak az, mi teszi időszerűvé Villont s épp nálunk és épp ma? Az egyik tábor felháborodik ellene. Ez a börtönvirág, akit az akasztófáról szedtek le, aki egész életét kocsmákban és pincékben utcai nők és voyouk társaságában töltötte, akinek erkölcsi lénye még a tizenötödik század világnézetében is megvetésre méltó — hogyan kerülnek költeményei egyszerre a magyar közönség érdeklődési körébe, hogy szinte vetélkednek legjobb műfordítóink versei lefordításával, kiadóink művei kiadásával, ma, amikor az egész világ az erkölcsi válság izgalmait szenvedi? Lélektani rejtély ez a Villon, akit plébános nagybátyja igen gondos nevelésben részesített (született 1431-ben), akinek nevét is felvette, mert eredetileg Francois de Moncorbier-nek hívták. Jó családból származott és szülei papnak szánták. Tizennyolc éves korában már vizsgázott és három év mulva felszentelték. De a vére nem hagyta nyugton. Rossz társaságba keveredett, kalandos életre adta magát, miközben megölt egy papot, halálra ítélték, de a felsőbb bíróság számüzetésre változtatta a halálos ítéletet, elkerült egy költői érzésű fejedelemhez, Charles d'Orleanshoz, ahol már-már nyugodt otthonra talált, költészetének élhetett, mikor egyik betörő társa elárulta és börtönbe került Meung-sur-Loireban, ki tudja, mely újabb gazságáért? Az orleansi püspök igen szigorú bíró volt és Villon sorsa már-már eldőlt, mikor a Meung-környékén vadászó XI. Lajos király megkegyelmezett a környék gonosztevőinek s Villon kiszabadult. Folytatta ott, ahol elhagyta, megtámadta bandájával Ferrebouc abbét, kihajította az ablakon, mire elfogták és ezzel sorsa megpecsételődött. Mi történt véle, nem tudni. A világ szeme elől eltünt. Nem volt még negyven éves. A tolvaj, gyilkos, útonálló nem kerülhette ki a sorsát.

De mindettől függetlenül, nagy költő volt. A francia nyelv nagy mestere. Költészete olyan üde, mint a reggel vágott rózsa. Érzései olyan frissek, mint a hegyipatak vize.

Sajátságos, a gyilkos lelkében nemes érzések fakadtak. Hazaszeretetének megnyilatkozásai: Jean d'Arc — siratása, s megátkozza azokat, kik bántják a francia hazát. Szemben az udvari költők mesterkéltségeivel, Villon a brutalitásig őszinte, feltárja bűnös lelkét, élet és halálról való gondolatait, kiteregeti legtitkosabb érzéseit, borzongásait, gyűlölködését és keserű öngúnnyal beszél multjáról,

nyomoráról, az emberi gazságról, a gazdagok javakban való duskálásáról, a szegények csontokon tengődéséről, — egy XIX. századi proletárköltő piszokban vájkáló örömével. Villon, az absztrakt-trubadurköltészettel szemben, az élet konkrét jelenségeihez fordult. Elképzelte a maga sorsát, amint akasztófára jut, a szél lengeti lábait, az eső kimosta, a nap megszárította, megfeketítette testét, hollók kivájják szemét, kitépik szakállát és szemöldökét, testét átlyukasszák, mint egy gyűszűt, ilykép a borzalomba való elmerülés vizióját, annyi álmatlan éjszaka lázas látományait, vetítve maga elé. Elképzelte kedvese sorsát, az egykori szépséget, amint megvénül, arca csupa ránc lesz, haja megőszül, szemöldöke kipusztul, orra elgörbül, szinte látta szőrös füleit, lefityegő ajkát, aszott keblét, púpos vállát, az egykori szép „heaumière"-t, melyet aztán Rodin megmintázott, amivel igazolta, hogy ilyen rút formagabaly is szépséggé válik, a megmintázás csodás igazsága, az átérzett formák által. Villon elképzelései átélt álmok, mert őt is az akasztófáról szedték le, mint Goyát Rómában, már nem középkori ember Villon, hanem egyén, kiszakította magát a zárt világnézet szorító karjaiból és magára talált, saját érzéseit, a lelke mélyét tárva fel, a felfedező lázas túlzásaival.

Szinte homlokegyenest az ellentéte az a Wainewright nevű költő-festő, akiről Wilde írt egy essayt, a *Intentions* kötetben. Gyenge festő, közepes költő volt az angol, de a fényűző életet úgy megszokta, hogy mikor elszegényedett, megölte összes rokonait, hogy örökölhessen utánuk és folytathassa dandyskedését. Vajjon, ha nagy költő lett volna, találhatnánk mentséget erkölcstelen életére? Oskar Wilde azt a tételt állítja fel, hogy a bűn és a kultúra nem bír semmi olyan lényeges jellemző vonással, ami egymást kölcsönösen kizárná. Hazabeszél-e itt Wilde? Előre védőbeszédjét mondja? Bár az ő esete más. Bűnt követett el, ideiglenes emberi törvények alapján. El lehet azonban képzelni egy olyan kort és egy olyan helyet, ahol Wilde „bűnét" nem veszik bűn számba, s akkor igaza van, mert ez esetben a kultúra és a bűn nem zárja ki egymást. Tiltakozik tehát az ellen, hogy erkölcsi szempontokat vigyünk be a műalkotás megítélésébe. Ezzel homlokegyenest ellenkező álláspontot foglal el a francia kritika jelese. Taine-nel szemben, ki a műalkotás mértékének az ábrázolt jellem erkölcsi értékességét vette, ami a franciák erkölcsi közönyével szemben jótékony álláspont volt, de az angoloknál, ahol ez az erkölcsi szempont uralkodott, főleg Ruskin óta, aki prédikációszerű kritikáiban folyton ezt hangoztatta, vakmerő paradoxonnak hatott Wilde tétele. Azt hiszem, Gyulai Pál álláspontja a helyes, aki szerint a költészet tárgya nem szükségkép erkölcsös, de nem lehet erkölcstelen sem. Villon esetében nem erről van szó. Villon, az ember, Villon, a költő, egy személy, de két személyiség. Amikor a költészetét nézem, elhomályosodik előttem az ember alakja, csak azokat az érzéseket nézem, s azokat is formális szempontból, melyeket kifejezett. Az a kérdés, *hogy* fejezte ki? Villon verseit úgyis olvashatom, mint egy

mai proletár-költő verseit, azzal a különbséggel, hogy nem kell tudnom, proletár volt-e, amit a mai proletár-költő verseinél tudnom kell, annyira kihangsúlyozzák. Valóságos szellemi erőfeszítést kell végeznünk, hogy József Attila remek nyelvét élvezhessük, elvonatkozva személyisége és élményei „realizmusától", arra törekedve, hogy azokon túl szellemisége magaslatához emelkedhessünk. Villonnál erre nincs szükség. A XV. századi költő modernebb, mint a maiak. Elvezet a maga szellemiségéhez és gúnyját, iróniáját, humorát, a maga keserű árnyalatában, hitét, a maga naiv egyszerűségében anélkül élvezhetem, hogy emberi gyarlóságára csak gondolnom is kellene. Ilykép lesz Villon halhatatlan. De miért lett aktuális? A keserűsége, a halál megvetése, az élet semmibevevése visszhangzik vajjon a mai ember lelkében? E pillanatban tépi az idegeimet a légoltalmi vészjel-gyakorlata. Villon gondolataihoz kell előle menekülnöm? Vagy azoknak van igazuk, kik a tolvaj és gyilkos szavát megvetik, bármily mesteri is a nyelve?

Dr. Lázár Béla.

OLASZ KÖNYV PETŐFIRŐL. A címe: ALESSANDRO PETŐFI. Szerzője: Antonio de Marassovich. Kiadó: Garzanti, Milanóban. Megjelent 1940. májusában. 317 oldal, ízléses köntösben. A kötetsorozatnak folytatása, melynek címe: *VITE DEI SOMMI SCRITTORI.* A legnagyobb írók életrajzai. A *sommi* jelző — úgy érzem, — több, mint a magyar *„legnagyobb"* — megfelel a latin *summus* szónak. E jelző csak azokat illeti, akik *legmagasabban* állanak, mint a *sommità*, a hegycsúcs, a szublimis magasság, melyet völgyek és emberi lelkek fölött legelsőnek ér a fény.

E sorozat Petőfinek méltó környezet. Első kötete Dante-val foglalkozik, aki nemzetének *„altissimo poeta"*, — a legmagasabban álló költő, mint a firenzei Santa Croce templomban emléke fölirata jelzi. A második kötet: Carducci Giosue (1836—1907), az egységessé tömörült olasz nemzet fölfelé ívelő korának és sorsának költője, kinek minden sora az „ODI BARBARE" ódáitól a „pio bove" márványszoborszerű szonettjéig színtiszta olasz művészet és a nagy nemzet szívdobbanásainak visszhangja. Ezt követték Ugo Foscolo (1779—1827), a *Carme dei Sepolcri*, a sírhalmok énekének költője, ki csalódott a demokráciában, mikor ez még a sírok fejfáira is megszabta az egyenlőséget, — és Giacomo Leopardi (1798—1837), a dél bánatos költője, kinek ikertestvére a halál. Külföldi, vagyis nem olasz költő, vagy író eddig csak kettő került a sorozatba, — az egyik Beaudelaire, a *„Les fleurs du mal"* tüneményes, bár különös poétája, — a másik — csak előkészületben, — Tolstoj, az égre törő földi porszemek örök töprengője.

Mindegyik életrajz érdekesebb, mint a képzelet-alkotta regény. Petőfi Sándor élete talán a legcsodálatosabb és legérdekesebb. Magáról a könyvről röviden összefoglalhatom véleményemet: elsőrendű informatív munka. A mai nehéz, jajkeserves időkben valóságos bokrétás gally e mű — azon az úton, mely Róma felé vezet. Ter-

mészetes, hogy előlegezett nagy szeretettel vesszük kezünkbe a könyvet, melynek címlapját Petőfi neve és képmása ékesíti. Szeretetünk még melegebb lesz, ahogy a könyvben olvasgatunk. Érezzük, hogy a szerző a legnemesebb latin kultúra népének el akarja mondani, kit adott e maroknyi magyar nemzet a világnak. A szerző meg akarja honfitársainak magyarázni, hogy a magyar nemzet, mely ezer éven át Európa ismeretlen katonája volt és testével, vérével védte a civilizációt kelet minden szörnyűséges rohama ellen, Petőfi Sándorban a magyar szabadságnak és a világszabadságnak (mely fogalmat a szerző híven fordítja a *„libertà universale“* kifejezéssel) nemcsak „ismeretlen katonát“ adott, hanem költőt, akihez foghatót a világirodalomban nem ismerünk. Ennek a könyvnek varázsa, hogy ez életrajzot vérbeli olasz írta — és mégis, mintha lelkes magyar írta volna... E kötet lapozása közben éreztem, hogy ezt a könyvet az olasz olvasók ép úgy szeretni fogják olvasni, mint én, a magyar olvasó. Meggyőződéssel éreztem, hogy e könyv sorain át az a nagy magyar lélek, mely bűvös erejét a magyar róna végtelenségéből merítette, — mely megfürdött e rónára hulló napfény ragyogásában, férfiúvá, dacossá, büszkévé acélosodott végzetes sorsunk keserűségében, — egyre közelebb és közelebb férkőzik az olasz *csupaszív* nemzethez. E könyv olvasása közben úgy éreztem, hogy a nagy latin nemzet, mely a legsúlyosabb időkben szeretettel fordult felénk és ajándékozott a történelem legnemesebb értékeiből, — mert Szent Gellérttel küldött keresztény erkölcsöt, — Kapisztrán Jánossal küzdő fanatizmust, — a humanistákkal Hollós Mátyás udvarába magasabbredű szellemiséget, — osztrák elnyomás korában Garibaldi rendületlen hitét és a trianoni nyomorúságban a DUCE szavában az igazság és igazságosság reményét, — e nagy latin nemzet még melegebben fogja az én nemzetemet magához ölelni. Úgy éreztem, hogy bármennyire tér el a mi hajlékony, szépséges, testvértelen nyelvünk az olasztól, melyet Byron „selyemre írott nyelvnek“ *(written on satin)* nevez, — az olasz olvasók a könyv számtalan Petőfi-idézete nyomán, szinte megértik a mi érthetetlen nyelvünket, mert megértik a magyar észjárást, lelket. Mindezt azért mondhatom e könyvről, mert pár oldal után érezzük, hogy szerzője nagy-nagy szeretettel írta.

Kevés költő vagy író hagyott hátra olyan tökéletes életrajzot, mint Petőfi — az ő verseiben. Hogyha egy betűt sem meríthetnénk más kortársak följegyzéseiből, vagy más tárgyi forrásokból, Petőfi életét ismernénk és ő közöttünk élne, mert verssorait szíve dobogta és gondolatait ő önmaga megalkuvás nélkül hitte. E mű tehát helyesen szövi az életrajz fonalát, mert a költő életét és egyéniségét költeményeivel írja meg. Az átültetett Petőfi-versek nyomán az olasz olvasó is ismerni fogja a mi költőnket, mintha, mint élő embert, élő magyart ismerte volna. Ezért e mű jó, nagyon jó könyv.

A munka I. fejezete (1—13. l.) „Petőfi a magyar történelemben“ címmel tömören, de alaposan és világosan vázolja a magyar történelem eseményeit, melyek szülték azt a gondolatvilágot, mely

megihlette Petőfit. Az első mondat megadja a vezérmotívumot: „A modern korban egyetlen nemzet sem szenvedett annyit, mint a magyar." Ez a fejezet markáns vonásokban vonja meg a párhuzamot a magyarság és az olaszság sorsa között. Jellemzi a küzdelem közösségét az osztrák *„stranicro"*, az idegen ellen. A hasonlóságok aláhúzása mellett éles vetítéssel megvilágítja a magyarság helyzetének eltérő jellegét és páratlan súlyosságát. „Itália — írja a szerző — nem ismerte azt, ami Magyarország legsúlyosabb szerencsétlensége volt. Nem fenyegette az a veszedelem, hogy nemzeti jellemét megfosszák sajátságától, — hogy nemzeti nyelvével együtt elveszítse géniuszát is..." E bevezető cikk lapidárisan összefoglalja az elnemzetlenítés tragédáit és kísérleteit a mohácsi vésztől a kamarilla minden kísérletéig. Kiemeli a nemzet örök küzdelmét elnemzetlenítő uralkodói ellen, mely küzdelmek során méltán vívta ki magának a magyar a *nazione cavallaresca*, a lovagias nemzet címét. E jelzőt annyiszor halljuk idegen ajkakról, anélkül, hogy igazi értelmét értékelnék és értékelnők. A viharos századokat átfutó történelmi visszapillantás nemcsak érthető, hanem megkapó az idegen olvasónak. Okosan és lelkesen cizellált alap, melyből a dombormű plasztikájával emelkedik ki Petőfi alakja. Az olasz olvasó feszült figyelemmel fogja követni a költő útait, a vándorlás nyomorúságától kezdve a magyar honvéd eltűnéséig. Külön érdekelheti az olasz olvasót a meteorszerű emelkedés a senki viszontagságos sorsából a lángelmék csillagvilágába, — hiszen az olasz olvasó megszerette ezt a misztikus erejű ívelést nagy DUCE-ja sorsában.

Az olasz olvasó nagy melegséggel fogja értékelni a költő szépséges és rendületlen családi érzését. Ahogy csüng az anyja ajkán szótlanul, miként gyümölcs a fán. Ahogy Isten mindkét kezével áldatja meg apját, a vén zászlótartót. Ahogy szeret és ciprusiombokat, szerelem gyöngyeit, felhőket varázsol maga elé, — ahogy szeret a szerelem nagy végtelenségével a nagy szeptember végén, a síron túl is... Az olasz gondolatvilágban a családi életnek nagy a becsülete. Ez a szeretettel, szerelemmel ékes élet egy percig sem válik köznapi igavonássá. Minden fordulata érdekfeszítő regény, melybe nem csak nagy szenvedélyek, nagy szenvedések robbannak bele, hanem belesüt a harmónia és a tréfás jókedv, belesüt a *„giuoco, riso, ogni armonia"*, a jókedv, mosoly, összhang, miket Gazzoletti dicsőit szonetjeiben. Föllobban a magyar dalokban ugyanaz a láng, mely hevítette Mameli Goffredo lelkét, mikor Mazzini jelszavát, „az Isten és a nép", megírta a Balilla-dalban. Igaz, hogy Mameli költészete — mint szerző is említi, — limitáltabb volt —, de az is igaz, hogy Mameli 21 éves volt, mikor Róma alatt elesett. A mi Petőfinknek alig 28 évébe mégis az alkotásnak majdnem öthat éve szorult.

A pompás életrajzot a XVII. fejezet fejezi be, *„La missione della poesia"* — a költészet küldetése címen. Szívből tapsolunk szerzőnek, mikor megírja: „... a költészet csak akkor nagy valami, mikor céljai a legmagasabb ideálok. Aki csak saját örömét és bána-

tát zengedezi, hagyjon békét a szent lantnak: a világnak nincs szüksége rá. A költő legyen százada eszméinek hírnöke és az emberek vigasztalója... *Petőfi è più attuale che mai.* Petőfi aktuálisabb, mint valaha. Hisz lelkének tüze nem aludt ki, mikor a halál megállította szíve dobbanását. Az ő hite átszállott nemzetébe, mely ma, 90 évvel a költő halála után, élőnek, jelenlevőnek érezi költőjét, mert a ma fájdalmas sorsában abban a fénysugárban, mely belőle sugárzik, a sors könyvéből kiolvassa üdvössége egyetlen szavát, e szót: *reménység...*"

Mint említettem, az élet a költő verseiben tükröződik. A szerző tömérdek költeményt idéz, a hosszabbak közül az egész Bolond Istókot, mely költeménynek külön fejezetet szentel, hisz ez a költő *autobiografiája*, önéletrajza. Nem idézi Cassone, Norsa, Sirola fordításait, — önmaga fordítja a verseket. Előszavában megjegyzi, hogy „e fordításoknak nincs más értékük, minthogy az eredeti szöveghez hűek. Föláldoztam kényszerűségből a vers muzsikáját, hogy a szavak elhelyezésével is megkíséreljek legalább valamit visszaadni abból, ami az eredetin átvibrál...". E fordítások, mint magyarázó átültetések általában kiválóak. Arról a szerző sem tehet és mi magunk sem tehetünk, hogy nélkülözzük a vers muzsikáját. Nekünk Petőfi *dalolt* és a vers muzsikája nélkül nem igen tudunk dalt elképzelni. Tudjuk, hogy mit jelent olaszra fordítani, hogyha összehasonlítjuk például Alfieri Goethe-fordításait, vagy Zanella angolból fordított költeményeit az eredeti szöveggel. Megtorpanunk a fordítás problémája előtt. Azt hiszem, mi magyarok jobban fogjuk nélkülözni a vers muzsikáját, mint az olasz olvasó.

Távol áll tőlem kicsinyes fontoskodás. Csak arra szeretnék rámutatni, hogy Petőfi sorainak hű és rímtelen átültetésénél is menynyire kell vigyázni minden betűre. A 23. oldalon olvassuk a *Szülőföldemen* pompás fordítását. A refraint szerző így fordítja: *„Oh maggiolino, maggiolino d'oro...*" Bocsássa meg a szerző, — ez idézet a magyar népdalból, melynek refrainje: Cserebogár, sárga cserebogár... Ebben a népdal-sorban nincs meg az érzelmes „Oh" fölkiáltás és Petőfi sem toldotta meg ezzel. Aminthogy e népdal a cserebogarat nem nevezi aranylónak, hanem egyszerűen sárgának. Nekem jobban hangzik az elfelejtett Sirola népdalfordítása: *Maggiolino, giallo maggiolino,* — mely szószerint felel meg a magyar szövegnek.

Kár, hogy szerző éppen mai napjainkban nem idézi teljesen az *Olaszország* című költeményt, mely megírja „halvány narancs helyett a déli fák — Piros vérrózsákkal lesznek tele..." E költemény, ha nem is Petőfi legismertebb versei közül való, — szintén jóslatszerű, mert „A zsarnokság ki fog pusztulni és — megint virító lesz a föld színe..." (Norsa fordításában: *„La tirannia sarà distrutta — e la faccia della terra rifiorirà...")* Ezt Petőfi 1848-ban is Itáliától várta, — várta azt, hogy „virító legyen a föld színe..."

Köszönjük szerzőnek e könyvet, — ötletét, ihletét, művét. Méltó toll, méltó cél, méltó munka volt. Kinek köszönjük mindezt?

Antonio de Marassovich régi dalmát család sarja, ki vérbeli olasznak vallja magát. Majd Triesteben, majd Rómában, majd a jugoszláv határhoz közel él birtokán. Már vagy négy év előtt másodízben járt a debreceni nyári egyetemen. Már 1934-től kezdve foglalkozik a magyar nyelvvel. Szerelmese lett a magyar irodalomnak. 1937—38-ban Szegeden szakszerű irodalmi tanulmányokat folytatott. Fordított Gárdonyi műveiből is. Danteról is megjelentetett egész kötetet. Mikor hálásan tesszük le könyvét, csak szívből kívánhatjuk hogy jöjjön minél többször magyar földre és ihlesse meg tollát nemzetünk géniusza. *Jankovics Marcell.*

A KÖNYVNYOMTATÁS JUBILEUMA. Az új világháború esztendejében, hallatlan emberi értékek pusztulása közben, az emberélet és az arany szörnyű szüretének idején érkezett el az emberi művelődés a könyvnyomtatás ötszáz éves jubileumához. Máskor talán világrészek ünnepeltek volna s a nemzetek egymással versenyre kelve, hódoltak volna az egyszerű német nyomdász, Gutenberg János emléke előtt, aki halhatatlan szolgálatokat tett az emberi haladásnak a könyvnyomtatás feltalálásával. A középkor krónikaíró, iniciálékat pingáló szerzeteseinek, a renaissance pompázatosan megrajzolt és megfestett, szinte kérkedően felcicomázott könyvíróinak utódja volt ez az egyszerű német, aki a maga fából metszett betűivel felfedezte a könyv- és nyomtatvány-tömegek titkát, a tudomány és irodalom népszerűsítésének felmérhetetlen jelentőségét. Hiszen azelőtt csak a kevés kiválasztottak, tudósok és szerzetesházak, fejedelmi udvarok, vagy elzárt várpaloták féltve őrzött kincse volt a könyv, Gutenberg János óta pedig a betű sokszorosításának és a nyomtatógépek föltalálásának varázstitkával a könyv és az írás megdagadt áradatként hömpölyög egyik országból a másikba, amerre csak betűszomjas emberek élnek.

Az emberi kultúrának valami tragikus jelensége az a körülmény, hogy a könyvnyomtatás jubileuma összeesik azzal az új világháborúval, amelyben az emberi találékonyság szárazföldön, vízen, víz alatt és levegőben csak arra törekszik, hogy emberi értékeket pusztítson el. Sőt, ha a jó Gutenberg János megálmodta volna és el tudta volna képzelni, hogy az új idők háborújában az írott szónak szinte olyan romboló ereje van, mint a gyilkos fegyvereknek, s a propaganda a betűvel és a betű modern válfajaival, a rádióval és a filmmel a háborús eszközök közé vonul be, bizonyára megborzadt volna találmányának jövendőjétől. De szerencsére Gutenberg János csak arra gondolt, hogy az általa vésett betűk és kieszelt primitív nyomdagépek arra lesznek alkalmasak, hogy a jószellemű olvasmányokat vigyék a nép közé, elsősorban pedig a Bibliát, amelynek igazi népszerűsítése a könyvnyomtatás feltalálásával kezdődik. Arról Gutenberg János aztán nem tehetett, hogy az ő találmánya is arra a sorsra jutott, mint minden nagy emberi gondolat ezen a földön, tudniillik, hogy ártani is lehet vele s a rombolás tüzes szekere elé is be lehet fogni.

A kulturemberiség mégis úgy érzi, hogy az európai kultúra szörnyű válságának idején is büszkeséggel gondolhat az egyszerű német nyomdászra, aki az egész világ számára találta fel a maga, akkoriban primitív nyomdaeszközeit. Bármennyire is szörnyű és véres ciklon süvölt végig az öreg Európán, bármennyire is hajlamos sokszor az ember arra, hogy igazat adjon azoknak, akik a nyugati és keresztény kultúra válságát huhogják Európa népei fölött, mégis úgy érezzük, hogy a nyomtatott betű, könyv és írás halhatatlanabb, mint a repülőgép, a tengeralattjáró, a páncélvárosként úszó hadihajó, vagy az óriás tank. Ha ez a hit nem élne az emberiségben, azt kellene hinni, hogy valóban új vaskorszak köszöntött ránk, amelynek sötét felhői eltakarják az ember kutató szeme elől a kék eget, éppen úgy, mint a mezők tarka virágait. Sőt éppen napjainkban tapasztaljuk, hogy nagynak és győzhetetlennek hitt seregek elpusztulnak, acélvárak összeomlanak, öldöklő fegyverek percek alatt elnémulhatnak, de a betű, amely győzelmi híreket röpít világgá, emberhekatombákat sirat el, születendő országokat üdvözöl, vagy megsemmisülő hatalmak fölött hullat könnyeket, élőbb, egészségesebb és elpusztíthatatlanabb, mint az emberi elme minden más zseniálisabb találmánya.

És végül még valami van a nyomtatott betű jubileumában, amely rácáfol a pesszimistákra, akik a kultúremberiség válságát látják és lesik, a vérbeborult európai égbolton. Ma már még a legelfogultabbak előtt is bebizonyosodott tény, hogy a világ legprecizebb és legtökéletesebb katonai gépezete emberben és anyagban a németeké. Azé a népé, amely a könyvnyomtatást adta a művelt emberiségnek. Milyen különös találkozása egy nép keretén belül az emberi leleményesség építő és pusztító találmányainak. A német nemzet hősi erőfeszítéseit bizonyára meg fogják írni Németországban és külföldön, a tudósok tárgyilagosságával, az elfogultság dícshimnuszaival, vagy a gyűlölet torzító irígykedésével. Hősi énekeket fognak költeni a német fegyverekről és gyűlölettel szisegő szatírákat a vas és vér tobzódásáról. De valamikor a hősi énekek is elfakulnak és a gyűlöletet lihegő szatírák is megszelidülnek. És ha valaki az egész emberiségre ráboruló békésen kék ég alatt majd megírja az emberi művelődés történetét, kénytelen lesz megállapítani a következő igazságokat:

Az a nép, amely olyan nagy és zord volt a harctereken s amelynek fegyverei megremegtették egész Európát, nemcsak azért nagy, mert fegyelmezett, mert szinte az önsanyargatásig vasbaöltözött, hanem azért is és talán inkább azért, mert egy egyszerű fia találta fel a nyomtatott betűt, amelynek segítségével az ember örök időkre álmodni tud csengő rímeket, emberi vívódásokat, hősi nemzeti ideálokat, ki tud gondolni tudományos rendszereket, számoszlopokat tud egymás fölé rakni és a lelkében szunnyadó szépségeket minden művészetek nyelvén tudja kikölcsönözni embertársainak. És ha majd jönnek megbékélt esztendők, nyugodt, csendes órák, amelyek elfeledtetik az emberiség annyiszor és szinte ritmikusan meg-

ismétlődő történelmi nagy válságait, amelyek szinte minden egyes alkalommal nagy háborúk öldökléseiben merülnek ki s a népek mérlegre teszik a nagy hadseregeket, a gigantikus hadihajókat és a repülő szörnyetegeket, a nemzetek sorsát eldöntő, diadalokat arató hadvezéreket és a tudósokat, az alkotókat, a költőket, az írókat, a könyveket és az ujságlepedőket, nem tudni, hogy mindazoknak nagyságával nem fog-e mérkőzni ezeknek tehetsége, gyógyító és építő művészete s a nagy, nagy mérlegen világtörténelmi eseményekkel szemben is nem áll-e meg diadalmasan és legyőzhetetlenül az egyszerű német nyomdásznak, Gutenberg Jánosnak ötszáz éves neve. *(G. J.)*

JÁTÉK ÉS ÉLET. Huizinga, a jeles holland kultúrtörténetíró, a játékot a kultúra jellegzetes elemének tartja, s a játékot a kultúra fogalmába akarja beiktatni. Ezt a gondolatot 1933-ban hirdette először és hat évig dolgozott most megjelent könyvén. Előszava 1938. június 15-én kelt. Vajjon egy év múlva is fenntartotta volna-e nézeteit? Vajjon azt látta volna-e, hogy az érdeknélküli cselekedet, aminek a játékot meghatározza, főszerepet játszik a mai világban is? Azt gyakorta tapasztaljuk, hogyha egy tudós beleélte magát egy gondolatba, egyszerre csak mindenfelől jönnek, röpülnek feléje a gondolatát megerősítő érvek. Végül odajut, hogy a háborús játék kultúra-teremtő erejét hirdeti. Már Ruskin azt hirdette egy angol kadettiskola növendékeinek, hogy csak ott alakul ki a nagy művészet, ahol háborún épülhet fel, mert minden nagy nemzet háborúban kincseket gyűjt, békében elpazarolja, hogy a nagy nemzet háborúban születik és békében szétmállik. Hirdette, hogy a háború jellemfejlesztő, hűségre, odaadásra, összetartásra tanít, amelyből a béke *gentleman*-je alakul ki. De, hogy mindez érdeknélküli játékon alapuljon ma is, ahogy azt Huizinga véli, azt a közelmúlt és a naponként ismétlődő események aligha igazolják. A háború már rég elvesztette játék jellegét, nem is komoly, hanem démoni színt öltött. Ha a kultúra az önfegyelmet és az önmérsékletet jelenti, — a modern háborúban ezek már nem juthatnak szóhoz. Ami az irodalomban és a művészetben is visszatükröződik. A világháború adott-e Homert? Aligha fog adni a jelen háború is. Adott-e Valesquezt, aki különben a várátadás spanyol udvariassági ceremóniáját festette meg, nem Bréda vészes ostromát. A finn-orosz háború borzalmait megfigyelő haditudósítók írásai — a cenzurával viaskodva, — nem érezhették játéknak a támadás és védekezés gigászi jeleneteit. Különben is ahhoz, hogy homéri epika váljék a nagy harcból, nem közvetlen élményekre, hanem száguldó és lázas fantáziára van szüksége az írónak. Ha a festő, aki csatateret akar festeni, úgy jár el, mint Messonier, hogy kibérel egy telket, mesterségesen feldúlatja, és ágyúroncsot, sisakot, magukat halottnak tettető modelleket fektet le, legfeljebb csendéletképet tud festeni. Amikor dr. Toulouse megvizsgálta Zola szaglóérzékét, meglepetten tapasztalta, hogy alig éri el a közönséges ember érzékenység-fokát, az a Zola, aki a sajtosboltnak szagszimfóniáját orchestrá-

lis hatásában olyan hatalmas erőben tudta elképzelni. Nem csodálkozhatnánk, ha egy magányos dolgozószoba csendjében egy nagy író előtt felbukkannának a háború felemelő és lesujtó képei, mert a megelevenítő képzelet tüzétől függ az elképzelés sikere. De ezt csak a háború után remélhetjük, mert a censorok kék-ceruzája szeret végigszáguldozni a költők írásain, — amint arról egyik zártülésünkön megdöbbentő leírást adott egy társunk, ki polgári foglalkozásánál fogva — mint egy kiadóhivatal vezetője — gazdag tapasztalatokra tehetett szert. Nemrég a parlamentet is foglalkoztatta a cenzura kérdése. Ami a napilapoknál érthető, kevésbbé az a költői alkotásoknál, melyek a priori elképzelések, fiktív leírások, az olvasó se veszi a költőt szószerint. Miért veszi csak a cenzor? Amire pedig példákat sorolt fel említett társunk. Nevetni lehetett volna rajtuk, ha a kérdés nem volna olyan szomorú. Nem játék tehát az írás sem, — se a festő, se a szobrász munkálkodása, — mert ez a tárgy túlnőtte a maga kereteit. Huizinga *homo ludens*-jével sehol sem találkozunk. Az élet halálosan komollyá változott. Még a természet is beleártja magát a halandók dolgaiba, amikor borzalmas hideggel, gyilkos árvizekkel, hosszú telekkel sujtja a gonosz világot, mintha csak a homerosi énekek elevenedtek volna meg, mintha az istenek most újfent leszállottak volna az Olymposzról, beleavatkozva a halandók sorsába. Az egész emberiség e pillanatban visszafojtott lélegzettel várja ennek a halálos komolyságú játéknak a végét, — mindenik, még oly semleges állam fia is tudja, hogy kultúrájának jövendő sorsa forog kockán. A magyar irodalom munkásai sokszorosan érdekeltek, hiszen a magyar nyelv zárt — ma még erősen megnyirbált — területre van szorítva, szinte az ujjainkon számlálhatjuk össze, hány száz vagy ezer olvasóra számíthat ilyen vagy olyan munkája megjelenésekor az író. A háború kimenetelétől függ tehát irodalmunk boldogulása. Mialatt Huizinga könyvét olvasom és a homo ludens-nek mondott ember játékösztönének különböző megnyilatkozását kereső tudósnak adatait mérlegelem, — egyre nagyobbakat dobbant szívvel haladok előre az olvasásban, azokra a nagy magyar érdekekre gondolva, melyek fölött dönteni hivatott a közeljövő. Gyakran kihull a könyv a kezemből. Homo ludens vagyok? Nem érzem magam annak. Az lehet, hogy az archaikus kultúrában játék volt a háború, — bár a felkoncoltak, a rabszolgaságba hajszoltak ezrei aligha vették játéknak akkor sem, — vagy ha még korábbi kultúrákhoz fordulunk, a fejvadász primitívek között sem lehetett puszta játék a törzsek közt folyó, soha meg nem szűnő harc, — mindenkép bizonyos azonban, hogy mai kultúrális fokunkon a háború agonális jellege tökéletesen kiveszett és a mai ember már nem homo ludens.

Dr. L. B.

A MÚZSÁK NEM HALLGATNAK. A szörnyű idő, amely az öreg Európa felett tombol s amelynek villámai más világrészeket is fenyegetnek, annyi más szabványos igazság mellett megdöntötte azt a közmondást is, amely talán egyidős az emberiséggel s amely szerint

a fegyverzaj közben elnémulnak a múzsák. A mi meggyötört magyar glóbusunknak ezúttal különleges szerencséje, hogy kívülmaradt az európai háborún s hogy népünk élheti tovább a maga nyugodt életét s fejlesztheti kultúráját. Amikor az egész világ lázban és tűzben égett, nálunk mintha az egész világ felett a mosolygó béke kék ege derengett volna, úgy zajlottak le a júniusi könyvnapok.

Soha, mióta ezt a nyári könyvvásárt rendszeresítették, nem volt ilyen nagy sikere a magyar utcai könyvárusításnak. A sátrak megszaporodtak s az a három nap, amelyre az eredeti egy napot nemrégiben felemelték, alig volt elég a könyvvásárlás lebonyolítására. Kiadók és írók egyaránt felkészültek az idei könyvvásárra és soha annyi ízléses és magyar szellemű könyvet nem láttunk a budapesti utcákon, mint éppen ezidén, amikor elég ok lett volna az ellenkező tények beigazolására. Különös örömünkre szolgált, hogy a felvidéki és erdélyi irodalmat külön sátrakban ünnepelhettük s hogy az anyaország írói is szellemi termékük legjavát vitték ki a sátrak fedele alá.

A múzsák nem hallgatnak. Az ágyúk, gépfegyverek és repülőgépek egész világot betöltő zajával szemben a magyar szellem békésen dolgozik. Beigazoltuk ismét, hogy a magyar nemzetnek különös hivatása van Európában. Amikor harcba kell szállni, megtorpanás nélkül szolgáljuk a fegyvereket s amikor a szellem tornájának napjai következnek, ott is megálljuk helyünket. Mintha csak a sors alkalmat akarna adni a magyar népnek annak beigazolására, hogy amíg mások a harctereken áldoznak Mars istennek, a harc fiai, akik től egykor rettegett Európa, itt az európai kultúra keleti határán könyveket raknak garmadába és fegyverzörej, földindulás és égszakadás közben is dalolnak a múzsák. Vajjon a művelt Nyugat, amely húszegynéhány esztendővel ezelőtt akkorát vétkezett Magyarország ellen, felfigyel-e erre az érdekes jelenségre? *(—ő.)*

GYALLAY DOMOKOS: „KÜLÖN NÓTA"

Szülőföldemen, az udvarhelyszéki Nyikóvidékén, a tánc több, mint egyszerű, olcsó szórakozások alkalma. A legmagasabb világias szertartás a tánc, amelyen nagy indulatok, lebírhatatlan szilajság, szerelem, féltékenység, bosszú, családi gyűlölködések tombolják ki magukat. Néhány órára a népélet minden lelki tényezője összesűrűsödik a tánc forgatagában s bizony nemegyszer romboló vihar robban ki ebből a feszültségből.

A szertartásnak azonban megvannak a szabályai. A néprajzi kutatás megállapításai szerint az eredeti székely tánc ősi haditáncok maradványa s így egyik legbeszédesebb kifejezője a nép történelmi szerepének, az örökös fegyverforgatásnak.

A néphagyomány is őrzi a tánc harcias kapcsolatait. A székely vitézt valamely hősi cselekedet elkövetése után azzal tüntették ki, hogy *külön nótát* adtak neki, vagyis egyedül járhatta el táncát tisztjei és bajtársai előtt. Sok székely családban él ma is annak az emléke, hogy valamely ős a franciák ellen viselt háborúkban, s a szabadságharc táborozásain (eddig ér az emlékezet) külön nótát kapott deli táncának eljárására.

A külön nótával való kitüntetés szokása — persze, békés színezetben — ma is él a Székelyföldön. A táncban külön nótát osztanak arra, akit a falu színe előtt meg akarnak tisztelni. A külön nóta legfontosabb része a *leányadás*, ami azt jelenti, hogy a megtisztelt személynek az öreg bíró, legénybíró vagy kurátor leányt ad a páros táncra. Ebből a mozzanatból nem egyszer súlyos ellentétek robbannak ki. A táncból dráma keletkezik.

Darabom drámai szálai is a leányadásból hajtanak ki. A darab hőse, Ferkó, fellázad a falu törvénye ellen, amikor az ő választottját adják páros táncra a városi gépészlegénynek. Féltékeny hirtelenségében szétveri a táncot. A falu szigora megtorlással felel: Ferkót kitiltja a legénykoszorúból. A fiú szégyenében elbujdosik, csalfának vélt kedvesével is szakít. Ferkó azonban a bujdosás során meggondolkozik, jobbik valójára ébred. Mint egy útépítő vállalat kiváló munkavezetője, a falu kőbányáját bérbe szerzi a vállalatnak. A falu boldogulását azonban odahaza az útmester gonosz ármánykodással zavarja. Ferkó hazatér s a világban szerzett felkészültségével megmenti a falut a romlástól. Érdemei elismeréseképpen most őt illetik a legszebb kitüntetéssel: a *külön nótával.*

Ez a drámai keret a legszebb táncok eljárására, fölvonulásokra, a népélet színes jeleneteinek megelevenítésére nyujt alkal-

mat. Ifjúkorom legszebb emlékeit igyekeztem egységbe szőni a külön nóta drámai cselekvényének megtervezésében. Nagy megbecsülésnek tekintem, hogy a Nemzeti Színház a Margitsziget gyönyörű szabadtéri színpadán, kitűnő szereposztásban kívánta bemutatni egymás és a világ mostohasága ellen tusakodó, de a táncban ma is fáradhatatlan székelyeimet. Boldog volnék, ha a „tánc népé"-nek emez ősi, világias szertartása megragadná a nézők figyelmét s a külön nóta az előadó művészek részére s részemre is megtisztelést szerezne.

(Kolozsvár.)

SIK SÁNDOR: „AZ ISTEN FIATAL"

Sokan kérdezték tőlem: mit akar jelenteni ez a cím? Feleljen helyettem az a vers, amelyről a könyv címét vette.

Angyalt, ördögöt látok verekedni,
Szodoma kénköveit kerekedni,
Ég-föld omlani készül,
Én mégis, nem tudok megfélemedni!

Dús gyümölcs érik szélcsavarta ágon.
Kalapom szélét a szememre vágom.
Még elvégzi magáét
Ötvenesztendős jó fiatalságom.

Te is anyácskám,ráncos Magyarország,
De kinövöd még mái magad torzát!
Érzem, érzem, újul már
Ezeresztendős szép fiatal orcád!

Az Isten fiatal, senki se féljen!
Nyissuk az égre szívünk szenvedéllyel:
Isten-kézben a villám,
Nem téveszt össze feketét fehérrel!

Mások azt kérdezik: honnan veszem a kedvet ezekben a szörnyű időkben, verseket, még hozzá harmónikus, „klasszikus" verseket írni? Ezek nem tudják, hogy a poétára a descartesi mondás így áll: gondolkodom (és érzek), tehát verset írok. Az pedig megint csak a poétalélek természetéből következik, hogy annál erősebben gondolkodik és annál inkább, *csak azért is* érez, minél kevésbbé kedvez ennek a két szellemi fényűzésnek az élet. Hogy pedig „harmónia" van a verseimben? Istenem, hol legyen harmónia, ha még egy szerzetes lelkében sem lenne, — aki még hozzá poéta is! És ha a világban nincs: nem az a líra lényege, hogy valaki a világ zűrzavaros *nem*-ordításába belemuzsikálja a maga lelkének *igen*-jét!

Nekem ez az *igen* nagyobb és biztosabb, mint az egész világ. És — ez már a poéta illuziója! — az a makacs hitem, hogy másoknak is jelent valamit. Hogy írhatnák e nélkül a hit nélkül?

Valaki azt mondta egyszer, hogy *tragikus optimizmus* van az írásaimban. Vállalom ezt az ítéletet. Tragikusnak látom, érzem ezt a világot: óriási erők kibékíthetetlen harcának, amelyben mindenkinek igaza van, és mindenki bűnös, és a legkülönbnek kell legbiztosabban buknia. De ez a bukás az ő nagyságának megdicsőülése. Van bukás, amely győzelem a bukónak és áldás a köznek. És hiszem, hogy végül minden igazán tragikus bukás győzelem lesz és áldás. És a tragikus ember is énekelhet és imádkozhat. Machbet sötét várkapujában fecske fészkel és a vár felett csillagos az ég. Ez a fecskefészek és ez a csillagos ég: ez az optimizmus a tragikum felett.

Hiszem, hogy aki lélekkel olvassa *Az Isten fiatalt*, megtalálja benne a tragikumot is, az optimizmust is.

VITÉZ SOMOGYVÁRY GYULA: ÉS MIHÁLY HARCOLT...

Háborús regény-trilógiából eddig két kötet jelent meg: *Virágzik a mandula* és *Ne sárgulj, fűzfa!* címmel. A most megjelent *És Mihály harcolt...* a trilógia harmadik része, a világháború utolsó hónapjainak rajza. Az ellenséges bomlasztó erők elháríthatatlanul érvényesülnek a monarchia polgári közvéleményében, a nemzetiségek fokozódó megszerveződése és elszakadásra való törekvése még a fronton küzdő csapatok egységeit is megfertőzi s végezetül már csak a magyar csapatok azok, amelyek valami hősi, atavisztikus katona-lelkiség parancsszavának engedelmeskedve, az utolsókig kitartanak a frontokon. Javarészt magyar ezredekkel fedeztetik az idegen nemzetiségű seregtestek visszavonulását. Tragikus vérvesztességük keserűen szimbolizálja a magyar sorsot. Ezek a magyar katonák egy percig sem gondolnak arra, hogy a felbomlás legszörnyűbb áldozata Magyarország lehet s annál rémületesebb a kiábrándulásuk, amikor a közben úrrá lett Károlyi-forradalom még a magyar határok védelmének lehetőségétől is elüti őket. Jutalmuk gúny, gánc, csillagtépés és kitaszítottság. Elvonul a regény során a világháború ifjúságának reménytelen sorsa, újra és újra megismétlődő szándéka a forradalom és a közelgő bolsevizmus megfékezésére, sorra vallanak kudarcot a különböző ellenforradalmi próbálkozások, az egyetemi hallgatók és ébredő magyarok kísérleteitől kezdve a Dormándy- és Lemberkovich-féle ellenforradalmi küzdelmek is. Mindezek között árván és magárahagyottan viaskodnak egyes tiszti-csoportok néhány felvidéki város védelmében, valamint a székely-hadosztály erdélyi harcaiban. Filmszerűen peregnek Magyarország legtragikusabb korszakának eseményei, amíg a szegedi nemzeti hadsereg véghez nem viszi vakmerő átvonulását az Alföldön, s meg nem kezdi a Dunántúl talpraállításával az ország újjáépítő munkáját.

Ezekben a gigantikus eseményekben megkapó egyéni sorsok mutatják, milyen mérhetetlenül függő viszonyban van az egyén élete és sorsának minden fordulója a nagy eseményekkel. Belejátszottak ezek a nagy események minden akkor élő magyar ember életébe, s alig akad e nemzedék fiai között olyan, akinek életútját másfelé ne terelte volna a történelem.

A könyv címe: És Mihály harcolt. A cím és a hozzákapcsolódó mottó a becsületnek és jóságnak a gonoszsággal és pusztulással szemben vívott harcát, Mihály arkangyalnak a Gonosszal szemben vívott harcát revelálja, de egyúttal szimbolizálja annak a magyar katonaléleknek küzdelmét is az országrontással szemben, amely katonalélek a Virágzik a mandula Látrányi Mihályában tárult elénk és amely lélek tovább küzd Látrányi élve maradt bajtársaiban.

BÓKAY JÁNOS: MARIO

Be kell vallanom, örültem, hogy a könyvnap alkalmából újra megjelent a könyvpiacon két régi regényem, a Mario és a Herceg Durravardy, egy kötetbe fűzve. Mintegy húsz év előtt írtam ezt a két regényt, a fiatal írónak minden hitével, forróságával és persze szubjektivításával is. A két regény iránya egy más Bókayt mutat: szenvedélyeset, romantikusat, szertelenségekre hajlót. Ma mindettől messze vagyok. Irónikus mosollyal és fintorokkal, vállvonogatva tudok beszélni ugyanazokról a dolgokról, amelyek felháborítottak és megkínoztak valamikor. „A vasak nem ízzanak többé" — írja a férfikorban lévő Knut Hamsun, amikor ifjúkori munkáiról beszél. Ilyesvalamit érzek én is. De minden képzelt bölcsességem ellenére, be kell vallanom, hogy azt a régi írói önarcképet, amit a Mario és a Herceg Durravardy mutat, nagyon szeretem ma is, kicsit elfogulatan és gyengéden. Irigylem magamtól ezeket a régi szenvedélyeket, hiteket, romantikákat, a fiatal vérnek ezt a lüktetést. Ugy látom, egyetlen egyben maradtam hű magamhoz: a témám akkor is szerelem volt, csak éppen kicsit másképen néztem.

PETŐFI DIADALÚTJA JAPÁNBAN

Mezey István, a lelkes japánbarát, hosszú időt töltött Japánban. Az ő tollából közöljük az alábbi cikket, amely Petőfi japáni diadalútjáról számol be.

A szabadságharc leverése után a magyar nép sokáig nem tudott belenyugodni abba, hogy nemzeti ügye bukásával együtt meghalt a szabadságharc dalnoka: Petőfi Sándor is. Nem hitték el, hogy a segesvári tömegsírban pihen a szabadság, az ifjúság és a nagy magyar akarat minden időkre legnagyobb lírikusa. Az abszolútizmus idején született a legenda, hogy Petőfi Sándor nem halt meg, a haza földjére betört oroszok magukkal hurcolták és valahol távol, Szibéria ólombányáiban raboskodik. Hatvan esztendővel azután, hogy a nagy látnok a fehéregyházi csatasíkon vérével pecsételte meg költészetét, a Petőfi-legenda valósággá vált. A világháború magyar hadifoglyai a szibériai fogolytáborokban megtalálták Petőfit, de nem mint ólombányákban sínylődő aggastyánt, hanem mint ifjú, tüzes, mindig új harcokra lelkesítő költőóriást, ki ott, a szibériai táborokban sínylődő kései bajtársait is lelkesítette, vígasztalta és kitartásra buzdította. Mikor pedig a japáni nép segítő kezét nyujtotta a szörnyű rabságban éhhalálnak, ragálynak, a cseh légionisták gyilkának kitett magyar hadifoglyok felé, a Boddhiszattvaként mindig megifjodó Petőfi sem maradt tovább Szibériában, hanem átkelt a tengeren a japáni szigetek felé, hogy ott új testvéreket szerezzen sokáig testvértelennek tartott nemzete számára. Azután, hogy a Szibériából megváltott magyar hadifoglyok annyi hányattatás után viszszatértek a szétszaggatott, megcsonkított távoli hazába, Petőfi továbbra is künnmaradt Japánban.

A szibériai táborokban a magyar hadifoglyoknak a kenyér, a fűtött szoba, a testet betakaró rongynál is jobban hiányzott: a betű. Magyar könyv nem juthatott el hozzájuk. A magyar életakarat, a magyar leleményesség azonban nem hagyta el hadifoglyainkat. Ha nem volt magyar könyv, hát csináltak. Egy-két Petőfi-költeményre mindenki emlékezett. Ezeket szép sorjában lemásolták. Talán a középkori szerzetesek celláiban készült kódexeket írták olyan lelkesedéssel, mint ahogy ezek a kiéhezett, rongyos, örökös rettegésben élő hadifoglyok másolták a fabarakkokban, gyalulatlan deszkákból összetákolt asztalaikon a Petőfi-költeményeket. A gyüjtemény kézről kézre járt, táborról táborra vándorolt, s rab magyarok tízezrei merítettek belőle erőt és kitartást a további szenvedésekhez.

1918 augusztusában sorsdöntő változás állott be a szibériai hadifoglyok életében. Ótani tábornagy parancsnoksága alatt partra szállott Vladivosztokban a japáni expediciós hadsereg, hogy a Bajkál-tóig megtisztítsa Szibériát a bolsevikiektől. A japáni hadsereg védelme alá vette a távolkeleti hadifoglyokat is, s nemcsak ruhával, élelemmel látta el őket, hanem lelki szükségleteikről is gondoskodott. Elsősorban is a megszálló japán csapatok tisztjei bajtársként közeledtek hozzájuk, ellentétben az oroszokkal, a fehérekkel és vörösökkel egyaránt, akik emberszámba sem vették őket. A japán tisztek élénk összeköttetésben álltak a magyar hadifoglyokkal, különösen érdeklődtek minden iránt, ami magyar. Így kerültek elő a duplafedelű katonaládákban féltve őrzött «Petőfi-kéziratok». A költőkatona tipikusan japán jelenség, hát még az ifjú hős, ki feleségét és kisfiát bizonytalanságban hagyva, a harctérre siet hazája védelmére! Valóságos «busidó»-eszmény! Csoda-e, ha a japánok érdeklődését azon nyomban felcsigázta mindaz, amit Petőfiről hallottak. Mikor pedig azt is megtudták, hogy Petőfi éppen az oroszok ellen vívott harcban esett el, egyszeriben nemcsak az életét akarták megismerni, hanem a költészetét is. Hevenyészett fordítások készültek Petőfi legismertebb költeményeiből, gyakran német, angol, vagy éppen orosz közvetítéssel. Valóságos Petőfi-kultusz fejlődött ki a táborokban. Magam voltam a fültanuja, amikor egy japáni altiszt a tábortűz mellett a János vitéz meséjével szórakoztatta társait. Okubo lovassági főhadnagy egy háromnapos felderítő út után kimerülten, éhesen azzal toppant be egy szép napon a barakkunkba, hogy le akarja fordítani a *Szeptember végén* két utolsó versszakát is: Nipponban maradt feleségének szeretné elküldeni születésnapjára «Siberiya omiyage-mono»-ul (szibériai emlékül). A tankákra emlékeztető rövid leíró költeményekből egyet-kettőt gondos tusrajzzal selymen örökítettek meg a katonák s ma bizonyára a japán katonacsaládok legféltettebb kakemonói (japán tekercsképei) közé tartoznak ezek a Szibériában feljegyzett dalok. Így indult el Petőfi Sándor diadalmas útjára Japánba. Valószínűleg a Szibériát járt japáni tisztek hívták fel Aibara Susumu figyelmét Petőfi költészetére. Így születtek meg az első műfordítások s láttak gyors egymásutánban napvilágot a japáni napilapok és folyóiratok hasábjain.

Aibara Susumu a világháború után Japánban megindult magyarbarát megmozdulások egyik legelső úttörője volt. Többek között egy teljes japáni Petőfi-kötet kiadását is tervbe vette, ezt a tervét azonban, sajnos, már nem valósíthatta meg, mert 1931 december 28-án egészen fiatalon elköltözött az élők sorából.

Petőfi költeményeit addigelé csak idegennyelvű közvetítéssel ismerhette meg a japáni közönség. Szükség volt már egy olyan fordításra, mely közvetlenül a magyar szövegből ülteti át japáni nyelvre Petőfi remekeit. A Rómazi-mozgalom révén összeköttetésbe került a japán Petőfi-rajongókkal egy fiatal magyar evangélikus lelkész, Pap Ferenc. Ez a derék hazánkfia magánszorgalomból tökéletesen elsajátította a japáni nyelvet. Akinek eljövetelére a Petőfi-rajongók vártak, őbenne megtalálhatták.

A Rómazi-mozgalomnak az a célja, hogy Japánban is felcserélje a jelenleg használatos kanzi (kínai) jelírást a latinbetűs írással. Több folyóirat jelenik már meg Tokióban és az ország nagyobb vidéki városaiban latin betűkkel. Ezek egyike, a Kotobano-Hikari (A szó világossága) című ifjúsági havi folyóirat közölte először Petőfi

September végén (Kugwatu-no sue), Erdőben (Mori ni) és Ki a szabadba! (Soto e!) című költeményeit Pap Ferenc fordításában. E fordítások a Távol-Kelet 1936. évi májusi számában is megjelentek. A September végén Japánban is a legnépszerűbb költeménye Petőfinek.

Petőfi lelkes japáni híveinek száma évről évre szaporodik, úgyannyira, hogy 1936 január 14-én már külön egyesületbe is tömörültek: megalakították a Japáni Petőfi-Társaságot (Dai-Nippon Petőfi Kyókai). A társaság elnökévé Nabesima Naokazu őrgrófot, a tokiói Magyar-Japán Társaság alelnökét választották meg. Nabesima őrgróf, ez a keleti «literary gentleman» egész életét a magyar ügy szolgálatába állította. Kiállításokat, előadásokat rendez. Mint lelkes zenebarát, ő hívta fel honfitársai figyelmét Liszt Ferencre. A Liszt-év alkalmából számos Liszt-hangversenyt is rendezett, részint az Aoyamában lévő palotájában, részint a Főnemesek Klubjában (Peer's Club). Míg a tokiói Liszt Ferenc Társaság a magyar zenét népszerűsíti Japánban, addig a Petőfi-Társaság a magyar költészetnek és irodalomnak szerez újabb barátokat. Mult év tavaszán adta ki a Japáni Petőfi Társaság Tokióban élő hazánkfiának, Metzger Nándornak kitűnő fordításában, igen díszes kiállításban az első japáni nyelvű antológiát. A kötet, melyet a Japánban élő Sass-Brunner Ferencné és Brunner Erzsébet illusztrált, huszonöt Petőfi-költeményt tartalmaz. (Élet, vagy halál. – Nemzeti Dal. Csatadal. Egy gondolat bánt engemet. Katonaélet. Nézek, nézek kifelé. Az Alföld. A Tisza. A puszta télen. A koldus sírja. Falu végén kurta korcsma. Füstbe ment terv. Igyunk. Hová lesz a kacaj? Est. Egy telem Debrecenben. A remény. Szeretője-e vajjon? Halálom. Megy a juhász a szamáron. Fa leszek. Síkos a hó, szalad a szán. Szeptember végén.)

Az első japán Petőfi-kötetnek meglepően nagy sikere volt. A nagy japán napilapok csaknem kivétel nélkül hosszasan ismertették, Keirioka (Világ) című irodalmi folyóirat pedig szemelvényeket mutatott be belőle, közölte Petőfi arcképét és kiskőrösi szülőházának képét. Hogy mennyire meghódította Petőfi a japán nép szívét, a legszebben bizonyítja, hogy a japáni Petőfi-antológiához nem kisebb ember, mint dr. Siratori Kurakiti írt előszót. Siratori neve nemcsak Japánban fogalom. A világ orientalistáinak ő a great old man-ja: az uralkodó császár egykori nevelője, a Császári Egyetem emeritus professzora, a Tóyó Bunkó (Keleti Kultúrintézet) elnöke. Ez a kiváló férfiú ajánlotta népe szeretetébe a távolnyugati rokonnép legnagyobb költőjét. Alighogy az antológia megjelent, a Japáni Petőfi-Társaság mozgalmat indított egy teljes japán Petőfi-kiadás érdekében. A magyarbarát japánok buzgóságát ismerve, nem kételkedhetünk, hogy szép tervüket rövidesen valóra váltják.

Nehéz lenne megmondani, hogy a japánoknak Magyarország iránt táplált őszinte barátsága és rokonérzése keltette-e fel ezt a nagy érdeklődést Petőfi iránt, vagy pedig Petőfi halhatatlan lángelméje ébresztette fel érdeklődésüket irántunk. Akárhogy van is, Petőfi diadalmas útján megérkezett Japánba és ott újabb és újabb híveket szerez hazájának. Négy éve avatták Bósatuvá, «Buddha-szentté» a nagy székely vándort, Kőrösi Csomát Japánban. Szobra ott áll azóta a Taisyó Egyetem aulájában, égő gyertyák és lótuszvirágok között. Petőfinek még nincs szobra Tokióban, de a *Vaseda Egyetem* múzeumában japáni tartózkodásom alatt már berendeztek egy *Petőfi-szobát*. Falait Jaschik Álmosnak a János Vitézhez készített gyönyörű illusztrációi díszítik. A képeket a magyar művész ajándékozta az egyetemnek.

PETŐFI KULTUSZA EURÓPÁBAN

Éppen azokban a napokban, amikor az új európai háború minden érdeklődése az északi államok felé terelődött, a messze Svédországból, Karlskogából levelet kapott a Petőfi-Társaság. A levél írója Lindberg Nils-Hermann svéd középiskolai tanár, aki 1920 és 1926 között Magyarországon lakott, mint a svéd nyelv lektora a Pázmány Péter Tudományegyetemen. Magyarországi tartózkodási idején megtanult magyarul, s akkor ízlelte meg először Petőfi költészetét. Petőfi varázsa az ő lelkét is megfogta s egymásután fordította le Petőfi költeményeit: *Säden nü mogen star* (Érik a gabona), *En kväll därhemma* (Egy estém otthon), *Hard ligger snön, fort släden körs* (Sikos a hó, szalad a szán). Hat évi magyarországi tartózkodása után a svéd tanár visszaköltözött hazájába és ott is foglalkozott Petőfivel. Lefordította a következő verseket: *Aldrig man en blomma vägra kan dess rätt* (A virágnak megtiltani nem lehet), *Den gamle krogvärden* (A jó öreg kocsmáros), *Rättvisa! Sover du?* (Igazság! Alszol?), *Vildsnaret skälver* (Reszket a bokor), *Frihet och kärlek* (Szabadság, szerelem), *Busken till stormen* (A bokor a viharhoz). Most megküldötte a *Karlskoga Tidning* című svéd napilap március 15-iki számát, amely közli az *Europa ater lugnt* (Európa csendes, újra csendes) című Petőfi-verset. A kifogástalan magyarságú levél beszámol arról, hogy még több Petőfi-fordítás készül, több Petőfi-verset kiválasztott az író, sőt a fordításokat félig-meddig már el is készítette. Néhány évvel ezelőtt cikket írt Petőfiről, amely egy göteborgi lapban jelent meg, jövő ősztől kezdve előadásokat akar tartani Svédország nagyobb városaiban Petőfiről, s képeket kér, hogy azokat az előadások keretében filmvászonra vetíthesse. A lelkes magyarbarát svéd írónak a Petőfi-Társaság elküldötte a kívánt képeket, annál is inkább, mert 1938 januárja és 1939 márciusa között több mint harminc előadást tartott Magyarországról az örebrói tartományban. Lindberg-Nils Hermann munkája a halálra ítélt európai kultúra értékeinek örök bizonysága. Fél-Európa őrületes háborúban vonaglik, de északon egy középiskolai tanár Petőfi költeményeit lapozza s míg országa határain vörös lángjaival kísért a modern háború, a puszták fiának költeményeit fordítja. Íme, a legújabb bizonyság a mellett, hogy Petőfi a legmodernebb, a legaktuálisabb magyar költő ma is.

A Petőfi-Társaságra mindig jellemző volt az erős vitalitás, amellyel Petőfi-kultuszát tudja szolgálni. Thorma Jánosnak, a nagybányai iskola megalapítójának özvegye felajánlotta megvételre a Petőfi-Társaságnak férje híres nagy képének, a Március 15-ikének vázlatát, amelynek nyomán a közismerten monumentális kép készült. A Petőfi-Társaság, amely anyagi eszközökben meglehetősen szűkölködik, a vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz és a magyar társadalom tehetősebb tagjaihoz fordult, hogy a nagyértékű vázlatot megszerezze. Hála a vallás- és közoktatásügyi minisztérium bőkezűségének és annak a műpártoló érzéknek, amely magyar földön mindig megértette a műkincsek értékét, a képet, amely dísze lesz a Bajza-utcai Petőfi-Háznak, sikerült megvásárolni. Ősszel a Petőfi-, Jókai-Múzeum utolsó éveinek szerzeményeit a Petőfi-Társaság a főváros bőkezű támogatásával kiállítás keretében fogja bemutatni s ez alkalommal a múzeumot látogató közönség is gyönyörködhetik a szép képben, amely a kiállításnak és a Múzeum anyagának egyik legnagyobb értéke lesz.

A Petőfi kultusznak hazai jeleként igen érdekes könyv jelent meg a magyar könyvpiacon *Várkonyi* Nándornak, a pécsi Erzsébet Tudományegyetem könyvtárigazgatójának tollából. A könyv címe: Petőfi arca s Petőfi Sándor egyetlen hiteles dagurreotypiájának a Petőfi-Múzeumban lévő egyetlen fényképmásolatával foglalkozik. Várkonyi Nándor megállapítja, hogy a magyar irodalom megbecsülhetetlen szerencséje az a körülmény, hogy ez a fényképmásolat fennmaradt, mert a Petőfit ábrázoló egykorú rajzok és festmények, valamint a későbbi hasonló alkotások meglehetősen ellentmondanak egymásnak. A daguerreotypiáról készült másolat őrzi Petőfi igazi arcát. Ezzel a képpel elsőízben Kertbeny Károly foglalkozott ezelőtt hatvan évvel. Várkonyi Nándor most az ő nyomain járva kibővíti az adatokat, megállapítja a daguerreotypia hiteles történetét, keletkezésének dátumát s összehasonlítva a költő életében készült metszetekkel és festményekkel, megállapítja a fénykép jellemző értékét is. A munka a Janus Pannonius Társaság kiadásában jelent meg Pécsett.

A Fogorvosi Szemle 1940. 3—4. számában dr. *Salamon* Henrik orvosprofesszor tollából igen érdekes cikk jelent meg, amelynek címe Petőfi aranyfoga. Ez a tanulmány különlenyomatban is megjelent s a tudós szerző megküldötte a Petőfi-Társaságnak. A Petőfi-Társaságot ez a tanulmány annyiban érdekli, hogy nemrégiben felröppent egy hír, amely szerint barátosi Lénárt Lajos Szibériában megtalálta volna Petőfi sírját. Ezzel a híradással annak idején a Petőfi-Társaság is foglalkozott s a Petőfi-legenda legújabb változatáról kifejtette a maga álláspontját. A hír felröppenésekor Salamon Henrik professzor úr, aki 1923-ban a Magyor Fogorvosok Egyesületében előadást is tartott Petőfi koponyájáról és egy-két fogazati rendellenségéről, érintkezésbe lépett barátosi Lénárt Lajossal. Lénárt Lajos olyan adatokkal szolgált, amelyek szerint Petőfi a 40-es években baloldali szemfogának rendellenességét egy francia fogorvos Vácon kezelte volna és a két egymásra nőtt bal szemfog egyikét aranyhuzattal látta volna el, a másikat pedig arany kötéssel. Salamon Henrik professzor úr most tanulmányában foglalkozik a kérdéssel és szaktudása alapján határozottan megállapítja — tekintetbe véve az akkori magyarországi fogorvosi technikát és azt, hogy az aranyfogtechnikát csak a 80-as években kezdték alkalmazni Amerikában —, hogy Petőfinek nem lehetett és nem is volt aranyfoga.

CSAJTHAY FERENC ÉS PORZSOLT KÁLMÁN HALÁLA

Április hónapja súlyos veszteségeket hozott a Petőfi Társaságra. Április első napjára virradó éjszaka a Pajor-szanatóriumban hosszas szenvedés után meghalt *Csajthay* Ferenc, a Petőfi Társaság tiszteleti tagja, a Budapesti Hírlap volt főszerkesztője, a magyar ujságírás és publicisztika büszkesége. 79 éves korában váltotta meg szenvedéseitől a halál. 1862 március 13-án született Zircen. Iskoláit Veszprémben, Kecskeméten és Budapesten végezte. 1883-ban hírlapíró lett, előbb a Függetlenségnél és a Budapestnél dolgozott, majd 1887-ben a Budapesti Hírlap kötelékébe lépett. Ettől az időtől kezdve egészen 1932-ig, amikor nyugalomba vonult, a Budapesti Hírlapnál dolgozott. 1891-ben lett a lap

felelős szerkesztője és 1925-ben főszerkesztője. Néhány évvel túlélte lapja megszűnését, ahova annyi politikai és társadalmi cikkét, tanulmányát írta.

A Petőfi-Társaság 1925-ben választotta meg tiszteleti tagjává s ezzel a választással ki akarta emelni azt a korszakalkotó munkásságot, amelyet Csajthay Ferenc, mint felelős szerkesztő főszerkesztő és publicista a Budapesti Hírlapnál végzett. A mult század végén és a XX. század elején ez a lap volt az, amely a magyar közvéleménynek a nemzeti politikáról vallott felfogását legjobban kifejezte s ennek a felfogásnak volt előharcosa Csajthay Ferenc. 45 évig szolgálta Rákosi Jenő oldalán és később Rákosi Jenő nélkül a Budapesti Hírlapon keresztül a magyar nemzeti eszmét s ezalatt az idő alatt névvel és név nélkül többezer cikket írt. Az eszméihez való törhetetlen hűség jellemezte munkásságát s az az úri felfogás, amely új utakat vágott a magyar ujságírásban. Mint ujságíróneveló is tagadhatatlan érdemeket szerzett, hiszen a Budapesti Hírlap iskolájából került ki a mai keresztény és nemzeti ujságírásnak csaknem minden munkása.

Temetése április 3-án délután 4 órakor volt a Kerepesi-úti temető halottasházában igen nagy részvét mellett. A ravatalnál a Petőfi-Társaság képviseletében Gáspár Jenő főtitkár mondott gyászbeszédet s a végtisztességen megjelent Havas István alelnök, Bókay János, Szőllősi Zsigmond rendes tag is. A Petőfi-Társaság koszorút is küldött a koporsóra. Csajthay Ferenc holttestét a székesfőváros által adományozott díszsírhelyen temették el.

Második halottja a Petőfi-Társaságnak *Porzsolt* Kálmán rendes tag, aki április 9-én halt meg a Pajor-szanatóriumban rövid szenvedés után, 80 éves korában. Tüneményes munkabírásával csaknem halála percéig dolgozott. Halála előtt tíz nappal elesett az utcán, lábát törte és a szanatóriumi ágyon tüdőgyulladás ölte meg. 1860-ban született a hevesmegyei Ludason. Iskoláit Budapesten és Kecskeméten végezte s a budapesti egyetem bölcsészeti karának elvégzése után hírlapíró lett. Először a Fővárosi Lapokat szerkesztette, majd hét éven keresztül a Népszínház igazgatója volt. Tóth Béla halála után 1907-ben a Pesti Hírlaphoz szerződött, ahol Zsolt név alatt írta az Estileveleket s vezető publicistája és színikritikusa lett a lapnak. Munkakörét az ujságíráson kívül a könyvterjesztés és a színház foglalta el. Titkára volt a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának, vidéken több mint száz népkönyvtárt alapított s több múzeumot és vándorkönyvtárakat szervezett. Ő alapította Széll Kálmánnal a Dunántúli Közművelődési Egyesületet, amelynek hosszú éveken keresztül főtitkára volt. Színdarabjai, regényei és novelláskötetei, mint: A szerencsétlen furulyások, Viharos élet, Sport és szerelem, Fürdői emlékek, Az irodában, Egy nyugalmazott gavallér emlékiratai, Festett világ, Szerelmes leányok, Embervásár, Gyűlöletország, Leckék a házasságból, A párbaj, Asszony, Gyermekkirály, Vetélytársak, Ha megfújják a trombitát, annak idején nagy sikert arattak. Publicistikai munkáit Reformpolitika címmel gyüjtötte össze és adta ki. 1908 óta volt tagja a Petőfi-Társaságnak.

Temetése április 11-én délután fél 4 órakor volt a Kerepesi-úti temető halottasházából a székesfőváros által adományozott díszsírhelyen. Koporsójára a Petőfi-Társaság koszorút helyezett s a gyászbeszédet Gáspár Jenő főtitkár mondotta. A temetésen a Társaság tagjai közül megjelentek: Hegedüs Lóránd tiszteleti tag, Bókay János és Bónyi Adorján rendes tagok.

Az «Írók és írások»-ban a következő cikk *Falu* Tamás tagtársunk tollából jelent meg.

Nagy nemzeteket a saját nagyságuk is fenntartja. Fenntartja őket haderejük, diplomáciájuk súlya, kereskedelmük kiterjedtsége, iparuk hálózata. A nagy nemzet, mint egy nagy madár, kiterjesztett szárnyakkal is fenn tud maradni a levegőben, a kis nemzeteknek légcsavarokra, motorokra van szükségük, hogy le ne zuhanjanak a megsemmisülésbe.

A kis nemzetek légcsavarja a nyelv és az irodalom.

Egészen a tizennyolcadik század közepéig az intelligencia nyelve a latin és a német nyelv volt hazánkban. A latin a régi latin kultúra hatása alatt és következményeként, a német pedig az osztrák uralkodók miatt, akik anyanyelvüket tették meg Magyarországon is hivatalos és társalgási nyelvvé.

A tizenkilencedik század magyar írói ébredtek először öntudatra, ők látták be először, hogy a nyelv és az irodalom a tulajdonképpeni nemzet, s hogy nemzeti irodalom nélkül a minden oldalról feltornyosodó hullámok elnyelik hazájukat.

Azt a nyelvet, mely főleg az alsóbb néposztályok nyelve volt, s mely így elmaradottságban vesztegelt, a magyar nyelvet, a magyar írók lovaggá ütötték.

Alighieri Dante már a tizenharmadik században hazájának zengő és csengő nyelvén írhatta a Divina Comédiát, Français Villon, a legendás életű és halálú francia költő már a középkorban, a tizenötödik század közepén anyanyelvén énekelhetett. Shakespeare már a tizenhatodik században angol nyelven alkothatta örökéletű tragédiáit, a német lovagkor költői németül ünnepelték szerelmeiket és haditetteiket, míg a mi Janus Pannoniusunk, aki tulajdonképpen Csezmicei Jánosnak született, a tizenötödik században latin névvel latin verseket szerzett.

A tizenkilencedik század elejéig központja sem volt a magyar irodalomnak. Az írók többnyire vidéken éltek, gazdálkodtak, hivatalt viseltek, vagy katonáskodtak. S leginkább ők voltak az olvasók is, mert a zártkörű, nyilvánosságot nélkülöző irodalom szélesebb rétegekben még nem tudott érdeklődést kelteni.

A tizenkilencedik század elején végre elhatározták a magyar írók, hogy központot teremtenek az irodalomnak. Ez a központ természetesen, nem lehetett más, mint az ország fővárosa, Budapest.

Az Auróra, a Kisfaludy Károly köré csoportosult írók által alapított írói kör volt az első magyar irodalmi társaság. Ezt követte a Kisfaludy-Társaság alapítása 1837-ben.

Negyven évvel a Kisfaludy-Társaság megalakulása után 1876 november 23-án alakult meg a Petőfi-Társaság. Első elnöke *Jókai* Mór volt, aki megnyitó beszédében ezeket mondotta:

— E társaság nem akar vetélytársa lenni a Kisfaludy-Társaságnak. Petőfi Sándor ezelőtt harminc évvel felszólította kilenc társát, hogy vele együtt irodalmi társaságot alakítsanak. Ez meg is alakult Tizek Társasága cím alatt. Petőfi Sándor lett az elnökük. A Petőfi-Társaság ugyanazt a célt tűzi maga elé, melyet a Tizek Társasága tűzött ki céljául: a szépirodalmat, mint életpályát emancipálni és önállóságra juttatni. Vannak politikai lapjaink, de szépliteraturánk nincs. Petőfit nem lehet feltámasztani, de az eszme, az irány, melyet ő megállapított, életben tartandó.

Alelnökké Éjszaki Károlyt, titkárrá Szana Tamást, pénztárossá Paulay Edét választották. A tagok közé tartoztak

többek között: Abonyi Lajos, Abafi Lajos, Ábrányi Emil, Ábrányi Kornél, Bartók Lajos, Csiky Gergely, Helfy Ignác, Lauka Gusztáv, Szigligeti Ede, Torkos László, Vámbéry Ármin, Váradi Antal, Vértesi Arnold. A Társaság első tiszteleti tagja: Arany János volt.

Az első felolvasóülés olyan visszhangot keltett, hogy a másodikat már a közönség sürgetésére kellett kitűzni. A Társaság legkedvesebb felolvasói voltak Jókain kívül Komócsy József, a humorista Balázs Sándor, Bartók Lajos, a két Ábrányi, Endrődi Sándor, Reviczky Gyula, majd később Herczeg Ferenc, Kiss József, Pósa Lajos, Gárdonyi Géza, Mikszáth Kálmán és Rákosi Viktor.

Forradalmi újítást jelentett írónőknek a tagok közé való beválasztása. Így lettek a Petőfi-Társaság tagjai: Kisfaludy Atala, Beniczkyné Bajza Lenke, Gyarmathy Zsigáné, Szabóné Nogáll Janka.

A Társaság célját az alapszabályok így határozzák meg: «A Társaság célja a Petőfi-kultusz ápolása, a magyar szépirodalom, esztétika és kritika fejlesztése és terjesztése, nagy költőink emlékének és hagyományainak őrzése.»

E célnak a Társaság Petőfi emlékének ápolásával, nevének, mint Vestatűznek állandó ébrentartásával, a reávonatkozó emlékek összegyűjtésével iparkodott eleget tenni.

Jókai halála után irodalmi rangja és tekintélye *Herczeg* Ferencet emelte a Társaság elnöki székébe. Neki, munkatársaival egyetemben, akik között különösen Kéry Gyula tüntette ki magát fáradhatatlanságával, sikerült megvalósítani a Petőfi-Ház eszméjét is.

— Volt idő — mondta Herczeg Ferenc — midőn Magyarország jóformán csak a szépirodalmában, Petőfi verseiben és Jókai regényeiben élt. Irodalmunknak ez a két havascsúcsa volt a magyarság megvíhatatlan fellegvára, ahonnan kiindulva ismét elfoglalhatta az országot. Ifjúkorunk álmaiba beleszövődtek Petőfi dalai és Jókai regényhősei. Ezekre az édes, aranyködös álmokra emlékezve és emlékeztetve teremtettük meg a Petőfi-Házat.

A földszinten Petőfi, az emeleten pedig Jókai ereklyéi kaptak helyet, hogy őrizzék a két szellemóriás, a két kortárs, az ikercsillagnak nevezett két magyar lánglélek életének földi tanuit, anyagban maradt, de tőlük és általuk lelket nyert emléktárgyait.

Mikor Herczeg Ferenc lemondott, s már bizonyossá vált, hogy nem lehet őt lemondásának visszavonására bírni, a Társaság bizalma *Pekár* Gyulát szemelte ki utódjául. Pekárnak szomorú alkalma nyílt Trianon után a párisi Sorbonneon is fáklyát gyujtania Petőfi nagysága előtt.

Pekár Gyula halála után *Császár* Elemér lett a Petőfi-Társaság elnöke, akit rövidesen úgy szoktak megjelölni, hogy ő Gyulai Pál utóda az egyetem irodalmi tanszékén. Most az ő hivatott vezénylete alatt menetel a Társaság Petőfi nevével a zászlóján.

Ha a Társaság elhúnyt tagjainak névsorát látjuk, a magyar irodalom Pantheonjában érezzük magunkat. Nagy és örök nevek mögül nagy és örök művek ármádiáját látjuk, képzeletünkben, egy könyvtárat, melynek oszlopba rakott könyvei a magyar égboltot tartják.

Herczeg Ferenc írta «A Petőfi-Társaság ötven esztendeje» című jubiláris évkönyv előszavában: Irodalmi társaságok létjogosultságát olyan írók szokták tagadni, akik nincsenek tisztában a társaságok céljaival. Az irodalmi társaságok, amelyeknek szervezetét ismerem — köztük a Petőfi-Társaságnak — alapszabályszerű céljai közt egyáltalán nem szerepel sem valamely hivatalos, sem másféle irodalom művé-

lése. Az ilyen egyesülések azért alakulnak, hogy közös erővel elvégezzenek némely, a költészet fogalmán kívül eső, de a nemzeti irodalom szempontjából fontos feladatokat. A Petőfi-Társaság egyik legfontosabb feladata, amelyet nagyszerű sikerrel végez: a Petőfi-kultusz ápolása. Annyi bizonyos, hogy Petőfi alakja ma tiszta fényben ragyogva és teljes nagyságban áll a nemzet és a külföld szeme előtt, s ez túlnyomó részben a Petőfi-Társaság évtizedes agitációjának eredménye. Ez az agitáció, melynek mozzanatai: a Petőfi-Ház, a Petőfi-kiadványok hosszú sorozata, a beszédek, értekezések és a Petőfi szelleme által inspirált szépirodalmi termékek tömege, aranyhidat épített a mult legnemesebb hagyományai és a jövő magyar irodalma között.

Ugyancsak Herczeg Ferenctől származik ez az elmés mondás is: «Vannak írók és vannak tagok.» Nos, a Petőfi-Társaság mindig ügyelt arra, hogy tagjai írók, s írói ne csupán tagok legyenek. Természetesen nem minden választás keltett egyforma hatást, értékmegállapításnál is fordulhatnak elő tévedések s egy írói pálya is kaphat haladtában lefelé görbülő vonalat, de a választások mindenkor a legmagasabb igények jegyében történtek és történnek.

A Petőfi-Társaságnak ma a következő írók a tagjai: *Babay* József, aki minden művét szívébe mártott tollal írja; *Balla* Mihály, a debreceni magyaros poéta; *Balla* Ignác, aki évek óta Milánóban ápolja a magyar irodalom értékeit; *Bán* Aladár, az északi költők tolmácsolója; vitéz *Bodor* Aladár, a nemzeti irányú költészet kiváló képviselője; *Bókay* János, a népszerű színházi szerző; *Bónyi* Adorján, az érdekes, üde és színes regények és nagysikerű színművek alkotója; *Czóbel* Minka, a szabolcsi hangulatok költőnője; *Csathó* Kálmán, a félmult és aligmult alakjainak mintázó-mestere; *Dutka* Ákos, a Holnap gárdájának oszlopos tagja, Ady indulótársa; *Faiu* Tamás, e sorok írója; *Farkas* Imre, a szellemes és érzelmes hangulatú költő; *Feleki* Sándor, az anyaszeretet melegszívű dalnoka; *Földi* Mihály, a nagyhatású regényíró; *Galamb* Sándor, a színház esztétikusa; *Gáspár* Jenő, a mindig művészetre törekvő költő és író; *Gulácsy* Irén, a történelmi regény országos hírű művelője; *Gyökössy* Endre, a debreceni Bokréta harsányhangú énekese; *Harsányi* Lajos, a katolikus irodalom egyik reprezentánsa; *Harsányi* Zsolt, a százkezű és száztollú író, fordító és színpadi szerző; *Havas* István, a pasztellszínű hangulatok ecsetelője; *Agyagfalvi Hegyi* István, a Székelyország levegőjét magával hozott költő; ifjú *Hegedűs* Sándor, a világotjárt, dús fantáziájú novellista; *Jankovics* Marcell, a Pozsonyból ideszakadt prózaíró és élettel teli útleírások szerzője; *Kállay* Miklós, a mélykultúrájú esztétikus, regényíró és színműíró; *Kosáryné Réz* Lola, bájos hangú, de életszagú regények költőnője; *Lázár* Béla, a nagyműveltségű művészeti író és műbíráló; *Mariay* Ödön, a nem mennyiségileg, hanem minőségileg excelláló novellista; *Márkus* László, az Operaház kitűnő tollú igazgatója; *Mécs* László, a humanista költő; *Molnár* Ferenc, a világhírű iró; *Nadányi* Zoltán, a kitűnő formaművész, az új hangú lirikus; *Oláh* Gábor, az erős zengésű debreceni költő; *Petri* Mór, a különleges versformák soktémájú poétája; *Pintér* Jenő, a nagy irodalomtörténetíró; *Sik* Sándor, a katolikus irodalom hivatott vezéralakja; vitéz *Somogyvári* Gyula, aki már Gyula diák írói név alatt vette be a népszerűség fellegvárát; *Szathmáry* István, az erőtől duzzadó hazafias költészet ihletett művelője; *Szécsi* Ferenc, a régi

színházi világ több diadalt látott szerzője; *Szitnyai* Zoltán, a művészettel dolgozó termékeny regényíró; *Szőllősi* Zsigmond, a szellemes és fínom tollú novellista; *Terescsényi* György, a szegedi homok embereinek művészkezű ábrázolója; *Török* Sándor, a színes és érdekes embersorsok regényírója; *Vályi Nagy* Géza, a lendületes katonaköltő; *Voinovich* Géza, a Kisfaludy-Társaság elnöke, az európai műveltségű esszéista és a lélek legfínomabb rezgéseit lekottázni tudó novellaíró; *Végvári*, Erdély költője és *Zádor* Tamás, a régi latin világ szerelmese.

A Társaság tiszteletbeli elnöke *Herczeg* Ferenc, s tiszteletbeli tagjai: Csengery János, Hegedűs Lóránt, Horánszky Lajos, József kir. herceg, József Ferenc kir. herceg, Kéky Lajos, Kiss Ferenc színművész, Kornis Gyula, Kovács Sándor püs ök, Lőrinczy György, Pap Károly, Preszly Elemér, Raffay Sándor püspök és Szász Károly.

A Petőfi-Társaságnak könyvkiadóvállalattal is kellene rendelkeznie, ehhez azonban nem segítették hozzá a mostoha viszonyok. Irói révén azonban melléje került a Singer és Wolfner Irodalmi Intézet, mely már Jókai Mórnak is kiadta néhány művét, s kiadója volt Herczeg Ferenc, Gárdonyi, Mikszáth, majd később Csathó Kálmán, Surányi Miklós, Gulácsy Irén, Harsányi Zsolt, stb. munkáinak is. De kevesen vannak a tagok között olyanok, akiknek több-kevesebb művét ne adta volna ki a Singer és Wolfner Irodalmi Intézet.

A mértani szabály szerint a párhuzamosok csak a végtelenben találkoznak. Ez alól a szabály alól hirtelen egy kivételt és tudunk említeni: a Petőfi-Társaság és a Singer és Wolfner Irodalmi Intézet párhuzamosát. Ez a két párhuzamos egymástól teljesen függetlenül, s különböző időben indult, de éppen azért, mert pályájuk közös eszme jegyében, s azonos cél érdekében fut, találkozniok kellett egymással. A közös eszme, s azonos cél: a nemzeti irodalom felkarolása, erősítése és diadalrajuttatása.

Évtizedeken át kapocs nélküli kapcsolat állt fenn a Petőfi-Társaság és a Singer és Wolfner Irodalmi Intézet között. Az utóbbi időben azonban a látható kapcsolat is létrejött a *Magyar Regények* sorozatának formájában, mely a Petőfi-Társaság pártoló tagjainak évi tíz kötetből álló tagilletménye, s melynek a Singer és Wolfner Irodalmi Intézet a kiadója.

A *Magyar Regények* könyveinek írói túlnyomóan a Petőfi-Társaság tagjai, s amennyiben nem azok, olyan írók, akik a Petőfi-Társaság tagjai is lehetnének. Mert tollukat azonos szellem vezérli, eszméik közösek, s lélekben magyarok.

Az 1940. évi sorozat egyik kötete: *Herczeg* Ferenc *Horkaynéja*. A legnagyobb élő magyar író egyik legszellemesebb, bölcsességgel és mély humorral telített műve. A második kötet *Tömörkény* István Napos tájak című könyve, a már néhaivá lett népies írónak a magyar paraszt testéből és lelkéből faragott alakjaival. A harmadik és negyedik kötet *Barabás* Gyulánál Bólyai János életéből vett regénye lesz, mely miliő már egy nagy pályadíjat hozott a tehetséges fiatal írónak. Az ötödik kötet *Dánielné Lengyel* Lauráé, s a Hágár a pusztában címet viseli, érdekes társadalmi témával. *Lyka* Károlynak, a legnagyobb élő esztétikusnak könyve lesz a hatodik kötet: Magyar mesterek cím alatt, nagy magyar festőkről szóló portrékkal. A hetedik és nyolcadik kötet a «Déryné», *Balassa* Imre tollából, aki életrajzi regényekben már sok kiválót alkotott. A kilencedik kötet *Majthényi* György műve: Ajándék címen, sok érdekes alakkal és az érdeklődést végig fentartó művészi mesével. A tizedik kötet *Csathó*

Kálmán ebeszéléskötete, a közkedvelt író mulatságos és tanulságos emberi és magyaros ízű novelláival.

A Petőfi-Társaság életmegnyilvánulásai között így szerepel most már a könyv is, mégpedig abban a szellemben, mely ma kell, hogy írót, kiadót és olvasót összehozzon és összetartson.

BESSENYEI EMLÉKE.

A szabolcsmegyei Bessenyei Kör május 4-én a bakonszegi temetőből Nyíregyházára szállította Bessenyei Györgynek, a testőr-írónak hamvait és azokat országos ünnepség keretében a nyíregyházai temetőben helyeztette el. Bessenyei Györgyöt saját kívánságára, mint ismeretes, Pusztakovácsiban lévő kertjében temették el s a hamvakat később a bakonszegi temetőben helyezték el. Szohor Pál, Nyíregyháza város polgármestere, aki egyben a Bessenyei Kör elnöke is, ezt a második sírt felbontatta, amelyben teljes épségében megtalálták a költő 190 cm. hosszú csontvázát, Bessenyei György így feltárt földimaradványait május 4-én délután 3 órakor temették el újból Nyíregyházán. A most már harmadik sír fölé a város később díszes emlékművet fog állíttatni. A kegyeletes ünnepségre meghívták a Petőfi-Társaságot is, amelynek képviseletében Papp Károly tiszteleti tagunk jelent meg Debrecenből s ő tolmácsolta a Petőfi-Társaság hódolatát is a költő emléke előtt. A Petőfi-Társaság elnöksége külön táviratot is küldött a Bessenyei-Kör elnökségének.

ARANY TOLDIJA JAPÁNUL

A messze Nipponból, a felkelő nap országából lángbaborult világrészeken és forrongó tengereken keresztül egy finommüvű könyv érkezett a Petőfi-Társaság címére. A könyv címlapja így szól: «Arany János: A híres nevezetes Toldi Miklósnak jeles cselekedeteiről és bajnokságáról való história. Japáni nyelvre fordította Ferdinand Watanabe Metzger, Tokio 1940, a japáni császárság fennállásának 2600-ik évében Daiichi Shobo kiadása.» A munkát Arany János arcképe díszíti s azután következik a fordítás maga. A fordító Metzger-Watanabe Nándor, a Petőfi-Társaság Jokohamában élő kültagja, aki eddigelé már több Petőfi-verset lefordított, átültette japáni nyelvre a János vitézt is, ezenkívül megírta japáni nyelven a magyar nemzet történelmét is. Bevezetőben Metzger Nándor Arany János életrajzát és a Toldi történetét ismerteti. Az előhang előtt Petőfi Arany Jánoshoz című költeménye olvasható. Ajánlást a japáni közönséghez dr. Shiratori Kurakici tokiói császári egyetemi tanár írt. Arany János arcképét a fordító a tokiói Tudományos Múzeumban szerezte be egy magyar könyvből. A kép nyomán egyik japáni művész tollrajzot készített s ezt használta fel a fordító a könyv díszítésére. Metzger Nándor Toldi fordítása újabb bizonysága az eleven japán-magyar kultúrkapcsolatoknak és büszkék vagyunk rá, hogy a messze keleten élő magyar újságíró társaságunk kültagja.

TAGOK MEGJELENT MUNKÁI

Társaságunk tagjai közül legújabban a következőknek jelent meg munkája:

Ifj. *Hegedüs* Sándor rendes tagunk *A marabut* című dramolettje, amelyet folyóiratunk a Koszorú mult számában közölt, külön lenyomatban is megjelent.

Dr. *Gyalui* Farkas Kolozsvárott élő levelező tagunk igen érdekes füzetben írta meg az első erdélyi magyarnyelvű napilap, az Erdélyi Magyar

Hírvivő történetét. Ez a lap ezelőtt 150 esztendővel jelent meg Nagyszebenben, április 15-én.

Sik Sándor rendes tagunknak most jelent meg legújabb verskötete a Szent István Társulat kiadásában. A kötet címe: *Az Isten fiatal.*

Kornis Gyula tiszteleti tagunk márciusi nagygyűlésünkön *Az irodalmi műveltség értéke* címmel olvasott fel. A nagyértékű esztétikai tanulmány a Franklin Társulat kiadásában, most könyvalakban is megjelent.

Pap Károly tiszteleti tagunk a Debreceni Szemlében hosszabb tanulmányt írt *Voinovich* Géza rendes tagunk Arany János életrajza című harmadik, befejező kötetéről. A tanulmány most külön lenyomatként is megjelent.

Babay József rendes tagunk Furulyaszó című színművét április 13-án este mutatta be igen nagy sikerrel a Nemzeti Színház.

Vitéz Somogyváry Gyula rendes tagunk Frontharcosok című színművét szintén nagy sikerrel mutatta be a Városi Színház.

Harsányi Zsolt tagtársunk *És mégis mozog a föld* c. nagy Gallilei regénye angol fordításban Amerikában is megjelent.

Gyallay Domokos, Kolozsvárott élő lev. tagtársunk Külön nóta c. darabját a Nemzeti Színház elfogadta előadásra. Az érdekes és látványos székely népi játék a Margitszigeten kerül színre a szabadtéri játékok során.

Agyagfalvi Hegyi István r. tagunk *Diák búcsúzó* c. költeménye *Murgács* Kálmán zenéjével különnyomatban is megjelent.

Az idei könyvnapok alkalmából egy vaskos kötetben jelent meg *Herczeg* Ferenc t. elnökünk *Pro libertate* c. Rákóczi regénye, *Bókay* János r. tag *Mario* c. könyve (két regény), *Kállay* Miklós *A murányi amazon* c. regénye, *Harsányi* Zsolt *Mátyás király* c. könyve és *vitéz Somogyváry* Gyula *És Mihály harcolt* . . . c. regénye.

Néhai *Juhász* Gyula volt tagtársunk költeményei *Juhász Gyula összes versei* címmel most jelentek meg Szegeden. A kötethez a bevezetőt *Sik Sándor* rendes tagunk írta.

TAGJAINK KITÜNTETÉSE ÉS SZEREPLÉSE

Hegedüs Lóránt tiszteleti tagunkat a Magyar Tudományos Akadémia idei nagygyűlése a Chorin Ferenc jutalomdíjjal tüntette ki.

A soproni evangelikus liceumi magyar társaság alapításának 150-ik évfordulója alkalmából április 20-án díszgyűlést tartott. A díszgyűlésen Társaságunkat *Kovács* Sándor ev. püspök tiszteleti tagunk képviselte, aki fel is olvasott az ülésen.

Május 4-én Rákospalotán a református templomalap javára irodalmi és művészest volt. Társaságunk tagjai közül közreműködött *Kovács* Sándor tiszteleti tagunk, *Gyökössy* Endre és *Jankovics* Marcell rendes tag és *Gáspár* Jenő főtitkár.

Május 15-én a Zeneművészeti Főiskolán kisebbségi est volt, amelyen a bevezetőt *Jankovics* Marcell r. tagunk tartotta.

ÉVADZÁRÁS A PETŐFI-TÁRSASÁGBAN

A Petőfi-Társaság 1940 május 19-én délelőtt tartotta évadzáró felolvasó ülését az Akadémián. A felolvasó ülés tárgysora a következő volt: 1. Megnyitó, Havas István alelnök. 2. Főtitkári jelentés, Gáspár Jenő főtitkár. 3. Költemények, Gyökössy Endre r. tag. 4. Nagy dolog a művészet. (Életkép.) Ifj. Hegedüs Sándor r. tag. 5. Költemények, Sik Sándor r. tag. 6. Erkélypáholyból (Elbeszélés) Zádor Tamás r. tag, bemutatja Gáspár Jenő főtitkár.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

Mezey Zoltánné, Munkács. Pózna Lajosné, Görömbölytapolca. Goda Elek m. kir. műsz. tanácsos, Pölöske. Laczó Lajos, Királyhelmec. Tóth Ilona áll. tanítónő, Kispest. Fekete Imre építész, Huszt. Nemes Vilmosné bányafőmérnök neje, Gánt. Antalfia Jenő gazdász, Orosháza. Virág Sándor rk. plébános, Földeák. Kovács Andor a M. N. B. ellenőre, Szombathely. Gajdos István malomfőellenőr, Zalaegerszeg. Stefanecz Gyula v. végrehajtó, Zalaegerszeg. Schmiedt Lajos vm. számvevő, Zalaegerszeg. Dr. Domján István malomfőellenőr, Zalaegerszeg. Vidóczy Matild polg. isk. tanárnő, Zalaegerszeg. Dr. Kovács Sándor pü. titkár, Zalaegerszeg. Dr. Lendvay Lajos v. jegyző, Zalaegerszeg. Szilágyi József főjegyző, Repede. Tigyer Péter igazgató-tanító, Repede. Kohut Teréz áll. tanítónő, Repede. Helebrand Etel áll. tanítónő, Repede. Dr. Gyurits Gyula alispán, Ungvár. Dr. Brascsajkó Mária gyermekorvos, Ungvár. Berczik János áll. isk. igazgató-tanító, Csernohollova, Geiser Gyula, Ungvár. Matern Nándor bankigazgató, Ungvár. Markó Magdolna áll. tanítónő, Cirókaófalu. Szmolyák János irodatiszt, Cirókaófalu. Mitrik Sarolta áll. tanítónő, Cirókaófalu. Puza Miklós áll. erdész Cirókaófalu. Dr. Baltazár Emilné árv. ülnök neje, Ungvár.

KÖNYV PEKÁR GYULÁRÓL

A Petőfi Társaság a kiadásában megjelent **„Pekár Gyuláról"** szóló mű még megmaradt példányait a Petőfi Társaság pártoló tagjainak 50%-os kedvezménnyel rendelkezésre bocsátja.

A mű tartalma:

Agyagfalvi Hegyi István: **Pekár Gyula** (Vers).
Császár Elemér: **Emlékezés Pekár Gyuláról.**
Gyökössy Endre: **Gyula testvér siratója** (Vers).
Lázár Béla dr: **Pekár Gyula, lírói arckép.**
Szathmáry István: **Ének az új Toldiról** (Vers).

A kötetben Pekár Gyulának és feleségének arcképei, s a társaság által felállított síremlék képe, mely kisfaludi Strobl Zsigmond remeke, látható.

A kötet bolti ára 5 pengő.

A Petőfi Társaság pártoló tagjai **2·50 pengős kedvezményes árban,** amíg a készlet tart, **a Singer és Wolfner Irodalmi Intézet, Budapest, VI., Andrássy-út 16.** útján megrendelhetik.

A szerkesztő bizottság elnöke:
CSÁSZÁR ELEMÉR.
A bizottság tagjai:
GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN, LÁZÁR BÉLA.
A szerkesztésért és kiadásért felelős: GÁSPÁR JENŐ.
Szerkesztőség: Budapest, VI., Bajza-utca 39.
Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 16.

Budapesti Hirlap nyomdája. — Felelős nyomdavezető: Nedeczky László igazgató.

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

A PETŐFI-TÁRSASÁG

országos mozgalmat indított

a nemzeti irányú irodalom ujjáélesztésére.

Ezt a célt szolgálja, amikor a Petőfi-Társaság pártoló tagjai részére járó illetménykötetekket nagy gonddal válogatja össze, a magyar irodalom legjava terméséből.

*

1940. évi illetménykötetеink:

TÖMÖRKÉNY ISTVÁN: NAPOS TÁJAK. *(Január.)* A magyar parasztirodalom megteremtőjének és utólérhetetlen művészének válogatott elbeszélései. Keményre kovácsolt, remekbe faragott paraszt-novellái a világirodalom legnagyobb népies írói mellett jelölik ki Tömörkény helyét.

BARABÁS GYULA: KÖD A MAROSON. *(Február—március.)* A „magyar csodának" a modern matematikai szemlélet megalapítójának, Bólyai Jánosnak szerelmét írta meg ebben a hatalmas regényben Barabás Gyula. Megindítóan költői és megrendítően drámai írás.

HERCZEG FERENC: HORKAYNÉ. *(Április.)* Horkayné Herczeg Ferenc legszellemesebb, legbölcsebb és legmulatságosabb nőalakja. Állásfoglalása társadalmi, irodalmi, politikai téren alakító hatással volt a magyar közvéleményre. Ez a kötet válogatott „ellesett" párbeszédeit tartalmazza.

DÁNIELNÉ LENGYEL LAURA: HÁGÁR A PUSZTÁBAN. *(Május.)* Az anyaság és a művészet, e két csodálatos, de teljes embert és teljes életet követelő hivatás küzd egymással a regény hősnőjének lelkében. Az anyaság győz és áldozatul kívánja a művészetet.

LYKA KÁROLY: MAGYAR MESTEREK. *(Július.)* A legnagyobb élő magyar esztétikus, művésznemzedékek nevelője és a magyar közönség képzőművészeti ízlésének kifejlesztője, ebben a könyvében pompás, színes portrékat ad nagy magyar festőkről.

BALASSA IMRE: DÉRYNÉ. Egy régi színésznő élete. *(Szeptember—október.)* A magyar „Biedermeier" regénye. Csupa poézis, színes romantika és finom szentimentalizmus. Déryné ifjasszony változatos és gazdag élete a magyar művészet hőskorát idézi az olvasó elé.

MAJTHÉNYI GYÖRGY: AJÁNDÉK. *(November.)* Mély és művészi téma, lebilincselő mese, a sok élő pompásan megmintázott figura az érdekes és eleven miliőrajz és a meghökítő megoldás sok szép órát és komoly művészi élvezetet szereznek az olvasónak.

CSATHÓ KÁLMÁN: ELBESZÉLÉSKÖTET. *(December.)* Csathó Kálmán válogatott novelláinak gyüjteménye. Mindegyik valóságos miniatűr regény: olyan gazdag a meséjük, olyan elevenek a figuráik, annyi művészi és emberi tanulság és annyi teljes és befejezett sors tárul ki bennük az olvasó előtt.

A Petőfi-Társaság az 1940. év folyamán TÍZ KITŰNŐ MAGYAR KÖNYVET *és folyóiratát, a „Koszorú"-t mindazoknak elküldi, akik évi 20 pengőt ajánlanak fel a Petőfi-Társaság pártolására.*

Ez a pártoló tagsági díj havi 2 pengős, vagy negyedévi 5 pengős részletekben is törleszthető.

A köteteket a pártoló tag részére, kívánságára beköttetjük, sötétkék egészvászon kötésbe, aranynyomással és ebben az esetben a bekötésért kötetenkint 1 pengő 60 fillért számítunk.

A köteteket kiadóhivatalunk:

Budapest, VI. kerület, Andrássy-út 16. sz. küldi el.

A belépési szándék is itt jelentendő be!

A Koszorú, a Petőfi-Társaság közlönye egy irodalmi évben négyszer jelenik meg: október, január, április és június hónapokban. Előfizetési ára egész évre 4 pengő.

A Koszorú kiadóhivatala: Budapest, VI., Andrássy-út 16. Távbeszélő: 1-266-83.
Felelős kiadó: Gáspár Jenő.

BUDAPESTI HIRLAP NYOMDÁJA — FELELŐS VEZETŐ: NEDECZKY LÁSZLÓ.